

ZNANJA VOLJE U VOJNIKOM PRIZIVU

MORALNO VASPITANJE

svaki vojni prizivnik mora biti u potpunosti pripremljen za svoje obaveze. Osim znanja i veština, mora imati i čvrsto moralno osnove. Ovo se odnosi na sposobnost da se odriče ličnih interesa i da se pridržava pravila discipline i pravila ponašanja. Ovo je ključno za uspešno obavljanje svojih dužnosti i za postizanje najboljih rezultata. Moralno vaspitanje je proces koji se odvija kroz različite metode i tehnike, uključujući predavanja, vežbe i praktične primere. Cilj je stvoriti vojnike koji su ne samo sposobni, već i odgovorni i poštenjaci.

Određene pojave moraju biti analizirane i razumljive. Ovo se odnosi na sposobnost da se razume i objasni ponašanje drugih ljudi i da se na to odgovoriti adekvatno. Ovo je važno za održavanje discipline i za postizanje najboljih rezultata. Moralno vaspitanje je proces koji se odvija kroz različite metode i tehnike, uključujući predavanja, vežbe i praktične primere. Cilj je stvoriti vojnike koji su ne samo sposobni, već i odgovorni i poštenjaci.

Šta je to moralno vaspitanje?

Ono je proces koji se odvija kroz različite metode i tehnike, uključujući predavanja, vežbe i praktične primere. Cilj je stvoriti vojnike koji su ne samo sposobni, već i odgovorni i poštenjaci. Ovo se odnosi na sposobnost da se razume i objasni ponašanje drugih ljudi i da se na to odgovoriti adekvatno. Ovo je važno za održavanje discipline i za postizanje najboljih rezultata.

1. Cilj je stvoriti vojnike koji su ne samo sposobni, već i odgovorni i poštenjaci.

2. Ovo se odnosi na sposobnost da se razume i objasni ponašanje drugih ljudi i da se na to odgovoriti adekvatno.

ZNAČAJ VOLJE U VOJNIČKOM POZIVU

Čvrsta volja sa pobedom bila je jedan od najizdašnjih izvora naše snage u oslobodilačkom ratu. Zato je sasvim razumljivo što u vaspitanju pripadnika armije pridajemo veliku važnost volji kao činiocu od koga zavisi uspeh u izvršavanju zadataka. Otuda je i potreba da se upoznamo sa tom složenom psihičkom pojavom i njenim svojstvima, kako bismo mogli i znali sistematski i organizovano razvijati jaku volju kao osobinu čvrstog karaktera starešina i potčinjenih.

Određenje pojma volje. U svakodnevnom životu različito se ocenjuje vrednost volje kao osobine karaktera pojedinih ljudi. Tako za jedne kažemo da im je volja jaka, a za druge da su ljudi „bez volje“ ili „slabe volje“, a često im pripisujemo i druge odgovarajuće osobine karaktera.

Šta je, upravo, volja?¹⁾

Taj pojam je veoma složen i ne može se potpuno objasniti sa nekoliko reči.*) Može se reći da je volja jedna od najznačajnijih i vrlo složenih psihičkih funkcija svakog čoveka koja se manifestuje u svesnoj usmerenosti ponašanja, stepenu upornosti, energičnosti, smelosti, inicijativnosti i sličnom.

¹⁾ Članak predstavlja pokušaj tumačenja nekih problema volje i to tretiranih samo sa psihološkog aspekta.

*) „Voljom se naziva sposobnost čoveka da kontroliše svoju delatnost i da je svesno usmerava na postizanje postavljenih ciljeva“ (Žukov).

Po kvalitetima volje, ljude bismo mogli podeliti u dve glavne grupe: one sa jakim i one sa slabom voljom. U okviru jedne i druge grupe takođe možemo napraviti čitavu skalu vrednosti kvaliteta volje pojedinaca.

Istorija NOR-a puna je primera masovnog ispoljavanja nepokolebljive volje boraca i starešina NOV za pobedom. U knjizi „Doživljaji Nikoletine Bursaća“ Bran-ko Ćopić je ocrtao jaku volju ovog popularnog partizanskog borca i junaka. Nikoletina je odolevao surovim tegobama života i životnog puta borca revolucije u ratu. On je čovek izvanredno jake volje koji je čitavog svog života uspešno odolevao jednoj po jednoj napasti. I u najtežim danima partizanske borbe Nikoletina je u svoju sredinu unosio vedrinu, živost i snagu.

Snazi i postojanosti volje mnogih revolucionara možemo da se divimo i da se ponosimo sobom ako uspevamo slediti njihov primer.

Organ CK KPJ „Proleter“, pišući o ubistvu Đure Đakovića, kaže i sledeće: „Neiscrpna energija, gvozdена volja i neograničena odanost Partiji proletarijata jesu bitne osobine Đure Đakovića. Delu proletarijata on služi svim svojim bićem. On je do kraja svoga života ostao takav, uvek bodar, odlučan i gotov da svojim primerom obodri, upali i okuraži za opšte i neposredne borbe ugnjetenih“. Takvih primera puna je revolucionarna prošlost naših naroda. Nikakve teškoće u borbi za slobodu radnog čoveka, za socijalizam, nisu mogle pokolebati hiljade naših revolucionara.

Moša Pijade bio je osuđen na 20 godina teške robije, ali to nije slomilo njegovu čeličnu volju. Umesto da klone duhom, on je u kaznioni danonoćno radio na prevođenju kapitalnih dela marksističke literature, učio jezike, održavao marksističke kružoke i nalazio vremena da se bavi slikarstvom.

Na tim primerima danas vaspitavamo pripadnike naše armije — kako treba ceniti i voleti slobodu, kako se treba žrtvovati za velike ciljeve socijalističke revolucije i koliko se snage može ispoljiti za savlađivanje raznovrsnih prepreka u izvršavanju časne vojničke dužnosti.

Naša volja ima dve bitne faze: subjektivnu i objektivnu.

Pre nego što nešto uradimo imamo određenu predstavu o svojoj nameri i njenim posledicama. U osnovi tih saznanja leže motivi koji nas pokreću na određenu aktivnost. To pokazuje i ovaj primer: Prvoborci NOR-a, odlazeći u borbu 1941. godine, vrlo dobro su znali kakve ih sve teškoće i lišavanja čekaju na tome putu: da mogu poginuti, da im okupator može uništiti porodice, da će to biti dugotrajna i teška borba i sl. Ipak je saznanje o veličini ciljeva revolucije pokrenulo svakog pojedinca i on je odlučio da ide u borbu. To je ona subjektivna faza voljnog procesa koja se odvija u nama samima, to je period zamisli i pojave naših htenja. Tek iza toga dolaze postupci za realizovanje naših težnji. To je druga — objektivna faza, period ostvarivanja naše zamisli, tj. njenog pretvaranja u delo.

Dela prvoboraca izvršena u toku 4 godine oružane borbe sama po sebi dovoljno govore o tome kako su oni realizovali svoju subjektivnu volju.

Uloga motiva u procesu volje. Motivima pripada posebno mesto u procesu naše volje i o njima se mnogo raspravlja u savremenoj psihološkoj literaturi. To je veoma opsežan problem, pa ćemo samo ukratko istaći neke važnije momente koje je nužno poznavati da bismo pravilnije shvatili i razumeli probleme vaspitanja naše volje.

Proces volje ima dve bitne komponente: motive i ciljeve.

Motivi su ono što nas pokreće na neku radnju. Ali to nije dovoljno precizno rečeno, jer se može shvatiti da sve ono što kod čoveka izaziva reagovanje predstavlja u stvari određene voljne motive. Nehotično zatvaranje oka, kad nečim ispred njega mahnemo, nema ničeg zajedničkog sa voljnim motivom i voljom, jer se ta reakcija oka odigrala nesvesno i nezavisno od naših namera; to je refleksna radnja, a volja je produkt aktivnosti naše svesti.

Pitanje na kome se najviše sukobljavaju idealistička i materijalistička shvatanja čovekove volje jeste — kakvih sve motiva ima u osnovi naše voljne radnje. U užem

smislu, postavlja se pitanje: dali su motivi kod čoveka urođeni ili stečeni?

Postoje uglavnom dva nenaučna gledišta. Jedno je da su motivi urođeni, a drugo — da su stečeni. Psiholozi-idealisti tvrde da su svi motivi koji pokreću čoveka na neku aktivnost urođeni i da je jedan od glavnih — motiv posedovanja, prisvajanja vlasništva. Oni takođe tvrde da je kod čoveka urođen i motiv agresivnosti, čime žele dokazati da svet ne može postojati bez privatne svojine i da mora biti ratova. Fašisti su napisali debele tomove knjiga o tome da kod nekih naroda postoje urođeni motivi „instinkti“ za vladanjem, a kod drugih za pokoravanjem.

Marksisti razlikuju stečene i urođene motive i ukazuju na veliki značaj stečenih. Mnoge postupke i aktivnosti ljudi možemo objasniti često fiziološkim potrebama (glad, žeđ, i sl.). To su motivi biološkog i fiziološkog karaktera i važe za sve ljude.

Ljudska delatnost se ne može ceniti samo po urođenim motivima. U krajnjoj liniji, kvalitete naše volje treba tražiti u manifestovanju i snazi ispoljavanja socijalnih motiva. Pripadnici armije vrše razne aktivnosti koje se ne mogu objasniti urođenim motivima (ispoljavanje hrabrosti i svesne discipline, svestrano zalaganje u obuci, savlađivanje raznih teškoća u vojnom pozivu itd.) Ako, na primer, sistematski radimo na svom vojnostručnom obrazovanju, ili redovno idemo u pozorište, ne činimo to zbog urođenih motiva. Broj stečenih motiva savremenog čoveka, naročito u socijalizmu, sve više raste, jer se povećavaju njegove mogućnosti, proširuje interes i rastu potrebe.

Često se kod čoveka pojavljuju dva oprečna motiva od kojih jedan vodi ka višim društvenim i životnim ciljevima, a drugi se tome suprotstavlja. Od velikog je značaja za našu volju i njene kvalitete koji će od njih odneti prevagu i da li pobeđuju nesvesne težnje, afekti, strasti, nagonske pobude ili motivi u čijoj osnovi leže više ljudske potrebe.

Problem borbe raznih motiva kod čoveka veoma je složen, pa ovde ne možemo detaljnije da ga razmatramo.

Ipak ćemo na jednom primeru pokazati tendencije dva protivrečna motiva i mogućnost rešenja.

Ako, na primer, neki starešina zaželi da ide na fudbalsku utakmicu, a već sutra mora da održi važno predavanje u svojoj jedinici, kod njega će se pojaviti dva motiva koji jedan drugom protivreče: proučiti potrebne materijale i pripremiti predavanje ili poći na fudbalsku utakmicu.

Rešenje ovog problema zavisiće od kvaliteta njegove volje. Ako pođe na utakmicu, njegova se volja pokazala slabom, jer nije uspela dati prednost dužnosti nad ličnim zadovoljstvom. Ako se odluči da se solidno pripremi za predavanje, biće to rezultat svesnog saznanja potrebe, voljne aktivnosti da se zadovolji. To u najužem smislu, ne znači ništa drugo nego sposobnost da donosimo odluke i trošimo svoju energiju na aktivnosti koje proističu iz naših dužnosti.

Krupne životne ciljeve možemo ostvarivati samo savladivanjem velikih prepreka, bilo da one dolaze spolja, iz objektivne stvarnosti, ili iz borbe različitih motiva unutar nas samih. Čovekov život predstavlja u stvari veoma složenu borbu. Uvek nam se na putu do nekog našeg cilja nešto suprotstavlja. Da bi ispunio svoje obaveze prema društvu i sebi, čovek mora često voditi borbu sa onim što ga od toga odvraća, u prvom redu sa svojom sklonošću za lakim i komotnim životom koja je nespojiva sa odgovornim vojnim pozivom.

U razgovoru sa delegacijom studenata, Maršal Tito je jednom prilikom rekao: „Čovek je biće koje ima sve moguće slabosti. On mora da savladuje neke svoje slabosti, koje mogu da deluju negativno. Najteže je pobediti samog sebe. Boriti se sa svojom suprotnošću je teška stvar i komunisti to moraju savladati. Čovek se mora većito boriti sa sobom; imati pred sobom svoju savest, jer je to jedan način izgrađivanja samog sebe“.

Ovim rečima druga Tita ukazano je na suprotnosti koje se nalaze u samom čoveku i na teškoće borbe sa samim sobom. Samo jakom voljom možemo obezbediti da u toj borbi ne pobeđuju negativni motivi i faktori nesvesnog, već da nad njima odnose prevagu činioci ratio-

nalne prirode. Savlađujući „sve moguće slabosti“ i odlučujući se za ono šta treba, svaki pojedinac istovremeno vaspitava i izgrađuje kod sebe istrajnu i jaku volju.

Ako su u pitanju pripadnici armije, to znači da njihov trud da u obuci postignu što bolje rezultate, njihovo sistematsko zalaganje na stručnom i ideološkom vaspitanju itd. zavise od toga kakvog je kvaliteta njihova volja koja se kroz sav taj rad istovremeno proverava, vaspitava i jača.

Proces volje. Početak snage naše aktivnosti izazvan je nekom potrebom materijalne ili duhovne prirode. Ta potreba, kad je postanemo svesni, javlja se kao predstava cilja za kojim težimo — to je u stvari naša želja. Željom je određen cilj, ali od želje do cilja ponekad je veoma daleko. To nam potvrđuju svakodnevni primeri i iskustva. U nama se javljaju mnoge želje, ali ih sve ne ostvarujemo. Neko je, na primer, zaželeo da pohađa kurs engleskog jezika. Počeo je da ga pohađa, ali je posle izvesnog vremena odustao i to objašnjava ovako: „Imao sam veliku volju da naučim engleski jezik, ali ne ide, nemam smisla za jezik“. To objašnjenje sasvim je pogrešno. Dotični je imao samo želju, ali ne i dovoljno jaku volju da tu želju realizuje, tj. njegova volja bila je slaba.

Ono unutrašnje „ja želim“ ne treba ni preceniti ni podceniti, jer to je polazna tačka u vaspitanju naše volje. Da bi se razumne i opravdane želje ispunile, kod nas se javljaju stremljenja, za čije ostvarivanje je potrebna odgovarajuća akcija: planovi, sredstva i aktivnost za postizanje određenog cilja. To je korak dalje u jačanju i vaspitavanju naše volje. Ono „ja želim“ prerasta u „ja hoću“. Sada je jasan ne samo cilj već i način — sredstva pomoću kojih se do njega dolazi. Ostvarivanje onog unutrašnjeg „ja hoću“ jedan je od složenijih elemenata procesa volje.

U vojnom pozivu, a naročito kad su u pitanju borbeni zadaci, često su ciljevi jasni, ali se pojavljuju raznovrsne mogućnosti da se do njih stigne. Od puta kojim se pođe umnogome zavisi i uspeh cele akcije. To onda dovodi do prethodnog razmišljanja, kolebanja, do tzv. borbe motiva u voljnom procesu.

Borba motiva za starešinu je najsudbonosniji misaoni proces u donošenju odluke, a odluka je rešenje za prelazak na delo, na akt voljne radnje. Rukovodilačke sposobnosti vojnog starešine ogledaju se u tome da li on u misaonom procesu ispravno vodi borbu motiva i da li u toj borbi obezbeđuje prevagu najrealnijih. Takođe je potrebno da starešina u pravom momentu i odlučno okonča borbu motiva koja može da ojača ili oslabi njegovu volju. Važno je da li je došlo do potpune pobeđe jednih, a konačnog odbacivanja drugih motiva, ili je starešina prihvatio motive u čiju opravdanost nije potpuno siguran. Ovo je izvanredno značajno za vaspitanje volje starešina i zbog toga što se borba motiva u misaonom procesu pripremanja odluke ogleda i kasnije — u izdavanju zadataka jedinicama, određivanju strukture borbenog poretka, doslednosti izvođenja određenih borbenih postupaka i sl. Pouzdano se može reći da starešina koji se do kraja koleba i ne može se čvrsto odlučiti na rešenje ima slabu volju i obično je slab komandant. Proces borbe motiva je nužan i, zavisno od okolnosti, može da traje kraće ili duže vreme. Komandant čvrste volje obično završava taj proces brže, tj. brže se odlučuje i, zavisno od još nekih okolnosti, donosi bolja i realnija rešenja.

Vrlo je važno zapaziti da postoje određene specifičnosti u voljnom procesu pripadnika armije, što je uslovljeno prirodom njihovih zadataka. Misaoni proces komandanta koji priprema odluku za akciju ima specifična obeležja u različitim situacijama. On mora pridavati odgovarajuću pažnju okolnostima koje vladaju u svakoj konkretnoj situaciji. Pored toga, zapovest komandanta predstavlja bezuslovnu obavezu za potčinjene. Ipak, proces borbe motiva kod potčinjenog nije odsutan pri izvršavanju naređenja pretpostavljenog.

Na primer, komandant puka koji vodi odbrambenu borbu javlja komandiru jedne čete: „Moja rezerva kreće u protivnapad na pravcu... početak protivnapada u... dejstvom svoje čete podržite protivnapad...“

Čim primi naređenje komandir čete počinje da razmišlja o merama koje će mu najbolje obezbediti uspešno izvršavanje postavljenog zadatka. U njegovom misaonom

procesu odmah nastupa borba motiva: da li, recimo, protivnapad pukovske rezerve podržati, takođe, protivnapadom ili samo vatrom svoje čete. Ako se komandir opredeli za protivnapad svoje čete, nastupa borba drugih motiva: kojim pravcem usmeriti taj protivnapad, koliko snaga angažovati, do koje linije dati zadatke potčinjenim jedinicama i sl. Kad komandir reši sva ta pitanja i donese odluku, borba motiva je završena. I ovde je njegova volja došla do izražaja u izvršavanju odluke, ali ne samo njegove nego i odluke komandanta puka. To je jedan od osnovnih specifičnih činilaca u voljnom procesu pripadnika armije.

Primer koji smo naveli pokazuje i to da se često u aktivnosti pripadnika armije dva prva stadija vaspitavanja volje (želja i htenje) prevazilaze, odnosno isključuju. I to je jedna od specifičnosti koja se često javlja kod vojnika i starešina. Nju nameću odnosi u armiji i jedinstvenost ciljeva svih njenih pripadnika, a to je važan uslov pod kojim se vaspitava njihova kolektivna volja, čiji je značaj izvanredno veliki.

Ipak, u procesu voljne aktivnosti pripadnika armije, a naročito vojnika, najvažniji momenat je izvršavanje naređenja. Sve drugo je podstrek za dejstvo ili obratno. Pristupanje izvršavanju naređenja zavisi od toga kako je ono prihvaćeno, kako se vodila borba motiva i kakva je odluka. Potpuno prihvaćeno naređenje pretpostavljenog potčinjeni će izvršiti bez rezerve. Međutim, ako volja starešine nije pravilno shvaćena, ili je prihvaćena sa i najmanjom dozom sumnje, potčinjeni će je izvršavati bez potrebne voljne energije, što može biti uslovljeno raznim činiocima i u manjoj ili većoj meri imati vrlo nepovoljne posledice.

Iz toga proističe vrlo važan zaključak: u procesu vaspitavanja volje pripadnika armije neophodno je kod svakog pojedinca gajiti naviku da usvaja čvrste odluke i da ih nepokolebljivo izvršava.

To što se u periodu izvršavanja zadatka često sukobljavamo sa nepredviđenim teškoćama upućuje starešine da kod svojih potčinjenih razvijaju ne samo umešnost brzog pronalaženja celishodnih rešenja, nego i jaku volju da ih energično ostvaruju, tj. da bez kolebanja

savlađuju neočekivano iskrse teškoće. To je naročito važno kad se radi o borbenim zadacima, jer je u ratu nemoguće predvideti sve što se može dogoditi. Ispoljavanje inicijative u ovakvim slučajevima od ogromne je važnosti.

Osnovne osobine volje pripadnika armije. U početku smo rekli da je volja vrlo složena psihička funkcija. U krajnjoj liniji snaga naše volje ispoljava se u sposobnosti da vladamo sobom. Najvažnije osobine volje koje treba razvijati kod pripadnika armije su:

a) *Svest o pravoj vrednosti ciljeva.* Jačati snagu volje pripadnika armije moguće je samo pod uslovom ako ih upućujemo na jasno određene ciljeve i ako tačno znaju šta se hoće. To je prvi uslov za postizanje nepokolebljive volje aktivnosti svakog pojedinca i njihovo uklapanje u jednu homogenu celinu. To je prvi uslov da u opštem kretanju izgradnje socijalističkog društva i naše armije svako prema svojim sklonostima i sposobnostima, svojim voljnim aktom, određuje svoje životne ciljeve u punom skladu sa ciljevima kolektiva prema svojim sklonostima i sposobnostima, u kojima će se ispoljavati puna ubeđenost u ličnu i društvenu celishodnost svoje delatnosti. Takav odnos prema ciljevima, ličnim i zajedničkim, obezbeđuje nam da svojom aktivnošću razvijemo visoke moralne kvalitete naše volje: visoko razvijeno osećanje dužnosti, lične odgovornosti i discipline u svemu što radimo.

b) *Samostalnost u odlučivanju.* Jedna od najznačajnijih osobina volje starešina jeste celishodna samostalnost u odlučivanju što je određeno stepenom njihove nezavisnosti u iznalaženju najboljih rešenja u datoj situaciji i sposobnosti stvaralačke primene pravilskih odredaba, usvojenih taktičkih načela i sl. Samostalnost u odlučivanju ne smemo shvatiti kao ignorisanje mišljenja drugih. Najpoznatije vojskovođe uzimale su u obzir mišljenja drugih ličnosti, ali su konačno rešenje donosile samostalno i za to snosile punu odgovornost. Samostalnost starešine u odlučivanju mora se zasnivati na pravilnom shvatanju ideje i zadataka koji proističu iz odluke višeg starešine i

temeljnomo poznavanju stvarne situacije. Samostalnost u odlučivanju naročito treba da se ispoljava u neprekidnoj aktivnosti svih pripadnika armije na potpunom i tačnom izvršavanju zadataka u svakoj situaciji i nasuprot svim pa i nepredviđenim teškoćama.

c) *Samokritika, vladanje sobom i odlučnost.* Samo kad pojedinac ima razvijene te lične osobine možemo govoriti o visokim kvalitetima njegove volje. Ako se volja ne temelji na razumnim osnovama, onda je to tvrdoglavost, samovolja i slično. Tvrdoglavi ljudi zastupaju svoje stavove i postupke po svaku cenu, ne ispitujući stepen njihove pravilnosti. Starešina jake volje koji poseduje osobinu samokritike, ne donosi nepromišljene odluke. Obično ljudi slabe volje naglo padaju u afekte i često se dovode u stanje nerazboritosti. Oni donose više odluka, ali ih ne ostvaruju pa gube veru u sebe. Odlučnost je osobina čoveka jake volje ispoljena u sposobnosti da bude nepokolebljiv u ostvarivanju odluka. Samo onaj starešina koji se ne plaši odgovornosti i teškoća, koji od njih ne beži nego im razumno ide u susret sa ciljem da ih pobedi, ima jaku volju. Pod pojmom vladanja sobom treba podrazumevati objektivno uočavanje i ocenu svojih pozitivnih i negativnih osobina i uspešno savlađivanje onoga što je negativno. To znači, podvrgavanje samoga sebe svesnoj kontroli i svesnoj disciplini, a zahteva trajno intervenisanje, angažovanje svesti, svesne akcije što usklađuje, usmerava i odabira našu voljnu aktivnost. Otuda je i vladanje sobom u stvari sveobuhvatna sinteza čovekove volje. U tome veliki značaj ima samokritika. Za pripadnika armije nije retkost da pri izvršavanju nekog zadatka ne može biti apsolutno siguran da će njegova aktivnost doneti željene rezultate, a naročito ako se radi o složenim borbenim zadacima. Zbog toga se često mora ići na rizik. Za odlučnog starešinu karakteristično je da mirno ide na takvu nesigurnost i uspešno savlađuje prepreke, jer je kolebljivost u takvim situacijama „najizrazitija crta slabih karaktera“ (Volter).

d) *Svesna disciplina i stvaralačka aktivnost.* Jaka volja pripadnika armije ne može se zamisliti bez svesne vojničke discipline, tj. bez svesnog voljnog podvrgavanja

strogo određenim pravilima vojničkog života. Umeti svoju volju organizovati u pravcu svesnog prihvatanja svega što se podrazumeva pod pojmom voljne discipline — velika je stvar. Svaka se sposobnost razvija u procesu rada, pa to važi i za volju. Sticanje radnih navika jedna je od moćnih poluga vaspitanja snažne volje. U pozitivnim radnim navikama čovek dobija snažno sredstvo koje mu omogućuje da mu u ostvarivanju životnih ciljeva „nijedan dan ne prođe bez crte“. Gorki je isticao da „već mala pobjeda nad sobom čini čoveka mnogo jačim“. Sposobnost stvaralačke aktivnosti pripadnika armije ispoljava se u energičnosti, inicijativi, upornosti, istrajnosti i sistematičnosti u radu.

Putevi vaspitavanja volje. Vaspitavanje volje je neophodno, jer se niko nije rodio sa prekaljenom i jakom voljom. Jačanje volje pripadnika armije zahteva sistematski, dugotrajan i strpljiv rad. U vojničkom vaspitavanju, pored zadatka da se kod svakog starešine i vojnika razvije ne samo odlučnost, upornost, samostalnost, inicijativa i druga svojstva volje — neophodno je obezbediti i usmerenost njihove volje interesima armije i naroda. To se u našoj armiji može postići u prvom redu jačanjem komunističkog pogleda na svet i osećanja jugoslovenskog socijalističkog patriotizma. Od velike je važnosti i upoznavanje sa borbenom prošlošću i zadacima armije, jer tako svaki njen pripadnik može dublje sagledati veličinu i ulogu oružane sile, a time i značaj svoga poziva.

Volja je ona strana ličnosti vojnika koja se u najvećem stepenu mora razvijati kroz celokupnu obuku i vaspitanje, kroz celokupan život i rad. Snaga volje svakog pojedinca može se uzdizati na najrazličitije načine, pa čak i na tzv. „sitnicama“: vojničkom držanju, brzom ustajanju na trubni znak, brzom zauzimanju svoga mesta na komandu „zbor“, tačnom dolasku na sastanak ili konferenciju itd.

Iz malih pobjeda koju se velike i svaka od njih čini sledeću radnju lakšom. Tako sistematskim planskim radom i kontrolom nad samim sobom razvijamo pozitivne kvalitete naše volje.

Energičnost, inicijativu i smelost možemo razvijati i jačati odlučnim pristupanjem poslu i čvrstom namerom da ga do kraja obavimo. Jaka volja se ogleda u besprekornom izvršavanju svakodnevnih zadataka i obaveza. To nije lako, jer u našoj prirodi ima slabosti koje nas od toga odvlače. Uzmimo za primer rad na ličnom usavršavanju. To je veliki voljni napor, dužnost i obaveza svakog vojnika, a naročito starešina. Na drugoj strani, u prirodi je svakog pojedinca da pronade izgovor za nedovoljnu aktivnost na ličnom usavršavanju. Učenje, razmišljanje, rešavanje problema zahteva jake voljne napore i ono je samo po sebi teško. Pojedinci gube vreme u tome što nemaju dobrog plana, što se ne mogu dovoljno koncentrisati nad onim što uče, često se kolebaju šta i na koji način da uče itd. U početku sebe prosto prisiliti na rad, dok se ne dobiju prvi rezultati, a onda se već javlja interes i učenju se pristupa sa manje napora.

U procesu vojne obuke mogu se intenzivno jačati kvaliteti volje na taj način što će se pred pojedince sistematski postavljati sve teži problemi.

Vojnički odnosi takođe daju mogućnosti za razvijanje pozitivnih osobina volje. Svaki pripadnik armije treba da ume komandovati i pokoravati se. Iskustva u komandovanju, kao i ona u pokoravanju, jačaju njegovu volju.

Zahtevi koje postavlja vojna disciplina imaju izuzetan značaj u vaspitavanju volje. Dosledno postupanje prema određenim pravilima života i rada u kasarni, na logoru, maršu, vežbi itd, ima poseban značaj za razvijanje i jačanje vojničkih kvaliteta volje pojedinaca koji su dužni da po svojoj savesti i nalogu svoje dužnosti izvršavaju sve što od njih zahteva vojna disciplina. Tako se učimo vladati sobom, a u tome je suština jake volje. Na taj način, vojna disciplina je sredstvo ne samo za usklađivanje odnosa, održavanje reda, vojničkog izgleda itd, nego i za vaspitanje volje svakog pojedinca.

Rad je osnovni činilac u vaspitavanju volje. Mnogo zavisi od stila rada. Netačnost i neurednost u bilo kom pogledu štetno utiču na vaspitavanje volje. Uspeh u radu jača, a neuspeh, ako nije shvaćen i objektivno analiziran, slabi našu volju.

Starešina može uspešno vaspitavati volju potčinjenih samo ako im celokupnom svojom aktivnošću uliva poverenje i ako dobro poznaje njihove osobine. Osobine volje potčinjenih može upoznati na različite načine: da li pred teškoćama pokazuju postojanost ili ne, da li postupaju lakomisleno, koliko pokazuju samoinicijative i odlučnosti, kako se drže pred starešinama, a kako van njihovog prisustva itd. Vrlo je važno da starešina ume pratiti i pravilno usmeravati razvitak volje potčinjenih. Starešina koji dobro poznaje svoje potčinjene mora da zna gde je najslabija karika u lancu njihove volje: da li je u pitanju neumešnost, slabost u planu rada, nepoverenje u svoje snage itd. Kad dobro upozna svoje potčinjene, starešina će moći uspešno da prati i vaspitava njihovu volju, tj. da uočava i otklanja njihove slabosti.

Takozvana psihička zasićenost često je dobra prilika za jačanje volje pojedinaca. Na primer, ako na času fizičke obuke neki vojnici ne mogu da se uspužu uz konopac, starešina ih ponekad može samo sa nekoliko reči prosto preporoditi i oni, kao da su dobili novu snagu, pojačavaju napore pa se čak i popnu do vrha.

Volja se vaspitava u celokupnoj vaspitnoj aktivnosti: u obuci, političkom radu, ličnim dodirima itd. Zbog toga je neophodno da starešina posmatra svaki zadatak i iz ugla njegove vaspitne uloge, pridržavajući se poznatog pedagoškog principa: u voljnom aktu vojnika treba vežbati u onom što je najslabije razvijeno. Ovaj princip nameće obavezu da starešina u svom vaspitnom radu uvek individualno prilazi vojnicima i uzima u obzir osobine njihove volje. Ako, na primer, puškomitraljezac, kurir, osmatrač itd. ispoljava neodlučnost, gubi se u složenim situacijama, podleže iznenađenjima i slično, starešina je obavezan da mu posveti posebnu pažnju, da ga angažuje na zadacima preko kojih će otkloniti te slabosti. To on može samo ako dobro poznaje vojnike, uživa njihovo puno poverenje i ume pravilno da iskoristi njihove individualne osobine u procesu obuke.

Važnu ulogu u vaspitanju volje ima i vojnički kolektiv, zajednički život u kasarni, na logorovanju i sl. To jača smisao za potčinjavanje ličnih želja i težnji intere-

sima zajednice. U kolektivu se najbolje razvija i jača disciplina svakog pojedinca.

U tom pogledu sport i fizička obuka takođe zauzimaju važno mesto, jer učvršćuju nervni sistem i povoljno utiču na jačanje izdržljivosti i sposobnosti samosavlđivanja. Na časovima fizičke obuke često se od pojedinaca traže osetni voljni naponi za savlađivanje određenih vežbi. Ti naponi su potrebni naročito kad je izvršenje vežbi skopčano sa izvesnim opasnostima, kao što je skakanje na smučkama, skok sa padobranom i sl. Onaj ko takav skok prvi put obavlja, u stvari je prinuđen da sebe „primora“, tj. da sebi „naredi“ da to uradi. Prema stepenu vežbanja, napregnutost postepeno opada, a volja za ponavljanjem tih radnji jača.

Ideali takođe igraju važnu ulogu u vaspitavanju volje. Otuda i posebna važnost upoznavanja sa životom, delima i podvizima velikih stvaralaca: revolucionara, državnika, naučnika, vojskovođa, umetnika, narodnih heroja i drugih.

U procesu vaspitanja vojnika i starešina ne sme se zaboraviti da njihova volja ne predstavlja sama za sebe izolovanu funkciju, već je sastavni deo ličnosti. Proces razvoja volje ne možemo posmatrati istrgnuto i izolovano od opšteg procesa vaspitavanja karaktera i celokupne ličnosti čoveka.

Slobodno se može reći da je vaspitavanje volje nerazdvojno vezano za celokupnu aktivnost i rad, za sve napore i prepuća koje čine pripadnici armije.

Pukovnik
VUKO MIHAILOVIĆ

STIMULATIVNE MERE U VASPITANJU

Svaki kolektiv kao celina, svaki čovek — vojnik ili starešina — poseduje izvesna svojstva koja ga razlikuju od drugih, pa prema tome, i razlike u postignutim rezultatima se mogu, manje ili više, smatrati normalnim. Međutim, te razlike pod određenim uslovima mogu biti veće ili manje, što zavisi i od subjektivnih faktora koji te uslove stvaraju i koriste. Starešina kao vaspitač teži da iznalaženjem i primenom najpogodnijih metoda i sredstava vaspitanja neutrališe, ili bar umanj, nepovoljno dejstvo objektivnih faktora — razlike u sastavu, uzrastu, shvatanjima i dr. U toj težnji on se oslanja, pre svega, na mere i postupke čija je vaspitna vrednost u praksi proverena i dokazana, a to su mere podsticajnog karaktera.

Našim pravilima, propisima i uputstvima, posebno uputstvima za rad na moralno-političkom vaspitanju, određene su i objašnjene razne stimulativne mere. U njima se, istovremeno, ukazuje i na osnovne uslove koje treba obezbediti za uspešnu realizaciju tih mera. U suštini ti se uslovi svode na:

posedovanje određenih znanja iz psihologije i pedagogije, odnosno andragogije;

bezrezervno ubeđenje u vrednost i neophodnost podsticajnih mera, jedinstveno gledanje svih vaspitnih faktora na cilj koji se njihovom primenom želi postići;

temeljito poznavanje problematike jedinice, vojnika i starešina, svih komponenata koje pojam poznavanja u sebi sadrži;

stvaranje takve atmosfere u odnosima među ljudima koja će obezbediti uspešno izvršavanje zadataka koji stoje pred jedinicom;

sposobnost starešina i komandi da stvaralački odabiraju i primenjuju podsticajne mere, vodeći računa o svim okolnostima;

stalni uvid i brigu viših komandi, uz što neposredniju pomoć i kontrolu u odnosu na niže komande.

U vezi sa ovim postavlja se pitanje: da li se svim ovim i drugim zahtevima može udovoljiti u praksi, odnosno koliko im se stvarno udovoljava; kakvi su rezultati na tom planu, koje su slabosti i gde su im uzroci?

Tačan odgovor na ova pitanja mogla bi dati samo jedna dobro dokumentovana analiza, rađena na osnovu prikupljenih podataka iz većeg broja jedinica. Iako se to ovom prilikom, iz razumljivih razloga, ne može da pruži, ipak se, sa stanovišta iskustva i prakse, može sa dosta sigurnosti govoriti o nekim problemima. Vredno je, uostalom, to pitanje razmatrati makar samo i zbog toga da se o njemu više, češće i otvorenije razmišlja i diskutuje.

Neka shvatanja mesta i uloge stimulansa u vaspitnom procesu

Starešine, posebno ratne, imaju kao vaspitači dug staž i bogato iskustvo. I sama ta činjenica predstavlja jedan od važnih uslova za uspeh. Znanja stečena u školama, na kursevima i individualnim učenjem, služe najvećem broju od njih kao veoma korisna dopuna. To pokazuje i svakodnevna praksa: najbolje rezultate postižu one starešine kod kojih su iskustva i teoretska znanja tako usklađena da predstavljaju jedinstvenu celinu. I obratno: pojedine starešine koje se pretežno, ili gotovo isključivo, oslanjaju samo na iskustvo i rutinu (ratni starešinski kadar), odnosno samo na teoretska znanja (pojedine mlade starešine) — postižu slabije rezultate. Drukčije, uostalom, ne može ni da bude, jer u vaspitačkim kvalitetima i jednih i drugih ima praznina, a mere koje bi te praznine upotpunile, ili nedostaju ili su nekompletne.

Postoji tendencija da se nedovoljna aktivnost pravda time što se ova problematika izučava u školama i na kursovima i da se jedinicama ništa više i novije ne može dati. Škole i kursevi u tom pogledu, neosporno mnogo pomažu, ali one ne mogu da odgovore na sva pitanja svakodnevnih prakse, naročito ne na ona koja su interesantna za pojedine jedinice i starešine kao pojedince. Ima mišljenja da se o problemu stimulansa govori dosta, čak i previše. Takva ocena može da bude i tačna, ali je isto tako tačno i to da su mnoge od tih diskusija periferne, da se obično čuju samo uzgred — najčešće kad se analizira pitanje kažnjavanja — i to, u dosta slučajeva, samo u vidu konstatacija ili apela. A takve diskusije nisu potrebne, niti starešine od njih imaju mnogo koristi. Njima je, naime, jasno kako je trebalo da rade da bi bilo bolje. Osnovni cilj seminara, savetovanja i drugih oblika aktivnosti morao bi da odgovori na pitanje šta i kako treba raditi, a ne samo da se svede na konstataciju i kritiku.

Nedovoljno znanje je jedan od važnih, ali ne i jedini uzrok raznim slabostima i deformacijama u vaspitnom radu uopšte, a posebno u izboru i korišćenju podsticajnih mera. Pogrešna shvatanja i praksa pojedinaca (ponekad i odgovornih organa komandi) u tom kontekstu imaju ne manje važnu ulogu.

Smisao podsticajnih mera i postupaka je u tome da kod ljudi izazovu osećanja i na toj osnovi utiču na njihovu svest, volju i karakter. Takva osećanja su važan uslov za uspeh u ratu, jer imaju svojstvo da ljude pokreću, aktiviraju i izazivaju elan i istrajnost. Starešine koje tu okolnost umeju znalački da iskoriste, ili se bar trude da je što bolje iskoriste, ne nailaze na ozbiljnije teškoće u pogledu mobilizacije svojih ljudi za izvršenje makar i najtežih zadataka. Zato nije ni malo slučajno što jedinice ovakvih starešina gotovo besprekorno i sa voljom izvršavaju zadatke koji često traže maksimalne napore. Pojedine starešine, međutim, vrlo malo vode računa o ličnom osećanju i raspoloženju svojih potčinjenih i smatraju to suvišnim, jer „vojnici su vojnici“. Sličnih gledanja i postupaka ima, mada manje, i u odnosu na potčinjene starešine. Prema tome, nije svejedno da li se izvr-

šavanju zadatka prilazi zato što se oseća da je to potrebno i sa voljom, što obezbeđuje uspeh, ili samo iz saznanja da tako mora da bude.

Pojedine starešine dele svoje ljude na dobre i slabe odnosno loše, što je ne samo nepedagoški, već i nedopustivo. Suština problema nije, po mom mišljenju, u toj podeli, već u pogrešnom shvatanju (koje se manifestuje u praksi) da su oni dobri uvek dobri i da takvi ostaju, odnosno da postaju miljenici — kako se kaže u Podsetniku za pretkongresnu aktivnost, a da slabi koji su jednom ili nekoliko puta tako ocenjeni dobiju etiketu nepopravljivih. Analogno tome, prvima se posvećuje stalna briga i na razne načine se stimuliraju da takvi ostanu ili da budu još bolji, što je sasvim pravilno. Međutim, za ove druge su skoro uvek kao „stimulativna“ sredstva rezervisani raporti i kazne. Još uvek su, na primer, retki slučajevi da starešine i komande pohvale ili nagrade vojnika ili starešinu koji je takvo priznanje zaslužio, ako je pre toga napravio grešku zbog koje je pozivan na odgovornost ili kažnjen. Svesno ili ne, takvi vojnici i starešine u pojedinim slučajevima bivaju u neku ruku žigosani, ako se tako može reći. Ne može se reći da onima koji ovako rade u praksi, nije nepoznato da u psihi svakog čoveka postoji težnja za samoisticanjem i afirmacijom u sredini gde živi i radi. Znači da takva težnja postoji i kod onih „loših“. Prema tome, potrebno je samo više napora i znanja da se te težnje pravilno kanališu i iskoriste u vaspitne ciljeve. Najčešće da jedan pokušaj u tom pravcu neće biti dovoljan. U nekim slučajevima, možda, ni više takvih pokušaja neće dati očekivane rezultate. Ne treba zaboraviti da vojnici i starešine, o kojima je reč, nisu postali takvi „preko noći“ i da se tako brzo ne mogu ni izmeniti. Starešina koga prvi neuspesi obeshrabre ili podlegne osećanju svoje nemoći u stvari i nije shvatio smisao vaspitnog rada i svoju ulogu u njemu.

Drugi primer nije ništa manje karakterističan. On se ne odnosi samo na pojedince, već, u prvom redu, na odgovarajuće organe pojedinih komandi. Radi se o neadekvatnoj oceni, a možda i o neshvatanju uloge i značaja podsticajnih mera u odnosu na represivne mere. Tu po-

stoji nelogičan nesklad sa svim štetnim posledicama koje iz njega neminovno proizilaze.

Činjenica je da je problem kažnjavanja stalno u središtu pažnje starešine i komande i da, svako sa svog staništa preduzima mnoge mere da se kazna kao sredstvo vaspitanja primenjuje što realnije. Na toj liniji održavaju se mnogi sastanci i konferencije sa starešinama i vojnicima, prave se obimne analize, dostavljaju izveštaji, povremeno se održavaju savetovanja, prema pojedincima koji se ogreše o pravila, propise i naređenja preduzimaju se izvesne mere itd. Nad ovim problemom bdiju i više komande i rukovodstva SK. Rezultati ovako raznovrsne i permanentne aktivnosti su sve veći i predstavljaju značajan doprinos učvršćenju discipline s jedne, i jačanju odgovornosti i osećanja brige za ljude, s druge strane.

Aktivnost na planu izučavanja i korišćenja stimulativnih mera, naprotiv, vidno zaostaje i sadržajno je siromašnija. Problem nije, čini mi se u odsustvu tih mera, mada ih nema koliko treba, već u njihovom šematskom shvatanju i primeni od strane izvesnih starešina i pojedinih komandi. Polazi se, naime, od toga da odgovarajući broj vojnika i starešina treba pohvaliti ili nagraditi i to se, sa dosta ozbiljnim nedostacima uglavnom redovno čini. Međutim, tim aktom se obično i završava i rešava to pitanje.

Drugi, po mom mišljenju važniji, deo tog procesa — efekat preduzetih mera, iskustva, pouke, sugestije itd. — se, najblaže rečeno, zapostavlja. To dolazi otuda što se kod odgovornih pojedinaca oformilo pogrešno shvatanje da su stimulativne mere već same po sebi dovoljna garancija za izazivanje ugodnih osećanja i razvijanje radnog elana kod ljudi i da, prema tome, nema potrebe vršiti neke posebne analize, organizovati savetovanja, seminare i sl. Ako se nekad i negde na tu temu i diskutuje, ceo materijal se obično svodi na nekoliko već poznatih stavova, u stvari na konstataciju da je u tom radu bilo slabosti, koje treba otkloniti, ili na nekoliko podataka o broju pohvaljenih, nagrađenih i odlikovanih (ako je u pitanju kakav referat, odnosno izveštaj).

Stimulativne mere, međutim, ne moraju uvek da daju očekivane rezultate. S druge strane, njihovo dejstvo se ne može smatrati potpuno uspešnim ako je ograničeno samo na neposredno zainteresovane. Normalno bi bilo da se te mere povoljnije odraze i na sve ostale vojnike i starešine, odnosno na ceo kolektiv. Međutim, to nije uvek tako. Ponekad se događa da efekat neke od nedovoljno promišljenih pohvala, nagrada ili drugih podsticajnih mera, u odnosu na neke pojedince (ili ceo kolektiv), bude suprotan. Zbog toga se o tome mora voditi računa i to ne samo u slučajevima javno izraženih prigovora (činjenica da takvih prigovora nema, ne znači uvek da u stimuliranju nema grešaka i da ono ne može biti bolje), već ih koristiti sistematski i stalno, uz potrebne korekcije gde i kad se one pokažu korisnim. Jedan od najvažnijih uslova da se to postigne jeste da se u sadržaju rada svih stepena komandovanja ovoj problematici obezbedi stalno i po značaju odgovarajuće mesto, kontinuirana aktivnost i neposrednija i kvalifikovanija pomoć nižim komandama i starešinama.

Sa stanovišta shvatanja i praktičnog odnosa komandi i starešina prema ovom problemu nameće se još jedno, suštinski značajno pitanje: koliko je starešina pozvano na odgovornost zato što u radu sa svojim potčinjenim nisu dovoljno koristili, ili u određenom vremenu i u određenom zadatku uopšte nisu koristili metodu podsticanja? Ovo pitanje nije suvišno, kako možda na prvi pogled izgleda, jer je sprovođenje postojećih propisa, uputstava i stavova iz moralno-političkog vaspitanja važan kao i svaki drugi zadatak.

Neka sredstva metode podsticanja

Među najvažnija i najčešće primenjivana sredstva metode podsticanja spadaju: odobravanje, priznanje, primer, ocena, pohvala, nagrada, odlikovanje i takmičenje.

Smatra se, da je primer najvažnije sredstvo ne samo metode uveravanja i podsticanja, već moralnog vaspitanja uopšte. Snaga primera leži, pre svega, u tome što oči-

gledno u praksi — konkretno pokazuje kako treba, odnosno kako ne treba raditi i šta postaje uzor ponašanja za ceo kolektiv i na toj osnovi utiče na dalje razvijanje i jačanje njihovih pojedinih osobina.

S druge strane, primer je u smislu korišćenja u vaspitnom radu, najteže i najosetljivije vaspitno sredstvo, jer od starešina zahteva najveću odgovornost, besprekornu disciplinu, čist moralni i radni lik i niz drugih pozitivnih osobina i navika. On će biti ono što po svojoj stvarnoj vrednosti treba da bude, samo pod uslovom ako starešine koje ga koriste obezbede potpun sklad između reči i dela i to dosledno sprovode u praksi.

Mada i nema starešina koje, teoretski, osporavaju značaj primera kao vaspitnog sredstva, ipak se u praksi ponekad dosta jasno ocrtavaju razlike:

jedne pravilno shvataju značaj i vrednost primera i njegovo stalno i uspešno korišćenje. Najviše i najuspešnije ga koriste starešine koje se odlikuju dobrim karakteristikama i drugim osobinama. Među njima ima i takvih čija su opšta i stručna znanja oskudnija od znanja nekih drugih, što ovima ponekad posluži kao povod da se skeptično odnose prema uspehu onih prvih i prema ocenama njihovih pretpostavljenih. Takvi skeptici, razume se, nisu u pravu, jer je za njih bitna suma znanja, a ne rezultati koji se uz pomoć tih saznanja postižu u praksi;

druge shvataju i ocenjuju slično prvima, a uzdržane su, odnosno (u manjoj ili većoj meri) rezervisane prema korišćenju primera u praksi. Uzrok ovoj tendenciji je u saznanju dotičnih starešina da neke njihove osobine, rad i postupci nisu u skladu sa zahtevima u odnosu na korišćenje primera i da željeni cilj ne bi bio postignut. To, svakako, nije dobro rešenje, ali je ipak bolje postupiti tako nego ukazivati na lepe primere i druge pozivati da ih slede, a sam raditi drugačije;

insistiranje trećih na korišćenju primera po svaku cenu i u svakoj situaciji da bi se udovoljilo planovima predviđenim metodskim postupcima (bez obzira na posledice koje iz takvog rada mogu da proizidu) — to je po razmerama najmanja, ali najštetnija tendencija. Jasno je, naime, da nema nikakve koristi uveravati nekog u nešto

u šta onaj ko uverava i sam nije uveren, što dokazuju njegovi postupci u praksi. Takvo „uveravanje“ i „podsticanje“, ukoliko ne deluje destimulativno, sigurno će pratiti manje ili više pasivan odnos vaspitanika. Potčinjene starešine i vojnici neće, možda, uvek otvoreno reći šta misle o starešinama koje sebi dozvoljavaju da ovako rade, ali je iluzorno verovati da oni to ne vide i ne osećaju. O tome ponekad i pojedinci ne vode dovoljno računa, a to je upravo ono što je sa stanovišta vaspitnog rada najštetnije, to je ono što može učiniti da stimulatívne mere — destimuliraju.

Osnovni cilj ocene (ocenjivanja), bez obzira na to o kakvoj se vrsti ocene radi, je u tome da kod ljudi izazove ugodna ili neugodna osećanja i na tome ih mobilise i stimulira na pojačanu aktivnost i postizanje boljih rezultata. Da li će ocena postići ovaj cilj zavisi od niza faktora, ali, pre svega, od njene objektivnosti i zaslužnosti. U protivnom, ocena može da deluje i destimulativno.

Pravilno ocenjivanje zahteva dobro poznavanje ljudi i neprekidno praćenje njihovog rada i razvoja. Ukoliko se tako radi ono će dobiti u kvalitetu, a samim tim i u značaju. Pa ipak, ocenjivanje nije uvek i svuda ono što treba i mora da bude, pre svega, zato što pojedine starešine ne shvataju dovoljno njihovu pravu vaspitnu vrednost i ne poklanjaju mu potrebnu pažnju. Ponekad se u tom smislu čine čak i vidljivo grube greške, koje izazivaju niz štetnih posledica. Ilustracije radi navešće se neki manje ili više karakteristični primeri.

Stalno insistiranje na onome što u radu nije dobro, a da se ne zapazi i istakne ono što je dobro i što zaslužuje priznanje, jedna je od osnovnih slabosti pri ocenjivanju. Takva ocena nije ni tačna ni objektivna, već destimulativna i štetna. Njeno štetno dejstvo se utoliko više pojačava ukoliko se odnosi na starešine koje su više godina u datoj jedinici i dobro poznaju razvojni put i sadašnje stanje te jedinice, a uvek slušaju gotovo iste ocene i to, u konkretnom slučaju, negativne ili pretežno negativne. Sudeći po ovakvim ocenama ispalo bi da se u životu, radu

i stanju dotičnih jedinica godinama ništa ne menja, a to sigurno nije tačno.

Ponekad su neke ocene očigledno namenske. Ako se daju na konferencijama organizacija SK, u izveštajima uz predlog o unapređenju, odlikovanju i sl. one su po pravilu povoljnije. I obratno. Ako se daju na skupu starešina jedinice, ako se neki problem želi „zaoštriti“, onda one dobijaju suprotni smer. Takve ocene su već same po sebi neobjektivne. Ipak, činjenica je da su one prve većinom objektivnije, jer se daju sa više ulaženja u suštinu problema i sa većom odgovornošću nego ove druge.

Ima slučajeva da se ocene temelje na jednom ili na nekoliko pojedinačnih (pozitivnih ili negativnih) primera. Za neke starešine je, na primer, jedno slabo izvršeno gađanje, li slabo organizovano ili izvedeno zanimanje, nepravilan postupak itd, dovoljan razlog da potčinjenog u celini predstave u pogrešnom svetlu. Postoje sklonosti da se ovakvi postupci pravdaju time što je viša komanda prilikom kontrole konstatovala ovakve greške i da se preko njih ne može preći. Takvo objašnjenje se, međutim, ne može prihvatiti. Prvo, zato, što neposredno pretpostavljeni starešina bolje poznaje ličnost svog potčinjenog i njegov rad u celini, i drugo, zato što viša komanda kada je konstatovala izvesne slabosti u radu pojedinih starešina, nije prejudicirala ocenu njihovih neposredno pretpostavljenih.

Često je i preneglo menjanje ocena takođe jedan od ozbiljnijih nedostataka. Radi se, naime, o tome da se pojedinci (ili jedinice) na osnovu postignutih rezultata u određenom periodu ocene povoljno i da se ističu za primer, da bi posle kratkog vremena, na osnovu izvesnih slabosti ili nedostataka, dobili čak i potpuno suprotnu ocenu. Ljudi se mogu menjati i menjaju se, ali ne tako brzo i naglo. Verovatno je da uzrok čestim i brzim promenama u ocenama, pod normalnim uslovima, ne leži uvek u tim ljudima, već u pogrešnom kriterijumu ocenjivanja.

Pri ocenjivanju se prave greške i u tom smislu što se ne vodi dovoljno računa o objektivnom mogućem stvaralačkom dometu pojedinih potčinjenih (starešina ili voj-

nika). Taj domet nije, niti može biti jednak kod svih, pa se ne može od svih jednako ni tražiti. Starešina sa dugogodišnjim stažom, bogatim iskustvom i visokim vojno-političkim obrazovanjem može da pruži više i od njega se to s pravom može i tražiti. Vojnik sa završenom srednjom ili višom školom takođe može pružiti više od vojnika sa osnovnom školom, ili bez škole. Tražiti od ovih i drugih da se ravnopravno nose sa prvim — značilo bi unapred ih osuditi na neuspeh. Kriterijum ocenjivanja mora polaziti od realnih mogućnosti, jer će u protivnom ocena izgubiti svojstvo stimulansa.

Evo još jedan primer. Radi se o izboru vojnika-kandidata za komandira odeljenja. Taj primer može najbolje pokazati koliko se daleko može otići u zastranjivanje, ako se dobro ne sagleda ceo problem.

Često se od pojedinih starešina mogu čuti mišljenja da je izbor kandidata za komandira odeljenja ozbiljan problem, jer, navodno, nema dovoljno vojnika odgovarajućih kvaliteta! Da li taj problem zaista postoji u takvom obliku i da li se o njemu može govoriti danas, dvadeset godina posle rata? Da li je moguće da među vojnicima omladincima, rođenim i odgojenim u uslovima izgradnje socijalizma zaista nema ni toliko dobrih koliko je potrebno za komandire odeljenja?

Istina je da se u okviru pojedinih nižih jedinica povremeno javljaju izvesne teškoće u vezi sa izborom kandidata za komandire odeljenja, ali tako postavljen problem uopšte ne postoji. Problem je, po mom mišljenju, u nečem drugom — u pogrešnom kriterijumu ocenjivanja i izbora vojnika za te dužnosti. Pri razmatranju ovog pitanja pojedine starešine rezonuju, na primer: ovaj je dobar, ali nije dovoljno oštar, ili — ovaj je, takođe, dobar, ali je slab kao strojevik, onaj je čak primeran, ali mali rastom i „fizički neugledan“, drugi opet nema dovoljno „glasne, odsečne komande“ itd. Razume se, posle ovako izvršene „selekcije“ kandidata za komandire odeljenja neće ih biti dovoljno, jer tako kompletnih ljudi nema.

Postavlja se pitanje: da li je za komandira odeljenja bitnije da bude pošten, iskren, dobrog ponašanja, vredan radnik i savestan na dužnosti, ili obratno, tj. da bude

„fizički ugledan“ i „oštar“, bez nekih karakternih i drugih osobina koje treba da krasi starešinu?

U red najčešće primenjivanih i u praksi najbolje proverenih podsticajnih sredstava spadaju pohvale, nagrade i odlikovanja. U njihovom primenjivanju pojavljuje se relativno najmanje slabosti, ali ih ipak ima i one nisu tako beznačajne.

Bilo koja blagovremeno preduzeta podsticajna mera ima jače i trajnije dejstvo, nego ona koja usledi sa zakašnjenjem, kada događaji ili rezultati za koje se ta mera vezuje izgube od značaja i aktuelnosti. Ako za odlikovanja i postoje razlozi da se dodeljuju jednom ili dva puta godišnje, bar za nagrade, a naročito za pohvale, ti razlozi ne postoje. A takvih primera ima još uvek dosta.

Pojedine starešine i komande praktikuju da jedinicama odrede broj vojnika i starešina, često jednak ili približno jednak, koje treba predložiti za pohvalu, nagradu ili odlikovanje. Takav „razrez“ ne mora, ali može da bude pogrešan i da deluje destimulativno, zbog toga što u jednoj jedinici, na primer, u odnosu na neku drugu, nema po odgovarajućim merilima onih koje treba pohvaliti ili nagraditi, a u nekoj ne mora ni biti, jer u drugim ima znatno boljih, odnosno više za pohvalu ili nagradu.

Ponegde se može zapaziti tendencija „bežanja“ od pohvaljivanja i nagrađivanja onih vojnika i starešina koji su pohvaljeni ili nagrađeni pre godinu-dve, bez obzira što su svojim radom takvo priznanje ponovo zaslužili. Pošto nekog iz jedinice, na primer, povodom Dana armije ipak treba pohvaliti, nagraditi ili odlikovati, predlažu se drugi, manje zaslužni od ovih prvih. Tako se za nekoliko godina dođe u situaciju da gotovo sve starešine dobiju pohvale, a veliki broj i nagrade i odlikovanja. Takvim rešavanjem stimulans gubi svoj pravi smisao, jer vodi „uravnilovki“, ako tako može da se kaže. U dodeljivanju pohvala, nagrada i odlikovanja, razume se, ne treba preterivati ni kad su u pitanju najbolji, ali ih isto tako ne treba dodeljivati ni onima koji ih stvarno ne zaslužuju.

Odlikovanje je najzaslužnije podsticajno sredstvo, ali sa stanovišta efekta ipak nije svejedno koje je vrste.

Nije mnogo važan rang odlikovanja, već njegov izbor u tom smislu — koliko na taj način izražava priznanje.

Razumevanje potreba i teškoća potčinjenih od strane pretpostavljenih i briga za njihovo rešavanje imaju vrlo snažno stimulativno dejstvo, ponekad, čak, snažnije od bilo kog drugog podsticajnog sredstva. To je i razumljivo, jer mere preduzete na toj liniji, naročito ukoliko povoljno rešavaju problem, imaju praktično i najneposrednije dejstvo. Zato savestan odnos prema molbama i žalbama i njihovo blagovremeno rešavanje imaju prvorazredni značaj.

Molbe i žalbe, međutim, nisu, niti bi smele da budu ni jedini, ni najvažniji način rešavanja problema i pružanja pomoći potčinjenima. Ako se neko od pretpostavljenih samo na njih ograničava, onda nije shvatio pravi smisao svoje uloge, jer tada samo formalno zadovoljava odgovarajući dokaz da pretpostavljeni o njemu zaista vodi stalnu brigu. Ako pretpostavljeni, na primer, sam pokrene pitanje brisanja kazne potčinjenom koga je prethodno kaznio, ovaj će sigurno biti ubeđeniji u opravdanost te kazne, nego ako sam treba da moli, možda i više puta, da mu kazna bude brisana. Na potčinjenog će, isto tako, ostaviti neuporedivo veći utisak samoinicijativna odluka pretpostavljenog da na ovaj ili onaj način zaštiti pravo potčinjenog, nego ako to pravo potčinjeni mora da ostvaruje molbama ili žalbama. Slično je i sa mnogim drugim pitanjima koja su značajna za život i rad vojnika i starešina.

Insistiranje da se potrebe i teškoće potčinjenih razumeju i da im se pruži pomoć u njihovom rešavanju ne znači, s druge strane, da treba preći u drugu krajnost. Praksa pokazuje da „spasavanje“ pojedinaca po svaku cenu povlači štetne posledice. Pre svega, u tom smislu što neke od njih takav odnos ne stimulira, već ohrabruje da i dalje greše i što, u pojedinim slučajevima, negativno utiču i na druge.

Potpukovnik

MILOMIR STAMENKOVIĆ

O NEKIM ASPEKTIMA VASPITNOG SADRŽAJA NASTAVE U VOJNOSANITETSKIM ŠKOLAMA

Naš dalji društveni razvitak već sada umnogome zavisi od kvaliteta ličnosti koje sačinjavaju naše društvo, od stepena njihovog usvajanja sadržaja socijalističkih moralnih principa kao oblika svesti, od njihovih moralnih postupaka u praksi. Škole kao nastavno-vaspitni faktori i prosvetne institucije pozvane su, pre svih drugih, da upoznaju svoje vaspitanike sa socijalističkim moralom, njegovim oblicima, normama i principima. One su takođe dužne da stvaraju uslove koji će mlađima omogućiti da usvoje navike delovanja po socijalističkim moralnim principima i normama.

Da bi vojnosanitetske škole mogle što uspešnije da rade na moralnom vaspitanju, biće potrebno da se još govori o sadržaju i zadacima moralnog vaspitanja u njima. Bilo bi takođe poželjno da se nešto određenije kaže i o uslovima i mogućnostima pravilnog postupanja i delovanja mladih, tek svršenih vojnosanitetskih radnika u radnim kolektivima kad u njih dođu neposredno posle završenog školovanja.

Zadaci, nastavni sadržaj i uzrast slušalaca

Naši slušaoci žive i rade u kolektivima kao sastavnim delovima posebno i specifičnije organizovanog kolektiva naše jugoslovenske socijalističke zajednice — u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Taj život u kolektivu, koji sa-

činjava nastavna grupa, odnosno nastavna klasa i škola, zahteva od slušalaca poznavanje pravila ponašanja ličnosti već i u tom, za njih prvom vojnom kolektivu. Otuda ličnosti koje mi stručno obrazujemo u školama moramo od samog početka školovanja učiti i ponašanju u kolektivu, tj. razvijati u njih izvesne osobine i kvalitete koji će im obezbeđivati lako integrisanje u kolektive, pravilan odnos prema članovima kolektiva, ljudima uopšte, prema radu, narodnoj imovini, prema jugoslovenskoj socijalističkoj zajednici i državnom i partijskom rukovodstvu, pravilan stav prema pitanju rata i mira itd.

To znači da će zadatak vojnosanitetske nastave u celini, ne samo moralno-političke, biti da na pogodnom sadržaju određenih nastavnih predmeta upozna je slušaoca naših škola i sa društvenim, jugoslovensko-socijalističkim i, u njemu, vojnosanitetskim (armijskim) ponašanjem kao, u izvesnom smislu, specifičnim ponašanjem u odnosu na ponašanje članova naše zajednice u drugim službama Armije a posebno civilnim. Sem toga, nastava ima zadatak da u slušalaca vojnosanitetskih škola razvija i niz određenih moralnih svojstava, ideoloških uverenja i ličnih osobina vojničke prirode, higijenske i kulturne navike, voljne osobine karaktera (odlučnost, upornost, istrajnost, požrtvovanost), emotivne (ljubav prema drugu, posebno prema ranjenom i bolesnom, prema saborcu, starešini, otadžbini, Armiji, državnom, vojnom i partijskom rukovodstvu, kao i mržnju prema neprijatelju slobode i nezavisnosti jugoslovenske socijalističke zajednice). Nastava jednom rečju mora da izgradi pozitivni moralni lik, koji će se ispoljavati kao takav u celokupnom delovanju našeg slušaoca.

Moralno vaspitanje u našim školama treba da proizilazi iz opštih principa naučnog socijalizma, konkretne društvene stvarnosti naše zemlje i njenih ciljeva, tj. iz borbe za izgradnju socijalizma u nas i borbe naših naroda da očuvaju svoju nezavisnost, koja je stečena i stvorena na tekovinama naše narodnooslobodilačke borbe. Poseban izvor sadržaja moralno-političkog vaspitanja jeste naša praksa, život i rad u Armiji, njeni zadaci i ciljevi, istorijski put kojim je ona prošla, primeri uspeha od njenog

rađanja do danas s naročitim osvrtom na sanitetsku službu. Korišćenje toga sadržaja ima za cilj da pomogne spremanju sanitetskih oficira, podoficira, odnosno vojnih službenika kao sanitetskih radnika u moralno-političkom pogledu, tako da isti mogu da odgovore, i to efikasno, složenim zadacima i problemima odnosa na više relacija pred kojima se nalazi sanitetska služba kao „sastavni deo oružane sile naših naroda“¹⁾ u sklopu svetskih zbivanja.

O potrebi ili nužnosti stvaranja mogućnosti u nastavi da slušaoci usvoje navedeni sadržaj nije potrebno posebno izlagati, jer svi znamo da jačinu jedne armije danas ocenjujemo, u krajnjoj liniji, po moralno-političkoj čvrstini njenih pripadnika. Ne treba dokazivati ni to da su toga svesne sve armije. „Više se ni u jednoj armiji ne vodi računa samo o materijalnim pitanjima armije i fizičkoj snazi vojnika. Danas svaka armija na svoj način formira moral kao faktor koji je neophodan svakoj ratujućoj sili“.²⁾

Sadržaj moralnog vaspitanja u vojnosanitetskim školama treba, pre svega, da sačinjavaju sve naučne i logične činjenice svih nastavnih predmeta koji mogu najviše da doprinesu razvijanju socijalističke moralne svesti, upoznavanju slušalaca sa principima života i rada u Armiji i njenoj sanitetskoj službi. Taj sadržaj, koji će se u ovom cilju koristiti, mora biti logičan, mora odgovarati uzrastu slušalaca i njihovoj moći shvatanja. To ne sme da bude mehanička kombinacija nikakvih dogmi.

Ponos i veru u snagu naše armije, odnosno zajednice, razvijaćemo u slušalaca različitog uzrasta i različitih škola kvalitativno različito, naročito u metodskom pogledu. Kod bolničara ćemo to činiti pomoću sadržaja predmeta u kojima se može konkretno i očigledno istaći, na primer, odlična opremljenost našeg saniteta. Očigledno i njima pristupačno se demonstriraju izvesni vredni predmeti, aparati i drugi sanitetski materijali. Gde god je na času moguće, obezbeđuju se situacije u kojima slušaoci

¹⁾ General-pukovnik dr Gojko Nikoliš — „Razvoj sanitetske službe u našoj armiji“.

²⁾ General-major san. službe dr Tomislav Kronja — „Borbeni moral“.

na pristupačan način mogu da vide zadivljujuće efekte upotrebe tih sredstava, aparata ili materijala. Neka slušalac oseti, opazi i doživi na osnovu toga (opremljenosti saniteta) izvesnost, neka oseti sigurnost u svoj sanitet, u svoju armiju i zajednicu uopšte. Time smo već uspešno osigurali pravilno moralno delovanje na ovu vrstu slušalaca.

U višeg uzrasta slušalaca — u pitomaca sanitetskih oficirskih škola — pomenute kvalitete, tj. uverenje do ponosa, izgrađićemo pružanjem sadržaja koji pokazuje složenije operacije i odnose, kako sanitetsko-taktičke tako i stručnomedicinske. Iz upoređivanja naših mogućnosti i našeg rada sa mogućnostima i radom najbolje opremljenih armija u svetu u vojnosanitetskom pogledu obezbeđićemo ovoj vrsti slušalaca mogućnost da sami, a to je najbolje u vaspitanju, zaključče da su oni zbilja članovi jedne vojnosanitetske službe koja je sposobna da rešava i najkomplikovanije probleme vojnosanitetske prirode u miru i ratu.

Iskustva iz NOR-a pre svega

Vojnosanitetski nastavni predmeti u vojnosanitetskim školama pružaju svojim sadržajem mogućnosti dobrim nastavnicima da na njihovim konkretnim naučnim činjenicama ukazuju slušaocima na određene principe života i rada u svojoj armiji za razliku od života, rada i ciljeva armija klasno organizovanih društvenih zajednica. Svakako da je veoma značajno kako se te razlike ističu na konkretnim časovima nastave. Ako nastavnik zanemari analiziranje činjenica koje se odnose na ovo upoređivanje, to će naročito pri poređenju naših snaga i sredstava sa inostranim nekad dovesti do negativnog moralnog uticaja tog sadržaja na slušaocce, jer se često ono što je strano pomalo glorifikuje. Dešava se, na primer, da je nastavnik bio u inostranstvu i video nešto što je, možda, i vredno, ali pri tumačenju toga najčešće jednostrano i do hipostaziranja ističe njegov značaj, zaboravljajući da istakne važnost u čijim se rukama nalaze ta sredstva i kojim ci-

ljevima služe u tuđim, konkretno određenim armijama, kako bi na taj način objektivno istakao veći značaj i veću efikasnost naših iako skromnijih sredstava. Još veća je greška kada se pri tome u celom nastavnom sadržaju ne obezbedi bar minimum onoga što će paralisati ovako dobijene utiske slušalaca kad se ističu i hvale tuđa materijalna obezbeđenja. Ne koristi se, na primer, sadržaj koji govori o snazi naših ljudi, koja je i proizvod psihološkog delovanja ciljeva naše armije, odnosno politike naše zajednice na svest naših ljudi. Takav sadržaj treba da potvrdi i dokaže prednost, pa prema tome i jačinu ispravne politike naše zemlje i moralnih kvaliteta ljudi nad svim i najkvalitetnijim sanitetskim sredstvima i naoružanjima. A samo istorija saniteta narodnooslobodilačke borbe ima toliko raznovrsnih i ubedljivih primera da nastavnici skoro svih predmeta, počev od higijene i nastave naoružanja do hirurgije i sanitetske taktike, mogu bez mnogo napora moralno-politički delovati na ličnosti slušalaca naših vojnosanitetskih škola. Međutim, činjenica je da se to bogato iskustvo još uvek malo nalazi u programima škola pa i u sadržajima konkretnih časova vojnosanitetskih i medicinskih predmeta. Možda i nije propust što toga nema na stranicama programa. Nastavnikovo stvaralaštvo u nastavi trebalo bi da se ispolji u izboru i obezbeđivanju tog sadržaja. Ove činjenice treba da budu sadržaj nastave na času svakog predmeta, jer su vrlo značajne i kao stručno iskustvo i kao izvor moralne snage kojom treba da se napajaju naši slušaoci. „Bitka za ranjenike i njihov prelaz preko Neretve i Prenja možda su jedinstven slučaj svih ratova. Nepoznato mi je da li se ikada morala voditi jedna odbrambena bitka isključivo radi spasavanja ranjenika. Nepoznato mi je da li su ikad ranjenici mogli da savladaju onako teško zemljište“³⁾ — pita se general-pukovnik dr Gojko Nikoliš u jednom svom članku. Zašto sadržaj o tome...“ To već liči na legendu“ ne nađe više mesta u nastavi vojnosanitetskih škola?! Ovaj sadržaj se može koristiti u nastavi skoro svih predmeta; njima se može najbolje i višestruko vaspitno delo-

³⁾ „To već liči na legendu“ — „Narodna armija“ od 19. V 1961. godine.

vati. Kad je u pitanju, na primer, nastava iz predmeta sanitetsko snabdevanje, istaći će se, samo ne uopšteno da ispadne fraza, već opisom situacije i detaljnijom analizom određenog sadržaja na časovima, ovaj momenat bitke za ranjenike, odnosno opremljenost saniteta i to onako i onoliko koliko zahteva cilj određene nastavne jedinice i koliko to slušaoci mogu da shvate na datom času. Sigurno da će taj sadržaj doći u obzir samo tamo gde mu je moguće obezbediti logično mesto u sistemu nastavnog sadržaja dotičnog nastavnog predmeta i časa. Zatim, rad hirurških ekipa — njihova organizacija, snabdevenost, humanizam i entuzijazam njenih članova — ne bi trebalo kao sadržaj da izostane u procesu obrazovanja, odnosno u procesu vaspitanja izvesnih kvaliteta moralne strane ličnosti našeg budućeg vojnosanitetskog stručnjaka u nastavnim predmetima — ratnoj hirurgiji, internoj i drugim. Sanitetska taktika jedino i može uspešno ostvariti svoj obrazovno-vaspitni cilj ako bude u sadržaje nastave unosila ova i slična iskustva organizacije i taktike sanitetske službe narodnooslobodilačkog rata. To važi, iako manje, i za sve ostale predmete, jer je ovaj sadržaj takve prirode da može najviše da obezbedi i obrazovanje sanitetskog kadra u smislu vojnostručnog pripremanja za uspešno obavljanje poslova ove vrste u eventualnom ratu. Kada nam je cilj da spremamo kadrove za dobro snalaženje i u situacijama sličnim onima u bici za ranjenike 1943. godine, onda je nerazumljivo zašto pozitivna i loša iskustva iz takvih situacija ne koristi kao sadržaj u nastavi vojnosanitetskih škola za uspešnije obrazovanje i vaspitanje mladih kadrova. Ovaj sadržaj nam može najbolje i najefikasnije pomoći u nastavi, kako u obrazovanom tako i u vaspitnom pogledu. Kvaliteti vojnosanitetskih veterana narodnooslobodilačkog rata, kao što su ljubav prema čoveku, ranjenom i bolesnom posebno, svom narodu, slobodi i ciljevima koje je bila postavila Komunistička partija, zatim snalažljivost i požrtvovanje veliki su izvor snage i podstrek mlađim generacijama, da, kao i njihovi stariji drugovi, ako zatreba, budu u stanju da i oni od nemogućeg stvaraju uslove za pobeđe i uspehe. U eventualnom ratu ti kva-

liteti sanitetskih radnika narodnooslobodilačkog rata predstavljaće još veću nužnost kao uslov za pobeđe i uspehe. A da bismo ih obezbedili mladima, nameće se kao nužno da sadržaj nastave ispunimo velikim i korisnim istinama iz ovog dela istorije našeg vojnog saniteta. Vredniji su ti sadržaji od najvrednijih stranih iskustava koje takođe ne treba zanemariti u naše nastave. U obrazovnom procesu svakog predmeta, kroz nastavu, gde je god logično prikladno, treba dati mogućnost slušaocima da oni, kako Lenjin kaže, „promozgavaju“ te činjenice koje, ako se tako čini, ne mogu ostati bez dubokog vaspitnog uticaja. Pošto je „... to bila istina, koja treba da služi danas ne samo kao uspomena na slavu mrtvih junaka koji su tamo (na obalama Neretve) ostali, nego daleko više, kao jedan od izvora našeg samopouzdanja i kao poruka budućim generacijama da se za slobodu može podneti i ono što izgleda nemoguće, nemoguće barem iz naših mirnodopskih relacija“⁴⁾ — ne treba nam na časovima nekakvo mehaničko i usiljeno „petminutno idejiziranje“ kao tobož posebno vaspitno uticanje na slušaoce. Ozbiljno izučavanje ovog sadržaja — iskustava iz NOR-a — treba da omogući slušaocima da se uživljavaju u situacije starijih kolega, koji su učestvovali u organizovanju, u radu vojnog saniteta u narodnooslobodilačkom ratu i da se tim putem identifikuju sa delovima te vojnosanitetske službe i u njoj sa pojedincima kao istaknutim ličnostima iz toga vremena. Kroz nastavu slušalac treba da doživi izvesne situacije i da iz njih uči o izvesnim istinama kao principima koji će i njemu biti potrebni kao operativno rukovodstvo u eventualnom ratu. To doživljavanje i uživljavanje u situacije je najjače vaspitno sredstvo, pogotovu ako se organizuju takve mogućnosti, na primer, vežbe, u kojima će slušaoci, makar i improvizovano, moći da spajaju svest o postupku sa postupkom, gde će obavezno, pored ostalog, dolaziti do izražaja i postupci moralnog karaktera.

⁴⁾ General-pukovnik sanit. službe dr Gojko Nikoliš, *Isto*, „Narodna armija“ od 19. V 1961. godine.

Organizacija života u školama i lični primer nastavnika

Pored obrazovanja ovakvim i sličnim navedenim sadržajem treba voditi računa i o organizaciji života u školama i smeštajnim prostorijama slušalaca. Naime, škola i smeštajne prostorije po svojoj organizaciji i režimu zajedno sa moralno-političkim kvalitetima rukovodećeg nastavnog i komandnog kadra treba da bude takođe poseban i vrlo važan izvor sadržaja koji utiče na razvijanje vojničke i moralne socijalističke svesti slušalaca. Ako su ovi uslovi pozitivni i u skladu sa obrazovno-vaspitnim ciljevima škole, onda su oni istovremeno i vrlo dobar način u vaspitanju moralne strane ličnosti slušalaca. Škola po svojoj organizaciji i sa svojim režimom treba da bude jedno od glavnih mesta gde će slušaoci saznati o moralnim normama, a uz kontrolu nastavnika i starešina to saznanje postepeno pretvarati u postupke, i to onakve kakve zahteva sanitetska služba, odnosno Armija. Sigurno da će tako svesno (bar pred kraj školovanja) postupanje u školi, ponašanje u smeštajnim prostorijama olakšati slušaocima da nesmetano i lako, po navici, postupaju i deluju pozitivno na sutrašnjem radnom mestu u miru ili ratu. I ne samo to. Takav slušalac će takođe potvrditi revolucionarnu ulogu socijalističkog morala, jer će već usvojenim normama o pravilnim odnosima od početka svog rada na radnom mestu ispoljiti stvaralaštvo. Takav će radnik svojim pravilnim odnosom prema ljudima, radu i imovini pomagati da se moralna svest u vojnosanitet-skom kolektivu u kome bude radio dalje razvija, bogati i usavršava.

U moralnom vaspitanju pozitivan i vaspitan sadržaj i faktor jeste i visokokvalitetna stručna sprema našeg nastavnog kadra. Ako nastavnici na časovima pokazuju slušaocima da oni zaista poseduju visok kvalitet znanja, onda će biti nepotrebno da u cilju razvijanja poverenja u sanitet govore: „Naša armija ima visoko stručne kadrove“, „Mi imamo jaku armiju“, „Naš sanitet je dobro organizovan, materijalno opremljen“ itd. U moralnom pogledu, tj. u vaspitnom uticanju biće daleko efikasnije

ako se sami slušaoci kroz rad nastavnika uvere u njihovu visoku stručnost i stvore ubeđenje da su stvarno sposobni da rešavaju najsloženije vojnosanitetske i medicinske probleme. Zaključci koje slušaoci tako dobiju, pored nastavnog sadržaja koji su usvojili na časovima, odlična su osnova za izgrađivanje osećanja sigurnosti u svoj kolektiv i ponos što pripadaju kolektivu takvih kvaliteta. Visoko kvalitetna i operativna stručnost nastavnog kadra ima posredan uticaj i na jačanje morala uopšte u našeg slušaoca kao člana sanitetske službe Armije. To zato jer se na konkretnim činjenicama, u bolničkoj i sanitetskoj ustanovi gde vežba, uverava da će se on lično, u slučaju teških povreda u eventualnom ratu, naći u rukama sigurnih i stručno spremnih ljudi koji će ga spasti i iz najtežih situacija. A kad je u pitanju organizacija i taktika sanitetske službe, uveriće se takođe da će u teškim ratnim situacijama biti vođen od dobrih organizatora, odnosno dobrih stručnjaka ove službe. Podržavajući starije i učeći od njih, postaće lako i brzo dobar medicinski stručnjak i dobar sanitetsko-taktički organizator. Ovo je veoma značajno, jer su moralno-politički kvaliteti najtešnje vezani za stručne i obrnuto. Mi moramo da spremimo vojnika u kome će se organski sjediniti najbolji kvaliteti stručnjaka i najlepši i najbolji kvaliteti socijalističkog čoveka poput onih koji su radili u sanitetskoj službi, rukovodili njome za vreme narodnooslobodilačkog rata i rukovodeći stvarali uslove u kojima je stvaralački polet bio visoko cenjen.

Obrazovanje i vaspitanje istovremeno a ne samo obrazovanje

U vaspitanju svih moralnih kvaliteta predmeti vojnosanitetskih škola imaju podjednak zadatak. Oni to mogu sa uspehom da ostvare, jer imaju sadržaj koji im obezbeđuje taj uspeh. Dakle, zadatak je svih predmeta da svojim sadržajem vaspitno deluju na slušaoce. Iz ovoga logično proizilazi da nije samo zadatak nastavnog predmeta i nastavnika moralno-političkog vaspitanja da

obezbeđuje uticaj u moralno-političkom pogledu, da razvija moralnu socijalističku svest kao oblik društvene svesti našeg društvenog bića, borbeni moral kao njegov deo i njegove činioce, naročito subjektivne (psihološke, medicinske i druge), kojima se izgrađuje moralna svest, kao što to pogrešno smatra dobar deo nastavnika i u vojno-sanitetskim školama, već da sve ovo treba obezbeđivati kroz sadržaj svih predmeta. Samo tako je i moguće obezbediti uspeh.

Sadržaj moralnog vaspitanja u nastavi svih predmeta treba da bude: socijalistički humanizam, jedinstvo ličnih i društvenih interesa, sklad misli, reči i dela, kao osnovni principi socijalističkog morala. Dakle, to je i cilj moralno-političkog vaspitanja škole i svih predmeta a ne samo političke nastave kao nastavnog predmeta, čiju ulogu mnogi nastavnici pogrešno shvataju. Moralno-politička nastava, kao i drugi nastavni predmeti, pružaju naučna znanja iz određenih društveno-istorijskih nauka s ciljem da obavezno i kroz to vaspitno deluju, kao što je to, uostalom, zadatak i svih drugih nastavnih predmeta. Njena uloga nije da nekako „posebno i samo vaspitava“, a drugih predmeta, stručnih da „samo obrazuju“, „da stručno spremaju slušaoce“ i sl., nego je i njen zadatak, kao i drugih nastavnih predmeta, da obrazuje i obrazujući vaspitava u svakom drugom, pa i u moralno-političkom pogledu. Ispoljeno pogrešno shvatanje uloge i ciljeva nastave moralno-političkog vaspitanja, odnosno drugih predmeta je karakteristično za klasnu školu, koja ima zadatak da miri suprotnosti između naučnih činjenica određenih nauka sa klasnim suprotnostima i protivrečnostima klasnog društva i stavovima njene ideologije gde zbog čuvanja klasnih interesa treba, na primer, na časovima veronauke i sličnim čak i izvrtati i preinačavati naučno utvrđene istine, naročito o društvu. Mi nemamo takvih problema, jer u osnovi naše ideologije i metodologije leže naučni objektivni principi, pa prema tome i časovi političke nastave nisu određeni ni namenjeni za nekakvo „idejiziranje“, „politiziranje“, „moralno pridikovanje“, i čisto vaspitanje kroz sentencije“. Mi postizemo najbolje efekte u nastavi onda kad u njenoj osnovi, u sadržaju

i metodama, imamo nauku. Didaktički princip naučne verodostojnosti i svesnog logičnog usvajanja sadržaja od strane slušalaca je osnovni i najbitniji uslov kvalitetnog uticaja na slušaoce.

Moralni kvalitet

„Moralno-političko vaspitanje i moralno političko jedinstvo je odigralo presudnu ulogu na postojanje visokog borbenog morala u narodnooslobodilačkom ratu“.⁵⁾ Takvo moralno-političko jedinstvo moglo je biti osigurano samo zahvaljujući vaspitnom uticaju Komunističke partije i njenim upornim izgrađivanjem najlepših ljudskih kvaliteta kod svojih članova i uopšte naših ljudi.

Spremajući se za odbranu svoje socijalističke domovine, naša armija mora da ima u vidu vaspitanje određenih moralnih kvaliteta svojih pripadnika da bi mogla da računa na najkvalitetniju bojnu gotovost, koja se, pored svega, sastoji i u moralnoj čvrstini njenih članova. Pored čovečnosti i svesti o dostojanstvu, revolucionarnosti, što sve skupa čini socijalistički humanizam, jedinstvo ličnih i društvenih interesa treba vaspitavati i svest u slušalaca o tome da je njihov kolektiv — Armija — monolitna celina u kom su svi za jednoga a jedan za sve. Ovo zato što od takve svesti nema jače sile u motivaciji ljudi na određene akcije koje preduzima njihov kolektiv. To je i bio razlog što su: „Naši lekari ispoljili visoko majstorstvo u borbi protiv smrti, za spas ranjenih boraca. Ali još veću vrednost od ovoga... predstavlja njihova rešenost da silaze sa svojim ranjenim drugovima u mračne zemunice, njihov patriotski elan i bdenje za operacionim stolom Sremskog fronta“.⁶⁾

Eto, na vaspitanju ovih kvaliteta mora insistirati svaka sanitetska škola još i zbog toga što iz svesti o jedinstvu ličnih i društvenih interesa uopšte u našoj zajednici, a u Armiji posebno, proizilazi u uslovima mira po-

⁵⁾ General-major sanit. službe dr Tomislav Kronja — „*Borbeni moral*“.

⁶⁾ General-pukovnik sanit. službe dr Gojko Nikoliš — „*Razvoj san. službe u našoj armiji*“.

zitivani i stvaralački odnos svakog pojedinca prema radu i imovini.

Poštenje, istinoljubivost i principijelnost kao principi socijalističkog morala su takođe od posebne važnosti za pripadnika naše armije i vojni sanitet uopšte. Negativni kvaliteti, kao što su: licemerje, laž, kleveta, nedoslednost, oportunistički i kukavičluk i izdajstvo moraju ostati potpuno strani ličnosti koju vaspitavamo. Naime, škola i nastava u njoj ne smeju stvarati uslove pogodne za pojavu ovih osobina u svojim slušalaca. Nemoralni postupci treba da ostanu nepoznati našim slušaocima za vreme školovanja, jer nastavnici i starešine neće dozvoliti da se oni pojave. Naprotiv, slušaoci moraju na svakom koraku uočavati i doživljavati pozitivna zbivanja kako bi iz njih usvajali pozitivne principe socijalističkog morala.

Moralni kvaliteti, kao što su: instinoljubivost, principijelnost i vernost idejama socijalizma bez sumnje su takođe veoma važni kvaliteti koji treba da krasi pripadnike naše armije i da budu uslov moralnog zdravlja Armije i njenih rodova i službi.

Moralna strana ličnosti je u tesnoj vezi sa emocionalnom i voljnom. Otuda u sadržaju moralnog vaspitanja ulazi takođe i vaspitanje osećanja, kao i voljnih osobina karaktera. To je uslov dobrog moralnog vaspitanja. Pre svega, kao pozitivni kvaliteti dolaze u obzir odgovornost, odvažnost i samoinicijativa. Što se tiče negativnog sadržaja koji bi mogao da utiče na razvijanje i takvih kvaliteta našeg budućeg vojnosanitetskog pripadnika treba nastojati da slušalac za vreme školovanja, a naročito u početku, što manje dolazi u uslove i mogućnosti koji bi mogli da utiču na razvijanje straha, zavisti, lične mržnje, kukavičluka itd. Situacije i prilike koje ih uslovljavaju treba energično otklanjati. Vojnomedicinski predmeti treba da otkrivaju sve strane, na primer, eventualnog rata, ukazujući slušaocima istovremeno na najefikasnije i najbolje mogućnosti snalaženja u najopasnijim situacijama, od kojih slušalac može da strahuje samo ako se ne upozna dobro sa njima. Nastavni sadržaj i metode kojima se on pruža treba da dočaraju slušaocu najteže, najkomplikovanije i najopasnije situacije rata kako bi on, sazna-

jući o njima, mogao bez iznenađenja da se snađe, odnosno da bude oslobođen svakog straha. Istorija saniteta i JNA ima bezbroj primera takvih situacija i uspešnog ishoda iz njih, koji mogu da posluže kao sadržaj za oslobođenje naših slušalaca od straha. Bitka za ranjenike, Sutjeska, život i rad bolnica u Sloveniji i mnogi drugi primeri odličan su sadržaj za to. Potrebno je, takođe, stvarati situacije (makar i improvizovane) što približnije najtežim iz rata i u njih uvoditi slušaocce da deluju. U njima slušalac obavlja posao iz delokruga rada koji će obavljati sutra u ratu. Dobro organizovani marševi, vežbe razvijanja SSP i SSD na različitim i teškim terenima, u različitim vremenskim prilikama i dobima dana odlična su mogućnost za ostvarenje ovog vaspitnog cilja.

Što se tiče mržnje kao negativnog osećanja u odnosu na neprijatelja našeg slušaoca, Armija i socijalističke domovine, nastavnik i za to obezbeđuje odgovarajući i pogodan nastavni sadržaj. Vaspitanje ovog osećanja, kao i vaspitanje celokupne ličnosti, mora da proteče kroz kvalitetno obrazovanje, tj. kroz pružanje takvog znanja slušaocima pomoću koga će oni sami zaključiti, na primer, opravdanost mržnje prema neprijatelju. Posebnim konkretnim situacijama koje plastično i slikovito, a na pogodnim mestima na času, iznosi nastavnik, treba izazivati i dalje razvijati ovo osećanje, tako da vaspitni uticaj bude samostalno izveden logičan zaključak slušaoca iz činjenica koje pred njegovim razumom očigledno i ubedljivo potvrđuju opasnosti ugrožavanja slobode i nezavisnosti svoje zemlje pa prema tome i svakog pojedinca, odnosno našeg konkretnog slušaoca.

Sva osećanja koja vaspitavamo kroz nastavu, kao i stručni kvaliteti koje obrazujući razvijamo, treba da pomognu da se u slušalaca pobude i do najviše mere razviju sva pozitivna osećanja, a posebno osećanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma. Ovo najuzvišenije, ali i najsloženije osećanje u čoveku — jugoslovenski socijalistički patriotizam — zahteva postupan i kroz celo vreme školovanja uporan i delikatan rad nastavnika. Ovo osećanje ljubavi prema domovini nije moguće razviti bez uporednog razvijanja mržnje prema neprijatelju slobode

naše domovine. Delikatnost vaspitnog rada u razvijanju patriotizma predstavlja to što je ovo osećanje vezano za uspešno izgrađivanje čitavog sistema pogleda na svet. Njegovo vaspitanje je vezano za formiranje niza osećanja i emotivnih crta koje ulaze u sastav osećanja patriotizma, a pre svega ponos i odgovornost. Naš jugoslovenski socijalistički patriotizam u svojoj ljubavi prema domovini ne isključuje ni osećanja simpatija prema drugim narodima. On u svom bogaćenju ide do proleterskog internacionalizma. Njegov je sadržaj čovečan i revolucionaran. U njemu se ogleda jedinstvo ličnih i društvenih interesa i aktivnost naših ljudi usklađenih sa idejama socijalizma. Sem toga, naš patriotizam nije nacionalizam a da i ne govorimo koliko mu je stran šovinizam. On nameće obavezu i spremnost da se brane sloboda i nezavisnost naše socijalističke domovine i da se svaki pojedinac bori za mir, koji je uslov za pobeđu socijalizma.

I pored složenosti i delikatnosti u razvijanju patriotizma, u školama vojnog saniteta ima dovoljno mogućnosti, pre svega, zahvaljujući kvalitetnom sadržaju nastavnih predmeta, da se uspešno vaspita ovo osećanje, odnosno sentiment. Osim toga, imamo svetlu tradiciju i divne ličnosti iz narodnooslobodilačke borbe i izgradnje socijalizma u nas koje nam mogu poslužiti kao primer u vaspitnom radu.

Ono što bi svaki nastavnik naše škole trebalo da ima u vidu kao vaspitni cilj jeste oduševljenje, radni zanos, strast i slična osećanja koja treba da krase našeg slušaoca. Iznad svega i kao krajnji cilj koji treba da ostvarimo kroz vaspitanje naših slušalaca jeste ponos što su oni graditelji novog društva i novog života, zatim vernost idealima naše herojske narodnooslobodilačke borbe i apsolutnu privrženost našoj armiji, Savezu komunista Jugoslavije i drugu Titu.

Voljne osobine karaktera, navike i lik

U vaspitnom radu posebnu važnost treba dati vaspitanju voljnih osobina karaktera u slušalaca vojnosanitetskih škola. Ovo zato što ta struka posebno iziskuje takve

kvalitete. Čovek može imati najbolje i najplemenitije želje a da mu, na primer, nedostaje snažna i uporna volja pa da ih ne može ostvariti.

Među ostale voljne osobine karaktera koje treba razvijati u ličnosti naših slušalaca spadaju, pre svega: odlučnost, brzina odabiranja motiva u datoj situaciji — kad od dve odluke treba doneti jednu — smelost u odlučivanju, jačina, izdržljivost, upornost i istrajnost volje. „Novo doba traži od sanitetskog oficira nove reflekse, traži gipkost misli, samostalnost duha, precizno vladanje tehničkim znanjima, visoke organizatorske i starešinske sposobnosti, čeličnu volju i žilavu fizičku kondiciju“.⁷⁾ To je jednostavno i ilustrativno predstavljen cilj obrazovanja i vaspitanja u vojnosanitetskim školama.

Naravno, sve ove kvalitete treba izgrađivati do osobina i navika. Tu, pre svega, dolaze kulturno-higijenske navike, navike vojničkog držanja s pristojnošću, predusretljivost, pažljiv odnos prema drugovima, a posebno prema bolesnicima i ranjenicima; zatim navike pravilnog vojničkog stava prema potčinjenim i prema pretpostavljenima. O kvalitetima znanja, veština pa i navika u pripadnika Armije nije potrebno govoriti, jer nam je svima dobro poznato da je u vojsci veoma važno kako se čini ono što se čini.

Proces vaspitanja moralne svesti, emotivnih i voljnih osobina karaktera vrlo je složen. Navedene osobine su i u ličnosti veoma ispreplitane, ali ipak povezane u jednu celinu, koja čoveku daje ton određenog moralnog lika. Kad znamo koje sve crte ulaze u formiranje lika našeg slušaoca, onda moramo znalački i određenim metodama, naročito kroz nastavu, da formiramo crtu po crtu da bismo izgradili već relativno jasno određen moralni lik našeg vojnosanitetskog oficira, podoficira, sestre i bolničara. Ovde se postavlja kao zahtev nastavniku da dobro poznaje idealni lik sanitetskog stručnjaka koga sprema a i da sam poseduje takve kvalitete koji ga približavaju

⁷⁾ General-pukovnik sanit. službe dr Gojko Nikoliš — „Desetogodišnjica formiranja Vojnosanitetske škole za lekarske pomoćnike“.

tom liku. To treba da bude pozitivan vojnosanitetski radnik sa jedinstvom svih onih divnih crta koje su posedovali aktivni vojnosanitetski radnici u narodnooslobodilačkom ratu.

Vežbe i oživljavanje situacija

Da bismo ostvarili konačan uspeh u moralnom vaspitanju, moramo nastojati da stvorimo uslove u kojima će slušaoci vežbati određene postupke. Zato u vežbama, ako ih organizujemo u nastavi, treba stvarati situacije koje će biti što približnije onima koje očekuju našeg slušaoca sutra u miru ili u ratu. Samo tako će se onemogućiti verbalna, jalova i kabinetska nastava i moralna pridikovanja. Kao što u stručnom spremanju moramo stvarati uslove i takve tipove časova u kojima će slušaoci izgrađivati veštine i navike, tako isto moramo i u vaspitnom pogledu stvarati uslove da slušaoci ispoljavaju što češće: požrtvovanje, poštovanje tuđe ličnosti, drugarstvo, tačnost, pravednost, iskrenost, kritičnost, dostojanstvo, lično poštenje i slične kvalitete. „Značajno je to što se lekar teško snalazi u medicinskom radu kad se istrgne iz kabineta, sanatorija, klinike ili privatne ordinacije i kad se nađe na slobodnom terenu“.⁸⁾ Ta ista konstatacija mogla bi da se odnosi i na moralno postupanje određenih stručnjaka u praktičnom životu. „Ali zato danas, u našoj Narodnoj Republici sa pravom očekujemo od svih naših visokih medicinsko-pedagoških ustanova da krvavo plaćeno ratno iskustvo prenesu na mlađe tako da ne ostane svojina samo onih koji su ih preživeli, tako reći, na vlastitoj koži. Nema više nikakvog razloga da ovaj put izostanu značajne popravke u planu, programu i metodici naše medicinske nastave u smislu boljeg pripremanja medicinskih kadrova za zadatke odbrane zemlje“.⁹⁾

Profesor
DUŠAN LAZOVIĆ

⁸⁾ General-pukovnik sanit. službe dr Gojko Nikoliš — „*Razvoj sanitetske službe u našoj armiji*“.

⁹⁾ General-pukovnik sanit. službe dr Gojko Nikoliš, *Isto*.

NEPOSREDAN DODIR VOJNIKA S TRADICIJAMA

Izvesno je da komandanti imaju mnogo razloga da razna bojna gađanja i višednevne vežbe svojih jedinica izvode na retko naseljenom zemljištu. A ljudi koji tamo žive susrete s vojnicima doživljavaju gotovo jedino u toku taktičkih vežbi i predaha između njih. Razumljivo je što od tih susreta svako mnogo očekuje: mladi vojnici da upoznaju nove krajeve i ljude; stariji meštani da vide vojnike i komandire među kojima žive i njihovi sinovi — vojnici; obveznici iz rezerve da se prisete čete, oružja i da s drugovima koji su ih odmenili obnove vojničke uspomene. U komandama nekih subotičkih, titogradskih, niških i još mnogih jedinica mogu se sresti ljudi i pročitati i njihove molbe da jedinice navrte i do njih; dočekaće ih lepo, kako već znaju i umeju. O tim susretima, ne baš uvek planiranim, ponegde nedovoljno iskorišćenim, no svugde srdačnim ovde će biti reči.

Četa Milutina Stanića je u predahu pukovske vežbe posetila grob jednog kurira, koji je ovde poginuo u jesen treće ratne godine, posle puta od centralne Bosne skoro do Podgorice. Jedan meštanin, prvoborac, ispričao je četi o kuriru ovo: nosio je poruke podgoričkom Okružnom komitetu Partije i dug put je prešao sam, verovatno više gladan nego sit, i u stalnoj borbi i bojazni za svoj život i važne poruke koje je nosio u torbi. Na ovom mestu su ga opkolili četnici i kad je video da između dve stene i četnika nema izlaza, na rafale odgovarajući rafalima i bombama, zapalio je suvo lišće, nabacao na vatru partijske poruke i, kad je i pepeo uništio, aktivirao je poslednju bombu.

Vojnici su zamišljeno ćutali. Komandir je bio siguran da u mislima svaki odobrava kurirov postupak. A u nešto drugo je komandir i danas siguran: u toku te vežbe i kasnije njegovi vojnici u ulozi kurira, izviđača, bombaša, radili su bolje nego ranije a nikakvo njegovo predavanje o hrabrosti kurira ne bi za vojnike bilo tako uverljivo.

Na Kočevskom rogu su neke naše jedinice izvodile višednevne vežbe. Za odmora su starešine i vojnički klubovi sarađujući sa sekcijama Zavičajnog kluba studenata, organizovali razgovor o legendarnim roškim partizanima, o Kozari, Sutjesci, Neretvi. Čuli su se glasovi ratnika, studenata. Čitali su i Kajuha, Nazora, pevane su kompozicije Danona, Hercigonje. Posle su sportske ekipe, sastavljene od vojnika i meštana, dobile nazive po imenima legendarnih partizanskih bojišta i publika je navijajući po slobodnom izboru, izgovarala reči Kozara, Sutjeska, Neretva, za koje je tačno znala šta znače.

U jednom istarskom selu, iz kojeg su se decenijama regrutovale nišandžije na topovima i minobacačima, bili smo svedoci ovog prijatnog doživljaja: posle završetka višednevnih vežbi jedinica pukovnika Milana Klobasa bratanac Sime Jednaka, konstruktora prvog partizanskog topa, pričao je meštanima i svojim drugovima o svom već legendarnom stricu — seoskom kovaču i običnom ratniku, koji je revoluciji prišao s jednim ciljem da se bori protiv Nemaca i ustaša. Pričao im je mladi Jednak i o svom topu, a sutradan su ga gledali kako nepogrešivo „skida“ mete ispred streljačkih strojeva svojih drugova. I odlične nišandžije iz rezerve su priznale da su ih Jednak i drugovi nadmašili u toj vrlo cenjenoj vojničkoj veštini.

One komande koje meštanima i vojnicima prikazuju filmske predstave ili organizuju vesele priredbe čini se dobro rade, pogotovo kad programe osvežavaju i dopunjuju, sarađujući s mladim ljudima iz mesta koja posećuju kad zajednički nalaze nova rešenja i mogućnosti. Ali ako se iz godine u godinu i kao po pravilu u istim mestima ponavljaju samo filmske i vojničke vesele priredbe, manje-više slične, opširna predavanja starešina

meštanima o različnim pitanjima (najviše o poljoprivredi) i još opširnija predavanja ratnika vojnicima o mnoštvu događaja iz oslobodilačkog rata, onda su to stvarno najjednostavnija, najlakša, ali ne i najefektnija rešenja.

Ne treba čovek da bude profesionalni psiholog pa da zaključi kako u ovakvim prilikama, kada se nađe na vežbi, na poprištu ratnih događaja, za vojnikovo uho i merila najubedljivije zvuče jednostavne priče o podvizima običnih, „malih“ ljudi. A ratnici, naročito kada se nađu na mestu gde su nekad ratovali, vrlo su neposredni, ubedljivi i slikoviti u izrazu.

Ne treba zaboraviti ni na jedan čisto psihološki trenutak: vojnik najviše voli da sluša priče o podvizima običnih boraca, dakle onih kojima će i on biti dorastao ako se bude moralo ratovati. Većina vojnika iskreno priznaje da su podvizi njihovih ljubimaca kao što su, na primer, Buha, Sirogajno, Pinki, Brile i drugi, izvanredni, u nečemu izuzetni. Ali je njihovo mišljenje isto tako da ogromna većina ratnika koja ostaje bezimena ispoljava hrabrost i odlučnost iz koje izvire herojstva. Otuda treba verovati komandirima kada kažu da priče o tim bezimnim ratnicima, ispričane od očevidaca u predahu vežbe ili u pogodnoj situaciji, i te kako utiču na raspoloženje ionako izvežbanih njihovih vojnika i na njihovo zalaganje.

Pokretna logorovanja i zastanci u mestima su zgodne prilike da se meštani, a naročito obveznici iz rezerve, upoznaju i s novim oruđima domaće proizvodnje. Bilo bi vrlo korisno da obveznici iz rezerve ponekad prisustvuju i najtežim ispitima pukova — četnim bojnim gađanjima, razumljivo uz preduzimanje svih mera obezbeđenja i sigurnosti. Tu bi oni stekli pravu sliku o snazi čete i njenoj vatrenoj moći.

Višednevni „izlet“ van granizona, u naše poljoprivredne, rejone recimo, prilika je da se s vojnicima proširi tema o poljoprivredi, ili bar da se neka pitanja iz nje obnove u uslovima kada nam Plan i program obuke obezbeđuje veći broj časova rezervnog vremena. Tu bi se vojnici lakše upoznali sa stvarnim stanjem, mogućnostima i poteškoćama ove naše važne privredne grane, nezavisno od toga da li se radi o pojedinačnim domaćin-

stvima ili zadružnim dobrima. Iskustva nekih jedinica koje su organizovale razgovore vojnika sa sela i meštana pokazuju da ta razmena mišljenja može biti obostrano korisna, makar ponekad pokazala vojniku i da mu starešina našu poljoprivredu i njene mogućnosti jednostrano prikazuje.

Ovde je bilo govora o onim primerima koji bi mogli doprineti da susreti vojnika i meštana za vreme vežbi i logorovanja budu još korisniji. A mogućnosti za to su velike, baš kao i ljubav i međusobna povezanost naših jedinica s narodom.

Kapetan I klase
IVO MATOVIĆ

TELESNO VASPITANJE I OBUKA

Ponegde se uloga telesnog vaspitanja ne shvata pravilno i ne sagledava se njegova najuža povezanost sa stručnom obukom. To se vidi po tome što pojedine starišine ne poklanjaju ovom vidu vaspitanja dovoljno pažnje.

Međutim, fizičko vaspitanje je od posebnog značaja za uspeh u stručnoj obuci. Mnogi kvaliteti vojnika koje je on stekao telesnim vaspitanjem, kao što su: fizička snaga, izdržljivost, brzina, spretnost, okretnost i dr., olakšavaju savlađivanje obuke i doprinose razvijanju moralno-borbenih kvaliteta vojnika.

No, naučiti vojnike da izvode vrlo složene i komplikovane radnje i da ih primenjuju u borbenoj obuci nije ni malo lak ni jednostavan posao. Iako vojnik na časovima telesnog vežbanja, da bi savladao neku prostu vežbu, složenu iz nekoliko pokreta, mora pažljivo da prati nastavu i da svoju pažnju što više angažuje na usvajanju tih pokreta, vežbu će u početku izvoditi sa greškama, neskladno, s naporom, nepotrebno ukočenim i zategnutim telom i mišićima. Kasnije, kada vežbu nekoliko puta ponovi, grešaka će biti sve manje: pokreti će biti bolje usklađeni, napor znatno manji, mišići i telo elastičniji, a učešće svesti u izvođenju vežbe radnje daleko manje. Nakon određenog perioda ponavljanja i uvežbavanja, vežba će biti savladana, pokreti tela automatizovani i predstavljace skladnu dinamičnu celinu.

Telesno vežbanje ne samo da je najpozvanije, nego i najpogodniji način u sticanju sposobnosti za izvođenje

raznovrsnih koordiniranih pokreta i kretnih vežbi kod vojnika. Tako, na primer, svaki vojnik treba da savlada kroz razne sletove preko 50 vežbi oblikovanja. Svaka ta vežba je sastavljena iz nekoliko različitih pokreta. Vežbajući na časovima telesnog vežbanja i u toku jutarnjeg vežbanja, vojnik stiče sposobnost da zauzme tačan položaj tela, da odredi brzinu i jačinu mišićnog naprezanja i angažovanja samo one grupe mišića koji su mu potrebni za taj rad. Istovremeno, ove vežbe utiču i na ostale mišiće, zglobove i nervni sistem, povećavajući na taj način njihovu snagu, pokretljivost i ekonomičnost kretanja.

Kada vojnik solidno savlada predviđene vežbe i bude osposobljen da izvodi koordinirane pokrete, neće mu biti teško da brzo shvati i lako savlada i svako novo kretanje — radnju koju uči u stručnoj obuci. Komandiru voda tada neće biti problem da brzo i lako nauči vojnika da zauzme ležeći stav i ponovo stav mirno, pošto u toj radnji ima niz istih ili vrlo sličnih pokreta koje je vojnik savladao na časovima telesnog vežbanja i sada ih samo uklapa u jednu novu skladnu celinu — radnju. U suprotnom, komandir voda bi morao da vojnika podučava od početka, od najosnovnijih pokreta, što bi bio dugotrajniji proces. Slično je i sa veštinom borenja, skakanja, bacanja, plivanja, savlađivanja prepreka, istrajnog trčanja i dr. Komandir voda na časovima stručne obuke neće morati da uči vojnike kako se pravilno baca bomba, već kako se vrši izbor cilja i rukuje bombom, ne kako se savlađuje prepreka — već kako se koristi kao zaklon, ne kako se kreće u pretrčavanju, već kako se sadejstvuje, itd. Vojnici će na časovima primenjivati već gotove automatizovane pokrete — radnje, što će nesumnjivo uticati na bolji uspeh u savlađivanju stručne obuke.

Na isti način i psihofizičke osobine, koje su vojnici stekli telesnim vežbanjem (snaga, brzina, okretnost, izdržljivost i dr.), mogu se uspešno primeniti u stručnoj obuci. Međutim, iako su vojnici obučeni da izvode određene pokrete i usklađene vežbe, oni još nisu postigli konačan cilj koji postavlja plan i program telesnog vežbanja. Predstoji i dalje jedan duži proces u kome se, na časovima uvežbavanja, putem ponavljanja naučenih vežbi, uskla-

đuju pokreti do najsavršenijeg izvođenja. Stalnim ponavljanjem radnji povećavaju se sposobnosti vojnika za postizanje što boljih rezultata u kretanju. Tako, na primer, vojnici u početku, po dolasku u JNA, izvode proste vežbe na jutarnjem vežbanju po četiri takta. Kasnije, kada u osnovi nauče vežbe, broj taktova se iz sedmice u sedmicu povećava, tako da za isto vreme na kraju određenog perioda izvode iste vežbe po 8—10 taktova. Ili, drugi primer. Na časovima savlađivanja prostora i prepreka u početku dok traje proces učenja, na jednom času savlađuje se najviše jedna deonica (od tri) prepreka, a kasnije u procesu uvežbavanja savlađuje se cela staza (do 18) prepreka 2—3 puta. U trčanju, na primer, u početku se izvode kratka trčanja sa većim intervalima odmora, a kasnije, intervali se smanjuju i postepeno ukidaju, tako da se trčanja pretvaraju u duga istrajna trčanja. Slično je i sa plivanjem, skakanjem, bacanjem i ostalim disciplinama koje se obrađuju po programu telesnog vežbanja.

Sistematski rad je najvažniji uslov za postizanje najboljih rezultata kako u sticanju fizičkih kvaliteta, veština neophodnih za savlađivanje stručne obuke, tako i za formiranje psihofizičkih osobina vojnika. Bolji rezultati kretanja i veština nisu samo plod bolje usavršenih i usklađenih pokreta što je za svakog starešinu koji izvodi nastavu telesnog vežbanja takođe važno, već i plod većih telesnih, odnosno psihofizičkih sposobnosti koje se u procesu takvog rada isto tako znatno povećavaju. Naučno je dokazano da svaki organizam poseduje svojstva da se adaptira na napore, a upravo ti naponi donose vidne promene na pojedine sisteme organizma u smislu povećanja njegovih sposobnosti. Srce se, na primer, povećava u odnosu na mišićnu masu i u mogućnosti je da primi i istisne veću količinu krvi u mišiće, osposobljavajući ih za veći rad. Slično se dešava sa disanjem, varenjem, muskulaturom, nervnim sistemom, odnosno čitavim organizmom.

Telesno vaspitanje u sklopu opšteg cilja vaspitanja ima za zadatak da svojim radom doprinese formiranju visokih moralnih i karakternih osobina vojnika. Kada

bismo mladog vojnika samo fizički vaspitavali, tj. razvijali samo njegovu veštinu pokreta i psihofizičke osobine, a istovremeno ne bismo uticali i na formiranje njegovih moralnih osobina naš rad u telesnom vaspitanju bio bi nedovoljan. Samo visoki moralni kvalitet i pozitivne karakterne osobine omogućuju vojniku da ispolji ostale vrednosti.

U telesnom vaspitanju postoji čitav niz mogućnosti, prilika i situacija koje vrlo uspešno mogu da utiču na formiranje pozitivnih moralnih i karakternih osobina vojnika. Kod savlađivanja prepreka, na primer, komandir voda u početku uči vojnike kako da savladaju pojedine prepreke, a zatim pojedine deonice. Kada su vojnici to naučili oni prelaze odjednom na uvežbavanje i savlađivanje cele staze prepreka. Komandir će na početku reći vojnicima da je cilj da se staza prepreka pravilno savlada i za što kraće vreme, kao i to da će se rezultati pojedinaca ocenjivati. Nakon određenog broja časova uvežbavanja, komandir će probati sposobnost vojnika za savlađivanje staze prepreka i pustiti ih dva po dva, a istovremeno će meriti i vreme. Na kraju časa on će svakom vojniku saopštiti vreme i ocenu koju je zaslužio, neće propustiti da ukaže vojnicima koji su neku zaobišli da to nije vojnički ni drugarski postupak u odnosu na ostale vojnike, neke će pohvaliti za zalaganje i dobar rad, nekima će staviti primedbu da mogu bolje da rade, itd. Treba imati u vidu da čovek želi da u društvu-kolektivu gde živi i radi bude poštovan i uvažen, da se istakne, da ne bude ukoren više puta, da ne bude poslednji i sl. Zato i vojnik koji je jedanput stigao drugi po vremenu želi da drugi put bude prvi, onaj koji je bio poslednji želi bolji plasman, a onaj koji je bio ukoren. Ponekad ne teži da postigne bolje rezultate. Sve se ovo može uzeti u obzir prilikom izvođenja obuke iz fizičkog vaspitanja.

Igre predstavljaju najšire polje telesne aktivnosti, jer se izvode na jutarnjem vežbanju, časovima, sportskom popodnevnu i u slobodnim aktivnostima. Igre su najpogodnije zato što pokreti nisu unapred određeni, oni su slobodni i menjaju se zavisno od situacije. Kroz igru se raz-

vija inicijativa, smelost, odlučnost, prisebnost i druge osobine. U igri kao kolektivnoj aktivnosti potčinjavaju se interesi i želje pojedinaca interesu kolektiva — ekipe, i razvija se duh drugarstva. Pravila igre regulišu sve postupke i utiču na vojnike da se pošteno i fer bore i disciplinovano ponašaju.

Uspeh u stručnoj obuci vodi preko solidnog i sistematskog rada na području telesnog vaspitanja. Svako formalno shvatanje i površan rad u izvođenju telesnog vežbanja imaće negativan odraz na obuku vojnika u celini. Možemo savršeno dobro da obučimo vojnike da rukuju oružjem, gađaju, pravilno koriste zaklone, dobro biraju ciljeve i obavljaju ostale stručne radnje, a da, ipak, zbog slabe telesne sposobnosti nisu u stanju da izvrše određeni borbeni zadatak. Zato vojnik mora biti sposoban da se isto tako dobro i vešto prebaci sa jedne na drugu vatrenu liniju, da izdrži naporan marš, juriš, borbu po dubini, da savlada sve prepreke pa i neprijatelja u borbi prsa u prsa, a da ipak takav napor ne utiče na njegovu fizičku sposobnost i izdržljivost, na vešto rukovanje oružjem i primenu stečenih znanja u izvršavanju dobijenog borbenog zadatka.

Major

DRAGIŠA KRSTIĆ

OSNOVE TELESNOG VASPITANJA

Jutarnje vežbanje

Jutarnje vežbanje ima, pored svoje osnovne namene: dovođenje organizma u stanje potpune radne sposobnosti i širi uticaj na razvijanje psihofizičkih osobina vojnika, baš zbog toga što se izvodi svakog dana.

Raznovrsna kretanja, vežbe oblikovanja i razne proste igre koje čine sadržinu jutarnjeg vežbanja i kojima se želi povećati elastičnost mišića, zglobove učiniti pokretljivim, poboljšati rad organa za disanje, povećati opštu izdržljivost i otpornost organizma prema raznim klimatskim uslovima, neposredno utiču i na razvijanje brzine, gipkosti, snage, snalažljivosti u prostoru jednom reči: svih osobina koje su vojniku preko potrebne za lakše i bolje sprovođenje njegovih svakodnevnih zadataka.

Tako shvaćena uloga jutarnjeg vežbanja obavezuje na dublje razmišljanje o njegovom sadržaju i o načinu izvođenja programom predviđenih vežbi.

Ako se sve vreme predviđeno za jutarnje vežbanje najcelishodnije iskoristi, ako se rad sprovodi bez zastoja, kontinuirano, sigurno je da dobro organizovano vežbanje neće ostati bez rezultata. Pri svemu tome valja imati na umu da jutarnje vežbanje treba ne samo da svestrano utiče na organizam vojnika već da ga isto tako svojom privlačnošću i zanimljivim sadržajem podstiče na što intenzivniji rad.

Naime, stvarna angažovanost vojnika na jutarnjem vežbanju, naravno, ukoliko se ono dobro i organizovano sprovodi, veća je od njegove angažovanosti na času fi-

zičke obuke. Jer za onih dvadeset minuta jutarnjeg vežbanja svi vojnici rade istovremeno i neprekidno, za razliku od časa fizičke obuke, na kojem vojnik, učeći pojedine veštine i radnje mora da sačeka da sve ono što je on izveo izvedu i ostali njegovi drugovi pre nego što ponovo dođe na njega red da vežba. I baš zbog toga, baš zbog efekta kakav bi mogao da daje jutarnje vežbanje, ako mu se pokloni dužna pažnja, a pre svega ako se prilikom planiranja nastoji učiniti njegova sadržina što raznovrsnijom i bogatijom, moglo bi biti predmet većeg i smišljenijeg angažovanja starešina. Češća pomoć komandira veća briga o materijalnom obezbeđenju vežbanja i pripremi neposrednijih rukovodilaca jutarnjeg vežbanja, zatim kontrolisanje sprovođenja programom predviđenih vežbi i načina njihovog izvođenja — sve to na svoj način doprinosi usavršavanju jedne i te kako važne aktivnosti, kojoj se svugde i uvek ne poklanja i dužna pažnja.

Vežbanje zimi

Sprovođenje rada na telesnom vaspitanju vojnika i u zimskim mesecima uslov je za održavanje njihove fizičke kondicije na potrebnom nivou, a i za razvijanje mnogih psihofizičkih osobina, savlađivanja pojedinih veština itd. Nesumnjivo je da u svemu tome ima dosta teškoća. One se ogledaju, pre svega, u tome što još nema dovoljno dvorana u kojima je, zbog nepovoljnih vremenskih uslova (hladnoće, snega, kiše), jedino moguće organizovati iole sistematski rad i sprovoditi ga bez bojazni da će doneti više štete nego koristi.

Mnoge jedinice, međutim, nemaju dvorane. Znači li to da se treba unapred odreći svake aktivnosti na sportskom polju i čekati toplije dane da bi se nastavilo tamo gde se, recimo, pre dva ili tri meseca stalo? Nije potrebno posebno govoriti o tome šta znači lišiti se toliko vremena bilo kakve aktivnosti, koja, ma u kojem se obimu sprovodila, uvek dobrodođe da se sve ono što je ranijim radom stečeno makar sačuva, ako je već, iz objektivnih razloga, nemoguće učiniti korak dalje. Jer ništa nije lakše nego ostati bez potrebne kondicije, a time

i smanjiti svoje radne sposobnosti, ako se zanemari stalno i sistematsko vežbanje.

Uputstvom za telesno vaspitanje je, na primer, predviđeno da se sportska popodnevna redovno sprovode od marta do novembra. Bilo bi, međutim, korisno ako bi se ona organizovala i u zimskim mesecima, kad god se za to ukaže povoljna prilika. Istrajno trčanje, razne sportske igre, makar i po manjem snegu, poneka utakmica u rukometu ili odbojci — osetno bi popunili prazninu koja se u tom periodu javlja u sportskom životu jedinice. Naravno da pri svemu tome treba biti obazriv i ne težiti da se sportski život odvija po svaku cenu čak i onda kada je sasvim očito da takav rad ne bi, iz objektivnih razloga, bio celishodan i da ne bi doneo željene rezultate.

Gotovo u svim jedinicama se već u prvim prolećnim danima priređuju masovni krosevi. Komande jedinica obično nastoje da na krosu učestvuju svi vojnici. To je dobro, jer se tako stiče makar i delimična slika izdržljivosti svakog pojedinca, a i kondicionog stanja jedinice u celini. Dosadanja iskustva, međutim, pokazuju i neke slabosti koje se baš na tim krosevima ispoljavaju. Reč je o nedovoljnoj pripremljenosti vojnika za napore kojima se izlažu trčeći dva, tri ili više kilometara. Čini se da ni kros, ako mu se da isključivo manifestacioni karakter, neće ispuniti osnovnu svoju namenu, a to je: da bude, u stvari, ogledalo svega onoga što je pre njegovog održavanja učinjeno da vojnici postanu što izdržljiviji. Zato o tome treba voditi računa i iskoristiti svaku priliku za fizičku pripremu vojnika, kako im kros ne bi bio izuzetan napor.

Kako će telesno vaspitanje biti zimi organizovano, kakav će biti njegov sadržaj i obim — to ne zavisi jedino od materijalnih uslova jedinice, već, isto tako, od sagledavanja potreba da se i u otežanim uslovima nađu rešenja koja bi, koliko god je to moguće, osigurala neprekidan i sistematski rad na podizanju telesnih sposobnosti vojnika. Snalažljivost i inicijativa starešina mogu u tome imati značajnu ulogu.

Voj. služ. III kl.
DUŠAN ŠERČIĆ

ESTETSKO VASPITANJE
V OŠI

ESTETSKO VASPITANJE

Estetsko vaspitanje je proces, s katerim se otroci učijo opazovati, razmišljati in občudovati lepoto v naravi, umetnosti in vsakdanjem življenju. Njegova naloga je razvijati otrokovo občutljivost za različne vrste lepote, razvijati njegovo sposobnost za kritično opazovanje in vrednotenje, ter ga naučiti, da lepoto ne gleda le s površine, ampak da jo razume in občuduje iz globine. Estetsko vaspitanje je tudi proces, s katerim se otroci učijo, da lepoto ne gledajo le s površine, ampak da jo razumejo in občudujejo iz globine. To pomeni, da otroci ne gledajo le na obliko, barvo in velikost predmeta, ampak da se tudi zavedajo njegovega pomena, njegovega namena in njegovega vpliva na okolje. Estetsko vaspitanje je tudi proces, s katerim se otroci učijo, da lepoto ne gledajo le s površine, ampak da jo razumejo in občudujejo iz globine. To pomeni, da otroci ne gledajo le na obliko, barvo in velikost predmeta, ampak da se tudi zavedajo njegovega pomena, njegovega namena in njegovega vpliva na okolje.

Najbolje se to dosega, če otroci v estetsko vaspitanje vključimo vse, kar jih zanima in kar jim je blizu. To pomeni, da otroci ne gledajo le na umetnost, ampak da se tudi zavedajo lepote v naravi, v vsakdanjem življenju in v njihovi okolici. Estetsko vaspitanje je tudi proces, s katerim se otroci učijo, da lepoto ne gledajo le s površine, ampak da jo razumejo in občudujejo iz globine. To pomeni, da otroci ne gledajo le na obliko, barvo in velikost predmeta, ampak da se tudi zavedajo njegovega pomena, njegovega namena in njegovega vpliva na okolje.

MESTO I ZADACI ESTETSKOG VASPITANJA VOJNIKA JNA U SISTEMU VOJNOG VASPITANJA

Naša armija je deo našeg socijalističkog društva, ali ona ima svoj poseban unutrašnji život i specifičan režim, koji svim njenim pripadnicima, pa i vojnicima, postavlja mnoge zadatke, teškoće i probleme. Da li će taj život, i pored svih napora, biti za vojnike lakši i radosniji, i imati više smisla, da li će oni svakodnevno doživljavati radosti i zadovoljstva, to zavisi od niza okolnosti, a ponajviše od unutrašnje atmosfere u vojnim kolektivima i vaspitnog rada. Ni put socijalističke izgradnje našeg društva, u koje se ovi mladi ljudi uključuju posle odsluženja vojnog roka nije gladak, već traži svakodnevnu borbu i stvaralaštvo. Da vojnici sagledaju i osete sve lepote borbe i stvaralaštva, dožive zadovoljstvo i time dobiju nove podsticaje za naredna još veća pregnuća, jeste jedan od veoma važnih zadataka vaspitnog rada u našim jedinicama, a tome može mnogo doprineti i estetsko vaspitanje. Efikasne borbe i stvaralaštva nema bez strasti, zanosa i oduševljenja, bez uživanja u postignućima, kako svojim tako i drugih, koja oduševljavaju i bodre na nove radne podvige. Svakodnevni život i rad i perspektive našeg razvoja nose u sebi i specifične estetske vrednosti, koje ljudima treba približiti i pomoći im da ih dožive i da u njima i sami uživaju. Taj doživljaj biće utoliko veći, ukoliko je to rezultat i njihovog vlastitog stvaralaštva.

Nužno je postići ne samo to da vojnici sagleda racionalni smisao, opravdanost i neminovnost vojničkog života, već i da uoči i doživi i sva njegova estetska obeležja,

a kad se to postigne, onda ostaje lakši deo posla — da vojnik i sam postane učesnik u estetskom oblikovanju tog života. Tada vojnički život, ako je racionalno shvaćen i emocionalno doživljen i prihvaćen, postaje lakši, interesantniji radosniji, utoliko više ukoliko vojnici i sami doprinose njegovom oblikovanju. To je primarni zadatak estetskog vaspitanja vojnika.

Isticanjem te strane estetskog vaspitanja vojnika nikako se ne gube iz vida zadaci na neposrednom estetskom obrazovanju i vaspitanju vojnika u dodiru s umetničkim delima, pa i lično umetničko stvaralaštvo pojedinaca. Želi se samo istaći da se zahtev za stvaranjem estetskih vrednosti odnosi prvenstveno, i najviše, na njihovo ostvarenje u svakodnevnom životu i radu vojnika.

Prema tome, ovo bi bili zadaci estetskog vaspitanja vojnika:

— razvijanje sposobnosti vojnika da uočavaju, doživljavaju i vrednija estetska obeležja svakodnevnog vojničkog života i rada, uz istovremeno njihovo nastojanje da se vojnički život i rad bogati estetskim vrednostima, i

— nastojanje da vojnici steknu bar najelementarnija znanja o umetnosti i da se osposobe da mogu doživljavati estetske vrednosti pristupačnih umetničkih dela (pozorišnih, filmskih, književnih i dr.), a pojedincima koji za to imaju smisla da se omogući i samostalno umetničko stvaralaštvo.

Mogućnosti i uslovi estetskog vaspitanja vojnika

Čitav vojnički život i rad može se grupisati u tri područja aktivnosti: a) nastava, b) unutrašnji red (unutrašnja organizacija vojničkog života) i režim i c) slobodne (vannastavne) aktivnosti. To su istovremeno, pored ostalog, i područja estetskog vaspitanja vojnika, ali su na svakom od tih područja i uslovi estetskog vaspitanja različiti. Zato ih treba posebno razmotriti.

Nastava. Vojna nastava je raznovrsna i raznorodna — opšta, stručna, politička i dr. Ovde nije moguće, a nije ni nužno posebno razmatrati svaku vrstu nastave.

Za postavljeni cilj biće dovoljno ako se ukaže na neke najvažnije momente.

Nema sumnje da najizrazitija estetska obeležja u vojnoj nastavi imaju strojeva obuka i telesno vaspitanje. Ali estetskih obeležja ima i u sadržajima i radnjama ostale nastave. Međutim, mnoge radnje u vojnoj obuci su teške i traže veliki napor, pogotovo dok još nisu uvežbane, a često njihovo ponavljanje, radi uvežbavanja, može ih učiniti jednoličnim. Tome treba dodati da vojnik u početku, dok se do izvesnog stepena ne obuči, ne može uneti u tu aktivnost svoje stvaralaštvo, jer da bi se u jednoj delatnosti moglo stvaralački delovati, nju treba poznavati i njome ovladati bar do izvesne mere.

Očividno je da vojna nastava ne vaspitava automatski. Ona je vaspitna samo pod određenim uslovima, zavisno od njenih sadržaja, organizacije i metodike. To u punoj meri važi i za estetsko vaspitanje. A te uslove obezbeđuje starešina kao nastavnik i vaspitač; starešina je taj koji vaspitni rad, pored ostalog, i estetski oblikuje i koristi se njime za estetsko vaspitanje vojnika.

Da bi starešina mogao obezbediti da vojna nastava vaspitava vojnike i u estetskom pogledu, on sam mora biti estetski vaspitan, osposobljen da uočava estetska obeležja u sadržajima nastave, da pomogne vojnicima da i oni uoče i dožive ta estetska obeležja, kao i da ih podstakne da i sami, u granicama svojih mogućnosti, izražavaju to lepo u nastavnom radu i van njega. To starešini nameće potrebu da razvije i određenu metodičku veštinu i da je iskorišćava za estetsko vaspitanje vojnika.

Razumljivo je da se tu ne radi o nekom posebnom, odvojenom zadatku, već samo o jednoj komponenti vaspitnog cilja nastavnog rada, koja će biti više ili manje zastupljena, zavisno od karaktera i sadržaja nastavne aktivnosti. Svako preterivanje u estetskom oblikovanju nastavnog rada, kao i nametljivo isticanje njegovih estetskih obeležja, deluje izveštačeno i neestetski, a i u vaspitnom pogledu je neefikasno. Nasuprot tome, ako je to učinjeno s merom i vešto iskorišćeno, onda je nastava prijatna, te se napori i teškoće nastavnog rada lakše podnose. Pri tome, nikad se ne sme zaboraviti osnovni zada-

tak vojne nastave — priprema vojnika za borbu, kojem sve ostalo mora biti podređeno.

Unutrašnji red i režim vojničkog života. Tok vojničkog života i rada precizno je određen pravilima i propisima, pa čak i vremenski isplaniran od ustajanja do odlaska na spavanje. Ritam vojničkog života je iz dana u dan sličan. On zahteva određene radnje i postupke od kojih se neke mogu čoveku činiti formalističkim, naravno ako njihova prava svrha nije evidentna. Vojniku se može činiti, bar u početku, da bi se bez ponečega moglo biti.

Normalno je očekivati, kad se jedan zahtev ili radnja iz dana u dan ponavlja, da ona pređe u naviku, u neposrednu čovekovu potrebu, što se i dešava ako je od izvršioca prihvaćena kao smisaona i opravdana. Međutim, ako zahtev nije shvaćen i prihvaćen, ako se doživi kao suvišan, onda se u čoveku javlja otpor i nema uslova da se na njegovoj osnovi izgradi korisna navika, već se zahtev izvršava samo onoliko koliko se mora.

Unutrašnji red i režim života i rada vojnika ima trojaku ulogu: a) da utiču na razvijanje niza radnih i drugih navika i ličnih osobina, potrebnih za izvršavanje zadataka u borbi i u životu uopšte; b) da obezbede takvu situaciju da vojnici pojedinačno i kao jedinica mogu, u svakom momentu i za najkraće vreme, poći spremno na izvršavanje bilo kojeg zadatka i c) istovremeno obezbeđuju prijatniji izgled i atmosferu u kasarni. Kasarna i život u njoj se i estetski oblikuju, čime se povećava raspoloženje i motivacija vojnika koji utiču na njihovo estetsko vaspitanje. To znači da se računa sa znatnim vaspitnim delovanjem unutrašnjeg reda i režima na ličnost vojnika.

Danas se mnogo čini u estetskom oblikovanju kasarni i života u njima, kao i na podizanju vojničkog standarda. Dok je nekad za kasarne i kasarnski krug bila karakteristična sivoća i ogoljenost, danas se izgleda u kasarni i nameštaju u njima poklanja pažnja, ozelenjava se i estetski uređuje kasarnski krug, gaji cveće, a sve manje je ogoljenog prostora. Tom estetskom oblikovanju kasarni i njihove okoline najviše doprinose sami vojnici. Pokazalo

se da se ogromna većina vojnika brižljivo odnosi prema izgledu kasarne, ukoliko je ona bolje estetski oblikovana.

Unutrašnji red i režim vaspitno će delovati na vojnike samo pod uslovom ako oni shvate opravdanost i svrsishodnost zahteva i propisa, i ako ih kao takve dožive. To znači da je zadatak starešine, uz angažovanje i svih vojnika koji mu u tome mogu pomoći, da vojnicima obezbedi ne samo da racionalno shvate potrebu već i da uoče i dožive i estetske vrednosti unutrašnjeg reda i režima, te da i sami učestvuju u razvijanju tih estetskih obeležja. A to je istovremeno i jedan od puteva i načina daljeg estetskog vaspitanja vojnika. Tada će se i zahtevi unutrašnjeg reda i režima lakše i potpuno usvajati, pa makar bili i teški.

U sklopu tih pitanja, posebno mesto zauzimaju međuljudski odnosi, shvatajući ih u najširem značenju. Ako su humani, drugarski, kolektivistički, zasnovani na uzajamnom poštovanju i poverenju, zajedničkim naporima i radu na učvršćenju vojne organizacije, oni nužno nose u sebi ne samo moralne već i estetske vrednosti. Međusobni odnosi najstroženije se doživljavaju baš u emocionalnoj sferi. U negovanju pravilnih međusobnih odnosa naša armija ima snažnu tradiciju i bogato iskustvo. Takvi odnosi su bili i ostaće jedan od najznačajnijih elemenata međusobnog vaspitnog uticaja.

Slobodne (vannastavne) aktivnosti

Slobodne aktivnosti shvataju se kao sastavni deo celokupnog procesa vojnog vaspitanja. U tim aktivnostima dolaze do izražaja sve potencijalne i već razvijene sposobnosti vojnika. Štaviše, znatan broj mladih prvi put tu dolazi u neposredni dodir sa umetničkim vrednostima i aktivnostima. Otuda su slobodne aktivnosti izrazito područje i neposrednog estetskog vaspitanja, dok je ono u ostalim područjima posrednog karaktera. Posebno je značajna činjenica što vojnici učestvuju u planiranju, organizaciji i izvođenju ovog rada, u kojem dolaze do punog izražaja vojnici sa više znanja i iskustva na području po-

jedinih nauka i umetnosti. Neprekidnim nastojanjem u materijalnom obezbeđenju stvaraju se sve bolji uslovi za te aktivnosti.

Sve to govori o širokim mogućnostima estetskog vaspitanja vojnika, utoliko većim što su sami vojnici akteri u tim aktivnostima. Međutim, jedan deo vojnika može ostati izvan stvaralačkog rada u sekcijama i biti samo pasivan posmatrač onoga što sekcije rade ili što vojnički klubovi organizuju. Da bi sve ono što se organizuje (kulturno-umetničke priredbe, pozorišne predstave, film i dr.), kao i sve ono što je dostupno vojnicima (knjiga, televizijske i radio-emisije i sl.), što više doprinelo estetskom vaspitanju ličnosti vojnika, nužne su smišljene i planske mere radi obrazovanja i razvijanja estetskog ukusa u svih vojnika. Tako, na primer, predavanja o umetnosti na vojničkom univerzitetu, pripremni razgovori pred predstavu, razgovori o gledanom filmu, pročitanoj knjizi, posećenoj izložbi itd. a takođe u granicama mogućnosti, i u samostalnom pojedinačnom grupom umetničkom stvaralaštvu vojnika. Idejna vrednost tih aktivnosti zavisi, u značajnoj meri, od toga kako se shvata njihova uloga i kako im se pristupa, jer slobodne aktivnosti nisu stvar dokolice i ne znače „ubijanje vremena“, već, i te kako, imaju veliku vaspitnu vrednost. A njihova idejna i vaspitna vrednost, kao i svih drugih aktivnosti, zavisi, prvenstveno, od usmeravajuće i organizatorske uloge vaspitnih faktora u jedinici.

Iz prethodnih razmatranja proizilazi da se sva pitanja, pa i ona o estetskom vaspitanju vojnika, moraju razmatrati i rešavati sa gledišta osnovnih zadataka naše armije i konkretnih uslova jedinice.

Tako posmatrano, estetsko vaspitanje vojnika ima višestruku ulogu. Ono doprinosi da vojnici uoče i dožive prave vrednosti vojničkog života i rada, čime se stvara bolje raspoloženje, jača polet i oduševljenje vojnika u svakodnevnom rešavanju problema i izvršavanju zadataka i zahteva. Na taj način doprinosi se i većoj borbenoj spremnosti jedinica. Njime se, takođe, podstiču aktivnost i stvaralaštvo samih vojnika u oblikovanju toga života i rada, iz čega rezultira da u kasarnama buja mladalački

polet i oduševljenje. Ono doprinosi razvijanju estetskog ukusa i punijem uživanju u pravim estetskim vrednostima i stvaralaštvu, a time se postiže i svestraniji razvoj ličnosti vojnika.

Estetsko vaspitanje vojnika odvija se u vrlo složenim uslovima, što zahteva neprekidno smišljeno i plansko angažovanje svih vaspitnih faktora u organizaciji i realizaciji tog vaspitanja u jednici. Od vaspitnih faktora zavisi koliko i kako će biti iskorišćene široke i raznovrsne mogućnosti koje pruža vojnički život i rad za vaspitanje vojnika uopšte, pa i za njihovo estetsko vaspitanje.

Pukovnik

ĐOKO MLJATOVIC

LIKOVNA UMETNOST MEĐU PRIPADNICIMA ARMIJE

Razvijanje društvene svesti neminovno uklapa u svoj domen i umetnost. Ova činjenica je od posebnog značaja za šire i svestranije vaspitanje pripadnika naše armije.

Likovna umetnost — slikarstvo i skulptura — spada u red najneposrednijeg umetničkog stvaralaštva. Stara koliko i ljudsko društvo, ona je od pećinskog do današnjeg čoveka bila njegov stalni pratilac i s njim imala svoj razvojni put. Začetak pismenosti je u slikama i to su najstariji istorijski spomenici. Ona ima sveopšti značaj bez obzira na to gde je začeta, jer ne traži prevodioca kao govor ili literatura, ili interpretatora kao muzika. Ljudi sa svih meridijana diviće se delima Fidiije, Leonarda, Van Goga, Meštrovića i niza drugih velikih umetnika.

Vrednost likovnog dela

U mnogim prostorijama gde žive i rade pripadnici naše armije nalaze se dela likovnih umetnika. Vremenom njih će biti sve više. Vrednost tih dela ne može se meriti nekim ekonomskim kategorijama, a sredstva izdata za njih svakako su velika.

Polazeći od toga da će se i ubuduće odvajati znatna sredstva za kupovinu umetničkih dela, kao i od činjenice da je i do sada bilo izrazitih nedostataka kako u odnosu na korišćenje već postojećeg fonda, tako i pri nabavci novih dela, to će biti od koristi da se ukaže na neke momente.

Umetničko delo postavljeno u prostoriji gde žive i rade ljudi na izvanredan način utiče kako na radno, tako i na opšte raspoloženje. U vezi s tim pred savremeno građevinarstvo se postavlja kao imperativ vremena uklapanje likovnih dela kako u enterijer tako i u eksterijer. Otuda izgradnja ma kakvog objekta namenjenog životu ljudi nalaže da u njoj učestvuju kako urbanista i arhitekta-projektant, tako i umetnik i arhitekta-enterijerista. Ova činjenica je od posebnog značaja pri izgradnji objekta gde žive i rade pripadnici armije. Prošlost je nažalost ostavila izrazit pečat razlike između kasarne i rodnog doma, u kojem vojnik odrasta do dolaska u armiju. Otklanjanjem ove razlike umanjuje se nostalgija koja u priličnoj meri opterećuje vojnika. Prema tome, lepo uređena prostorija treba u svoj ambijent da uklopi i umetničko delo. Ono će sa ostalim predmetima činiti sastavni deo prostorije, a po svojim osobenostima biti najneposredniji učesnik u stvaranju estetske nadgradnje.

Međutim, iako se umetnička dela uklapaju u predmete svakodnevnih ljudskih potreba i nalaze se zajedno sa njima, ona ih po mnogo čemu prevazilaze, pa i odnos prema njima mora biti drukčiji. Dok mnogi predmeti opreme (nameštaj i sl.) vremenom gube od svoje vrednosti (habanje, starenje, zamena novim, savremenijim), dotle umetničko delo sve više dobija u svojoj vrednosti. Ono, vremenom, postaje sastavni deo riznice našeg opštenacionalnog blaga. Vreme, upravo, postaje neumitni sudija vrednosti umetničkog dela i ta se vrednost može kretati do neslućenih granica. Istorija je i ovu činjenicu potvrdila upečatljivo. Prema tome, na vrednost umetničkog dela ne može se gledati kao na ekvivalent uloženog rada njegovog stvaraoca i materijala, već na usađenu imaginarnu moć umetnika, esencijalnost njegovog genija, čime je fiksiran jedan moment životne istorije. Pored toga, unikatnost dela likovnih umetnosti daje im posebnu vrednost, što nije slučaj sa ostalim granama umetnosti. Dok knjiga, muzičko delo, film i sl. prevođenjem ili interpretacijom mogu istovremeno biti dostupni ljudima u svim krajevima sveta, dotle delo likovnih umetnosti postaje dostupno samo onda kad se naš pogled neposredno usmeri na njega.

Doduše i dela likovnih umetnosti mogu putem reprodukcije i kopiranjem biti „umnožena“, ali original sa svojim čarima ostaje nedostupan i za najvirtuoznijeg kopistu ili najsavremenije tehničko sredstvo za reprodukciju.

Vaspitna uloga likovnog dela

Vrednost umetničkog dela ne sagledava se samo u materijalnim činionicima. Naprotiv, ona se manifestuje u funkcionalnosti likovnog dela koja je usmerena vaspitnom dejstvu.

Svaka slika ili skulptura, bile one u sferama realističkih ili antirealističkih koncepcija pri stvaranju, na svojevrsan način odražavaju društvenu stvarnost datog vremena. Otuda na umetničko delo ne treba gledati kao na isključivo ukrasni predmet, već kao na jedno od sredstava za vaspitanje. Mnogi isecci naše istorije dati su kroz dela likovnih umetnosti. Umetnik je uvek nastojao da kroz sliku ili skulpturu osvetli najznačajnije trenutke borbe naših naroda za slobodu i bolji život. Sa takvim delima često se susrećemo u mnogim jedinicama naše armije, takva tematika nam je bliskija i neposrednija, što ne znači da se nerado primaju i ostala dela.

Dela likovnih umetnosti mogu se koristiti za estetsko i moralno-političko vaspitanje. Estetsko vaspitanje se postiže postavljanjem umetničkog dela na prigodno mesto gde mogu najizrazitije da se osele njegovi likovni kvaliteti kao i popularnim objašnjenjem njegovih estetskih svojstava od strane ljudi koji su bolje upućeni u oblast likovnih umetnosti. Na taj način treba težiti da se kod posmatrača razvija osećanje lepog, izoštri ukus, razvije ljubav za umetnost uopšte i uzdigne sposobnost za ocenu umetničke vrednosti likovnih dela.

Korišćenje dela likovnih umetnosti za moralno-političko vaspitanje vojnika daće višestruki doprinos. Upravo tim putem postiže se reljefnije poznavanje istorije naših naroda, stvara se revolucionarni duh, razvija se ljubav prema stečenoj slobodi, podiže se na viši nivo opštekulturno i estetsko vaspitanje itd., a na tim osnovama for-

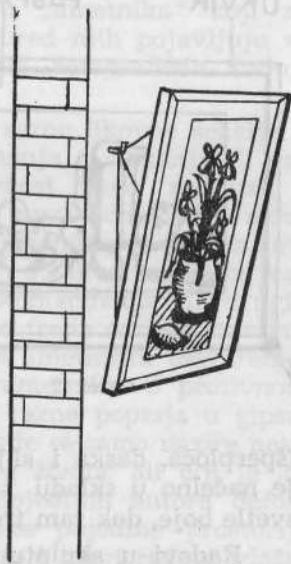
mira se i određen odnos prema umetnosti uopšte. Malo je tema u programu za moralno-političko vaspitanje vojnika za koje se ne mogu koristiti dela likovnih umetnosti kao dopuna izlaganja. Sa methodske strane, pak, slika i skulptura će probuditi veće interesovanje kod slušalaca nego svako drugo očigledno sredstvo, što je od posebnog značaja za brzo savlađivanje i usvajanje određene materije.

Pri primeni dela likovnih umetnosti u vaspitanju, tj. u nastavi, treba koristiti sve što je dostupno za tu jedinicu kao: umetnička dela kojima raspolaže jedinica, reprodukcije za biblioteke, muzeje, izložbe i druge istorijske spomenike u garnizonu i bližoj okolini.

Mesto likovnog dela u prostori

Da bi slika ili skulptura mogle što jače da izraze svoje kvalitete na gledaoca, nužno je da se uklope u ambijent koji bi bio što približnije adekvatan njihovom sadržaju. Na primer, bista Vrhovnog komandanta ili drugih visokih rukovodilaca ne može biti postavljena u nekom salonu predviđenom za zabave, igranke i sl, kao što ne bi odgovaralo da se, na primer, u pukovsku sobu stave pored istorijskih dokumenata i predmeta slike sa mrtvom prirodom, aktom i sl.

Zid (pano, paravan i sl.) na kome se nalazi slika treba da je tako podešen kako bi činio pogodnu pozadinu. Na njega ne treba stavljati druge ukrasne predmete, boja treba da bude diskretna i da ne odudara ili „guši“ sliku. Pri postavljanju slike treba obratiti pažnju da na nju ne pada direktna svetlost koja pri prelamanju stvara odblesak, što smeta gledaocu.

Crtež 1

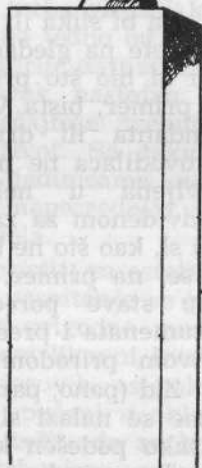
Visina postavljanja slike određuje se prema formatu, pri čemu se obraća pažnja da njen centralni deo bude negde u visini očiju posmatrača. Pored toga slika treba da je gornjim delom nešto nagnuta od zida (crtež 1).

Dosta pažnje treba pokloniti i opremanju slike, ako to nije učinio autor. Opremanje slike obuhvata uglavnom uramljivanje, čime se postiže da posmatrač koncentriše pogled na sliku. Ram slike se načelno sastoji iz dva dela: raspartua i okvira (crtež 2).

Pri opremanju treba takođe obratiti pažnju da se slike rađene u tempera tehnici, akvarelu, grafici, crtežu, gvašu i sl. uramljuju u staklo, dok se radovi u tehnici ulja na platnu ili drugim tvrdim podlogama

Crtež 2

Crtež 3

(šperploča, daska i sl.) uramljuju bez stakla. Boja rama je načelno u skladu sa bojom slike. Raspartu je uvek svetle boje, dok ram treba da bude obojen tamnim tonom.

Radovi u skulpturi se postavljaju na prigodna postolja. Veličina i oblik ovih postolja zavise od skulpture

koja se na njih postavlja (crtež 3). Postolja mogu biti obojena pastelnim tonom sive boje, ili obložena finom jutanom tkaninom.

Neke nepoželjne pojave

Navedeni su samo neki momenti da bi se ukazalo na značaj i ulogu likovnog dela tamo gde ono postoji u našoj sredini. Takva gledanja se mogu primeniti samo kada su u pitanju umetnička dela sa stvarnom i priznatom umetničkom vrednošću.

Međutim, nisu retki slučajevi da se u prostorijama gde žive i rade pripadnici Armije mogu naći slike i skulpture sumnjivih kvaliteta, originalnih kičeva i diletantskih ostvarenja, pa i da se takvim „delima“ pridaje veći značaj od onih koja su prava i priznata. Ponekad su ova druga dela podvrgnuta „kritikama“ da se kreću u sferama buržoaske kulture, dekadencije itd. Pojedine starešine podležu nasrtajima raznih „umetnika“ koji za „jeftine pare“ nude svoja dela. Pored njih pojavljuju se trgovački putnici koji u ime nekih fotografskih radnji serviraju „umetničke fotografije“.

U nekim jedinicama, postoje razne likovne sekcije u kojima početnici stiču osnovna znanja iz slikanja ili vajarstva. Razume se da takvu aktivnost treba negovati i članovima ovih sekcija ukazivati punu pomoć. No mora se voditi računa da se početnici orijentišu na njima prigodne teme, a ne da odmah zalaze u takve probleme kao što je izrada portreta Vrhovnog komandanta ili drugih kompozicija. Početničke radove ne treba odmah stavljati na javno mesto i tretirati ih kao umetnička ostvarenja, dok se ne pribavi sud iskusnijih umetnika. U protivnom moglo bi se, na primer, naići na razna poprsja u gipsu, uljane radove i fotografije u boji gde se samo nazire neka poznata ličnost iz našeg političkog života, ali čiji je lik zbog nestručnosti i početništva pojedinih autora deformisan. U želji da što pre upotpune pojedine prostorije umetničkim delima, dešava se da se i takvi radovi izlažu, bez prethodnog konsultovanja sa nekim umetnikom. Zato

bi bilo preporučljivo, a naročito s obzirom da su cene umetničkih dela koja imaju likovnu vrednost dosta visoke, orijentisati se na kupovanje reprodukcija umetničkih dela poznatih umetnika čije cene nisu preterane.

Da pri kupovini umetničkih dela od umetnika koji se još nisu afirmisali u likovnom životu, a takva dela mogu imati umetničku vrednost, ne bi dolazilo do dvoumljenja, najbolje je prethodno se posavetovati sa predstavnicima udruženja likovnih umetnika koja postoje u svim našim republičkim centrima. Isto tako, mogu se konsultovati kustosi i druga lica koja se nalaze pri pojedinim muzejima, likovni kritičari, umetnici i kolekcionari. Pored toga, pri domovima armije u većim garnizonima postoje likovni umetnici koji vode likovne sekcije sa kojima treba saradivati kako pri kupovini, tako i pri odvajanju pojedinih radova iz likovnih sekcija u jedinicama, koji bi se želeli postaviti na vidno mesto.

U smatram da bi na ovaj način dela likovnih umetnika zaista našla svoje pravo mesto među pripadnicima Armije i izrazila puniji vaspitni uticaj na ljude, a likovnoj umetnosti dalo bi se ono mesto koje joj pripada.

Major

VOJISLAV VUKIČEVIĆ

NEKA PITANJA IZ RADA DRAMSKIH SEKCIJA

Aktivnost vojnika u slobodnom vremenu sastavni je deo vaspitno-obrazovnog procesa koji omogućuje vojnicima psihofizički odmor, proširivanje starih i sticanje novih vojnih, političkih i opštih znanja, kao i razvijanje bogatije kulturno-zabavne i sportske delatnosti.

Kulturno-umetničke amaterske delatnosti, sa dobro organizovanim i pravilno usmerenim repertoarom, pokazale su se vrlo korisne.

Sve ove kulturne manifestacije, imaju svoju publiku koja ih posećuje iz veoma različitih pobuda. Jedni u njima nalaze zabavu, drugi zadovoljavaju svoju radoznalost i želju da upoznaju pisca ili delo i da nešto nauče, neki opet, traže priliku da dožive snažnija osećanja straha, oduševljenja i sl. Svih tih elemenata ima u velikoj meri i kod naših vojnika, bez obzira da li su oni izvođači ili se nalaze u ulozi gledalaca.

U armiji postoje vrlo dobri uslovi za organizaciju kulturno-umetničkog amaterizma. Gotovo da nema jedinice u kojoj se neće naći više vojnika željnih da u svom kolektivu, pred svojim drugovima pokušaju ili nastave da se bave bilo kojom granom amaterskih delatnosti. S druge strane, kada je u pitanju publika, vojnička publika je najzahvalnija. Zato i organizatori amaterskih delatnosti ovo uzimaju kao polaznu osnovu za svoje delovanje u okviru jedinica i za planiranje repertoara. Posebno je važno, kada se radi o vojničkoj publici, i kada treba nastojati da se ta publika što više uzdigne i upozna sa dramskom literaturom i pozorišnom umetnosti, da re-

pertoar bude što pravilnije izabran. Najveći uspeh će se postići ako se izvode domaća dramska dela i skečevi, tj. ako se kulturno blago naših naroda približi i dâ vojnicima.

Pri izboru repertoara najveće teškoće potiču od velike raznovrsnosti zahteva. Među vojnicima ima priličan broj sa nezavršenom osnovnom školom, pa izbor dela mora biti ograničen, jer treba da biraju i izražajna sredstva koja su njima pristupačna i koja će na njih vaspitno delovati. Nasuprot ovim, iz godine u godinu je u našim jedinicama sve veći broj onih vojnika koji s pravom zahtevaju izvođenje savremenijih dramskih ostvarenja, kao i razna eksperimentisanja. U takvim uslovima potrebno je naći zajednička merila. Sve to u znatnoj meri utiče na izbor repertoara. Izvođenje mora biti prilagođeno naročitim potrebama, interesovanju i mogućnostima razumevanja publike kojoj je predstava namenjena, ali i drukčijim prikazivačkim i često slabim tehničkim mogućnostima samih izvođača. Ne sme se nikada gubiti, iz vida da je prvenstveni cilj amaterske delatnosti u okvirima armije kulturno uzdizanje vojnika i preka potreba da im se pruži najveći umetnički doživljaj koji su izvođači kadri da daju, a gledaoci da prime.

U poslednje vreme u nekim našim jedinicama se, usled veće potrebe organizovanog i sistematskog kulturno-zabavnog rada, stvaraju tzv. eksperimentalna pozorišta. To su, u stvari, proširene dramske sekcije koje su postojale i dosad, ali su po svom sastavu i kvalitetu bile suviše male i slabe da bi ostvarile kvalitetan i raznovrstan program, ili uspele da izvedu neku jaču predstavu. Ove dramske sekcije imajući veći broj izvođača i veća sredstva, u stanju su da stave na svoj repertoar i kvalitetno izvedu i takva dela koja su bila nedostupna ranijim dramskim sekcijama po četama. Dakle, ovakvi sastavi, pored takozvanih „lakah“ programa (humor, skečevi itd.) mogu prikazivati i ozbiljnija dela.

Značaj spajanja nekoliko dramskih sekcija u jednu kvalitetniju celinu i organizaciju ogleda se i u tome što će ona postati i škola kadrova za amaterski rad, jer će se u njoj nalaziti i profesionalni glumci pa oni istaknuti

i sposobniji mogu pružiti pomoć početnicima da nešto nauče, a biće korisni i pri izboru i pripremi novih članova, jer to je vojničko pozorište čiji se sastav menja. Pošto često u radu dramskih sekcija učestvuju i pojedini omladinci i omladinke iz mesta gde se nalazi garnizon, to će uticaj vojničkih dramskih sekcija na amatersku delatnost u gradu biti veliki. Pored ostalog, to će imati odraza da međusobne veze ojačaju i budu korisnije.

Dramskom amaterizmu neki prilaze iz zadovoljstva, ili želje da oprobaju sebe u nekoj vrsti ove umetnosti, drugi gledaju u tome samo zabavu, a neki su opet mišljenja da u amaterizmu treba tražiti nužnu nadoknadu profesionalizma. Sigurno je da amaterska pozorišta pripremaju publiku za profesionalna pozorišta.

Pri određivanju repertoarskih sadržaja ne treba imati u vidu samo mogućnosti i sposobnosti proseka vojnika u jedinici, nego obratiti odgovarajuću pažnju i na vojnika ispod i iznad tog proseka. Od toga, takođe, znatno zavisi postizanje uspeha u organizaciji amaterske delatnosti s vojnicima. Svaki komad, recital, prozni sastav, folklorna igra i slično sadrži po neki novi i nepoznat element. Razumevanje toga zahteva od velikog broja vojnika manji ili veći napor (kao što je, uostalom, slučaj kod savlađivanja istih novih sadržaja), a od organizatora solidnu prethodnu pripremu i dopunski rad na objašnjavanju i proširivanju sadržaja.

Planiranje amaterske delatnosti obuhvata mnogo veći broj pitanja nego sama organizacija, odabiranje repertoara i njegovo izvođenje, sa čime se, uglavnom — a što je i pogrešno — završava celokupna amaterska delatnost. Imajući u vidu dobre uslove za sadržajni rad, organizacija ove vrste amaterske delatnosti ne bi smela da se u našim jedinicama samo na tome završi. Bilo bi nužno, na primer, pre svakog nastupa da se kroz uvodna izlaganja, ili kroz pitanja na koja će amateri, uz primenu određenog izražajnog oblika „dati odgovor“, organizuju diskusije na kojima bi se čule ocene i mišljenja i izvukle pouke kako za izvođače, tako i za slušaoce. Takav bi se rad vrlo efikasno odrazio u podizanju opšte kulture vojnika, jer bi oni za kraće vreme stekli, pored potrebnog

znanja, ukus i određene pojmove, zahvaljujući očiglednoj nastavi.

Baš takva nastava koja se izvodi i preko amaterske dramske delatnosti, ukoliko je dobro i pravilno usmerena, može vrlo pozitivno uticati na gledaoce, na njihova shvaćanja i postupke u različitim situacijama u kojima se čovek može naći. Pogotovo pozitivan odraz dramska delatnost može ostaviti na one još nenaviknute gledaoce da se bolje snađu, razumeju i opredele za ono što je pošteno, ljudsko i humano. Tako, na primer, drama uvek govori o čoveku i njegovoj sudbini, njegovim porazima i pobedama, jedima i radostima, težnjama i protivljenjima. Na gledaoca uvek deluje pobjeda heroja, nagrađena plemenitost, razotkrivanje spleta, kažnjavanje zločina i sl. Rekonstruišući, uprošćeno i sažeto, neki događaj iz prošlosti, istorijska drama doprinosi boljem razumevanju njegove uslovljenosti i daje odgovor na pitanje šta je ljude navelo da baš onako postupe u onim okolnostima i prilikama. Zar nam danas, nakon tolikih decenija od kako su napisane, Nušićeve komedije ne slikaju ondašnje društvo do te mere plastično da ga i prosečan gledalac oseti već nakon prve predstave. Slično dejstvo ima i savremena drama, koja stavljanjem nekoliko lica u okolnosti u kojima bi se mogla naći i uz konstrukciju nečega što bi se moglo dogoditi, vrši proveravanja spremnosti ljudi za akciju ili borbu. Danas u eri velikih društvenih preobražaja to je od izvanredne važnosti, naročito zbog toga što taj rad treba zasnivati na stvarnim potrebama i stvarnim htenjima ljudi.

Posebno mesto u postizanju što vrednijih rezultata amaterske dramske delatnosti u Armiji predstavljaju međusobna savetovanja, na kojima bi se izmenile misli, pokazala dostignuća i pretresao dotadašnji rad. Ova izmena mišljenja može se uspešno kombinovati sa skupnim tečajevima, seminarima i slično. Na taj se način obezbeđuje da se na amaterskim scenama redovnije prikazuju dela stvorena i afirmisana u pojedinim garnizonima. Isto tako, bilo bi od koristi upoređivanje postignutih rezultata, što se najlakše može postići redovnim organizovanjem uzajamnih poseta amaterskih radnika i glumaca-vojnika.

Na ovom planu se može, a to bi bilo i neophodno, ići i dalje i ostvarivati saradnju i van kasarnskog kruga radi ispomaganja sa pojedinim izvođačima, popune ženskih uloga, i izmene iskustava, literature i stručnih kadrova.

Od posebne je važnosti i povećano učešće starešina, ne samo u organizovanju nego i u direktnom izvođenju ovih aktivnosti. Pojedine komande ističu da je sve više starešina koje shvataju potrebu i značaj ovog rada, čemu je doprinelo stalno pokretanje i isticanje ovog problema od strane komandi i političkih organa. Neki podaci iz 1964. godine potvrđuju takvu ocenu. Tako, na primer, u jednoj jedinici u Mostaru odbori za vannastavne aktivnosti su sastavljeni od 30% starešina i 70% vojnika, dok u sekcijama radi 450 vojnika. Zanimljiv je i podatak koji pokazuje da je u jednom puku na kulturno-umetničkim priredbama učestvovalo pored 220 vojnika i 40 starešina. To isto potvrđuju i podaci iz drugih garnizona, po kojima na pojedinoj smotri vannastavnih aktivnosti (povodom Dana mladosti, Dana Armije i drugih državnih praznika) u okviru jednog puka, na vojničkoj pozornici, prođe prosečno po 380 vojnika i starešina.

Amaterizam u Armiji nije, u svakom slučaju, kao u mnogim drugim sredinama, jedini organizovani kulturni uticaj. Otuda ne bi smeo da se ograniči samo na organizovanje priredbi i okupljanje onih amatera koji žele da se pojave na sceni da muziciraju, pevaju, glume, igraju, slikaju i slično. Prvenstveni je zadatak da ova delatnost u našoj armijskoj sredini i u našim uslovima vrši svoj uticaj na formiranje kulturnih navika, tj. da vrši vaspitni uticaj koji se ostvaruje pravilnim izborom repertoara, stvaranjem nove publike i njenim pripremanjem za razumevanje i prihvatanje vrednijih umetničkih i kulturnih rezultata.

Potpukovnik
NAIL REDŽIĆ

TEHNIKA RECITACIJE

Rad na recitaciji je veoma složen, jer psihološko-emocionalna obrada jednog teksta ili pesme nikako se ne može odvojiti od čisto tehničke. Tehnika recitovanja povlači za sobom i istinsko doživljavanje umetnikove ideje. U krajnjoj liniji, jedno bez drugog ne da se zamisliti.

Radi lakšeg razumevanja zadržaćemo se na analizi konkretne pesme, uz napomenu da naše izlaganje nije nikakav osveštani princip, već samo putokaz onima koji se u svom radu bave detaljnom analizom teksta koji tumače.

Za ovu priliku izabrali smo poemu Desanke Maksimović „Krvava bajka“. Ona je pogodna za recitovanje, ali isto tako pruža i mogućnosti za zastranjenja. Recitatori je često interpretiraju u poletnom, borbenom raspoloženju, izvikujući stihove tako da se ne razlikuju po svojoj vrednosti i dinamici. Dužnost je recitatora, međutim, da odredi, pre svega, osnovni ton, koji se provlači kroz ceo tekst. U ovom slučaju to bi bio ton jedne mučne, jezivo mučne osude — zakletve, u stvari, nad dragim grobom, koja sugestivnije deluje ako se kazuje sasvim smireno, kao i svaki zavet, u tonu pripovedanja:

Bilo je to u nekoj zemlji seljaka na brdovitom Balkanu

Drugi stih, koji dolazi posle kratke pauze, mora se malo istaći i po svojoj zvučnosti. U narednim stihovima, koji glase:

treba naglasiti i izdvojiti reči „mučeničkom“ i „četa đaka“, jer je ovde bitno da je streljana četa đaka, nevinih dečaka, i što je gore, umrla je mučeničkom smrću. Ovo „četa đaka“ mora biti izgovoreno jasno, glasno, malo povišeno, sa veoma kratkim pauzama pre i posle stiha. Poslednji stih dolazi i kao uvod u onu zamišljenu sliku streljanja, koje će recitator da opiše, on mora da zazvuči kao prigušeno obraćanje publici, da se kaže neposredno, s latentnim osećanjem bola. Posle tih reči, koje su ga skrnhale, koje su u najvećoj meri šaputanje, recitator malo obara pogled, uvlači se u sebe, i onda doživljava i vidi tu decu, te nevine dečake, za kojima bi plakao. Mada se to gestom ne pokazuje, ako interpretator doživi tu sliku i ako je kao takvu saopšti, ima se utisak da on tu decu, ima pred sobom, da ih miluje rukom i gleda u njih i u njihove rane dok govori. Ako su prethodni stihovi bili obraćanje publici na način pripovedača, prilikom govorenja sledećih stihova, recitator je više zabavljen tom decom koju vidi, nego publikom čije prisustvo ne sme, tako reći, da oseća. On sad tuguje direktno nad zamišljenom decom i govori stihove njima, kao neku vrstu tugovanke. Stihovi idu ovim redom:

*Iste su godine
svi bili rođeni,
isto su im tekli školski dani,
na iste svečanosti
zajedno su vođeni,
od istih bolesti svi pelcovani,
i svi umrli u istom danu.*

Stihove počinjemo osrednje jako, govoreći ih prilično sporo, postepeno sve više povećavamo jačinu glasa, ali ne povećavamo i tempo, tj. brzinu govorenja. Reči „iste“, „isto“, „istih“ moraju biti naglašene, ali tako da se ne naruši ritam. Glasovno pojačanje, koje ide postepeno, isto tako nije veliko, tako da u stihu „od istih bolesti svi pelcovani“, ono ima jačinu normalno izgovore-

nih reči. Znači, razlika između ovog i prvog stiha nije naročito velika u dinamičkom smislu. Takođe, ovde nema ni nekih jače izraženih pauza o kojima bi se moralo voditi računa.

Posle stiha „od istih bolesti svi pelcovani“, koji je izgovoren dovoljno glasno, dolazi pauza, koja ističe važnost sledećeg stiha. Njenu dužinu određuje sam recitator, prema svom osećanju. Da bi se važnost stiha još više istakla, glas se spusti, i tako stišano izgovara se deo stiha „i svi umrli“, posle čega se pravi veoma kratka pauza, da bi se istaklo ono najvažnije: „... u istom danu“.

Sad se ponavlja prva strofa, ali recitator vodi računa o tome da ponavljati iste stihove ne znači govoriti ih na isti način kao ranije, već njihovu plastičnost i značaj mora istaći na taj način što će u njima pronaći novu vrednost i doneti ih na drugačiji način. Ako je strofa koja počinje stihom „Bilo je to u nekoj zemlji seljaka“ ranije kazana kao uvodna strofa, kao početak pripovedanja nečega što se odnosilo na događaje koje slušaoci još nisu čuli, onda se ponavljanje te strofe odnosi na sve ono što je slušaocima u međuvremenu saopšteno. Ako je u početku recitator mogao da se odnosi prema slušaocima i da misli otprilike ovako „Ovo što ćete čuti desilo se u takvoj i takvoj zemlji“, sad, po drugi put, ponavljajući iste stihove, on ima novu asocijaciju „Ovo što ste čuli, što sam vam ispričao o ovoj nevino-streljanoj deci, desilo se u našoj zemlji, u zemlji „balkanskih seljaka“. U ovom drugom slučaju stihovi se odnose na već ispričani sadržaj, oni su puni gorčine i osude zbog onoga što se desilo, što je slušaocima kazano, tako da oni ovoga puta moraju zazvučati jetko, oporo, kao otrov koji kipi ispod providnog pokrivača. Ovde osećanja moraju biti veoma jaka, ona su izazvana prethodnom slikom, koju smo mi, govoreći stih, videli i živo predstavili sebi. Dinamika ovde može da bude veoma usporena, no to neće kvariti utisak.

Uopšte uzev, kod recitovanja važno je voditi računa o stihovima koji se ponavljaju kao neka vrsta refrena, jer oni moraju da odzvone svaki put emocionalno obogaćeni na nov način.

Dužina poeme o kojoj je reč ne dozvoljava da analizu izvršimo do kraja, ali mislimo da se bar unekoliko može videti na koji se način ona vrši. Pri tom ne treba gubiti iz vida, kako je već rečeno, da je svaki recitator dužan da sam za sebe izvrši najpogodnije raščlanjivanje, koje će biti u skladu sa njegovim izražajnim mogućnostima. Onda će tekst zazvučati jednim novim bogatstvom, koje se nadovezuje na ono koje mu je sam pesnik dao. Tako i prosečne pesme ili tekstovi u prozi dobijaju posebnu vrednost kad se čuju iz usta dobrog recitatora. Tako reč dobija glavno značenje u umetnosti recitovanja, ona jasno kazana reč koja neće zazvučati prazno i lažno, već će biti proizvod našeg određenog emocionalnog stanja.

RADOMIR SARANOVIĆ

LOGORSKE VEČERI U SKLOPU MORALNO-POLITIČKOG VASPITANJA VOJNIKA

Logorske večeri koje se povremeno organizuju u jedinicama predstavljaju jedan od omiljenih oblika kulturno-zabavnog rada vojnika. U tim časovima vlada veselo raspoloženje, odvija se program naročito pripremljen za tu priliku, evociraju se uspomene iz ratnih dana i prepričavaju događaji iz života jedinice. Sve se to odvija u posebno stvorenom ambijentu, pod svetlošću vatre koja je neuporedivo prijatnija oku od svake druge svetlosti. Luljavo treperenje plamena, blago osvetljavanje okolnih predmeta i stvaranje neobičnih senki, stvara posebnu atmosferu.

Vreme i mesto izvođenja

Često je cilj logorskih večeri da svojom sadržinom podsete na važnije istorijske događaje, naročito na događaje iz narodnooslobodilačkog rata. Logorske večeri, uz logorske vatre, održavaju se u prvom redu kada je jedinica na logorovanju, vežbi prilikom predanaka u toku marša, jednom rečju, kad se jedinica nalazi na terenu. U tim prilikama to je najpogodniji oblik kulturno-zabavne priredbe, s obzirom na postojeće i povoljne i nepovoljne uslove. Logorske večeri, uz odabran program, mogu se isto tako uspešno organizovati prilikom prorade pojedinih tema iz plana moralno-političkog vaspitanja.

Mesto za izvođenje logorske večeri može biti raznovrsno. Najpovoljniji je svakako slobodan — otvoren pro-

stor. No, kada to atmosferske prilike ne dozvoljavaju, logorsko veče se, isto tako, može uspešno improvizovati i u zatvorenoj prostoriji, svakako kod onih jedinica koje imaju dovoljno slobodnog prostora, vodeći pritom računa i o protivpožarnim merama. Najbolje uslove za to imaju jedinice van kasarne i koje su smeštene u bivačnim objektima. Tada je izbor širok, jer se u tu svrhu mogu odabrati pogodni visovi, proplanci u šumi i sl.

Kada se logorsko veče improvizuje u zatvorenoj prostoriji, vatra se može imitirati električnim osvetljenjem, crvenim papirom, kulisama i dr, da bi se što slikovitije dočarao otvoren prostor.

Odabiranje programa, izvođača i uvežbavanje

Kada se u programu kulturno-zabavnog rada predvidi da u određenom vremenu treba izvesti logorsko veče, njegovoj primeni treba prići na vreme. To znači da je potrebno odabrati što raznovrsniji program, angažujući u tu svrhu i izvestan broj starešina a zatim ga uvežbavati. Po mom mišljenju, treba stvoriti što raznovrsniji program, koji bi se sastojao u čitanju odabranih tekstova, u recitacijama, kratkim skečevima, horskim pesmama, muzičkim tačkama, u pričanju anegdota i sl. Sadržaj svake tačke treba da bude u duhu namene logorske večeri.*) Program ne mora da teče neprekidno, već sam

*) Sadržaj programa jedne logorske večeri, posvećene na primer Danu borca, mogao bi biti:

I deo:

- pozdrav prisutnim i najavljuvanje programa,
- horska borbena pesma,
- evociranje sećanja nekog od učesnika rata na ratne dane, doživljaje u borbi i sl.
- muzička tačka: narodna pesma koja je pevana u ratu koju započinju izvođači programa, a koju mogu da prihvate svi prisutni na logorskoj večeri,

II deo:

- izvođenje dramskog sastava (jednočinka ili recital) čija sadržina ukazuje na borbene prilike,

mišljenja da je čak i bolje ako se vreme između pojedinih tačaka upotpuni nekim kolom, igrom i pesmom svih okupljenih oko vatre.

Odabrane i usvojene tačke programa dodeljuju se zatim pojedinačno svakom izvođaču, koji se priprema u duhu zadataka koji mu je postavio kulturno-prosvetni odbor, koji i rukovodi ovom vrstom kulturno-zabavne delatnosti u svojoj jedinici.

Poželjno je istovremeno odrediti vreme za održavanje proba, odgovorno lice koje će rukovoditi ovim pripremanjima i starati se za nabavku potrebnih rekvizita.

Kad izvođači pojedinačno savladaju svoj deo programa, mogu se održati zajedničke probe. Njih može biti jedna do dve, pa i više. Na prvoj zajedničkoj probi treba nastojati da se otklone nedostaci, da se odredi vreme trajanja svake tačke, mesto i dužnosti svakog pojedinca koji učestvuje u programu. Tada se rešava i jedno od osnovnih pitanja, a to je da program ima svoj logičan tok. Odabrane tačke potrebno je tako pažljivo razvrstati, da stalno povećavaju interesovanje prisutnih. A to znači da prvi deo programa treba da pokaže cilj i namenu predviđene logorske večeri, drugi i najduži po vremenu trajanja, da dá akcent celom programu, dok treći treba da ostavi najdublji utisak na posmatrača i da bude najbolji. A efekat se može postići i na taj način što će, na primer, neka recitacija ili tekst biti praćen tihim akordima pesme koju će izvoditi hor ili neki muzički instrument.

Poslednju probu programa treba održati na par dana pred njegovo izvođenje, kako bi bilo dovoljno vremena

-
- muzička tačka: narodna pesma, a zatim narodno kolo u koje se hvataju svi prisutni na logorskoj večeri,
 - čitanje ili pričanje anegdota iz NOR-a,
 - istupanje vojnika sa svojim veštinama (pevanje, imitiranje, anegdote i sl.),

Završni deo:

- improvizacija napada na prisutne (iznenadni pucnji iz mraka, uzvici i sl.) uz pouku da je u borbi i to moguće očekivati,
- završno kozaračko kolo oko vatre i dalje nastavljanje veselja uz pesmu i igru, šale i rasonodu.

za otklanjanje sitnih nedostataka ukoliko se budu pojavili.

Da bi logorsko veče koje naši vojnici neobično vole i koje je postalo vrlo popularno u jedinicama uspelo, ono treba da teče bez zastoja. A to znači da treba predvideti sve pojedinosti i rešiti ih, ako ne pre, a ono bar na poslednjoj probi pred izvođenje programa. Ako se logorsko veče održava napolju, onda je potrebno još u toku dana pripremiti drva za logorsku vatru i složiti ih u vidu kupe da bi što bolje sagorevala i davala potrebno osvetljenje. Oko prostora predviđenog za loženje vatre poželjno je razmestiti provizorna sedišta za posmatrače od priručnog materijala, dasaka, cepanica i sl. Dok se posmatrači razmeštaju na sedišta, vatra se već može zapaliti. Početak programa treba da usledi kada se vatra razbukta do te mere, da plamen može koristiti i kao osvetljenje.

Nesumnjivo je da ova posebna atmosfera dočarava svetle momente iz naše bliže ili dalje istorije. Logorske večeri kao oblik kulturno-zabavnog rada, baš zato što su nekako neobične i nesvakidašnje, podsećaju možda čak i više od ostalih vaspitnih mera mlade ljude, naše vojnike, na prošlost, na svetle i borbene tradicije naših naroda na kojima se oni danas vaspitavaju.

Major
VOJISLAV VUKICEVIĆ

PRILAGOĐAVANJE ARMIJSKOJ SREDINI

... 5. Jednako važno... — Kako vidim ovaj život — koji dođe
u vojnu prilagodljivost... je pogodna u vojnoj... i
... 25-30.

PRILAGOĐAVANJE VOJNIKA NA ŽIVOT U ARMIJI

Dolaskom u vojsku mladi građanin iz osnova menja način života i rada, od ustajanja do odlaska na spavanje sve se odvija po strogo utvrđenom redu i u određenom vremenu, mnoge stečene motive i navike ne može da zadovolji, čitav život je javan, odvija se u kolektivu, pod uvidom i kontrolom drugih itd. Aktivnost u vojsci je potpuno drukčijeg karaktera i često fizički veoma naporan. Stoga proces prilagođavanja vojnika i njihovo ukla-panje u armijsku sredinu nije lak i bezbolan.¹⁾ Međutim,

¹⁾ „Svi mladi ljudi, — kaže jedan vojni pisac — koji dođu u vojsku, najedanput prelaze iz porodične u potpuno novu i nepoznatu vojnu sredinu. Kao biljkama presađenim iz rasadnika u vrt potreban im je napor da uhvate korena u novoj sredini i da se aklimatizuju. Za njih je tada sve novo: kraj, mesto, ishrana, krevet, zajednički život. Za prvih nekoliko dana ništa im ne polazi za rukom: oči kao da ne vide, uši kao da ne čuju, mozak kao da ne misli. Potpuna novina u svakom pogledu osnovni je uzrok takve pometnje i zbunjenosti vojnika. Stoga je potrebno da ih u to vreme okružava mir i tišina. Govorimo im tada samo onoliko koliko je neophodno da govorimo i tiho. Dežurni podoficir ne treba da više iz sveg glasa kada želi da okupi svoje ljude. Neka im starešine tiho, bez žurbe i podizanja glasa objašnjavaju samo ono što je potrebno u vezi njihovih materijalnih potreba. neka se brinu da u što kraćem vremenu iščezne kod njih uzbuđenje i strah. Kada nestane straha sa njihovih lica treba im govoriti, mnogo govoriti, svima zajedno i svakom pojedinačno, unositi u njihovu sredinu veselje, živost, a naročito šalu i humor. Ne dozvoliti ni jednu sekundu da neko sedeći na krevetu melanholično razmišlja neopažen sa više strana i neuposlen nekom aktivnošću. Ako želimo da se čovek dušom i telom iskreno posveti vojničkom životu i radu, treba da ulažemo sve napore da mu vojnički život bude prijatan“ (Poručnik Vajan, *Duša vojnika*, Pariz 1910, str. 25—26).

za uspeh u obuci i vaspitanju veoma je značajno sa kakvim uspehom, naporima, teškoćama i kojim tempom se vojnici prilagođavaju. Od toga u velikoj meri zavisi njihova efikasnost i odnos prema radu i zadacima, pa je i proučavanje i poznavanje problema prilagođavanja veoma značajno. Tim problemom se danas bave manje-više sve armije. Cilj je da se sagledaju i naučno objasne individualne poteškoće prilagođavanja vojnika, njihovi uzroci, posledice, način manifestovanja, metode i sredstva otklanjanja ili ublažavanja i dr.

Šta se podrazumeva pod prilagođavanjem? Prilagođavanje je veoma kompleksan pojam i definiše se različito, zavisno od toga sa kojeg aspekta mu se prilazi. Prilagođavanje u socijalno-psihološkom smislu je sposobnost ličnosti da uspostavi harmonijski odnos i ravnotežu sa socijalnom sredinom u kojoj živi i radi. To se može postići samo relativno, jer se i ličnost i okolina neprekidno menjaju. Prilagođavanje je, u stvari, dinamičan i dijalektički proces izražen borbom suprotnosti unutar same ličnosti i između nje i društvene okoline.

Čovek se prilagođava svesno; on se ne samo menja i prilagođava nego i utiče na okolinu, radom je menja i podešava prema svojim potrebama. U toku procesa menjanja okoline, on istovremeno menja svoje sposobnosti,

U svojoj knjizi „Vaspitanje vojnika“, vojvoda Petar Bojović je još početkom ovog veka, između ostalog, pisao: „Po dolasku u vojsku pod zastavu mnogo im je što šta novo, strano, neobično i nepoznato. Nepoznato im je mnogo naziva, mnogo reči, mnogo izraza, mnogo stvari. Tu nastaju nove radnje, nove dužnosti i obaveze skopčane s puno tegoba i odgovornosti za njihovu mladost. Oni se nalaze u novoj nepoznatoj sferi, neobavešteni dovoljno zašto se to tako desilo s njima, zašto su odvojeni od svega onoga što im je milo. Taj trenutak oficiri treba pravilno da shvate, pa da s ljubavlju, znalacki i s razumevanjem priteknu tim mladcima u pomoć, ne samo da savladaju čežnju i tugovanje za svojom rodbinom i zavičajem, nego i da im olakšaju i novi način života, uvodeći ih u taj život bez pre nagljenosti i surovosti, tiho, blago, postupno i roditeljski, počinjući s najlakšim stvarima, više da im se u početku ispuni vreme u vidu lakog zanimanja i zabave, te da ih otrgnu od zamišljenosti, zabrinutosti i tugovanja. Na ovaj će način starešina jače vezati pažnju i misli regruta na ono što ih okružuje i čime se zanimaju“ (Petar Bojović, *Vaspitanje vojnika*, Beograd, 1907, str. 47—48).

navike, motive, stavove itd. Sa svestranim razvitkom društva, podizanjem njegove materijalne baze i kulture, razvitkom proizvodnih snaga i odnosa, povećava se i čovekova sposobnost prilagođavanja. On je sve više u mogućnosti da materijalno-društvenu sredinu svesno menja i podešava svojim individualnim i društvenim potrebama, da se uspešno snalazi u novim situacijama, rešava konflikte i protivurečnosti unutar svoje ličnosti i između sebe i društvene zajednice u kojoj živi i radi. Čovek se neprekidno prilagođava novoj sredini i novim uslovima i u fizičkom i psihičkom pogledu; u školi, na radnom mestu, u vojsci itd.

Kad je reč o prilagođavanju vojnika na armijsku sredinu pod tim se obično podrazumeva: 1. navikavanje na vojnički način života, vojnički režim; usvajanje vojne discipline, odnosa subordinacije, vojničkih navika i normi ponašanja i sl.; 2. adaptacija na materijalne uslove života, fizičku i tehničku sredinu; 3. usvajanje i prihvatanje svih armijskih mera, ciljeva i zadataka, kao i stavova sredine, i delovanje u takvom duhu; uključivanje u vojnu organizaciju odnosno asimilaciju ličnosti sa vojnom sredinom.

Međutim, problem prilagođavanja se ponegde shvata šire i dublje, ne samo kao navikavanje na armijsku socijalnu, materijalnu i fizičku sredinu već i kao svestrano pripremanje ličnosti, kroz život u armiji, za ratne zadatke, kao proces formiranja vojničkog profila ličnosti gde se uključuju: stručnost ratnika, moralno-politički kvalitet vojnika, fizička i psihička izgrađenost saobrazno specifičnostima vojnih ciljeva i zadataka. Prilagođavanje se, dakle, tretira kao problem izgrađivanja vojničke strane ličnosti. Ovako široko shvaćeno prilagođavanje se, u stvari, identifikuje sa čitavim procesom vojnog vaspitanja.

Prilagođen i neprilagođen vojnik. Smatra se da je vojnik prilagođen ako se uspešno uklopio u vojnu sredinu, sa njom se asimilirao, razvio pozitivne socijalne odnose sa kolektivom i ako je već stekao osnovne navike potrebne za vojnički život. To je, u stvari, takva ličnost koja podnosi sve napore, izvršava zadatke i ponaša se

u duhu zahteva vojne organizacije i to sa razumevanjem i dobrovoljnim prihvatanjem i bez većih psihičkih tegoba i opterećenja. Neprilagođena je, pak, ona ličnost koja se nije u potrebnoj meri saživela sa vojnom sredinom, teško se oslobađa navika koje su suprotne ili suviše za armijski život, teško stiče nove navike i uspostavlja socijalne veze; suviše teško izdržava fizičke i psihičke napore i uslove armijskog života.

Neprilagođenost vojnika se obično manifestuje i na drugi način: u depresivnosti i potištenosti, izolovanosti od sredine, bojažljivosti i nesigurnosti, preosetljivosti, agresivnosti, nadmenosti u odnosu na druge i pretpostavljene, zatim u organskim tegobama, bekstvu u bolest i alkohol, pomanjkanju elana za rad i ravnodušnosti prema vojničkim obavezama, nedisciplinovanosti i efektivnim istupima i slično, mada sve to ne mora uvek biti posledica neprilagođenosti.

Dobar vojnik se ocenjuje obično kao prilagođen. Istina, kriterij za ocenjivanje šta je dobar vojnik može biti veoma različit. Prihvatljivo je mišljenje da je dobar onaj vojnik koji prema svojim mogućnostima i sposobnostima postiže u radu, usvajanju vojničkih vrlina i normi ponašanja maksimalno što se može postići i savesno ispunjava sve vojničke dužnosti i obaveze. Dobar vojnik je, u stvari, onaj čije pozitivno delovanje proističe iz pozitivnih pobuda i motiva. Dakle, pokazatelji prilagođenosti i neprilagođenosti su objektivnog i subjektivnog karaktera. Objektivni su ono što vojnik radi i kako radi u armiji, a subjektivni motivisanost, pobude delovanja i ponašanja i to kako se lično oseća.

Međutim, prilagođavanje vojnika nije statičan fenomen već stalan proces koji traje u toku čitavog vojnog roka. Svaki novi zadatak, period i vid obuke, novi nastavni sadržaji praktičnog karaktera, nove službe i sl. zahtevaju i novo adekvatno prilagođavanje. Zato se ne može govoriti o definitivnoj prilagođenosti ili neprilagođenosti ličnosti. Ali, pri ocenjivanju koliko je pojedini vojnik prilagođen, mora se sagledati konkretna ličnost, njene osobine, mogućnosti, znanja, navike, ponašanje itd. i to u poređenju sa procesom i stepenom prilagođavanja

ostalnih vojnika i kolektiva u celini. Tako se može utvrditi ko zaostaje, ko proces prilagođavanja lakše, a ko teže doživljava i, analogno tome, prema onima koji se teže prilagođavaju preduzeti adekvatne vaspitne i druge mere.

Proces prilagođavanja ličnosti u armiji zavisi najviše od sledećih faktora: ličnih osobina vojnika; socijalne armijske sredine u koju vojnik dođe (starešine, SK. i vojničkih kolektiva) konkretne materijalne, fizičke i tehničke sredine; sistema vojne obuke i vaspitanja; i održavanja veza sa matičnom sredinom.

Osobine ličnosti i prilagođavanje

Kako će teći proces prilagođavanja, u velikoj meri zavisi od svojstava i karakteristika ličnosti vojnika (temperamenta, karaktera, sposobnosti, motivisanosti i stava prema vojnoj službi, fizičke kondicije itd.), od uslova u kojima je pojedinac živio pre dolaska u armiju, sadržaja i načina ranijeg vaspitanja znanja, radnih i drugih navika, mentalnih i fizičkih osobina, ideološko-političkih, moralnih i drugih kvaliteta i stavova.

Proces i uspeh prilagođavanja zavisice i od doba uzrasta, životnog iskustva i opštih uslova u kojima je novi vojnik formiran kao ličnost. Razumljivo je, na primer, da će se vojnik kojem se dolaskom u armiju podiže životni standard, lakše prilagoditi na nove materijalne uslove, iako ima i obrnutih slučajeva. Isto tako, uspešnije će se prilagođavati onaj vojnik koji je kao omladinac završio predvojničku obuku, učestvovao na radnim akcijama, naviknut na određene forme kolektivnog života itd. Na prilagođavanje u velikom stepenu utiče i to koliko je pojedinac motivisan za zadatke u armiji, koliko prihvata razloge i potrebu vojnostručnog osposobljavanja; zatim spremnost pojedinaca za izvršavanje zadataka iz sopstvenih pobuda, društvenih i viših motiva, dobrovoljno. Fizička snaga i otpornost, opšte stanje zdravlja, sposobnost praćenja i savlađivanja obuke, društvenost, komunikativnost — sve će to na određen način uticati na proces i rezultat prilagođavanja ličnosti na život i rad u armiji.

Svi ti faktori deluju istovremeno, kompleksno, determinišu u najvećoj meri proces prilagođavanja i moraju se imati u vidu u toku vaspitno-obrazovnog rada, postavljanja zahteva i zadataka i pri oceni uspeha i rezultata u radu svakog pojedinca.

Međutim, iako postoje individualne razlike u sposobnostima i mogućnostima prilagođavanja između vojnika, opšta je pojava da svi oni doživljavaju, naročito prvih dana života i rada u armiji, manje ili veće fizičke i psihičke teškoće, a neki i teža psihička opterećenja. Na pitanje kako su se osećali prvih dana života i rada u vojsci, vojnici — pitomci nekih škola za rezervne oficire davali su ovakve odgovore: „veoma teško, nov ambijent, novi uslovi života, nepoznata lica, komande, obraćanje starešinama u stavu mirno, fizička naprezanja, rano ustajanje, redovi za trpezariju, svakodnevno brijanje i čišćenje obuće — sve se to veoma teško podnosilo“... „Lišavanje mnogih navika iz građanskog života — rekao je jedan od njih — na mene je najteže delovalo. Inače, posle sam stekao izvesne navike i postepeno se prilagodio novom načinu života, samo još uvek osećam čežnju za rodnim krajem. „Nepoznavanje sredine i novog načina života stvara u početku osećanje zbunjenosti, neizvesnosti, što je postepeno iščezavalo i posle dvadesetak dana gotovo potpuno nestalo.“... „Nisam mogao lako da se naviknem, saživim sa vojskom; nagla promena sredine ispunjavala me je nekom setom. Zapisao sam negde: najradije bih zaplakao. No, kako je to sve sada drukčije, sasvim sam se navikao, imam mnogo dobrih drugova, izlazim u grad i sve je u redu.“... „Osećao sam se neprijatno — potpuno usamljen, nesiguran. Neverovatno mi je teško padala formalnost u svakodnevnom životu i službi koja i danas mnogo utiče na moje raspoloženje. Zatim, stalna žurba u radu, nedostatak fizičke kondicije itd. Disciplina, nameštanje kreveta, uvek u stroju, ukorak, nedostatak slobodnog vremena, program obuke prvih dana pretrpan, uvek se prelazilo novo gradivo — sve je to pobuđivalo na razmišljanje: kako će tek kasnije biti i kako će se sve ovo završiti i izdržati?...“ „Prvih dana vojničkog života osećao sam se jako usamljen, tužan,

imao sam predstavu da se vojska neće nikada završiti. Bio sam u svemu slabić. Razlog tome je svakako što sam bio u porodici razmažen . . .“ „U početku je veoma teško, skoro neizdržljivo. Poželeo sam alkohol da bih se privremeno udaljio od svega. Ali, srećom, takvo raspoloženje nije dugo potrajalo“. Itd.³⁾

Prilagođavanje stvara prvih dana posebne teškoće vojnicima slabe ili nedovoljne fizičke kondicije ili specifične građe (suviše debelim, slabim, malim i sl.). Tako reći od prvog dana vojničkog života fizička naprezanja su veoma teška. Samim tim što vojnici ne poznaju uslove rada i službe, što u tome nemaju potrebnog iskustva i navika, još više ih sve zamara i fizički iscrpljuje. Neotpornim i fizički nepripremljenim vojnicima, maršovanje pod ratnom spremom, pod maskom, noćna obuka, razni fizički radovi vezani za izvođenje obuke (ukopavanje, pravljenje prepreka i sl.) i to u svim vremenskim uslovima, pada veoma teško. Evo šta o tome kaže nekoliko pitomaca: „Osećao sam brzo umor od svakog napora. I sam proces mišljenja sporo mi je tekao . . .“ „Suviše sam napora ulagao u obavljanju običnih vojničkih poslova, jer sam bio nespretan u svemu i bojao se da neću stići na vreme da ih obavim . . .“ „Prvi put kad smo izašli na teren i kopali rovove, izgledalo mi je da nikada neću moći da se ni fizički ni psihički naviknem na vojnički život. Za nekoliko minuta bio sam obliven znojem i osećao preteran umor . . .“ „Krenuli smo prvi put pod punom ratnom spremom. Remnik puške je žuljao rame, gasmaska i torbica sa šatorskim krilom udarali su po leđima, ašovčić je kloparao i još je trebalo držati korak. Nogu pred nogu, obliveni znojem, peli smo se na visoku kosu, dok je daleko ispred nas, lako kao gazela išao naš komandir. Danas mi je sve to pomalo smešno, jer gotovo bez muke i većeg napora prelazimo brda i planine . . .“ „Sve je bilo lakše kad sam stekao kondiciju i neophodne navike“.

³⁾ Svi navedeni i ostali odgovori koji su u tekstu, dobijeni su metodom upitnika.

Armijaska socijalna sredina je celokupan sistem ličnih odnosa u armijskom ambijentu koji neposredno ili posredno utiču na pojedinca i njegovo ponašanje. To su odnosi između samih vojnika, između starešina i vojnika, starešina i starešina, između kolektiva i vojnika i drugi. Odnosi među ljudima u armijskoj socijalnoj sredini principijelno su isti kao i u vanarmijskoj, ali ima i mnogo specifičnog. To specifično izražava se u strogom režimu (tačno je propisan način ponašanja, rada, odmora, i uopšte red u životu itd.), disciplini, položaju i pravima starešina u odnosu na potčinjene, subordinaciji u armijskoj organizaciji, u sistemu vaspitnih mera (naročito represivnih), načinu regulisanja ličnih odnosa, odnosa između kolektiva, komandi i slično. Ukoliko odnosi među ličnostima u armiji zaostaju iza odnosa u društvu, utoliko će se novopridošli mladi građani teže prilagođavati na armijski život, rad i odnose. Od delovanja subjektivnih faktora (starešina, komandi, organizacija SKJ i kolektiva), dakle, mnogo zavisi i to kako će se oni snaći u novoj sredini, sa koliko će poteškoća i kojim tempom izmeniti, otkloniti ili bar potisnuti ono što smeta njihovom uspešnom uključivanju u novu sredinu, u nov, najčešće u izvesnom smislu teži život od onog u građanstvu.

Međutim, bilo bi pogrešno tvrditi da su odnosi među ljudima uopšte, pa i u armiji, samo odraz njihovih subjektivnih želja, stavova, pogleda i volje. Odnosi u najvećem stepenu zavise od objektivnih faktora, karaktera konkretnih društvenih odnosa, materijalno-tehničke baze, cilja i namene armije, ideologije i drugih faktora. Svi ti faktori deluju kompleksno, istovremeno i uzajamno. Stoga se prilagođavanje na vojnu sredinu sa socijalnog aspekta ne postavlja u istom vidu i ne predstavlja jednako težak problem u svim armijama. Tamo gde su društveni odnosi kvalitativno na višem stepenu, kao u našoj zemlji, pa, analogno tome, i u armiji, postoje objektivni uslovi za uspešnije i lakše prilagođavanje. Naš vojnik, na primer, nije pasivan objekt prilagođavanja na socijalnu i drugu armijsku sredinu; on se ne prilagođava pasivno

menjajući se samo pod uticajem spoljnih faktora, nije objekt dresure i mehaničkog izvršavanja zadataka. Naprotiv, on je svesni faktor, subjekt vaspitno-obrazovnog procesa, slobodna socijalistička ličnost angažovana na specifičnom društvenom zadatku. Kao slobodna, svesna i aktivna ličnost u mogućnosti je da utiče na uslove života i rada u Armiji, na njihovo pozitivno menjanje i da se istovremeno i sama menja saobrazno zadacima i potrebama naše vojne organizacije.

Za prilagođavanje na armijsku socijalnu sredinu, na armijski ambijent u celini, od prvorazrednog značaja su odnosi među ljudima. Fizički i psihički naponi, specifična materijalna i tehnička sredina, ma koliko bili teški, neće otežati proces prilagođavanja kao nepravilno tretiranje čoveka, nepravilni odnosi. Stoga se može reći da ključ navikavanja i prilagođavanja, pre svega, leži u uvažavanju ličnosti i u humanom odnosu prema vojniku, razumevanju njegovih potreba, problema i poteškoća; moralnoj podršci i brizi da mu se pomogne u savlađivanju prepreka, kako unutrašnjih, proizašlih iz njegovih ličnih osobina, tako i spoljašnjih koje postavlja objektivno težak armijski život.

Nepravilno prihvatanje i nerazumevanje od strane starešina i kolektiva moralno najteže pogađa ličnost vojnika i odlučujuće utiče na njegovo raspoloženje i spremnost da uspešno obavlja vojničku dužnost i zadatke i da se uklopi u vojnu sredinu. Briga za čoveka, za njegove materijalne, političke, društvene i kulturne potrebe, dobro organizovana i vođena obuka podižu moral kod pojedinca i kolektiva i ulivaju snagu za savlađivanje svih napora i poteškoća.

Starešine i prilagođavanje

Prvi dani života u kasarni vojniku su najteži. To je i razumljivo, jer pored nepoznate sredine, uslova i načina života i rada, vojnici se ne poznaju, ne poznaju starešine ni starešine njih, odjednom prekidaju sa mnogim navikama i načinom života u građanstvu i drugo. Sve to

dovodi do psihičkog opterećenja pa i krize kod psihički neotpornih pojedinaca. Kod nekih vojnika se manje-više ispoljava osećanje usamljenosti, izolovanosti i anonimnosti. Istina, kod naših vojnika te se pojave javljaju u blažoj formi. Briga i staranje starešina o njima olakšavaju im subjektivne poteškoće, te ih lakše savlađuju. Ali, nov vojnički život, manje-više kod svih stvara psihičke i fizičke poteškoće. Stoga, vojnik tada najviše oseća potrebu da mu se pomogne, da se emocionalno podrži i uputi, da mu se sve pokaže i objasni. To prirodno očekuje od starešina, pogotovo neposrednih koje su funkcijom upućene da budu osnovni i najvažniji oslonac, pomoć i podrška novim vojnicima. Briga i staranje o njima od posebnog su značaja za lakše savlađivanje svih poteškoća na koje nailaze. Valja imati u vidu i to da prvi doživljaji i utisci o armiji najduže ostaju u sećanju ljudi i da mogu znatno uticati na njihovo dalje držanje i vojničko ponašanje. I sa te strane nameće se potreba pojačane brige o ljudima, prvih dana vojničkog života.

Ali, i pored jednake brige o svima, proces prilagođavanja ne teče ravnomerno kod svakog vojnika. Na to utiču, kao što je istaknuto, individualne osobine i razlike. Neki vojnik brzo uspostavlja veze, sklapa poznanstva, razvija prijateljstvo; više je društven, komunikativan itd, dok, suprotno ovome, drugi može biti povučen, zatvoren, teže nalazi intimnijeg druga, manje je kooperativan, socijabilan i slično. Prvi će se brže i lakše prilagoditi novoj sredini nego drugi. Isto tako, postoje i individualne razlike u emocionalnim doživljajima, karakternim osobinama, sposobnostima i slično, što, takođe, na specifičan način utiče na proces prilagođavanja svakog pojedinca. Prepreke prilagođavanju mogu biti i bolest, slabo zdravlje, nedovoljna obdarenost, kompleks manje vrednosti, psihoza, neuroza itd.

Da bi na ljude pravilno uticao, zauzimao prema njima odgovarajući stav i pružio efikasnu pomoć u prilagođavanju, nužno je da starešina uoči sve pomenute elemente i da što bolje i što pre upozna osobine novih vojnika. To je, u stvari, osnovni preduslov da bi mogao individualno prilaziti ljudima, da bi se pored opšte, za-

jedničke brige o svima mogla ispoljiti i posebna briga i ukazati pomoć onima koji se teže i sporije prilagođavaju. Koji su to vojnici, relativno lako se može uočiti po njihovom karakterističnom ponašanju, reagovanju i radu, a i iz razgovora i neposrednog kontakta sa njima, o čemu je ranije bilo reći. Na pitanje šta im je najviše pomoglo da se lakše uklope u vojničku sredinu, pitomci nekih škola za rezervne oficire najčešće su isticali brigu i staranje starešina. „Prvih dana — kaže se u jednom odgovoru — bio sam neraspoložen, potišten i povučen. Često sam se za vreme pauze odvajao od društva. Drugovi su to zapazili i tražili objašnjenje. To je zapazio i komandir voda. Nekoliko puta je razgovarao sa mnom o mojim problemima, i davao mi savete. To mi je mnogo pomoglo da savladam duševnu krizu u koju sam bio zapao...“ „Video sam — odgovara drugi — da moje starešine stojički sve podnose (vežbe, vrućinu, zimu, kišu, naporne marševe itd.) i to mi je najviše pomoglo da i ja naviknem na sve napore“. „Briga starešina o meni — naglašava se u sledećem odgovoru — olakšali su mi vojnički život i učinili ne samo da poštujem i cenim nego i da zavolim moje starešine“. U jednom odgovoru kaže se: „Ostaće mi u najdubljem sećanju dan kad mi je komandir voda, videći me potištenog i očajnog, prišao i kao drug i prijatelj porazgovarao sa mnom“. Takvih i sličnih odgovora bilo je najviše. Međutim, bilo je i ovakvih odgovora: „Kad bi naše starešine bile neposrednije i više nam se približile, verujem da bi bilo mnogo manje teškoća“.

Sticanje poverenja svojih vojnika, osnovni je uslov da starešina može na njih pozitivno uticati, osetiti i saznati njihove poteškoće, potrebe i lične probleme. Poverenje se svakako najuspešnije stiče brigom o ljudima i ličnim zalaganjem za čoveka. Međutim briga o vojniku se ponekad shvata suviše uprošćeno. Smatra se da je za njega sve urađeno ako mu se obezbedi dobra ishrana, odeća, smeštaj, kulturna razonoda i ako se sa njim dobro postupa. Iako je sve to veoma značajno za uspešno prilagođavanje, ipak nije dovoljno. Briga o vojniku mora da bude daleko veća i sadržajnija. Starešina treba da ponire u dušu mladih vojnika, da otkriva njihove misli, ose-

ćanja, da bude „inženjer vojničke duše“, da im se što više približi i sa njima saoseća, da im neprekidno pomaže u savlađivanju psihičkih i drugih poteškoća u toku čitavog vojničkog života, a naročito prvih dana.

Neposredan i srdačan odnos starešine otvara dušu vojnika i oni mu iskreno i bezrezervno iznose sve što osećaju i misle, sve svoje poteškoće i probleme. Stoga je veoma značajno da se između njih i starešina od prvog dana ne stvori kruta pregrada, otuđenost i neprirodno odstojanje, što se ponekad opravdava specifičnostima vojne organizacije i potrebama službe. To je veoma značajno za pozitivan uticaj na vojnike i efikasnu pomoć u njihovom prilagođavanju. Prijateljski i drugarski odnosi i uzajamna iskrenost i poverenje mogu samo pozitivno uticati na formiranje vojničkih odnosa i jačanje vojne organizacije što je naša i ratna i posleratna praksa ubedljivo potvrdila. Treba imati u vidu da se greške u uspostavljanju drugarskih odnosa između starešina i vojnika, učinjene prvih dana, kasnije teško ispravljaju.

Kolektiv i prilagođavanje

Pored starešine, i kolektiv kao vaspitni subjekt bitno utiče na proces prilagođavanja i uključivanja svakog pojedinca u vojnu sredinu. Osnovni vojni kolektiv (vod, četa) čini onu neposrednu socijalnu sredinu na koju pojedinac treba da se navikne i sa njom asimilira. U dinamici kolektivnog života vrši se simultan i recipročan uticaj: jedinka i kolektiv — jedinka. Prvih dana vojničkog života dominantan je uticaj jedinka — jedinka, dok kasnije, kad ojačaju kohezija i kolektivni duh jedinice, sve više dolazi do izražaja uticaj kolektiva na pojedinca. Od toga kako kolektiv prihvata pojedinca, kako se prema njemu odnosi, koliko se uvažava i poštuje njegova ličnost i slično, zavisiće ne samo njegovo psihičko stanje i raspoloženje nego i spremnost da taj kolektiv prihvati kao svoj i da se sa njim identifikuje. Pri tome se ne sme zaboraviti da iako su objektivni uslovi za sve članove kolektiva isti (ishrana, odeća, smeštaj i dr.), ikao svi imaju

prava i dužnosti, iste materijalne i kulturne uslove života, itd., da psihološki uslovi mogu biti diferencirani. To ne zavisi samo od psiholoških i drugih karakteristika ličnosti nego i od stava kolektiva. Neko je više i neko manje uspeo da se afirmiše, da postigne uspeh u radu, da ostvari veze sa ostalim, da bude prihvaćen od kolektiva u celini itd., što sve utiče na psihu ljudi, na raspoloženje i ponašanje. Međutim, individualne razlike ovakvog karaktera neće predstavljati ozbiljnu prepreku prilagođavanju i kolektiv sa pozitivnom psihološkom atmosferom brzo će ih prevazići. Takva atmosfera ostvaruje se razvijanjem drugarskih odnosa, prijateljstva, uzajamne saradnje i pomoći među vojnicima. Na ovome je nužno insistirati od prvog dana njihovog života u armiji.

Kolektiv kao celina najefikasnije može da pomogne onim pojedincima koji se teže snalaze i doživljavaju psihičku krizu uvlačeći ih u zajednički rad, ukazujući im moralnu podršku i neposrednu pomoć u radu i učenju. Međutim, isto tako, nepravilan stav kolektiva prema pojedincu može otežati proces prilagođavanja. Potcenjivanje, omalovažavanje ili ismejavanje onih vojnika koji zbog nedovoljne inteligencije ili drugih objektivnih uzroka zaostaju u obuci i službi iza ostalih veoma negativno se odražava na njih, a u krajnjoj liniji i na ceo kolektiv. Doduše, takva praksa je strana našim vojnim kolektivima i najčešće se onima koji zaostaju pomaže, podržavaju se u radu kako bi stekli poverenje u svoje mogućnosti, oslobodili se osećanja nesposobnosti i manje vrednosti koje se u ovakvim situacijama rađaju. Samo tako oni mogu moralno-psihički ozdraviti i motivisati se za rad i savlađivanje svih objektivnih i subjektivnih prepreka u vojničkom životu što je put da se uspešno uklope u kolektiv.

Značajna je uloga kolektiva u prilagođavanju vojnika onih etničkih grupa čiji običaji, jezik i drugo otežavaju komuniciranje sa kolektivom, praćenje obuke, navikavanje na način ishrane, kolektivni život u armiji itd.

Složena nacionalna, socijalna, obrazovna i druga struktura naših vojnih kolektiva ne može biti objektivna prepreka u razvijanju kolektivnog duha, uzajamne po-

moći, razumevanja i prijateljstva među vojnicima. To je pokazala naša ratna i posleratna praksa. I pored postojećih individualnih razlika, svi naši ljudi dolaze u Armiju sa više istih i zajedničkih osobina, jer su mnoge od njih formirane u procesu socijalističkog vaspitanja i u praksi izgradnje monolitnih, moralno-politički snažnih vojnih kolektiva u kojima se najuspešnije ostvaruje proces prilagođavanja na život u armiji.

Kolektiv je sredina u kojoj se najneposrednije ispoljava stav vojnika prema dužnostima i zadacima. Briga kolektiva i drugih vaspitnih faktora, pak, manifestuje se u vaspitanju vojnika da podnosi sve napore i teškoće vezane za obavljanje dužnosti; da se uče samosavlađivanju, upornosti i izdržljivosti; usklađivanju ličnih želja i potreba sa celishodnošću i objektivnim mogućnostima za njihovo zadovoljavanje; da sagledavaju i ispoljavaju ličnu odgovornost za svoje držanje i ponašanje. U svemu tome značajno je da se ispolji aktivan stav vojnika prema svojim zadacima i dužnostima. Samo aktiviranjem i razvijanjem njegovih unutrašnjih pobuda i pozitivnim uticajem spolja mogu se postići efikasni rezultati u prilagođavanju i procesu vaspitanja u celini.

Vojnik koji se teško prilagođava, koji nema dovoljno sposobnosti za adaptaciju, stalno je u psihičkoj napetosti, nespokojan i najčešće rečima i postupcima negativno reaguje na vojničku sredinu i uslove života i rada u kolektivu. Takvo ponašanje uslovljava neprijatnu klimu u vojničkoj sredini i stvara napetost i neraspoloženje u kolektivu. Stoga je od opšteg značaja da se kolektiv kao celina stara o adaptaciji i asimilaciji ovakvih pojedinaca.

U razvijanju drugarske atmosfere i pozitivnih međusobnih odnosa nezamenljivu ulogu ima organizacija SKJ, pa je nužno da se od prvog dana formiranja kolektiva ispolji njeno delovanje i uticaj. To će biti najsigurnija garancija za stvaranje zdrave atmosfere u kolektivu u kojoj se svaki pojedinac oseća siguran, poštovan i drugarski prihvaćen. Ta strana aktivnosti članova SKJ, pored već poznate i uhodane prakse, zaslužuje da se posebno obradi.

Obuka i prilagođavanje

Obuka predstavlja bitan elemenat u obrazovno-vaspitanom radu pa, analogno tome, i u procesu prilagođavanja vojnika. Cilj joj je da se ličnost vojnika formira prema zadacima i potrebama armije, odnosno za odbranu domovine. To se praktično realizuje sticanjem vojnostručnih znanja, veština, navika, razvijanjem ideološko-političke svesti, usvajanjem vojničkih normi i pravila ponašanja, sticanjem potrebnih vojničkih vrlina; procesom prevaspitanja, tamo gde je to potrebno, tj. menjanjem shvatanja, pogleda (navika), moralno-političkih, nacionalnih i drugih stavova ako nisu u skladu sa našim socijalističkim društvenim odnosima i ideologijom marksizma-lenjinizma. Otuda je proces prigodaavanja integralan deo procesa obuke.

U obuci se obično polazi od ciljeva, nastavnih sadržaja, objektivnih i subjektivnih uslova njenog izvođenja. Ali, ako se ne bi vodilo računa o konkretnim ličnostima i individualnim razlikama, o postepenosti uvođenja ljudi u naporne dužnosti i zadatke i zanemarile faze kroz koje vojnik u tome procesu treba da prođe da bi se uspešno postigao postavljeni cilj, proces prilagođavanja ne bi normalno tekao, što bi se negativno odrazilo ne samo na uspeh u radu i obuci nego i na međusobne odnose, ponašanje i držanje ljudi.

Vojna obuka, bez obzira na vid, rod, službu ili specijalnost veoma je naporna. Ona se izvodi u svim klimatskim i vremenskim uslovima, danju i noću uz opterećenost oružjem i opremom i sl. Sve to za dobar deo novodošlih vojnika predstavlja veliki skok u naporima u odnosu na raniji rad i učenje. Od toga kako se ljudi uvode u obuku, koliko se vodi računa o specifičnosti situacije u kojoj su se našli, o njihovim mogućnostima i potrebama itd, zavisiće tempo i stepen prilagođenosti svakog pojedinca.

Vojnički život je dinamičan napregnut, ispunjen stalnom aktivnošću i radom na sticanju znanja, veština, navika, privika; vaspitanom aktivnošću usmerenoj ka formiranju moralno-borbenih i fizičkih kvaliteta ličnosti itd.

Za realno kratak rok, koliko traje vojna služba, vojnici treba mnogo da nauče i postignu. Stoga, ne mogu svi podjednako pratiti i izdržavati ritam obuke što je uslovljeno razlikama u njihovim sposobnostima, iskustvu i drugom. Program obuke, intelektualna i fizička naprežanja za njegovo savlađivanje predstavljaju za jedne veliko opterećenje, za druge ne. Sve se to odražava na brzinu prilagođavanja i stvara veće ili manje teškoće, a neposredno ukazuje i na velik značaj potrebe da starešine dobro poznaju vojnike i individualno im prilaze u procesu vaspitanja i obuke. Od individualnog prilazanja ljudima, usklađivanja zadataka i napora sa njihovim mogućnostima i sposobnostima bitno će zavisiti njihovo raspoloženje, motivisanost za rad i uspesi.

Međutim, nužne poteškoće u životu i radu vojnik mnogo lakše i sa mnogo manje naprežanja savlađuje, a i uspešnije se prilagođava na vojničku sredinu ako shvati celishodnost, rezultat i neophodnost svega onoga što se od njega traži. Praksa je pokazala da čovek u vojničkom životu, obuci, materijalnim uslovima rada i sličnom najteže podnosi ono što je u svemu tome, uzimajući ratne zahteve kao kriterijum, po njegovom mišljenju nepotrebno. Ovo ukazuje na važnost i značaj blagovremenog, sistematskog i temeljitog objašnjavanja vojnicima, još od prvog dana, potrebe i značaja svega onoga što uče i rade. Tamo gde toga nema dovoljno može da dođe do nerazumevanja i do pogrešnog zaključivanja da su pojedine mere, radnje, elementi discipline, obuke i službe bez stvarnog značaja za rat i da se njima nepotrebno i na izveštačen način otežava vojnički život, a to, opet, slabi motivisanost za rad i stvara poteškoće psihološkog karaktera.

Vojniku je potrebna pomoć u prilagođavanju na obuku i na vojnički život uopšte, ali se ne može manifestovati u smanjenju njegovih dužnosti i obaveza, stvaranju olakšica na štetu formiranja vojničkih kvaliteta, ublažavanju neminovnih napora i objektivno teških uslova u kojima mora biti na obuci da bi se osposobio i prekalio za najveće moralno-psihološke i fizičke napore kakve iziskuje savremeni rat. Za prilagođavanje vojnika od

posebnog je značaja podizanje njegove moralno-političke svesti i objašnjavanje celishodnosti svih teškoća vezanih za vojnički poziv. Politički svestan vojnik šire i dublje sagledava značaj svog zadatka i ispoljava veću spremnost da savlada sve teškoće objektivnog i subjektivnog karaktera. On sa više moralne snage prihvata nov život i svesno se unosi u ulogu branioca socijalističke domovine. Stoga je intenzivan ideološko-politički rad i podizanje socijalističke društvene svesti u procesu vaspitanja i obuke efikasna pomoć u prilagođavanju mladih ljudi na vojnički život.

Od prvih dana, uporedo sa objašnjavanjem i upućivanjem, vojnika treba obavezati da se pridržava određenog vojničkog rada, da se upravlja, odnosi i radi prema utvrđenim pravilima, propisima, naredbama, planovima i dr. Svako odstupanje od toga otežavalo bi njegov položaj i usporilo proces prilagođavanja. Naime, briga o vojnikovom prilagođavanju i navikavanju na novo ne može biti u vidu oslobađanja od ma koje predviđene obaveze. Naprotiv, od prvog dana je nužno i pedagoški jedino ispravno da se tačno pridržava normi koje regulišu vojnički život. Razumljivo je da će se u početnom periodu kod vojnika u svemu ispoljavati pomanjkanje iskustva, da će im nedostajati potrebna znanja, navike i veština, brzina, tačnost, preciznost i ostalo što se postiže dužom praksom i praktičnim radom. Starešine greše ako sve to nemaju u vidu i ne postavljaju realne zahteve. Nepravilno bi bilo, na primer, zahtevati i očekivati da novi vojnici odjednom obavljaju službu i izvode određene radnje kao „stari“, kao i svako nastojanje da se preko noći „uvojniče“ prekomernim vežbanjem, pritiskom, preteranom strogošću i primenom represivnih mera.

Međutim, apsolutno je potrebno od početka zahtevati pravilnost u radu i ponašanju, iako ta pravilnost ne može odjednom biti savršena i potpuna. To je put da se novi vojnici odjednom obavljaju službu i izvode određene regulišu odnose, disciplinu i ostalo. Takav način rada neće otežati, već naprotiv olakšati uključivanje u vojnički život. Na starešinama je da odrede i odmere ritam i tempo

usavršavanja ponašanja i rada vojnika polazeći i od dataka i od konkretnih ljudi.

Jedan od bitnih uslova za sticanje vojničkih navika jeste da se radnje ili postupci ponavljaju na isti način, a to je moguće najbolje ostvariti pridržavanjem vojničkih pravila ili utvrđenih normi. Stoga je za ubrzavanje i olakšavanje procesa prilagođavanja, sticanje navika i vaspitni uspeh u celini od velikog značaja istovetnost stavova, zahteva i držanja starešina. Tamo gde u okviru jedinice postoje razlike u stavovima i u praksi odnosa stariji — mlađi, shvatanju discipline i načinu njenog razvijanja, radu, redu, službi itd., desiće se da ono što jedan starešina zahteva drugi ne zahteva ili zahteva u drugoj formi. Takva neujednačenost otežava mladim vojnicima sticanje vojničkih navika, prilagođavanje i vaspitanje. Istina, sticanje određenih navika je samo deo procesa prilagođavanja. Ali, one u tome i u formiranju vojničkih kvaliteta u celini, imaju značajnu ulogu. Utoliko je važnije da se ostvari jedinstven uticaj starešina u procesu vaspitanja i obuke.

Veza sa matičnom sredinom i prilagođavanje

Dolaskom u armiju vojnik je za duže vreme vezan za sredinu iz koje je došao. Ukoliko u armiji nađe što adekvatniju zamenu u drugovima i starešinama za prekinute emocionalne veze i odnose sa porodicom, radnim i drugim kolektivima do armijskog života, utoliko će bezbolnije i lakše preći fazu prilagođavanja. Međutim, potpuna zamena se iz razumljivih razloga ne može ostvariti, niti armijskom socijalnom sredinom nadoknaditi ranija društvena sredina. Istina, kasarna nije danas ono što je nekad bila, ona nije objekt koji vojnika odvajava „kineskim zidom“ od društva, nije sredstvo za izolovanje ličnosti od onoga što se zbiva van armije; armija nije svet za sebe ni škola za dresuru ljudi. U našoj kasarni postoje socijalistički odnosi među ljudima karakteristični za naše društvo. Ona je škola u kojoj se izgrađuju ne samo stručno osposobljeni vojnici već i svestrane ličnosti.

Posredne i neposredne veze sa društvenom sredinom sve su šire i dublje. Vojnik se upoznaje i kontaktira sa onim što se zbiva van kasarne: preko filma, radija, televizije, štampe, dopisivanja, kulturnim, fiskulturnim i drugim delovanjem u mestu u kojem živi; on učestvuje u mnogim aktivnostima po planu ekonomskog, socijalnog i kulturnog preobražaja zemlje i slično. Sve to umanjuje psihološke poteškoće nastale prekidom sa socijalnom sredinom u kojoj je vojnik živeo pre dolaska u armiju i olakšava proces adaptacije na armijski život. Ali, i pored svega toga, nostalgija, čežnja za porodicom, zavičajem itd, veoma intenzivno zahvataju vojnike u toku boravka u armiji, a naročito prvih dana. „Veoma sam se uželeo rodnih planina, porodice i bližih drugova...“ „Teško zaboravljam na svoju kuću i rodni kraj...“ „Osećam duboku nostalgiju za familijom...“ „Još uvek osećam čežnju za rodnim krajem...“ — takve i slične odgovore su davali vojnici na pitanje o tome kako se osećaju prvih dana u armiji. Veze sa matičnom sredinom, naročito porodicom, moraju se stalno i redovno održavati i razvijati u pozitivnom pravcu da bi se nostalgija ublažila. To je podjednako značajno i za vojnika i za jedinicu u kojoj se nalazi.

Porodični problemi, u prvom redu, mogu uticati na raspoloženje vojnika i njihov odnos prema vojničkim dužnostima, zadacima i armijskoj sredini u kojoj živi. Stoga su poznavanje tih i sličnih problema od strane vaspitnih faktora i pomoć u njihovom rešavanju veoma značajni za vojnika i za njegovo držanje i ponašanje u armiji.

Materijalna sredina i prilagođavanje

Materijalna sredina, materijalni uslovi života i rada u armiji, uslovi smeštaja, ishrana, odevanje, higijenski standard i slično, u izvesnom smislu su nešto specifično i zahtevaju prilagođavanje i navikavanje vojnika na njih. Ti uslovi su u našoj armiji najvećim delom objektivno dobri i proces prilagođavanja na njih neće biti težak ako subjektivni faktori realizuju mogućnosti i pruže vojni-

cima u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu ono što im zajednica i Armija obezbeđuju.

Fizički uslovi, klimatske i vremenske prilike itd, mogu takođe otežati ili olakšati navikavanje vojnika, što zavisi od lokacije jedinice. Na primer, vojnik iz primorskog kraja teže će podnositi klimatske uslove u planinskim predelima i obrnuto. Stoga će ponekad biti potrebno da se, na primer, u pogledu odevanja to ima u vidu, bar u kritičnim momentima (kad je veoma niska temperatura). Tehnička sredina u kojoj vojnik živi i radi, njegovo konkretno mesto u odnosu na tehnička i borbena sredstva na kojima se obučava mogu biti od velikog uticaja na proces prilagođavanja, jer predstavljaju specifičnu veštačku sredinu koja organski, fizički i psihički deluje na ličnost u podmornici, avionu, tenku, brodu itd.). Prilagođavanje tehničkoj sredini mnogo će zavisiti od toga da li su vojnici raspoređeni na odgovarajuća funkcionalna mesta, od njihovih sklonosti i sposobnosti da lakše ovladaju određenom tehnikom itd. Zato greške u rasporedu ljudstva treba uvek ispravljati, kao i sve ostale greške.

Poteškoće koje proističu iz specifičnosti materijalno-tehničke sredine u armiji mogu se relativno brzo prevazići i ljudstvo na njih navići uz pravilno postavljanje i angažovanje subjektivnih vaspitnih faktora, a pre svega starešina i organizacija SKJ. Međutim, bilo bi pogrešno ako bi se poteškoće do kojih dolazi u prilagođavanju vojnika materijalnoj i tehničkoj sredini potcenjivale i ako se ne bi konkretno sagledavale njihova suština i veličina.

Mirnodopska adaptacija na vojnički život i napore osnovni je preduslov za uspešno i brzo navikavanje na ratne uslove. U tome je aktuelnost i značaj iznetog problema. Briga o vojniku, njegovim materijalnim i kulturnim potrebama, vaspitanju i obučavanju, razumevanju i rešavanje ličnih problema, razvijanje skladnih odnosa u kolektivu — to je put za prevazilaženje napora i teškoća vojničkog života i uspešno prilagođavanje. Ali, briga o prilagođavanju ne može se ispoljavati u smanjivanju dužnosti i obaveza vojnika, pošteti od velikih fizičkih i psihičkih napora potrebnih za svestrano formiranje ličnosti vojnika.

U svemu tome starešina ima najznačajniju ulogu. Da bi je uspešno obavio neophodno je, pored ostalog, da stalno proširuje i svoju pedagoško-psihološku kulturu.

II

Prilagođavanje pitomaca škole rezervnih oficira na život u armiji

Na ovom mestu biće reči samo o nekim rezultatima do kojih se došlo proučavanjem procesa adaptacije na vojničku sredinu, pitomaca škola za rezervne oficire.

Prvi dani u vojsci. Prvi dani u vojsci praćeni su, po izjavama većine pitomaca, psihičkim nelagodnostima i većim fizičkim teškoćama. To je, svakako, razumljivo s obzirom na razlike između predarmijskog i armijskog života. Vojnički odnosi, disciplina, obuka, kasarnski način života, vojničko držanje i ponašanje — sve je to novo za njih, sve se to u mnogo čemu raklikuje od njihovog ranijeg načina života i rada. Sve to donosi i velika psihička naprezanja. To se reljefno sagledava iz odgovora koje su pitomci dali na pitanja kako su bili raspoloženi prvih dana u vojsci, 28,6% pitomaca je odgovorilo „dobro“, 39,4% „uglavnom dobro“, a 32% „loše“. U odgovorima na ovo pitanje nije bilo bitnijih razlika između pitomaca s obzirom na njihovu starost, školsku spremu, zanimanje i druga obeležja. Međutim, 72,8% odgovorilo je da se u vreme ispitivanja (4 meseca po dolasku u vojsku) mnogo bolje oseća nego prvih dana, 20,4% kao prvih dana, a samo 6,6% da se oseća lošije. Ovo govori da je proces adaptacije dosta uspešno tekao. To što se 6,6% ni posle 4 meseca nije adaptiralo može se donekle smatrati kao normalna pojava. Uvek se nađu pojedinci koji se teško prilagođavaju, ličnosti koje su psihički labilne i sl. Takvih ima u svakoj društvenoj sredini, pa i u vojsci. No, to ne znači da ih stoga treba zanemariti i prepustiti da se sami bore sa teškoćama koje doživljavaju na putu prilagođavanja. Naprotiv, ovakvim pitomcima treba ukazivati posebnu pažnju i pomoć kako bi se što

lakše uključiti u normalan vojnički život, predoleti teškoće koje im stoje na putu a naročito one subjektivnog karaktera (slabost volje i psihičke energije da upravljaju svojim ponašanjem, emocionalna nestabilnost i sl.).

Kako je tekao proces adaptacije i kako su se pitomci osećali prvih dana vojničkog života ilustruju delom i njihovi opisni odgovori na neka pitanja iz dopunskog (otvorenog) upitnika. Tako, na pitanje kako su se osećali prvih dana vojničkog života, neki pitomci su davali i ovakve odgovore:

„Veoma teško. Novi ambijent, novi uslovi života, nepoznata lica, red i disciplina, komande i obraćanje starešinama u stavu mirno, fizička naprezanja, jednolična i loše spremljena hrana, rano ustajanje, redovi za trpezariju, svakodnevno brijanje i čišćenje obuće — sve me je to dovodilo do očajanja. Lica oko mene u sivim bluzama i ošišana bila su mi antipatična. Danas su to moji odlični drugovi“.

„Vrlo neprijatno — pomalo usamljen, nesiguran. Neverovatno mi je teško padala — formalnost, žurba, nesređenost, pomanjkanje fizičke kondicije“. „Nikad nisam mogao stići na vreme na bilo koje mesto. Stalna žurba dovodila me je do psihičkog rastrojstva...“.

„U prvim danima bilo mi je najteže oštro ponašanje starešina, te sam smatrao da nisam sposoban da služim u armiji. Bojao sam se da neću opravdati ono poverenje koje sam dobio. Osetio sam se usamljenim“.

„Osećao sam se kao da su se sva vrata sveta za mnom zatvorila i da više neću biti ličnost. U uniformi nisam sebe lako prepoznavao u ogledalu. Zahvatala me je apatija i klonulost. Brzo sam se zamario od svakog napora. Sam proces mišljenja teško mi je išao. Nisam bio zadovoljan sobom“.

„Nagla promena sredine i svega ispunjavali su me nekom setom. Zapisao sam negde „najradije bih zaplakao“. Ali kako je to sve sada drukčije, sasvim sam naviknut. Imam nove drugove i volim ih...“.

„Nepoznavanje sredine i novog načina života stvara, u početku, osećaj izvesne zbunjenosti, neizvesnosti, koja postepeno iščezava. Pored toga, nemogućnost izlaska u

grad prvih dvadesetak dana, stvara zbog naglog ograničenja kretanja, osećaj stešnjenosti“.

„Bilo mi je u početku malo teže, ne radi objektivnih teškoća koje su postojale, već zbog pogrešne predstave o armiji koju sam stekao pod uticajem starijih drugova koji su već služili vojsku“.

„Često sam danima u slobodnom vremenu sedeo pored žice i i gledao dinamiku života u gradu, i upoređujući raniji i sadašnji vojnički život još više sam padao u melanholiju. Sve veća angažovanost i saznanje o potrebi odbrane domovine učinili su da sam postepeno sra-
stao sa životom u vojsci“.

„Prvih dana osećao sam teškoću i nedostatak svoje obitelji. Noću sam u snu osećao poznate glasove ukućana. Posle je to nestajalo stihijski, valjda, iznenadnom preokupacijom ili sugestijom da je sve neminovno. Sad se osećam veoma dobro i ugodno“.

„Prvih dana, na vlastito iznenađenje, nije mi bilo uopšte teško. Možda zbog toga što sam pred odlazak u vojsku mnogo strahovao od promene. Kako mi ništa ovde nije pričinjavalo teškoće, a strahovanja od mogućih promena se nisu ispunila, osećao sam se sasvim dobro“.

Navedeni iskazi, a i drugi podaci, govore da prilagođavanje i navikavanje na vojnički život stvara teškoće manje-više svim pitomcima, iako su uslovi života i rada u školama, tretman pitomaca, međusobni odnosi i briga o čoveku na visokom nivou. Sve to upućuje na zaključak da starešine, naročito prvih dana, moraju posvetiti posebnu pažnju i brigu pitomcima. Od toga u velikoj meri zavisi proces adaptacije, odnos i stav pitomaca prema armiji i zadacima koji se pred njih postavljaju. Starešine treba da polaze od činjenice da je pitomcima mnogo toga neobično, da nisu u mogućnosti da potpuno shvate potrebu i celishodnost svega onoga što se od njih zahteva. Otuda je nužno i značajno da im se od prvih dana pokazuje i objašnjava šta, kako i zašto treba tako da se radi i kako da se ponašaju.

Trajanje primarnog perioda adaptacije. Period adaptacije, kao što je poznato, uglavnom traje permanentno. Svaki novi teži zadatak, faza u obuci i službi i sl. pred-

stavljaju za pitomce nove napore, specifične teškoće i analogno tome traže adekvatno prilagođavanje. Ali svakako je najteži, a samim tim i najznačajniji, prvi period prilagođavanja, odnosno ono vreme za koje se stiču osnovne navike vojničkog života i reda. Stoga je pokušano da se utvrdi koliko traje taj prvi, primarni period i kakve razlike u tom pogledu postoje između pojedinih grupa pitomaca, s obzirom na njihova osnovna obeležja (godine života, zanimanje, školsku spremu i pripadnost organizaciji SKJ) i kako pojedini faktori (starešina, kolektiv, SKJ, obuka i dr.) utiču na proces adaptacije pitomaca.

Što se tiče prvog, primarnog perioda, od 500 anketiranih pitomaca 39,4% odgovorilo je da taj period traje oko 15 dana, 44,6% oko mesec dana, 8% oko dva meseca, 3,8% više od dva meseca a 4,2% pitomaca je odgovorilo da se još nije prilagodilo.

Polazeći od tih podataka može se reći da za 84% pitomaca prvi adaptacioni period u proseku traje oko mesec dana, za 11,8% od jedan do četiri meseca, a za svega 4,2% preko četiri meseca. Iz tih podataka jasno se vidi da proces adaptacije ne teče istim tempom kod svih pitomaca i da, analogno tome, postoje i razlike u teškoćama koje oni tom prilikom doživljavaju. Značajno je da starešine to uočavaju i imaju u vidu razlike u tempu i adaptacionim sposobnostima pitomaca, zatim da zapaze one pojedince kojima naročito teško pada vojnički život i da u tome sagledaju ne samo njihove subjektivne slabosti, već i objektivne faktore vezane za konkretnu sredinu, koji mogu da budu značajan izvor teškoća u adaptaciji.

Odnos prilagođavanja i obeležja pitomaca. Ispitivanje je pokazalo da postoji veća ili manja uzajamna povezanost između godina života ispitanika, njihovog zanimanja, školske spreme, učešće na radnim akcijama, pripadnosti organizaciji SKJ i procesa adaptacije. Takva povezanost se može videti iz analize podataka dobijenih ispitivanjem. Podaci pokazuju da je dužina perioda adaptacije upravo srazmerna sa godinama života pitomaca, odnosno da se mlađi pitomci relativno brže adaptiraju nego stariji. U toku prvog meseca u osnovi se adaptira 90,3% pitomaca od 18 do 20 godina starosti, 84,8% od 21 do 24 go-

dine, 82,2% od 25 do 27 godina i 78% onih koji imaju preko 27 godina. Među onima koji se uključuju veoma teško najveći je procenat starijih godišta, odnosno onih preko 25 godina starosti, a najmanji onih od 18 do 20 godina. Stariji pitomci teže se oslobađaju navika iz građanstva i sa većim naporima i sporije stiču nove vojničke navike. Teškoće su u tome pogledu najveće kod starijih od 25 godina.

U pogledu školske spreme, najveći procenat onih koji se teško uklapaju u vojničku sredinu otpada na pitomce sa višom i visokom školskom spremom. Taj podatak se poklapa s prethodnim koji pokazuje da se starija godišta teže i sporije uključuju u armijsku sredinu, jer su, najstariji pitomci, najčešće sa višim ili visokim školskim obrazovanjem.

Zanimanje takođe deluje na proces i tempo prilagođavanja. Prema iskazima pitomaca, u toku prvog meseca adaptiralo se 93,2% radnika, 91,5% đaka, 85,2% studenata i 80,4% službenika. Kao što se iz podataka vidi, po brzini adaptacije prvo mesto zauzimaju radnici, a poslednje službenici.

Između članova SKJ i ostalih pitomaca ne postoje bitnije razlike u tempu prilagođavanja. U toku prvog meseca, u vojnički način života uklopi se 84,8% članova SKJ, a 83,2% nečlanova. Razlika je minimalna, u stvari beznačajna. Sličan je odnos i u vremenu dužem od mesec dana. Međutim, ima dosta pitomaca, članova SKJ, koji izjavljuju da im je rad organizacije SKJ mnogo pomogao da se lakše snađu i prebrode prve teškoće vojničkog života, što ne znači da i oni ne doživljavaju psihološke teškoće u procesu prilagođavanja. Svakako, druga je stvar što članovi SKJ manifestuju najčešće na drugi način ove teškoće i što ih sa više upornosti savlađuju nego što to čine ostali.

Učešće na omladinskim radnim akcijama se u osnovi pozitivno odražava na uklapanje u vojničku sredinu. Veoma brzo se i lako prilagodilo 48,8% pitomaca učesnika radnih akcija, a teže 42,4%, tj. onih koji nisu učestvovali u akcijama. Procenat onih koji se veoma teško uključuju dvaput je veći među drugima nego među prvima. Od

anketiranih pitomaca, na radnim akcijama učestvovalo je 66⁰/₀.

Na šta se pitomci najteže prilagođavaju? Iako je za pitomce armijska sredina gotovo u svemu nova, ipak se na pojedine stvari lakše, a na druge teže navikavaju. To se jasno vidi iz odgovora na pitanje o tome šta im pričinjava najveće teškoće u prilagođavanju na vojnički život. Za 33⁰/₀ pitomaca najveću teškoću prvih dana pričinjava navikavanje na vojnu disciplinu, za 32,3⁰/₀ navikavanje na ishranu, a za 20,4⁰/₀ na obuku. Prema datim odgovorima, disciplinu su najlakše podnosili i usvajali najmlađi pitomci, a ukoliko su stariji — sve teže, mada ne postoji neka bitna razlika u tom smislu.

Ispitivanje je pokazalo da su porodični i drugi problemi pitomaca takođe uticali na tempo i proces njihovog prilagođavanja. Te probleme imao je veliki broj ispitanih (39,7⁰/₀). Od onih koji su imali ličnih problema 59⁰/₀ je izjavilo da su im oni dosta otežavali navikavanje na vojnički život, 39⁰/₀ da su im malo otežavali, a 20⁰/₀ — ni malo.

Preko polovine pitomaca (50,4⁰/₀) izjavljuje da im u procesu adaptacije od svakodnevnih aktivnosti najveće teškoće pričinjavaju rano ustajanje, 43,6⁰/₀ da im najviše smeta nameštanje kreveta, 33,4⁰/₀ vršenje službi, 22,4⁰/₀ tačno pridržavanje vojničkog reda, 15,2⁰/₀ brzina u izvršavanju naređenja, 14,6⁰/₀ jutarnja fiskultura, a 6,2⁰/₀ izjavljuje da su to jutarnje smotre.

Kao što se vidi, upadljivo dominiraju dve stvari koje pitomcima padaju najteže prvih dana vojničkog života: rano ustajanje i pravljenje kreveta, a tek iza toga dolazi vršenje službe. Te obaveze, koje predstavljaju novinu za pitomce dok ne naviknu da ih obavljaju, moraju im, svakako, predstavljati izvesne teškoće. Korisno je da se te činjenice poznaju, jer će to pomoći starešinama da ubrzaju navikavanje pitomaca na tačnost u radu.

Faktori koji pozitivno utiču na prilagođavanje. Podaci koje su pitomci dali o tome šta im je najviše pomoglo da se uključe u vojnički život veoma su značajni za vaspitnu praksu. Prema njihovim iskazima na prilagođa-

vanje pitomaca najpozitivnije utiče drugarstvo u kolektivu, zatim stalna zauzetost, briga starešina, urednost vojničkog života, predvojnička obuka i kulturno-zabavni i sportski život.

Drugarstvo u kolektivu i stalna zauzetost dominiraju kao faktori koji su pozitivno uticali na proces adaptacije pitomaca. Ti podaci potvrđuju činjenicu da od psihološke atmosfere u kolektivu, drugarstva, uzajamnog poštovanja, prijateljstva, uzajamne pomoći i saradnje zavisi u najvećoj meri kako će se pitomci osećati i sa koliko napora se uklopiti u novu sredinu. Navedeni podaci takođe pokazuju koliko su naši vojni kolektivi zdravi koliki je stepen drugarstva u njima. I iz drugog podatka da stalna zauzetost stoji na drugom mestu, potvrđuje se već poznato mišljenje prema kojem je racionalno i celishodno angažovanje pitomaca u određenim aktivnostima veoma značajno za adaptiranje na vojnički život. Uostalom, armijsko iskustvo je to odavno i ubedljivo potvrdilo. Ali, ima još starešina koje ne sagledavaju značaj permanentne zauzetosti pitomaca za njihovo uspešno prilagođavanje. No, kada se pledira za aktivnost i zauzetost ne misli se svakako na ma koju zauzetost, na zauzetost radi zauzetosti, već na angažovanje pitomaca poslom od kojeg će biti praktične koristi i za njih i za jedinicu.

Dosta ubedljivo pitomci ističu i ulogu starešina u prilagođavanju, što je i razumljivo. Od ličnih kvaliteta i osobina starešina, njihove pedagoško-psihološke spreme, brige o ljudima, nastojanja da upoznaju pitomce i pomognu im u savlađivanju objektivnih teškoća u velikoj meri zavisi uspeh u procesu adaptacije. Starešinu kao pozitivnog faktora prilagođavanja pitomci stavljaju na treće mesto.

Šta je pitomcima najviše pomoglo da se prilagode vojničkoj sredini, može se sagledati i iz njihovih opisnih odgovora. Tako, na pitanje „šta vam je najviše pomoglo da se prilagodite“ ima i ovakvih odgovora:

„Moje nastojanje da ispunim zadatak koji mi je zajednica postavila i da postanem rezervni oficir, pomoglo mi je da otklonim poteškoće koje sam imao“.

„Procesu uklapanja u vojnički život, najviše mi je pomoglo: dobre starešine, dobar odnos prema pitomcima, udoban smeštaj i, uopšte, izgled cele kasarne.“

„Najviše mi je pomoglo u saživljavanju sa vojničkim životom velika angažovanost i jak tempo rada i života uopšte“.

„U savlađivanju prvih poteškoća najviše mi je pomogla fizička kondicija (jer sam aktivni sportista) kao i psihička priprema koju sam imao pre vojske. Tu se ne može zanemariti i prisan odnos starešina i njihova pomoć da bismo se što lakše navikli na novi život“.

„Da bih savladao teškoće vojničkog života mnogo mi je pomogla predvojnička obuka, pravilan postupak starešina, kao i drugarstvo u kolektivu“.

„Najviše su mi pomogli svakodnevna nastava i zanimanje. Posebno su mi pomogli — briga i pažnja za svakog pojedinca od strane uprave škole, roditeljski odnos i očinska briga prema svakome. U takvoj situaciji nema teškoća koje ne bih mogao savladati“.

„Prve vesti i uspostavljen kontakt sa drugovima i porodicom pomogli su mi, umnogome, da savladam poteškoće, kao i ohrabrenje posle dobijanja pozitivnih ocena“.

„Da bih savladao teškoće vojničkog života, najviše mi je pomoglo što sam video da i moje starešine sve to stoički podnose (vežbe, sunce, zimu, kišu)“.

Prilagođavanje i obuka. Stepem napora za savlađivanje obuke i postignuti rezultati u njoj održavaju se i na proces adaptacije pitomaca. Stoga je bilo potrebno utvrditi u kojoj meri obuka predstavlja psihološko opterećenje za pitomce u početnom periodu školovanja koji se poklapa s primarnim periodom adaptacije.

Na pitanje koliko je obuka bila teška u početku školovanja pitomci su odgovorili da je obuka u fizičkom pogledu bila teška za 18,6%, umereno teška za 56,2% a laka za 25,2% pitomaca. Za većinu je, dakle, obuka umereno teška, a za manji deo teška. Najteža je u fizičkom pogledu za pitomce starije od 25 godina, a najlakša za najmlađe. Prema tome, fizički napori mogu pričinjavati starijim pi-

tomcima teškoće u prilagođavanju, naročito u početnom periodu dok ne steknu potrebnu fizičku kondiciju.

U intelektualnom pogledu obuka je teška za 12, 2⁰/₀ pitomaca, umereno teška za 56,8⁰/₀ i laka za 31⁰/₀. To govori, kad se uporedi s prethodnim podacima, da je obuka za pitomce lakša u intelektualnom nego u fizičkom pogledu. Procenat onih kojima je ona laka u intelektualnom smislu, dosta je veliki (31⁰/₀). Šta je uzrok tome: da li neadekvatnost programa, nivo znanja i intelektualne zrelosti pitomaca ili nešto drugo, ne može se iz podataka zaključiti.

Za proces prilagođavanja pitomaca dosta je značajno kako teče obuka, kojim se tempom prelazi nastavno gradivo i koliki su nastavni zahtevi prvih dana u odnosu na kasniji period. Stoga je postavljeno pitanje kad su nastavni zahtevi bili najveći. Globalno uzeto, 35,2⁰/₀ pitomaca odgovorilo je da su nastavni zahtevi najveći u početku školovanja, a da su kasnije ravnomerniji. Šta je tome uzrok ne može se na osnovu dobijenih podataka sa sigurnošću odgovoriti, ali se može pretpostaviti da je nastava u početku za jedan deo pitomaca mnogo teža nego kasnije, zato što se nisu navikli na specifične uslove učenja, potpuno nove nastavne sadržaje i slično. U početku školovanja svi nastavnici prelaze novo gradivo koje se brzo nagomilava, a to pričinjava teškoću određenoj kategoriji pitomaca u njegovom savlađivanju, i samim tim i teškoću u procesu adaptacije. Evo šta o tome izjavljuju pitomci:

„Najteže mi je palo učenje na koje se nisam mogao dugo da naviknem. To me je psihički dosta umaralo“.

„Možda je prvih dana bilo naporno, više zbog preforsiranosti i tempa zbog nenaviknutosti na takav način života i rada“.

„Koliko sam mogao do sada da zaključim, tempo života i rada u školama takve vrste dosta je naporan i ne daje dovoljno vremena za odmor. Stručni predmeti u ovoj školi nisu teški, ali bi bilo potrebno više vremena za njihovo postepeno savlađivanje“.

„Mislim da je odviše nagao prelaz na rad i učenje, a da čovek, tako reći, ne zna ni gde se nalazi“.

„Smatram da je dinamičan tempo života i rada u početku poželjan, ali ipak da ne bude suviše nagao. Treba da se povećava u prvih 15 dana i to svakog dana pomalo“.

Iz navedenih podataka izgleda da je nastava u početku veoma naporna za neke pitomce. No, ako se sudi po tome koliko dnevno uče, dobija se realna slika o tome. Na pitanje: koliko prosečno dnevno individualno učite? — 22,8% pitomaca je izjavilo da uči do 1 sat dnevno, 34,6% od 1 do 2 sata, 31,2% od 2 do 3 sata, a 11,4% više od 3 sata.

Motivisanost pitomaca za obuku. Motivisanost za obuku u najvećoj meri određuje stepen zalaganja pitomaca u učenju i uticaj obuke na proces adaptacije. Ukoliko su pobude za uspeh u nastavi pozitivnije i veće, utoliko se lakše podnose sva opterećenja vezana za nju.

Na pitanje: „Šta vas je najviše podsticalo na zalaganje u obuci?“, 82,6% je izjavilo da je to nastojanje da se opravda ukazano poverenje izborom za rezervnog oficira, 31,2% da je to interesantnost vojne obuke, 17,8% izjavljuje da je to želja za sticanjem priznanja u kolektivu, 17,4% ispitivanje i kontrola znanja, 17,0% bojazan od otpuštanja iz škole i 14,4% da je to zalaganje drugova sa kojima su učili.

Iz prednjih podataka se vidi da u učenju izrazito dominira motiv „da se opravda poverenje ukazano izborom za pitomca ŠRO“. To istovremeno upućuje na zaključak da najveći broj pitomaca veoma ceni status rezervnog oficira i da je svestan svojih obaveza prema socijalističkoj domovini, što je za uspeh u obuci i u adaptaciji takođe veoma značajno.

Ispitivanje je takođe pokazalo da između procesa adaptacije i uspeha u obuci postoji značajna povezanost. Što je prilagođavanje brže i uspeh je bolji. To se vidi iz podataka tabele 1 gde je ispitano 500 pitomaca.

Način prilagođavanja	Uspeh u obuci					
	Odličan	Vrlo dobar	Dobar	Imao po-pravni	Nije poznat uspeh	Uspeh
1. Veoma brzo i lako	66,7%	51,9%	38,2%	17,9%	54,8%	46,6%
2. Sporije i sa izvesnim teškoćama	26,5%	43,6%	51,7%	75,0%	42,8%	47,2%
3. Veoma teško	6,7%	4,5%	10,1%	7,1%	2,4%	6,2%
U k u p n o:	3,0%	53,2%	29,8%	5,6%	8,4%	100%

Verovatno da teškoće u savlađivanju programa obuke utiču negativno na proces adaptacije, ali i obrnuto, da teškoće u adaptaciji negativno deluju na angažovanje pitomaca u učenju u praćenju obuke. Međutim, koliko sposobnost za adaptaciju utiče na uspeh i obrnuto, i koliko uspeh u obuci utiče na proces adaptacije teško je razgraničiti i utvrditi. Ali, ostaje činjenica da je uspeh u učenju proporcionalan brzini i lakoći u adaptaciji pitomaca. Pitomci bolji u učenju lakše se adaptiraju od ostalih. Tako prema navedenim podacima najlakše se uklapaju u vojničku sredinu pitomci s odličnim uspehom, a najteže oni koji su imali popravni ispit. Iz toga se može sagledati koliki značaj za prilagođavanje na vojničku sredinu i savlađivanje teškoća psihološkog i drugog karaktera imaju uspešno i dobro izvedena obuka i pomoć pitomcima da je s uspehom savladaju i koliko brzina prilagođavanja utiče na uspeh u obuci.

Sumirajući povezanost obuke i procesa prilagođavanja pitomaca može se istaći da obuka ni u fizičkom ni u intelektualnom pogledu ne predstavlja veliko opterećenje za najveći broj pitomaca ŠRO, i da su nastavni zahtevi u početku školovanja za jednu trećinu pitomaca preterano veliki, što može negativno da se odrazi na proces adaptacije vojničkom životu. U celini gledano, pitomci

su pozitivno motivisani za učenje, a to predstavlja važan preduslov za rezultate u obuci i procesu adaptacije.

Prilagođavanje i disciplina. Proces adaptacije i razvijanje discipline uzajamno se prožimaju i uslovljavaju. Ukoliko se prilagođavanje ostvaruje sa manje teškoća, utoliko se može u većoj meri očekivati da će mladi ljudi sa više moralno-psihološke spremnosti i odgovornosti usvojiti i u praksi se pridržavati normi discipline i vojničkog rada. Slabo prilagođen vojnik obično je i nedisciplinovan, sklon da ne prihvati norme vojničkog života. Takav način ponašanja je, u stvari, jedan od objektivnih pokazatelja stepena i kvaliteta prilagođenosti pitomaca. Primenom neadekvatnih disciplinskih mera situacija takvih ličnosti može se samo pogoršati, a onima koji imaju više adaptivnih sposobnosti može znatno otežati prilagođavanje, odnosno uključivanje u armijski način života, rada i ponašanja. Sve je to bio jedan od motiva da se istraživanjem, bar delimično, zahvati i pitanje uzajamne zavisnosti i povezanosti discipline i prilagođavanja pitomaca. Njima su u tom smislu postavljena pitanja o uzrocima nediscipline, disciplinskih grešaka, vremenu kada se najčešće prave, merama starešina prema onima koji ispoljavaju nedisciplinu i drugo.

Kao uzroke disciplinskih grešaka pitomci su naveli: neraspoloženje zbog ličnih problema, jednoličnost (monotoniju) vojničkog života, neodgovoran odnos pitomaca prema zadacima, nepoznavanje pravila i propisa, odnose stariji-mlađi i odsutnost starešina iz jedinice (po podne).

Kao što se vidi, prema mišljenju pitomaca, uzrok disciplinskih grešaka je najčešće neraspoloženje zbog ličnih problema. Pod tim se podrazumevaju problemi vezani za vanarmijske faktore (porodicu, devojkicu i sl.). Takvo neraspoloženje pitomaca može da bude ponekad ozbiljna posledica teškoća u prilagođavanju i uzrok disciplinskih grešaka. Ovde se potvrđuje poznata činjenica da su neraspoloženi ljudi predisponirani za kršenje utvrđenih normi ponašanja i da u stanju emocionalne napregnuto- sti gube, najčešće, kontrolu nad samim sobom i svojim postupcima. Svakako je značajno da starešine sagledaju

tu činjenicu u procesu vaspitno-obrazovnog rada sa pitomcima.

Veoma značajan procenat pitomaca (52,2%) je izjavio da je monotonija vojničkog života jedan od uzroka povreda discipline. Postavlja se pitanje: u čemu je uzrok i u kojim prilikama se ispoljava monotonija. Pošto je vreme izvođenja nastave ispunjeno intenzivnim radom, a nastavna građa veoma raznovrsna, može se pretpostaviti da u toku procesa nastave monotonija ne dolazi do izražaja i da ne može biti u tom vremenu značajniji uzrok nediscipline. Istina, ovde se može ostaviti izvesna rezerva, s obzirom na to da do monotonijske u nastavi ponekad može doći zato što pojedini nastavnici nisu dovoljno pedagoški umešni i spremni da ožive izlaganje i učine ga interesantnim. Ali, i pored takve mogućnosti, monotonija može da bude i posledica nedovoljne angažovanosti pitomaca u vannastavnom vremenu. Ako popodnevno vreme nije ispunjeno organizovanim radom i zanimljivim aktivnostima, učenjem, kulturno-umetničkim i fiskulturnim programima, pitomci se u to vreme mogu iz dosade orijentisati na aktivnosti i ponašanja koja nisu u skladu sa vojnom disciplinom i normama vojničkog života. Na takav zaključak upućuje i činjenica da u popodnevnom vremenu naičešće dolazi do povrede discipline i do disciplinskih grešaka.

Kao uzrok disciplinskih grešaka pitomci ističu (37,4%) i svoj neodgovorni odnos prema zadacima. Taj podatak ukazuje ne samo na stvarno postojanje ovog uzroka nego i na samokritičnost pitomaca. Sama činjenica da oni u velikom broju uočavaju svoj nedostatak, može poslužiti starešinama kao snažna poluga da se putem pojedinačne i kolektivne kritike i samokritike podigne odgovornost onih kod kojih ona nije na potrebnoj visini, i da se tako otkloni jedan od značajnih uzroka nediscipline, grešaka i ponašanja u radu pitomaca. To će se svakako istovremeno pozitivno odraziti i na proces adaptacije.

Pravilna primena prinudnih i podsticajnih vaspitnih metoda i sredstava u jačanju discipline takođe doprinosi uspešnom adaptiranju pitomaca, i obrnuto. Ispitivanje

pokazuje da su se starešine uglavnom racionalno koristile represivnim i stimulativnim merama. Međutim, važno je konstatovati da su, prema iskazima pitomaca, stimulativne mere delovale mnogo pozitivnije nego represivne. Pitomcima su naročito teško padale prve kazne, a i kazne uopšte.

Odnosi u kolektivu i prilagođavanje. Odnosi između pitomaca, pitomaca i starešina i opšta atmosfera koja vlada u vojnom kolektivu, značajan su uslov, a istovremeno i indikator prilagođavanja pitomaca. Stoga je bilo nužno bolje sagledati međusobne odnose i njihov uticaj na proces adaptacije. Zato je pitomcima postavljeno nekoliko pitanja o tome. Dobijeni podaci pokazuju da je 69,4% pitomaca vrlo brzo i već u prvom mesecu uspostavilo bliske i drugarske veze. Međutim, 9% pitomaca takve veze nije uspostavilo ni posle četiri meseca boravka u školi. To se može označiti kao simptom slabe prilagođenosti i nesocijalnosti tih pitomaca, a i kao posledica nedovoljno pozitivnog delovanja kolektiva, pre svega starešina, na pojedince i dr. Međutim, ako se podsetimo na ranije podatke, iz kojih se vidi da oko 8% pitomaca teško podnosi armijski ambijent i sporo se adaptira, nije isključeno da se radi o tim istim pojedincima.

No, odnosi između pitomaca su pozitivni. To se može zaključiti na osnovu odgovora o drugarskim vezama i međusobnoj saradnji od prvih dana školovanja. Potpuno pozitivnu ocenu o drugarstvu dalo je 72% pitomaca, delimično pozitivnu 25%, a negativnu svega 3%. Iz toga se može zaključiti da su drugarstvo i odnosi među pitomcima u toku prva četiri meseca zajedničkog života zadovoljavajući.

Karakteristično je da ne postoji značajnija razlika u oceni drugarstva u kolektivu između pitomaca različite školske spreme, zanimanja i starosti. Razlike u tom smislu gotovo uopšte nema ni između pitomaca sa boljim i onih sa slabijim uspehom u obuci.

Prema odgovorima pitomaca, najčešće negativne pojave u međusobnim odnosima prvih dana bile su: netaktilnost pojedinaca (psovke, sitne svađe). Tu pojavu u svojim odgovorima navelo je 40,6% pitomaca. Zatim je

39⁰/₀ pitomaca istaklo da odnose najčešće kvvari preosetljivost izražena kroz razne netolerantnosti, dok je 25,4⁰/₀ izjavilo da je to potcenjivanje drugih. U manjem broju su istaknute još neke pojave kao što su neiskrenost, neaktičnost i sl.

Proces formiranja unutrašnje atmosfere, kohezija i monolitnost kolektiva može se procenjivati i po tome koliki je stepen identifikacija (sraščivanja) svakog pitomca sa kolektivnom. Po identifikaciji može se, takođe, sa dosta sigurnosti odrediti kako teče i na kojem je stepenu proces adaptacije. Polazeći od toga i da bi se, bar približno, odredilo vreme potrebno pitomcu za asimiliranje sa kolektivom, istraživano je kada pojedinci doživljavaju uspehe i neuspehe svoje jedinice (grupe, voda, čete i sl.) kao svoje sopstvene uspehe, odnosno neuspehe. Podaci o ovome pokazuju da se 62,2⁰/₀ pitomca identifikuje sa svojim osnovnim kolektivom u toku prvih mesec dana, a u prva dva meseca 82⁰/₀. Polazeći od toga podatka može se približno sigurno zaključiti da se za to vreme formira u osnovi kolektiv pitomaca s izgrađenim javnim mnenjem i usvojenim kolektivnim normama života, rada i ponašanja koje važe u vojsci. Procenat neidentifikovanih s kolektivom posle 4 meseca školovanja 7,8⁰/₀ približno se poklapa s procentom teško prilagodljivih pitomaca. O tome je već bilo reči u prethodnim analizama.

Svi podaci o kojima je ovde bilo reči pokazuju da je problem adaptacije neposredno vezan sa svim stranama života, rada i ponašanja pitomaca. To znači da je on integriran sa celokupnim životom u armiji i da simultano teče sa procesom obuke i vaspitanja. Prema tome, problem adaptacije ne može biti izolovano rešavan od drugih zadataka i vaspitnih faktora u školi.

Iz podataka se može videti da je priprema pitomaca za život u armiji takođe veoma značajna za proces adaptacije. Prema tome ukoliko se mladi ljudi pre dolaska u armiju što svestranije i objektivnije upoznaju sa uslovima, načinom života, odnosima, zadacima, naporima, opterećenjima i specifičnostima vojničkog života, utoliko će se lakše i brže uključiti u njega.

Izuzetni podaci mogu se smatrati kao činjenični materijal koji, uz druge pokazatelje, može da posluži za izvlačenje zaključaka teorijskog i praktičnog karaktera, ne samo za ispitane nego i za neispitane pitomce. Oni se, dakle, mogu generalisati i smatrati opštim i od trajnijeg značaja. U tome i leži njihov pedagoško-psihološki značaj za unapređivanje prakse vaspitanja i obuke u školama za rezervne oficire.

No, treba podvući da i najpravilnija primena navedene istraživačke metode ima nedostataka (elementa subjektivnog), te se i iz toga ugla mora gledati na dobijene podatke, pa i na sudove i zaključke donesene na osnovu njih. Ali, bez obzira na to, mišljenja pitomaca o ma kojem aspektu vojničkog života uvek su značajna za vaspitača i starešinu, pa bila ona objektivna ili subjektivna, pozitivna ili negativna. Sa mišljenjem ljudi mora se računati u vaspitnoj praksi kao sa činjenicom i od toga polaziti, usmeravajući vaspitni rad na pozitivnu promenu pogrešnih i na dalje učvršćivanje pozitivnih mišljenja i stavova. Sa takvog stanovišta mora se gledati na mišljenja pitomaca iznetih na ovom mestu. No, tamo gde su negativna mišljenja odraz objektivnog stanja i stvarnosti u školama, takva mišljenja treba menjati i promenom uslova u kojima oni žive i rade.

Pukovnik u penziji
STEVO JOVANOVIĆ

PRILAGOĐAVANJE VOJNIČKOJ SREDINI

Koliko će trajati proces prilagođavanja mladića vojničkoj sredini zavisi od više činilaca, koji se, ipak, mogu svrstati u dve grupe. U jednu grupu dolaze oni iz oblasti psihološko-medicinske prirode, a u drugu — va-spitni uslovi, dakle, činioci moralno-političkog karaktera.

Poznato je da se ljudi razlikuju po strukturi svoje „duševne ličnosti“. Kod nekih osoba „duševna ličnost“ je takva da im omogućuje lako stupanje u dodir sa ostalim ljudima, da se bez teškoća prilagođavaju sredini, jer su po prirodi otvoreni i živahni ili, kako kaže Jung, to su „ekstravertirane ličnosti“. Međutim, nasuprot njima, tzv. intravertirane ličnosti veoma se teško prilagođavaju, jer za njih je to pravo iskušenje. Zato se takve osobe, u procesu prilagođavanja, moraju odvikavati od svih onih emocionalnih veza koje su ranije „uspostavili“. Ali za njih je to dug proces, s obzirom na to da u njihovim emocionalnim odnosima i usled čvrste emocionalne povezanosti sa svojom porodicom teško uspostavljaju — nove emocionalne odnose. A raskidanje čvrsto uspostavljenih veza i privikavanje na nove životne uslove za njih je veoma teško, jer im za to nedostaje i lične inicijative da bi sami mogli uspostaviti nove emocionalne odnose. Zbog toga ti ljudi i postaju „emocionalni paraziti“.

A kada takvi dođu u vojsku na odsluženje roka, oni u toj sredini i vide sve „novo i drukčije“... Istina, za njih je to „novo i drukčije“ sasvim subjektivne prirode, jer im tu, u novoj sredini, eto, nedostaju otac, majka ili brat, sa kojima su tako čvrsto povezani. Ta emocionalno

nezrela ličnost tokom vremena traži emocionalnu supstituciju svoga oca, brata, itd. u — komandiru voda, čete ili nekom drugom starešini. I taj psihološki mehanizam traje vrlo dugo.

Osim takvih ličnosti novoj sredini ne mogu se prilagoditi, ili to čine vrlo teško, i razne druge morbidne osobe, što je i razumljivo. To su, pre svega, psihopatske ličnosti, među kojima se naročito ističu one iz grupe bezvoljnih, depresivnih psihopata. Zato je za mnoge psihopate vojnička sredina „kamen spoticanja“, jer se u njoj vrlo brzo sukobljavaju sa vojničkom disciplinom i svakodnevnim životom u vojsci. To pokazuje svakodnevna praksa, a posebno je dobro poznato forenzičkoj psihijatriji. Isto tako, i neurotičari se teško privikavaju na vojničku sredinu, mada ima pojedinaca koji se, naprotiv, izvrsno snalaze u vojsci i koji dobro obavljaju svoje vojničke dužnosti. Ima, štaviše, neurotičara koji se i ističu na svojim vojničkim dužnostima, čak i kada im neuroza nije kompenzirana, samo ako „konflikt“ nije neposredno povezan sa tom dužnošću. Kada je, pak, reč o neurotičarima koji se teško snalaze u vojsci, onda se, pre svega, misli na one kod kojih su konflikti nastali baš u vojsci, i to u vezi sa prilagođavanjem na tu sredinu, a ne na one čiji konflikti potiču iz sasvim drugih razloga, koji nemaju veze sa vojskom.

Iako je naglašeno da razni morbidni razlozi uslovljavaju loše prilagođavanje, ne treba gubiti iz vida činjenicu da prisustvo bolesti znači i apsolutnu nemogućnost prilagođavanja. Naprotiv, poznati su mnogobrojni primeri izvrsnog prilagođavanja i neodoljive želje za vojničkim životom čak i onda kada je bilo u pitanju postojanje veoma ozbiljnog oboljenja. O tome nam svedoči i svakodnevna praksa, a to je naročita praksa, što je posebno bila česta pojava za vreme narodnooslobodilačkog rata. Vojničke tradicije, negovane kod naših naroda od najstarijih vremena, kroz vekove, došle su jasno do izražaja u najtežim situacijama, u mnogim borbama sa neprijateljem. Pominjući te činjenice, neminovno se nameće i zaključak: da za pozitivno prilagođavanje na vojničku

sredinu nije jedini i apsolutni uslov samo dobro psihičko i fizičko zdravlje.

Da bi se ljudi uspešno i u što kraćem roku prilagodili na vojničku sredinu, potrebno je imati u vidu više elemenata.

I pored najprikladnijih mera koje se preduzimaju prilikom izbora ljudstva, gotovo je nemoguće izbeći da u vojnički kolektiv ne dođu i nemotivisani vojnici. Jer samo na osnovu relativno kratkog razgovora za vreme pregleda i izbora regruta nemoguće je pouzdano utvrditi koliko je svaki pojedinac motivisan za vojničku dužnost koja ga očekuje. Čak i u slučajevima u kojima je nemotivisanost sasvim očigledna ne postoje objektivni medicinski razlozi da se i takve osobe ne uzmu u vojsku, ukoliko nemotivisanost nije jedan od znakova bolesti. Ali i u slučaju postojanja bolesti govori se o vrsti oboljenja, a ne o nemotivisanosti. Jer nemotivisanost u takvim prilikama nije bitna, već sporedna. Međutim, kada je reč o izboru ljudstva, od posebnog je značaja odabiranje ljudi za pojedine pozive u okviru vojske. Tako, na primer, jedan zdrav regrut može biti motivisan za službu u oklopnoj jedinici, a veoma loše — za službu u pešadiji; neko je dobro motivisan za pešadiju, a loše — za artiljeriju. I tako dalje. Prema tome, prilikom odabiranja ljudi za vršenje pojedinih dužnosti u vojsci valja voditi računa o motivaciji, jer kasnije može doći do loše motivacije i svih onih posledica koje su s tim povezane. Razumljivo je da i tu postoje određene granice, jer se ne može ići daleko da se udovolji zahtevu svakog pojedinca, ne vodeći računa o opštim interesima. Zato je, prilikom izbora ljudstva, neophodno da u tome učestvuju, pre svega, ljudi koji su stekli solidnije psihološko obrazovanje.

Koliko je važan izbor ljudi za pojedine vidove, rodove i službe u okviru vojske najbolje se vidi u praksi, na različitim primerima. Naime, često se nailazi na lošu motivaciju baš u vezi sa izabranom vrstom službe. U razgovorima, kao i prilikom psihološke analize nekih materijala, može se videti da su žalbe mnogih vojnika pa i starešina rezultat njihove loše motivacije. Tako, na primer, nije retka pojava da se posredno ili neposredno traži

promena dotadanje službe. Međutim, dešava se ponekad da se u takvim slučajevima pogrešno interpretira nemotivisanost, pa se primenjuju i disciplinske mere, koje su, u stvari, duža procedura nego što bi bila sama promena službe, kao efikasnija mera za vraćanje motivacije. Narocito je karakteristično da se loša motivacija koja je posledica pogrešno izabranog poziva još više ističe kada se vojnik vršeći „neželjenu dužnost“ povredi na poslu.

Dolaskom u vojsku, za regruta je više važno psihološko dejstvo srdačnog, drugarskog prijema, naročito ako su u pitanju pasivne, zavisne, nezrele ličnosti, koje bilo svesno bilo podsvesno traže emocionalnu podršku. Jer za takve ličnosti je veoma značajno sticanje nove emocionalne podrške, koja upravo počinje dobrim prijemom. U protivnom, jedan grub, odbojni stav prilikom prijema može ih jako uznemiriti. Za pasivne, nezrele ličnosti, tzv. mehanizmima substitucije i identifikacije traže i u vojsci zamenu za svoje roditelje, nadajući se da će ih naći u starešinama. A dobar, iskusan starešina uvek računa s tim, naročito u prvim mesecima po dolasku regruta, kako bi se i one pasivne, nezrele ličnosti što brže i lakše snašle u novoj sredini.

Svi se slažu u tome da je za mnoge vojnike, u svim vojskama, najteži period obuke, bilo zbog toga što počinje u prvim mesecima službovanja, bilo zbog činjenice što se od svakog pojedinca zahteva priličan duševan i fizički napor, veći od uobičajenog. I baš to dovodi do toga da u periodu obuke ima najviše nemotivisanih mladih vojnika, što se najbolje može uočiti po masovnom javljanju na lekarske preglede, na kojima se utvrđuje da među njima ima dosta nemotivisanih.

Posebno valja podvući ogroman psihološki značaj obuke. Čak i onda kada se obuka izvodi po najboljim metodama, ona je vrlo naporna za neharmonične ličnosti, kao što je i, inače, bilo koja vrsta psihološkog testiranja naporna i za sve druge ličnosti. Međutim, za zdravu, zrelu ličnost obuka je i jedna vrsta telesne i psihičke vežbe, koju takva ličnost obavlja sa voljom i zadovoljstvom dok je za pasivne, nezrele ličnosti to veliki napor. Ali, pošto je program obuke jedinstven i jednoobrazan

za svo ljudstvo, za vreme njegovog izvođenja, naročito u početku, dolazi do posustajanja kod nezrelih i neharmooničnih ličnosti. To posustajanje, odnosno zatajivanje, javlja se uglavnom kao posledica nedostatka volje da se istraje i opterete svoje fizičke i psihičke snage, kao što je to inače slučaj sa harmoničnim osobama. Zbog toga će oni pasivni i nezreli često tražiti „izlaz“ u stalnom javljanju lekaru, kako bi umanjili svoje opterećenje. Zbog toga su u periodu obuke, posebno u početku, od ogromnog značaja mentalno-higijenske mere. Jer, ako su vojnici ispravno orijentisani u mentalno-higijenskom pogledu na početku obuke, starešinama je mnogo lakše da stiču objektivan sud o psihičkim snagama svakog vojnika, kako bi te snage bile što ispravnije iskorištene. Zbog toga se i kaže da je komandir voda ili čete dobar mentalni higijeničar ako svoje ljude opterećuje prema njihovoj psihofizičkoj izdržljivosti, odnosno ako na najkorisniji način svojim vojnicima „nadoknadi“ svaki zamor. Na taj način će ih pripremiti za nove napore i poduhvate koje će oni ne samo izdržati već i obavljati sa voljom. Drugim rečima, u stavu starešine valja neprestano da provejava nastojanje da se nesebično i intenzivno pomogne svakom pojedincu, i to zavisno od njegovih objektivnih potreba. Ali najvažnije je od svega da se na vreme uoči nemotivisanost kod vojnika, kako bi se na vreme primenile odgovarajuće mere, jer se nemotivisanost štetno ispoljava na ostale ljude, zbog čega trpi cela jedinica, što je naročito važno u ratnim uslovima. Kada se govori o važnosti obuke za motivaciju vojnika, ne treba gubiti iz vida moralno-političko obrazovanje vojnika. Baš putem političke nastave vojnici se osposobljavaju i psihološki pripremaju da shvate suštinu svog poziva i zajednički cilj društva, da sagledaju plodove svog rada. Ukratko: političko obrazovanje ih veoma pomaže da steknu dobru motivaciju i da u svakoj prilici istraju do kraja.

Iako je poznato da ratovi nanose emocionalne potrese i veoma traumatiziraju čovekovu psihu, intenzitet emocionalnih potresa, ipak, zavisi i od volje i od motivacije za neki posao. Time se želi istaći da emocionalne potrese ne uslovljavaju samo ranjavanja, rušenja, pogibije i sve

ono što sobom donosi rat već i to kolika je voljnost, motivacija, svestan stav da se istraje u ratu. Upravo zbog te činjenice u raznim vojskama i postoje ogromne razlike u broju ratnih neurotičara, stepenu „boračke iscrpljenosti“, kao i ostalih psihičkih traumatiziranja.

Kad je reč o motivaciji u ratu, treba reći da je ona za vreme našeg oslobodilačkog rata bila — izvrsna, tako da se za taj period ne može govoriti o motivaciji, jer su tada do izražaja došli svi oni mnogobrojni elementi koji uslovljavaju dobru motivaciju, pre svega, svestan stav našeg borca prema zajedničkom cilju. U tome se, posebno, ogleda i ogromna uloga naše partije i našeg rukovodstva, koji su još za vreme dugogodišnjeg predratnog perioda vršili snažan pozitivan vaspitni uticaj na sve naše ljude, napajajući ih i naoružavajući svakog pojedinca moćnim idejama o hrabrosti, samopregoru, odanosti, iskrenosti, poštenju, rodoljublju i svemu onome što ispoljava pozitivnu motivaciju.

Jedan od važnih razloga što se ne može govoriti o postojanju nemotivisanosti u periodu našeg oslobodilačkog rata jeste i taj što je u njemu učestvovala narodna, dobrovoljačka vojska. A od kolikog je značaja taj momenat vidi se i po tome što se tek pred kraj rata, kada se tu i tamo pristupalo mobilizaciji, počela pojavljivati nemotivisanost i kod naših, mobilisanih vojnika. No, ta pojava je bila retka, pogotovo kad se uporedi sa drugim armijama. Ta malobrojna nemotivisanost, koja se ispoljila pred kraj rata kod pojedinaca, uglavnom je rezultat tek započetog procesa prilagođavanja na nove ratne uslove, na neposredan dodir sa neprijateljem i angažovanje u borbama. Ali, zahvaljujući snažnom uticaju prekaljenih boraca kod onih koji su bili tek mobilisani, ta malobrojna nemotivisanost je brzo iščezavala.

Nasuprot iskustvima NOR, u drugim vojskama je postojala nemotivisanost u ogromnom broju. Tako, na primer, problem nemotivisanosti vojnika bio je veoma zastupljen kod Italijana, Britanaca, Amerikanaca, a naročito kod Nemaca, posebno pri kraju rata. U svojoj knjizi Klajn ističe „neosporno odsustvo borbenosti kod mnogih savezničkih vojnika“, o čemu otvoreno govore

i američki psihijatri. Zbog toga je u američkoj vojsci formirana „Informativna i vaspitna služba“, koja je imala za cilj da „radi na ispravnijoj motivaciji američkih vojnika.“

Uopšte uzev, postoji nekoliko faktora koji utiču na motivaciju vojnika u ratu. Ti faktori vrše snažan psihološki uticaj na svakog vojnika, a posebno na pasivne ličnosti. Iskustva iz drugog svetskog rata, a i rata u Koreji, pokazala su da se prikladnim mentalno-higijenskim merama može dosta pomoći i nestabilnim ličnostima u toku same borbe.

Zanimljivo je, recimo, napomenuti da su se i Nemci vešto služili nekim psihološkim merama za održavanje motivacije vojnika. Nemački oficiri dobijali su posebne instrukcije o tome kakav odnos treba da imaju prema vojnicima. O tome Fargo u svojoj knjizi „Nemačko psihološko ratovanje“ kaže; „Oficir mora biti, pre svega, učitelj, a tek zatim starešina. Oficir treba da upotrebi dovoljno vremena da bi se lično upoznao sa svakim svojim vojnikom; on treba svakog dana da obilazi svoju četu i da gleda u oči svakom vojniku kako bi otkrio njegove lične probleme. On sem toga svakom vojniku treba da čestita i rođendan...“

Zato se psihološkom uticaju rukovođenja u mnogim vojskama pridaje poseban značaj, jer je efekat dobrog ili rđavog rukovođenja evidentan u svakoj vojsci. Pri tome, kada se govori o rukovođenju, prvenstveno se misli na one starešine koje su najneposrednije u dodiru sa vojnicima — dakle na komandire odeljenja, vodova i četa.

Komandir čete postaje simbolično oličenje oca za pojedince. Od njega ljudi očekuju u svojim emocionalnim potrebama, kao što to i dete očekuje od svoga oca. Zato starešina svojim ličnim pozitivnim stavom prema ljudima i postaje za vojnike kao dobar otac koga ljudi vole i cene. Meninger, na primer, smatra da „dobar komandir zna svakom vojniku ime“. Ukoliko komandir više poznaje vojničku situaciju kod kuće, lične probleme svakog vojnika — toliko je omiljeniji. On se brine o odevanju, umivanju, utopljavanju i mnogim drugim pitanjima svojih

ljudi, što sve skupno predstavlja izvor zadovoljenja u vojničkom kolektivu. Ali, pored tih čisto materijalnih briga dobar komandir treba da se brine i o dostojanstvu svakog vojnika, što posebno predstavlja elemenat emocionalne podrške. Zato se prema dobrom komandiru, koji poseduje pozitivne ljudske i vojničke osobine, vojnici odnose sa velikim poverenjem. Njegova hrabrost i odlučnost inspirišu vojnike i umnogome potpomažu proces njihovog prilagođavanja. Meninger sa pravom ističe: „Tamo gde je komandir uspostavio principe mentalne higijene putem određenog stava, putem stvaranja zdravih odnosa i poverenja, putem rešavanja ličnih potreba vojnika — utvrđen je manji broj psihijatrijskih oboljenja...“

Pošto u svakoj borbi situacija strogo zahteva da starešina predvodi vojnike, vođstvu je, ipak, neophodna pomoć, koju treba da mu pruži svaki vojnik. Ali to, pre svega, zavisi od starešine. Komandir koji ispuni sve zahteve koji se neminovno postavljaju pred vođu može imati izvanredan uticaj na borbenost i ponašanje vojnika. Na taj način dobar starešina se „stapa“ sa svojim vojnicima u jednu psihološku celinu, u nedeljiv kolektiv. Tada svi vojnici dejstvuju kao jedan, svaki se identifikuje sa bilo kojim drugim vojnikom, sa celinom, a jedinica postaje monolitna i efikasna. Takva psihološka identifikacija omogućava vojnicima da usvoje kao svoj cilj — cilj jedinice, a naređenja starešine — kao nasušnu potrebu, i da ih valja bezuslovno izvršavati. Prema tome od starešine i poverenja koje se ima u njega zavisi, u izvesnoj meri, motivacija vojnika i njeno dalje održavanje.

Koliki je značaj i uloga starešine u postizanju grupne identifikacije vidi se i po tome što se u nekim težim situacijama, kada, na primer, pogine komandir, brzo raskida jedinstvo grupe — jedinice kojom je taj starešina rukovodio. To se dešava naročito kada je po sredi gubitak izvrsnog komandira i kada novi komandir po svojim kvalitetima još nije dostigao svog prethodnika. I nije imao vremena da se zbliži sa vojnicima. O tome Glas kaže: „Pošto komandir živi u prijateljskom kontaktu sa svojim vojnicima, on ima vitalnu ulogu u njihovoj motivaciji

i održavanju duha grupe, tako da je, figurativno rečeno, postao njihov otac“. Svaki pojedinac u grupi, jedinici, kojim se adekvatno rukovodi, postaje otporniji na emocionalne potrese u borbi, jer stalno ima potrebnu emocionalnu podršku grupe, jedinice. Da bi pokazao koliki je značaj vođstva i uloga starešine, Napoleon je jednom rekao: „Nema loših vojnika, postoje samo loši oficiri...“

Pukovnik

dr BRANKO KANDIĆ

PRILAGOĐAVANJE MORNARA NA BRODSKU SREDINU*)

I pored toga što su znanja mornara, stečena u Centru, o vojničkoj sredini i zadacima koji ih očekuju na brodu dobro došla, ipak će prilagođavanje uslovima na brodu (pogotovo na manjem) zahtevati nove napore, koji se mogu porediti sa onima koje su savladali po dolasku u Nastavni centar. Brod je potpuno nova sredina, nov raspored rada, i uzan prostor za smeštaj i komuniciranje, raznovrsna i složena tehnika, a onda strah od vode i „morske bolesti“ i dr.

Da bismo što bolje sagledali napore koji očekuju mornare po dolasku na brod iznećemo nešto više o specifičnostima brodskog života, u odnosu na život i rad u Centru.

Neke karakteristike brodskog života

Za većinu mornara to je sredina na koju treba dosta dugo da se privikavaju. Dolaskom na brod mornar se sreće sa nizom novina, upoznaje se sa elementom „more“, koji je za većinu nepoznat. Na brodu treba da se uči sve, počev od toga kako da se hoda po njemu, kako da se penje i silazi niz stepenice, kako se slaže oprema, kako se nazivaju pojedini uređaji i oprema itd. Jednom rečju

*) Prvi deo ovog, ranije objavljenog članka, u kome su tretirana opšta pitanja prilagođavanja izostavljen je zbog toga što su ta pitanja obrađena u drugim člancima ove zbirke.

treba se navići na život i rad na jednom relativno malom prostoru, gde svako ima svoja zaduženja, u sredini gde je javnost života još više izražena od one na koju se u Centru već privikao. Sem toga, na toj maloj površini živi i radi veliki broj mornara, što i te kako otežava međuljudske odnose, jer, recimo, čovek je umoran i nervozan, a onda ga neko gurne (u većini slučajeva nenamerno) ili mu, pak, nešto „dobaci“ i odmah dođe do sitnijih svađica, koje, istina, nemaju dublje korene, ali, ipak, ako se ne obrati pažnja na njih i ukaže na njihovu štetnost mogu uticati na slabljenje drugarstva na brodu. Uzan prostor (posebno karakterističan za manje brodove) zahteva veću uzdržljivost i pažnju prema sredini, zatim potčinjavanje svojih potreba i prohteva interesima okoline, tj. lični interesi se u dosta slučajeva potiskuju u drugi plan.

Već je napomenuto da mornar, stupajući na brod, stupa na novo — „nestabilno“ tlo, što utiče na pojavu nesigurnosti i straha od novog i nepoznatog. More, iako sa lepotama i čarima, izaziva strah kod svakog novajlije. Ako intenzitet straha bude takav da negativno utiče na radnu sposobnost mornara, onda on postaje ozbiljan problem, pa starešine ličnim primerom i razumevanjem treba da nove mornare oslobađaju od njega.

„Morska bolest“ je sledeća novina, koja mornarima može činiti poteškoće, a time uticati i na trajanje njihovog prilagođavanja. Nove mornare treba podučavati kako da se ponašaju za vreme „teškog mora“, razvijajući kod njih sigurnost i uverenje da to sve „nije strašno“ i da će oni, poput mnogih njihovih prethodnika, sve to savladati. Korisno je iznošenje primera ranijih mornara, u kojima je posebno naglašena upornost — volja tih ljudi da uspeju. Zapošljavanje mornara za vreme „teškog mora“ na zadacima koji su povezani sa odgovornošću takođe pomaže u navikavanju na ponašanje broda. U ovome, pored starešine, mnogo mogu učiniti i stariji mornari. A sem toga dobro bi bilo da se prve vožnje sa novim mornarima, po mogućnosti, izvode po lepom vremenu, kako bi prvi utisak i kontakt sa morem bio prijatan.

Napori brodskog života, bilo da se radi o savlađivanju složene tehnike i sticanju veština, bilo o napornim i drugim vožnjama, veliki su pa je potrebno nove mornare postepeno uvoditi u ove zadatke.

I buka je pojava koja utiče na prilagođavanje novih mornara. Bez obzira na teškoće koje može u prvo vreme izazvati, buka nema veće štetno dejstvo na zdrav organizam (izuzev na sluh ukoliko je većeg intenziteta). Prilagođavanje buci povećava psihičko naprezanje i u prvo vreme otežava rad tamo gde je potrebna veća koncentracija pažnje i intelektualno angažovanje. Iako ima još osobenosti brodskog života, o kojima bi trebalo nešto reći, ukazano je samo na neke koje su pored onih koje je mornar upoznao u Centru najosnovnije, koje daju boju i ton brodskom životu i u velikoj meri utiču na prilagođavanje mornara, jer im se pojavljuju kao prepreka koju moraju savladati.

Faktori koji utiču na uspešno prilagođavanje mornara na brodski život

Zadaci starešine u prilagođavanju su slični onima u Centru, s tim što pripremi broda za doček, posebno pripremi starih mornara, treba posvetiti izuzetnu pažnju. Sa novim mornarima bi trebalo da obavi razgovor komandant broda, koji bi im zaželeo dobrodošlicu, ukratko ih upoznao sa zadacima koji ih očekuju i teškoćama i naporima koje sa sobom nosi mornarski život. Naročito kroz sve to treba da provejava optimizam i duboka vera da će oni sve to uspešno savladati. Na ovaj način mornar je iz usta najizraslijeg starešine na brodu čuo svoje zadatke i teškoće.

Pošto je uloga čoveka na brodu jako naglašena, potrebno je da starešina dobro upozna svakog mornara, da zna njegove probleme i da individualno prilazi svakom od njih.

Sem starešina i brodski kolektiv je faktor koji može biti presudan za uspeh u prilagođavanju. Ako imamo u vidu karakteristike i specifičnosti koje sa sobom nosi ži-

vot na brodu, doći ćemo do zaključka da on zahteva pojačanu ulogu kolektiva, jer tu povezanost ljudi dolazi do potpunog izražaja. Samo jedna pogreška nekog od članova kolektiva može biti katastrofalna za čitav brod. Iz toga i proizilazi potreba da se kroz svakodnevnu obuku i vaspitanje vodi briga o svakom članu kolektiva, jer kao u svim jedinicama a na brodu posebno, od sposobnosti i zalaganja svakog pojedinca zavisi i uspeh brodske posade u celini. Iako se svaki vojni kolektiv karakteriše povezanošću, ne samo između vojnika nego i vojnika i starešina na brodu, međusobna povezanost brodske posade je posebno naglašena. To je i razumljivo, ako se zna da isti uslovi pod kojima rade, isti zadaci, teškoće, najzad i sama pomisao da su u takvoj situaciji potrebni jedni drugima, međusobno ih zbližavaju, jačaju unutrašnju čvrstinu i istinsko drugarstvo.

Ako pođemo od ovakvih konstatacija, bez teškoća možemo shvatiti i ulogu kolektiva u prilagođavanju mornara na život na brodu. Potrebno je da čitav kolektiv sa razumevanjem gleda na novodošle, da svi njegovi članovi budu spremni da im pomognu, ne zamere za prolazne nespretnosti i eventualne pogreške, jednom rečju, postupaju tako da novi mornari steknu utisak da ih je posada jedva dočekala i da se u takvom kolektivu mogu savladati sve poteškoće. Kolektiv je dužan da prati rad i postupke novih mornara, ne s namerom da pravi šale na račun toga kao što se nekada dešava, nego naprotiv, da ukaže na eventualne pogreške. Radi što lakšeg snalaženja novih članova brodske kolektiva može se odrediti nekoliko mornara koji su duže na brodu i koji imaju takta u ophođenju sa ljudima, da se ovima nađu pri ruci, da ih povedu po brodu i objasne sve što ih interesuje.

Sistematska i dobro organizovana obuka, svesna disciplina, vannastavna aktivnost i dr. takođe imaju pozitivno dejstvo na prilagođavanje mornara na brodsku sredinu.

Poručnik bojnog broda
DRAGOLJUB ARNAUTOVIĆ

PRILAGOĐAVANJE I MOTIVACIJA PITOMACA U NASTAVI

Prilagođavanje i motivacija ne mogu se razmatrati odvojeno od ostalih strana ličnosti. Oni su uvek u tesnoj vezi sa ostalim komponentama ličnosti: sa emocijama i temperamentom, intelektualnom moći, psihomotorikom, etičkim svojstvima, ideološko-političkom svešću, uslovima života, stanjem zdravlja, režimom škole, odnosima u kolektivu, aktivnošću vaspitno-obrazovnih faktora, materijalnim uslovima itd.

Prilagođavanje pitomaca u procesu nastave i života u školi nailazi na niz poteškoća. U tome postoje razlike kod pojedinaca: jedni se prilagođavaju brže, a drugi, sporije, dok se pojedinci čak uopšte ne mogu prilagoditi i odlaze iz škole. Koje su to teškoće? Prvi problem sa kojim se sreće mlada ličnost je specifičnost nove sredine: ne postoji bitna razlika između vojne i škole u građanstvu. Zatim kvalitetna promena statusa: ranije đak, učenik u privredi, zemljoradnik, „mezimac“, a sada vojni pitomac. I na kraju — zaduženja oružjem, opremom, prva vojnička dužnost, uklapanje u novu sredinu — pitomački kolektiv, sve su to značajni problemi i teškoće. Naročito je primetna subjektivno-psihička preokupacija u vezi sa dolaskom u novu sredinu: tu je kod pojedinaca prisutno osećanje usamljenosti, nostalgije, zatim osećanje inferiornosti, bez obzira što su svi svršili iste škole, ali iskustva i sposobnosti su različite: neki su sa sela, neki iz industrijskog centra, a neki iz velikih gradova; jedni sa odlično ili vrlo dobro završenom školom, a drugi sa dobrim ili jedva takvim uspehom.

Kao i kod vojnika u početnoj fazi vojničkog života, tako se i kod pojedinih pitomaca javlja osećanje da je on sada samo jedan više među ostalim, a ne ono što je ranije značio u svom razredu, svojoj ulici, omladinskoj, izviđačkoj i drugoj organizaciji, u porodici. Tu je i osećanje teskobe i sl. Ovo je naročito prisutno kod onih koji su stupili u vojnu školu bez dovoljno razmišljanja i svojeg odlučivanja, bez pripreme i motivacije. Nemaju potrebnih radnih navika za sistematski rad, neizgrađen im je stil i metod učenja, pa se otuda i pojavljuju teškoće oko uklapanja u nastavni rad, jer su programi vojnih škola i opširni, a zahtevi za njihovo savlađivanje su i kategorični i rigorozni.

Mnoge od ovih teškoća ne javljaju se samo u prvoj godini školovanja pitomaca — osećaju se i u sledećim nastavnim godinama. Pojedinci ne uspevaju da nađu najbolja rešenja. Manifestacije lošeg prilagođavanja pitomaca u nastavnom procesu su mnogobrojne. O nekim smo već rekli, kao što je traženje da se napusti školovanje, zatim, nesnalaženje u nastavi, a naročito u radnjama koje su u vezi sa psihomotorikom; osamljivanje ili grupašenje; povlačenje u sebe, inertnost, apatija; nedisciplinovanost; vidovi agresivnosti u kolektivu; izvlačenje od obaveza, javljanje bez razloga na lekarski pregled, samopovređivanje, udaljavanje iz garnizona itd. Ima i niz drugih manifestacija lošeg prilagođavanja. Na primer, za pitomce vojne akademije u poslednjoj godini školovanja javlja se niz problema: prilagođavanje na nove starešine, nastavnike u novim školskim centrima; zahtevi programa u odnosu na prve godine školovanja su mnogo teži; u Beogradu su u toku školovanja stekli poznanstvo, upoznali grad; specijalizacija zahteva svakodnevno samostalno istupanje u raznim ulogama starešine, nastavnika; ovde je već prisutan problem prilagođavanja na relaciji pitomac — vojnik, škola — trupa (osim svakodnevnog rada sa vojnicima pitomci izvode hospitovanje stažiranje, prisustvuju ili direktno učestvuju u starešinskim ulogama na vežbama koje organizuje trupa i sl.).

Šta treba preduzimati za što uspešnije prilagođavanje? Dosadašnja iskustva upućuju na niz mera koje

pojedini faktori preduzimaju, odnosno koje treba preduzeti za što uspešnije prilagođavanje pitomaca. Navešćemo neke:

a) organizovan doček pitomaca: obezbeđenje prostorija, internatskog inventara, materijala za učenje (udžbenici, priručnici, skripta), doček na stanici, lekarski prihvati itd. Od organizacije ovoga zavisi prvi utisak, koji je jako značajan. Te prve predstave treba da budu bogate, ali i realne, objektivne, jer one imaju svojstvo trajnijeg zadržavanja u ličnosti i umnogome se na osnovu njih zasniva kasnija aktivnost. Organizovan doček pitomaca značajan je za njihovo početno uklapanje u život i rad škole koliko i organizacija nastavnog časa za usvajanje i dobro shvatanje nastavnog gradiva;

b) održavanje konferencije sa pitomcima, sastanci kolektiva i upoznavanje sa režimom škole;

c) postupno uvođenje u kolektivan rad davanjem zajedničkih zadataka radi brže socijalizacije, zbližavanja;

d) što veća neposrednost starešina — nastavnika sa pitomcima, što brže upoznavanje, prvo elementarnih, a zatim složenijih njihovih osobina;

e) upoznavanje pitomaca sa znamenitostima grada i njegove okoline: posete kulturnim, industrijskim i drugim objektima, pojedinim školama, domovima, organizovanje kontakata pitomaca i omladine;

f) organizovanje kulturno-prosvetnog i zabavnog života mladih pitomaca sa pitomcima starijih klasa; naročito je važan pravilan prihvati mladih klasa od strane starijih;

g) praćenje i uočavanje najznačajnijih problema prilagođavanja kod pitomaca i na njih više usmeravanje rada (na primer socijalizacija u kolektivu, unutrašnji red, uklapanje u nastavni proces, psihička opterećenost i sl.);

h) uočavanje kritičnog perioda prilagođavanja za pojedine kategorije pitomaca — iskustvo govori da su prva dva meseca najkritičnija, ali kriza se kod pitomaca i dalje produžava kroz čitavi prvi semestar, pa je evidentna i u drugom semestru u pojedinim problemima;

i) pošto pitomci prolaze kroz razne oblike nastavnog rada i različite uslove života: logorovanja (zimi i leti),

izvođenje pokretnih vežbi, školskih i bojnih gađanja (danju i noću pod različitim atmosferskim uslovima), treba da organizator i izvođač nastave uvažava psiho-fizičke karakteristike, iskustva i sposobnosti mladih ljudi, jer je prilagođavanje aktuelan problem kroz celo školovanje, a ne samo u početku;

j) mere podsticaja, pomoć slabijima, stalna briga o zdravlju i uslovima pitomaca olakšavaju proces prilagođavanja, ublažavaju ga, bezbolnije se doživljavaju razne prepreke, teškoće i neuspesi.

Polazeći od toga da su motivi aktivna strana ličnosti da oni umnogome regulišu ponašanje čoveka, da su oni „faktori koji izazivaju, usmeravaju, održavaju i završavaju određeno ponašanje,“¹⁾ oni su, drugim rečima, motivi suština dinamičke sfere ličnosti, pa pred nas se postavlja nekoliko pitanja u vezi sa motivacijom pitomaca u nastavnom procesu. Jedno se odnosi na to da li je problem motivacije pitomaca uopšte značajan, s obzirom na to da su oni došli u vojnu školu dobrovoljno, da su već punoletni za rezonovanje o svojoj životnoj orijentaciji (bar što se tiče pitomaca VA).

Drugo pitanje je ako su pitomci stupili u vojnu školu sa željom da preko nje postanu starešine u armiji (podoficiri, oficiri), tj. da ih je na to pokrenuo jedan opšti pozitivni motiv, da li je samim tim unapred obezbeđena njihova puna aktivnost i da li nije možda suviše kod njih izazivati i razvijati posebne motive? Pitanje izgleda sugestivno, međutim, ima dobar deo pitomaca koji dolaze u školu sa snažnim opštim motivima i rad sa njima ne predstavlja teškoću.

I dalje: kako postupiti sa onim pitomcima koji nisu dovoljno niti snažno motivisani za vojni poziv, koji nemaju jasnu predstavu o ulozi i značaju starešine u armiji i društvu uopšte. Kako njih motivisati ne samo da savladaju gradivo programa nego i da zavole taj poziv, tj. kako kod njih izvršiti zamenu motiva?

Ima izvestan broj pitomaca koji su stupili u vojnu školu najviše pod uticajem roditelja, sredine i sl. Pitanje

¹⁾ *Izabrana poglavlja vojne psihologije*, str. 74.

je još složenije ako ga konkretnije istaknemo. Mlado biće se nalazi u dilemi: ne privlači ga dovoljno vojna škola, vojnički profesionalni poziv, a ukazuje mu se takva mogućnost. Kako sa njima postupiti? Kako kod njih izazvati želju, potrebu, motiv i interes?

Ima i takvih pitomaca naročito u podoficirskim školama kod kojih želja, težnje, motivi nisu uopšte izdiferencirani, jer su oni brzo doneli odluku da se upišu u vojnu školu, pa se nedovoljno ozbiljno i postavljaju i odnose. Kod njih treba početi, po mom mišljenju, prvo sa izazivanjem potrebe opšteg motiva za budući poziv, a zatim se taj motiv mora stalno razvijati kroz nastavni proces. Ako je tačno ono što je konstatovano u početku ovog napisa, a to je da su prilagođavanje i motivacija u jednom nužnom međusobnom odnosu, može se dalje postaviti pitanje da li sve što je rečeno za prilagođavanje važi i za motivaciju, odnosno da li su te mere dovoljne da pokrenu pitomce na aktivnost duha i drugih njihovih moći i da ta aktivnost bude prisutna u toku školovanja i koji su to još značajni faktori i mere pored istaknutih?

I na kraju još jedno pitanje: ako je ipak nužno motivisati pitomce za učenje i za rad u toku čitavog školovanja, kako to činiti, koji su tu najvažniji faktori?

Postavljanjem ovih pitanja želeli smo podsetiti: a) da kandidati za vojnu školu poseduju različite motive, osećaju i doživljavaju prema vojničkom pozivu različit afinitet; b) da je stvaranje, razvijanje i održavanje pozitivne motivacije pitomaca jako složen problem i da naročito u savremenim uslovima to traži novi izraz; c) da su motivacija i interesovanje čvorna pitanja racionalizacije nastave i njene efikasnosti; d) izučavanjem ove kategorije vaspitanika u armiji, njihovih psihičkih i psihofizičkih karakteristika u nastavnom procesu su veoma značajna pitanja koja zahtevaju da se stalno izučavaju sa psihološkog, pedagoškog i sociološkog aspekta.

Problemi motivacije pitomaca, koje smo izdiferencirali kao pitanje, sigurno da traži i sistematski izložene odgovore. Međutim, pokušaćemo dati samo odgovor na poslednje pitanje, koje je nazvano, doduše, sintezom ostalih, ali ta „sinteza“ važi samo u smislu nužnih mera

za stvaranje i razvijanje motiva i interesa, bez obzira o kojim se pitomcima radi, ali ne i sintezu svih problema istaknutih u smislu njihove analize i odgovora na njih, jer ta pitanja zahtevaju jedno dublje i svestranije proučavanje.

Motivacija za rad i učenje pitomaca zavisi, po mom mišljenju, i od:

a) kvaliteta znanja, veština i navika koji se stiču. Pitomci izučavaju razne predmete, teorijske i praktične. Oni treba da osete funkcionalnost znanja i veština koje izučavaju, tj. koliko je sve to u neposrednoj, a koliko u posrednoj vezi sa njegovim budućim pozivom;

b) da li se znanja izlažu i izučavanju na naučnoj osnovi ili se improvizira. Kao što programski sadržaji moraju biti naučni, tako i način njihove obrade, izlaganje, demonstriranje, vežbanje, razgovor i proveravanje, moraju biti metodski dobro postavljeni i organizovani. Savremeni vaspitanik (vojnika, pitomac, slušalac) vrlo je osetljiv i „čulan“ u ovom pitanju;

c) koliko se u nastavnom procesu primenjuju razne forme rada koje osamostaljuju pitomce u učenju i omogućavaju im da se afirmišu. Oblici samostalnog rada, kao što je grupna i individualna nastava, su jedan od najvažnijih motivacionih faktora pitomaca, naročito u drugoj polovini njihovog školovanja;

d) razumevanja poteškoća na koje nailaze pitomci u nastavi. Nastavni proces je jako dijalektičan i dinamičan i to traži od nastavnika — starešina da vode računa o psiho-fizičkim opterećenjima i drugim problemima na koje nailazi mlada ličnost.

Znači da nastavnik mora imati jako naglašen humanistički stav prema subjektu koji vodi u nastavi. Ali ovaj ljudski odnos prvenstveno pretpostavlja aktivnost nastavnika: u pomaganju, upućivanju, ispravljanju, podsticanju, stvaranju što povoljnijih materijalnih, vremenskih i drugih uslova za uspešno savlađivanje nastavnog programa. Praksa nam govori da nije mali broj vaspitanika koji građu jednog predmeta zavole upravo kroz nastavnika. Identifikacija sa nastavnikom u najviše slučajeva je i identifikacija sa njegovim predmetom;

e) stvaranja i razvijanja posebnih motiva pravilnim objašnjenjem cilja — šta se želi postići obradom teme, methodske jedinice, izvođenjem vežbe. To pitomce podstiče na koncentraciju, aktivnost, jačinu volje i emocionalno oživljavanje rezultata;

f) sistematskog proveravanja i ocenjivanja veština i navika. Primena raznih oblika merenja uspeha je vrlo efikasno sredstvo motivacije. Mladi ljudi su posebno osetljivi u ovome i često nedovoljno kritični prema sebi. Međutim, ovde se javlja problem merila, sredstava za objektivno vrednovanje uspeha pojedinaca. Ocena u kojoj je sadržano što više objektivnosti u svakom slučaju je efikasan pokretač, pa i onda kada izaziva i neprijatna osećanja (negativna ocena);

g) navikavanje pitomaca na sistematski i planski rad. Ovo je jako značajno za razvijanje motiva i interesa, jer sistematski, planski rad neprekidno daje rezultate, a ovi imaju povratno dejstvo — jačanje aktivnosti razvijanje interesovanja. Kada se kaže planski rad, misli se na jedan delikatan proces koji se stalno izgrađuje. Pod tim treba podrazumevati izgrađivanje veštine, metoda učenja, a taj je proces istovremen sa procesom sticanja znanja iz pojedinih nastavnih predmeta, dakle, jedan prateći nužan rad koji se mora stalno izgrađivati;

h) opšte brige za ljude u vezi sa hranom, odećom, smeštajem, rasonodom. Za ovo je vanredno značajna primena različitih sredstava, metode podsticaja koja izazivaju prijatna osećanja, jer emocionalni život kod ove kategorije je jako naglašen i značajan, ne samo za prilagođavanje nego i za motivaciju kao pokretačku snagu aktivnosti. Ali, u nastavnom procesu je takođe prisutan i jedan drugi fenomen: monotonija, nezainteresovanost i pasivnost, bezvoljnost da se u nastavi i uopšte postignu rezultati. Ovaj fenomen može biti posledica i subjektivnih slabosti (metoda nastavnika i sl.), ali on je nekada i posledica psihološkog stanja i celokupnih osobina ličnosti — pojedinaca kod kojih ovo dolazi do izražaja. Zato nastavnici i drugi faktori moraju biti u toku tih oscilacija aktivnosti pitomaca i ublažavati ih širokom primenom raznih podsticajnih mera u nastavi i uopšte, kojima

će se takvi pojedinci pokrenuti i aktivirati u učenju, kroz razvijenu sportsku aktivnost, raznim oblicima zabavnog života i sl.

i) kako je organizovano i izvedeno stažiranje pitomaca. To je najpogodnija forma praktične obuke gde oni imaju mogućnost da se pokažu i u ulozi vaspitača. No, da bi stažiranje stimulovalo njihovu aktivnost, mora biti dobro izvedeno: u akademiji, odnosno školi treba prethodno kroz hospitovanje (pitomci VA) i dobrom metodskom pripremom kroz praktičnu nastavu što više se približiti trupi. Starešine u trupi treba da što neposrednije i srdačnije dočekaju pitomce i postave se prema njima kao prema starešinama — komandirima odeljenja, vodova, četa, kao prema konkretnim vaspitačima.

Potpukovnik
MLADEN NEDIĆ

PRIHVAT I RAD MLADIH STAREŠINA NA BRODU

Mlade starešine oficiri i podoficiri pri dolasku na brod (jedinicu) susreću se sa nizom pitanja, čija rešenja, u manjoj ili većoj meri, zahtevaju dosta truda, dobre volje i zalaganja.

Radi što boljeg prihvata mladih starešina, a s obzirom na važnost i značaj ovog zadatka, neophodno je u jedinicama (na brodu) prethodno izvršiti odgovarajuću pripremu kako od strane komandanta broda, tako i od starešinskih kolektiva i osnovne organizacije SK. Kroz tu pripremu određuju se najpogodnije forme i metode kojima će se mlade starešine što pre uklopiti u svakodnevni život i rad, približiti kolektivu i ovladati brodom kao celinom.

U prihvatu mladih starešina posebnu ulogu imaju: komandant broda, kolektiv brodskih starešina i organizacija SKJ. Potrebno je ukazati na ulogu svakog od ovih faktora pojedinačno.

Komandant broda — plovne jedinice

Komandant broda (jedinice) prvo je lice koje službeno prihvata mlade starešine. Da bi se on pripremio za taj zadatak i bar delimično upoznao ljudstvo koje prima, korisno je da se pravovremeno upozna sa osnovnim elementima službene ocene iz koje saznaje podatke o ličnim sklonostima i osobinama pojedinaca (kako je završio školu i kakav je tamo bio, navike, temperament, karak-

ter), radi njihovog što pravilnijeg rasporeda po brodovima, odnosno brodskim odredima, kao i odnosa prema njima.

Posle izvršenog službenog dela prijema poželjno je da komandant jedinice (broda) sa komandantima brodova, odnosno komandirima brodskih odreda kod kojih će mlade starešine biti raspoređene na dužnost, povede topao i drugarski razgovor, da se interesuje o njihovim ličnim željama, namerama, planovima i sklonostima, o porodičnom stanju i eventualnim poteškoćama, i da ih pojedinačno pita da li su zadovoljni rasporedom i dolaskom na brod ili jedinicu itd. Kad u potpunosti obavi pojedinačni razgovor, mladim starešinama je u kraćem izlaganju potrebno uglavnom istaći: osnovne zadatke broda — jedinice, historijat i tradiciju jedinice; zatim ih upoznavati sa postignutim uspesima i iskustvima u dosadašnjem mirnodopskom periodu obuke. Posebno je korisno detaljnije se zadržati na zadacima koji ih očekuju. Valja ih upoznati i sa aktuelnim slabostima u jedinici, skrenuti im pažnju na prve kontakte i odnose sa potčinjenim i na poteškoće na koje će nailaziti, i dalje da se za nejasne i nepoznate (nove) stvari slobodno obraćaju starijim a da izbegavaju familijarne odnose, kojima su skloni mornari. Dobro ih je podsetiti na striktno pridržavanje svih pravilskih normi i odredaba koje su naučili u školi i da to isto odmereno i elastično, traže od svojih potčinjenih, na važnost toga da se sami uporno i stalno bore za svoj ugled i autoritet, a da će u tome dobiti punu podršku od strane komande i kolektiva. Značajno je takođe da im se pokaže kako da najbolje organizuju svoj rad i kako da najkorisnije upotrebe službeno i slobodno vreme i, na kraju, nužno ih je upoznati i sa opštim prilikama i uslovima u garnizonu, ukoliko dolaze iz drugih mesta.

Starešini koji se pobrine za organizaciju i pripremu boljeg i toplijeg prijema mladih starešina brzo će se isplatiti uloženi trud, jer će se oni brže uključiti i prilagoditi sredini i novim uslovima rada i života.

Kolektiv starešina vrlo je važan faktor u vaspitanju i radu sa mladim starešinama. Njegova čvrstina i vaspitni rezultati zavise od toga koliko su dobri odnosi između starešina, koliko se poštuje i ceni svačija ličnost i gaji međusobno poverenje i koliko se svaki pojedinac oseća kao cenjen i potreban član jedinstvene celine. Kolektiv koji posvećuje pažnju tim pitanjima ne samo da je u stanju da lepo i toplo primi već i da pravilno usmerava svoje članstvo na tačno i brzo izvršavanje svih zadataka. On je velika pomoć starešini u učvršćivanju moralno-političkog stanja i podizanja borbene spremnosti jedinice. Ipak starešinski kolektiv najснаžnije deluje svakodnevnim radom i ukazivanjem mladim starešinama na sve uočene slabosti i nedostatke. Tamo gde su kolektivi starešina pokazali puno razumevanje u prihvatu mlađih drugova i omogućili im da se odmah osete njegovim članovima i deluju onako kako je kolektiv zaključio, rezultati dobrog rada nisu izostali.

Na brodovima i plovnim jedinicama vrlo je različit sastav starešinskih kolektiva. Na većim brodovima obično ih čine starešine iz rata, zatim oni koji su vaspitanje primili odmah posle rata i na kraju sasvim mlade starešine, koji su se školovali u normalnim uslovima, a kolektivno vaspitanje dobijaju u školskim kolektivima i učestvovanjem u nizu zajedničkih radnih akcija, koje su im umnogome pomogle da brže shvate suštinu socijalističkog vaspitanja. Oni su na delu osetili veliki značaj bratstva i jedinstva naših naroda. Sve to predstavlja vrlo važan elemenat, koji, svakako, treba stalno imati u vidu kad se govori o mogućnostima vaspitanja mladih starešina. U plovnim jedinicama manjih brodova starešinski kolektivi gotovo su isključivo sastavljeni od vrlo mladih starešina, pa je otuda i razumljivo da u prilaženju njihovom vaspitanju ima dosta specifičnosti, pa im zbog toga treba prilaziti sa daleko više pažnje i razumevanja, uz primenu i šire korišćenje svih savremenih pedagoških metoda i dosadašnjih iskustava u vaspitanju mladih.

Organizacija SK u jedinici (na brodu) ima vrlo velik vaspitni uticaj na mlade starešine i predstavlja neiscrpno vrelo njihovog moralnog odgoja. S obzirom na njen javan rad, sve mlade starešine odmah po dolasku u jedinicu prisustvuju sastancima i upoznaju se sa njenim radom i pripremaju za prijem u članstvo SKJ. Ukoliko u jedinicu odjednom dolazi veći broj mladih starešina, obično se u tim prvim danima održava svečani sastanak posvećen njihovom dolasku, na kojem sekretar osnovne organizacije prigodnim izlaganjem iznosi osnovne smernice rada organizacije u sprovođenju zadataka jedinice, a posebno u domenu ideološko-političkog i moralnog vaspitanja. Pored toga, ukazuje na njihove obaveze kao članova SKJ, odnosno kao pripadnika JNA (ako nisu članovi), s podsticajem da stalno teže i da im je krajnji cilj, da postanu članovi SKJ i dobre starešine.

Pošto organizacija SKJ ima vodeću ulogu u našem društvu njeni članovi su nosioci inicijative, samoodgovornosti i stalnog učestvovanja u praktičnom radu na jačanju moralno-političkog jedinstva. Uporno se bore za povećavanje inicijative, a istovremeno rade, a to znači da na sastancima deluju konkretno, kako bi zaključci bili rezultat borbe mišljenja. Osnovno je na sastancima razmatrati pitanja koja su neposredno vezana za život i rad jedinice i njenih starešina. Pri tome je važno otvoreno iznositi mišljenja i o svim negativnim pojavama.

Svi faktori treba da zajedno pažljivo prate mlade starešine i pomažu im da se što brže i bolje uklope u svakodnevni život i rad jedinice, da što pre ovladaju svim zadacima. Sva prilaženja i drugarska pomoć moraju biti zasnovana na poverenju i poštovanju ličnosti čoveka. Nikad se ne sme dozvoliti da mlade starešine već u početku budu odvojene od kolektiva. Ali, isto tako, pomoć ne treba pretvoriti u neko tutorisanje ili stalno kontrolisanje koje bi vršili svi i na svakom mestu, misleći da će se time i jedino tako postići najbolji uspeh. Osnovno je već od prvog dana boravka u jedinici stvoriti puno međusobno poverenje, jer će samo na taj način mlade

starešine iskreno i otvoreno iznositi sve svoje poteškoće na koje u radu i službi nailaze, što je preduslov da im se najbolje pomogne.

Rad na vojnostručnom i ideološko-političkom uzdizanju mladih starešina

Svakodnevnim i upornim planskim radom stvaraju se neophodne radne navike mladih starešina. Za njih se, zavisno od metoda rada pojedinih starešina i jedinica, obično odmah u početku organizuju pokazna zanimanja, bilo iz vojnostručne ili ideološko-političke obuke, sa svestranim i potpunim analizama, na kojima se skreće pažnja na učinjene greške i propuste. Ove očigledne časove redovno mogu da izvode same mlade starešine, ali je još bolje ako to čine stariji i iskusniji drugovi. Priprema ovakvog zanimanja vrši se pažljivo i postupno od izbora teme, nastavnih pomagala, izrade plana-konspekta, sve do analize održanog časa. U njihovom izvođenju zajednički učestvuju kako starešina koji izvodi obuku tako i sve mlade starešine kojima je ona namenjena. Pri tome je najvažnije, i može se reći osnovno, njihovo uočavanje i shvatanje da uspeh svake obuke, zanimanja i rada uopšte u najvećoj meri zavise od organizacije umešnog korišćenja svih raspoloživih nastavnih sredstava i pomagala, kao i pravovremenog planiranja, koje mora obuhvatiti sve raspoloživo vreme. Ovakav rad ih navodi da uče značaj i vrednost dobrog planiranja, a on se sastoji u tome da starešina sve realno predvidi, kako bi mu odstupanja od njegovog izvršenja bila minimalna. Praksa je u većini slučajeva pokazala da mlade starešine rado prihvataju ovakav metod organizovanog rada i pripremanja za samostalno izvođenje obuke. Provere su pokazale da uspeh nije izostao.

Posle ovakvih priprema mlade starešine će lako uočiti da im je ovo jedan od najboljih načina kako da u svom budućem radu pristupaju vaspitanju i obuci svojih potčinjenih. Pretpostavljeni i stariji drugovi mogu im u tome pružiti veliku pomoć, kako savetom i pokaziva-

njem, tako i stalnom, ali ne nametljivom kontrolom. Kod ovako organizovanog rada mlade starešine su zauzete korisnim poslovima i zadacima i nemaju mnogo vremena za druga razmišljanja i diskusije koje im se nameću u novoj sredini i uslovima, a koje ih obično odvođe svemu i svačemu, a to se najčešće vrlo negativno odražava ne samo na rad već i na njihovo vaspitanje uopšte.

Isto tako je važno da se kod mladih starešina stalno razvija kako ljubav prema moru i slobodarskim tradicijama naših naroda, tako i prema vlastitoj — postojećoj tehnici i naoružanju, čime se istovremeno razvija i osećanje lične sigurnosti i ubeđenja da se možemo uspešno suprotstaviti svakom neprijatelju, pod uslovom da se do automatizma ovlada rukovanjem svog oružja i dobro upozna poverena tehnika. Pravilno sagledavanje ovih pitanja omogućuje mladim starešinama da lakše, brže i potpunije shvate svoje obaveze i zadatke.

Za prenošenje ovih iskustava mogli bi daleko više nego do sada koristiti učesnike narodnooslobodilačkog rata, posebno rata na moru — mornare i komandante naših partizanskih brodova. Nihovo borbeno iskustvo sa tih malih drvenih brodova protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja, opremljenog savremenijom opremom i naoružanjem, služi kao nepobitan dokaz da je i za tako složen vid oružanih snaga, kao što je ratna mornarica, od prvostepene važnosti upravo čovek sa svojim stručnim i tehničkim znanjima, moralnim i patriotskim vrlinama. Ova iskustva nemaju samo vrednost moralnog nadahnuća, kako se to ponekad kaže, već služe i kao odličan primer partizanskih dejstava na moru, čija primena i ubuduće može imati veliki značaj, pogotovo ako se iskustva koriste stvaralački, uz stalno osvežavanje novim i savremenim dostignućima u vojnoj nauci i tehnici. U vezi s tim značajno mesto zauzima dobro i potpuno poznavanje elemenata mora, svoje obale i sveg onog što nju sačinjava, i kako će svi ti elementi uticati na njenu što uspešniju odbranu. Zbog toga je neophodno da se ovom pitanju i dalje posvećuje velika i ozbiljna pažnja i pri svakom isplovljenju, bilo na školske vožnje ili vežbe, da se koriste, beleže i pažljivo analiziraju svi uticaji pome-

nutih faktora na upotrebu naših snaga, bilo u pozitivnom ili negativnom smislu.

Planska obuka mladih starešina na borbenim stanicama i komandnim mestima daje najbolje rezultate. To se naročito dobro pokazalo u praksi onih jedinica (brodova) koje su, pre isplovljenja na zadatak, vršile zajedničku pripremu tih starešina i još u luci im davale zadatke koje će vršiti u vožnji i na vežbi. Naročito je korisno, posebno ako se radi o uvežbavanju vođenja taktičke i astronomske navigacije, ranije ih obavezati na samostalno izučavanje (ponavljanje) određenog gradiva, a za vreme pripreme izvršiti samo proveru spremnosti.

Takođe je dobro da se mlade starešine postupno obučavaju u osposobljavanju za obavljanje dužnosti pomoćnika i oficira palubne straže, s tim da se sa planom njihove obuke u vožnji upoznaju i svi oficiri palubne straže, odnosno komandanti manjih brodova (kad se priprema vrši u okviru plovne jedinice), koji ih za vreme vožnje i vežbe obučavaju i proveravaju ono što je predviđeno planom.

Nije retka pojava da mlade starešine, zbog obilja zadataka koji im predstoje, zaboravljaju na stalan i sistematski kontakt i rad s potčinjenima. Na ovo posebno treba ukazati jer će teško postati dobar starešina i vaspitač onaj koji po ceo dan sedi u kabini i rešava razne zadatke a dodir sa ljudstvom održava samo preko opštrebrodskih vežbi, vežbi borbenog komandovanja, sastanaka i konferencija. Dobar starešina ne samo da će naći dovoljno vremena da lično rukovodi obukom ili vrši nadzor, već će, s bliskošću i neposrednošću znati sve potrebe i zahteve svojih potčinjenih.

Nije poželjno mlade starešine previše koristiti i zaduživati nizom drugih, manje važnih zadataka, često tražiti razne izveštaje i opterećivati ih pretežno administrativnim poslovima, naročito u vođenju brodske dokumentacije. Pored toga nije vaspitno bez velikih potreba pozivati ih u komande a naročito u slobodno vreme i davati im poslove koji im ne pripadaju. Ovakvim radom može se kod njih stvoriti utisak da se koriste za manje

važne poslove za koje se u osnovi nisu školovali i da je to možda izraz nepoverenja u njihove sposobnosti za važnije zadatke.

Rad mladih starešina na vaspitanju ljudi i odnos prema njima

Mlade starešine naročito mnogo treba da rade u smislu razvoja sklonosti za rad sa potčinjenima, pošto je to jedan od njihovih najvažnijih zadataka. Treba uvek imati na umu reči druga Tita: ... „Naše najveće bogatstvo je čovek, nov čovek, socijalistički čovek, koga treba izgrađivati“ ...¹⁾ i, „Monolitnost jedne armije ne sastoji se samo u nekoj gvozdenoj disciplini u odvajanju oficira od vojnika, već u svesnoj disciplini vojnika, koja će se sticati na taj način što će se oficiri drugarski odnositi prema vojnicima, shvatiti njihove poteškoće i znati da i psihički ulaze u unutrašnji život vojnika“²⁾. Iz ovog jasno proizilazi od kolike je važnosti da mladi starešina već od prvog dana svog boravka i rada u jedinici ili na brodu zna prilaziti mornaru, poštovati njegovu ličnost i gajiti puno poverenje u njega.

Pošto je ovo jedan od najodgovornijih a i najtežih zadataka svakog starešine, utoliko je potrebnije da se sa mladim starešinama odmah po dolasku na brod (jedinicu) održi dobro pripremljeni seminar, na kome će se upoznati sa iskustvima bilo u vojnostručnom, ideološko-političkom ili moralnom vaspitanju u jedinici. U tome naročito važnu ulogu imaju starešine koje su duže u jedinici i poseduju veće iskustvo. Referat na ovakvom seminaru najbolje je da drži komandant jedinice (broda) i iznese presek moralno-političkog stanja, sa posebnim osvrtom na uzroke karakterističnih pojava, grešaka i propusta bilo pojedinaca ili kolektiva. Posebno je korisno da se vrše upoređenja i daju pouke za rad mladih starešina, kako bi što više iskoristili seminar za svoj budući rad.

¹⁾ Tito, na VI kongresu Saveza omladine Jugoslavije.

²⁾ Tito, pitomcima XI klase Vojne akademije JNA pri njihovom unapređenju u čin potporučnika.

Takođe je korisno da i oni diskutuju i iznose svoja mišljenja. Mlade starešine mogu dati najviše korisnih predloga o kulturno-zabavnom radu, fizičkom vaspitanju i organizaciji vannastavnih aktivnosti, jer u tome imaju sveža iskustva iz škola i akademija. Njihove predloge i mišljenja treba pažljivo slušati i nastojati, ukoliko se može, sprovesti u praksu, jer će baš oni u prvo vreme i ispoljiti najveću aktivnost na tim sektorima.

Vrlo važno, i jedno od osnovnih pitanja u radu sa mladim starešinama, predstavlja lični primer starijeg. Poznato je da mladi ljudi najčešće nastoje da oponašaju starije, pa bilo to u pozitivnom ili negativnom smislu. Zbog toga, ako želimo da nam u jedinici (na brodu) vlada red i normalan tok obuke i rada, moramo se izboriti i u potpunosti ostvariti da starešine svih stepena deluju pozitivnim ličnim primerom. Istina, to zahteva dosta samoodricanja i naprezanja, ali se to višestruko isplati kroz dobro stanje jedinice, što donosi veliko lično zadovoljstvo svakom starešini. To, dalje, traži da se starešine u svom radu i delovanju dosledno pridržavaju odredaba postojećih pravila, propisa i uputstava, da ih primenjuju objektivno i stvaralački, i da svoje lične interese podređuju interesima službe. Samo takvim radom i držanjem postići će puni i stvarni autoritet, koji će im olakšati rukovođenje potčinjenima i donošenje pravilnih odluka i njihovo sprovođenje i u najsloženijim i najtežim situacijama.

U radu sa mladim starešinama ne sme se zaboravljati ni na njihov lični i porodični život. Nije dovoljno samo paziti i pratiti njihov službeni deo rada, samo dok su na brodu (jedinici). Razumljivo je da se zbog toga baš i najčešće i najviše greši, jer je poznato da naše društvo zahteva svestrano vaspitnog čoveka, pa i starešinu ne smemo gledati dvojako — službeno i privatno. Ne može se na porodični život starešina gledati kao na sporednu stvar, naročito kad se radi o mladim starešinama. U stvari trebalo bi da bude obratno, jer baš njima treba najviše i najneposrednije pomoći. Često će starešina osetiti i oceniti kad potčinjenima treba prilaziti i s njima iskreno, drugarski i ljudski porazgovarati i pomoći im.

Ovakvi momenti obično su presudni u stvaranju neposrednosti i bliskosti sa potčinjenima.

Radi boljeg međusobnog upoznavanja i zbližavanja, naročito između porodica starešina, u praksi se koriste razne korisne forme: drugarske večeri, razne posete jedinici i dr. Povremeno organizovane kolektivne posete brodovima od strane porodica starešina dobre su i korisne za razvijanje boljih međusobnih odnosa.

Postepeno odvajanje mladog starešine od kolektiva neminovno dovodi do stalnog padanja iz greške u grešku, ali i u tom slučaju se ne sme smatrati da se više ne može popraviti. Uz uporan rad svih faktora vaspitanja, a posebno pravilnom orijentacijom i stalnom brigom pretpostavljenog i kolektiva, većina njih mogu postati dobre i valjane starešine. Prema mlađima je vrlo štetan odnos sa predodređenim mišljenjem. Isto tako, ako se dogodi da pojedine mlade starešine dobiju rđavu reputaciju, njima treba prilaziti ljudski i realno ocenjivati njihove želje i mogućnosti za popravljanjem i otklanjanjem nedostataka, jer ranije navike ne mogu u kratkom periodu otkloniti, naročito nedostatke koji su vezani za osobine karaktera.

Isto tako, već u početku treba se boriti protiv raznih formi grupaštva mladih starešina bilo prema funkcijama, činu ili na drugoj osnovi. Ono se ponekad može i pravdati, naročito ako se pojavljuje posle izvršene školske vožnje ili izvedene taktičke vežbe, kada se obično po manjim grupama pretresaju razni problemi i izmenjuju iskustva, neposrednije i otvorenije nego na bilo kakvoj analizi. Međutim, ako grupisanje postaje stalna praksa može biti štetno i tada se ostale starešine i kolektiv starešina moraju suzbijati stalnim i neposrednim kontaktima počev od komandanta jedinice do najmlađeg starešine. Pri tome je neobično važno da se starešine u slobodnom vremenu prisno i nenametljivo uključuju u kolektivni život, u kulturnu i fiskulturnu delatnost jedinice (broda), usmeravajući svoju aktivnost prema ličnim željama i sklonostima.

Kapetan fregate
NIKOLA ZELENI

PRIHVAT MLADIH STAREŠINA NA BRODU

Pre nego što pređem na analizu konkretnih postupaka u procesu prihvata mladih starešina na školu želim da ukažem na neke objektivne momente koje bi tom prilikom trebalo imati u vidu.

Svaka nova sredina zahteva od ljudi da joj se prilagode, što je naročito izraženo kod tako specifične sredine koja se zove brod — plovni sastav.

Mladi ljudi veoma lako potpadaju pod uticaj sredine, prihvatajući u njoj ono što je pozitivno, ali i ono što nije. Zato primer sredine, posebno primer pretpostavljenog starešine, deluje kao snažan vaspitni faktor.

U doba kad stupaju na dužnost vojnopomorskog starešine, mladi ljudi su, prirodno, veoma ambiciozni. Prva vožnja, prvo doživljeno nevreme na moru prva nastava sa mornarima, prvo gađanje, prvi manevar brodom koji potporučnik izvede itd. — sve to najduže ostane u sećanju mladog starešine i to baš onako kako je doživljeno.

Vodeći računa o potrebi i želji mladih starešina da rade intenzivno na svom vojnostručnom i ideološko-političkom uzdizanju, ne smemo gubiti iz vida ni njihove potrebe za kulturnim životom i rasonodom, sklonosti i zahtevne mladosti. Zato je mišljenje da mladog starešinu treba toliko opteretiti „da on nema vremena za druga razmišljanja“ pogrešno i štetno. Ono nije u skladu sa zahtevima za svestranim obrazovanjem i vaspitanjem u našem društvu i našoj armiji.

Pred mladog oficira postavlja se zadatak da se relativno brzo osposobi za samostalnu dužnost, dok mladi

podoficir u najskorije vreme postaje komandir boračkog odeljenja ili borbene stanice. Zato je predugo zadržavanje mladog starešine na određenoj stepenici napredovanja (ukoliko je on već sazreo da napreduje dalje) štetno i to toliko kao što je štetno preterano forsiranje, koje neminovno dovodi do praznina u obuci mladih starešina.

Kad radimo na vaspitanju i obrazovanju mladih starešina, ne smemo polaziti u svojim zahtevima ni od uslova kakvi su bili kada smo imali njihove godine, ni samo od naših saznanja u savremenim uslovima. Moramo u potpunosti sagledati činjenicu da su mlade starešine koje danas dobijamo u jedinice rođene i odgojene u neporedivo povoljnijim uslovima slobodne socijalističke izgradnje. To se moralo odraziti na njihova saznanja, zahteve i mogućnosti. Mislim da greše pojedinci koji svoje zahteve mladom starešini postavljaju sa motivacijom „mi smo u NOB-u izvršavali mnogo teže zadatke, gladni, nedovoljno opremljeni i naoružani“... Čvrsto sam ubeđen da nema mladog starešine koji ove činjenice ne smatra herojskim podvizima i koji na učesnike revolucije ne gleda sa neizmernim ponosom i poštovanjem. Isto tako ubeđen sam da bi mlade generacije bile spremne da u sličnim uslovima naprave slične podvige. Ako razlike između starijih i mlađih i postoje, one su samo u stepenu saznanja, zrelosti, životnog, radnog i ratnog iskustva, a to se samo pozitivno može iskoristiti u procesu vaspitanja mladih generacija.

Prvi prihvata mladih starešina u plovnom sastavu lakih površinskih snaga

Pošto pravilan prihvata mladih starešina olakšava rad na njihovom kasnijem vaspitavanju i obrazovanju, nužno je da se u plovnom sastavu izvrše blagovremene i temeljite prethodne pripreme, gde se moraju angažovati komanda, kolektiv starešina, osnovna organizacija SKJ i posade brodova u odgovarajućem obliku.

Kad u jedinicu dolazi nekoliko desetina mladih starešina, to treba za nju da bude veoma značajan događaj.

Mlade starešine, po mom mišljenju, treba da primi komandant plovnog sastava u prisustvu članova komande, komandanata nižih taktičkih sastava i komandanata brodova. Ako je moguće ne bi bilo suviše da budu prisutni i svi oficiri plovnog sastava radi snažnijeg vaspitnog efekta takvog prvog susreta. Trebalo bi da se već kod prvog susreta oseti čvrstina i kompaktnost kolektiva, briga za čoveka i poštovanje ličnosti, disciplinovanost, drugarstvo, prisnost i odmerenost — upravo onakvi odnosi kakvi su vladali u danima slavne NOB, koji su umnogome doprineli da u neverovatno teškim uslovima naše partizanske jedinice trijumfuju, odnosi koji moraju trajno da karakterišu naše jedinice.

Netaktički je i nepravično na prvom koraku pomenuti novodošlom starešini njegove slabosti. Svi mi želimo da sa promenom sredine izmenimo i sebe u smislu prevazilaženja sopstvenih slabosti koje su se ispoljavale u dosadašnjem radu. Zato kada bismo u novoj sredini već na prvom koraku osetili da nas znaju po starim slabostima, popustila bi naša želja da otklonimo te slabosti. Bilo bi još gore ako bismo kroz taj prvi kontakt shvatili da nam te slabosti nisu tako veliko zlo jer nam drugovi u novoj sredini o njima govore u šali i smehu. Praksa je pokazala da mnoge slabosti koje je mladi starešina ispoljavao u uslovima pitomačkog života može vrlo brzo da otkloni dinamika novog života, rada, obaveza i zadataka. Ako se pak te slabosti budu ponavljale i u novoj sredini, još uvek ima vremena da se kroz rad otklanjaju snagom kolektiva i ličnim nastojanjem pojedinaca.

Mi nemamo pravo da nekog pripadnika jedinice koji greši odvajamo unapred od novoprispelih članova kolektiva, ako već nismo bili sposobni da mu ranije pomognemo. Nužno je upozoriti mladog druga koji dolazi u jedinicu na nezdrave pojave i slabosti u kolektivu, na njihove uzroke i posledice. Međutim, treba mu pružiti mogućnost da kroz borbu kolektiva protiv štetnih pojava za čoveka i sam sagleda te pojave i usmeri svoje snage na jačanje moralno-političke snage i borbene gotovosti u kolektivu. Komandant broda na koji dolazi mladi starešina treba da ga pravilno primi na brod, da unapred

obavesti i pripremi celokupnu posadu, da ga po dolasku na brod upozna sa svim članovima posade i njihovim dužnostima. On treba prvih dana da mu pomogne što više u rešavanju ličnih pitanja i da ga postepeno i detaljno uvodi u celokupnu problematiku broda.

Korisno je da sekretar osnovne organizacije SKJ što pre održi sastanak sa novoprispelim članovima SKJ i da ih u detalje upozna sa problematikom osnovne organizacije, pozitivnim iskustvima i nerešenim pitanjima. Takav sastanak pozitivno utiče na mobilisanje snaga mladih starešina i njihovo brzo i aktivno uključivanje u rad organizacije. Nužno je posvetiti posebnu pažnju radu sa mladim starešinama koji nisu članovi SKJ u cilju njihove pripreme za prijem u članstvo SKJ. Naravno da je duži proces, koji zahteva angažovanje sekretarijata i celokupnog članstva osnovne organizacije. Takođe je nužno da se što pre mlade starešine upoznaju sa celokupnim kolektivom plovne jedinice, što se može učiniti preko vojničkih sastanaka, sastanaka osnovne organizacije, na nastavi, u menzi itd.

Kod takvog ili sličnog prihvata mladih starešina biće ispoljena čvrstina kolektiva, pravilan rad komandi i osnovne organizacije i briga za čoveka, što sve stimuliše i obavezuje mladog starešinu na zalaganje i samopregor u izvršavanju zadataka u početnom periodu njegovog oformljenja, a i ubuduće.

Rad na postepenom uključivanju mladog starešine u dinamiku života i rada broda (plovnog sastava)

Ovde želim da ukažem na neka pozitivna iskustva i propuste koje je praksa ispoljila u mnogim našim plovnim jedinicama.

Mladi oficiri ostaju jedno vreme na stažu, upoznavajući se postupno sa celokupnom brodskom organizacijom, naoružanjem, tehnikom i njihovom upotrebom, zadacima itd. Oni tada nisu materijalno zaduženi, a paralelno sa obukom u naoružanju i tehnici ne obučavaju se i u materijalno-finansijskom poslovanju. Međutim, daje

im se dužnost finansijskog režisera ili blagajnika menze odnosno kantine. U jedinici gde im se ne pruža pomoć u izvršavanju tih dužnosti obično dolazi do slabosti i propusta usled neznanja. Ovaj problem je još više izražen kod mladih podoficira koji dolaze na samostalnu dužnost, a pored toga primaju i određeno materijalno zaduženje. Njima koji do tada ničim nisu bili zaduženi (sem puškom i ličnom opremom u školi) odjeđanput se stavljaju na ličnu odgovornost milionske vrednosti to često uz neažurno knjigovodstvo, ne dajući im svakodnevnu pomoć i ne vršeći propisane kontrole. A kada dođe do manjka i štete, onda smo spremni da, u duhu propisa i pod izgovorom brige za tehniku, preduzimamo sankcije samo prema njima, ne vodeći računa koliko smo i sami tome doprineli.

Smatram da je nužno u svim jedinicama održati kraće seminare za mlade starešine pre nego što se materijalno zaduže. Na tim seminarima bi se obradila konkretna pitanja iz oblasti materijalnog poslovanja na brodu sa kojima će se susretati u praksi (postupak oko: primopredaje inventarskog i potrošnog materijala, opravki u tehničkim i drugim radionicama, vođenja primopredajnih listova, knjige inventara i spiskova opravki i slično), a pored toga mlade starešine bi se upoznale sa stanjem i smeštajem tehnike i naoružanja, alatom, rezervnim delovima, sredstvima za održavanje i čišćenje. Bilo bi veoma korisno kada bi postojao neki priručnik u vidu propisa, dostupan mladom starešini, radi lakše orijentacije i kod priprema za materijalno zaduživanje. Smatram da bi, načelno, mlade starešine trebalo materijalno zadužiti posle deset dana provedenih na brodu.

Deo obuke mladih starešina organizuje se planski i sistematski u okviru komande plovnog sastava. Ipak, najveći deo obuke odvija se u okviru broda, što pred komandu broda i mlade starešine postavlja određene zadatke.

Komandant broda, po mom mišljenju, trebalo bi da izradi orijentacioni plan rada sa mladim starešinama, prilagođen planu komande plovnog sastava i potrebama sva-

kog pojedinca. Na realizovanju toga plana moralo bi se raditi svakodnevno, istrajno, postupno i studiozno.

Dužnost je mladih starešina da što pre detaljno upoznaju brod u celini (konstrukciju, pogon, naoružanje, tehniku, moguće kvarove i mogućnosti otklanjanja, borbene rasporede itd.). Pri tome oni moraju neprekidno proširivati znanje stečeno u školi i biti načisto s tim da im ono nije dovoljno za uspešno vršenje dužnosti, već ga je nužno stalno proširivati.

Kad komandant broda planira vožnju, dobro je da posebno planira i vožnju radi obuke mladih starešina. Mlade oficire treba postupno uključivati u dužnosti pomoćnika, dublera i oficira straže. Kroz obuku mladih podoficira, koju treba organizovati u okviru njihovih BO i BS, treba težiti da se u praksi teorijska znanja uvežbaju do savršenstva. U narednoj etapi mladog podoficira valja obučavati na dužnosti pomoćnika oficira straže, a mladom oficiru omogućiti manevar brodom u povoljnim uslovima i stražu u teškim uslovima, uz kontrolu i pomoć. Mislim da greše oni malobrojni komandanti koji manevar smatraju svojim isključivim i neprikosnovenim pravom, jer time manje doprinose bojnoj gotovosti svoga broda u najtežim uslovima.

Mlade starešine treba smelo, ali organizovano uključivati u vršenje periodičnih dužnosti i pomoći im da ovladaju organizacijom rada na brodu, izvršenjem zadataka iz dnevnog i sedmičnog rasporeda zanimanja, da se upoznaju sa uslovima sidrišta, potrebama broda u luci i slično. Korisno je da se tada mlade starešine određuju na službu zajedno sa iskusnim pomorskim starešinama radi prenošenja iskustava.

Mladog starešinu, koji je do tada bio uglavnom objekt obuke, treba postepeno uključivati i u izvođenju obuke sa mornarima. Ovde se moramo čuvati dve moguće krajnosti: nije poželjno da potpuno skinemo obaveze sa sebe i previše opteretimo mladog starešinu izvođenjem obuke, ali je isto tako štetno da ga lišimo ove odgovornosti pod izgovorom nedovoljnog radnog iskustva. Treba imati u vidu da se uči i onda kada se drugi obučavaju. Dobro radi, na primer, onaj komandant TČ koji mladom

starešini planira nastavu sa mornarima, pomaže mu oko pripremanja časa, prisustvuje nastavi i zajedno sa njim vrši analizu časa, ukazujući mu na propuste, ali i na dobre strane u radu.

Mladi starešina stalno mora voditi brigu o svom ideološkom uzdizanju i moralno-političkom vaspitanju svojih potčinjenih. On mora biti aktivan u individualnom radu na svom ideološko-političkom obrazovanju a isto tako i na kolektivnim oblicima toga rada — naročito kroz grupe. Često se susrećemo sa pojavom da nam najmlađe starešine nerado diskutuju na debatnim sastancima, bilo zato što su se individualno slabo pripremili bilo što se ustručavaju, za što su često krivi i njihovi stariji drugovi. Greše oni drugovi kada od najmlađih očekuju isti kvalitet diskusije kao od starijih. Još više greše pojedinci koji hoće da diskutuju uvek i po svaku cenu, bez obzira na nivo svog znanja. Praksa moje jedinice je pokazala da se mlade starešine brže aktiviraju kada se pripreme za debatni sastanak po manjim grupama. Tada je individualna priprema temeljitija. Na debatnom sastanku jedan iz grupe iznosi mišljenje grupe da bi se kroz diskusiju i borbu mišljenja izgrađivali zajednički stavovi.

Mlade starešine treba uključivati u rad na MPV mornara i to mlade oficire da obrađuju teme iz godišnjeg programa, a mlade podoficire da održavaju dnevne informacije. Ovde su organi komande, a posebno organi MPV u plovnom sastavu, dužni da pruže pomoć mladom starešini oko pripreme za nastavu (izbor metodskog postupka, literature, nastavnih sredstava). Posebnu pažnju treba posvetiti kolektivnoj pripremi. Dobro je da pomoćnik komandanta za MPV prisustvuje prvim časovima mladih starešina, da bi kasnije zajedno sa njima izvršio analizu časa i ukazao na propuste, kao i na dobre strane.

Mladi starešina će najbolje doprineti jačanju moralno-političkog stanja svoje jedinice ako pod pozitivnim uticajem kolektiva i primerom pretpostavljenih usmerava svoje postupke u skladu sa propisanim i moralnim normama. On mora biti samokritičan, realan u svojim zah-

tevima, odmeren prema svojim potčinjenim i uvek nastojati da i sam svojim pozitivnim stavovima i postupcima deluje vaspitno na kolektiv.

Mlade starešine u slobodnom vremenu

Specifični uslovi i naponi života na brodu zahtevaju pravilnu zamenu u radu i odmoru posada. Potrebe za aktivnim odmorom, pravilnim rasporedom i korišćenjem slobodnog vremena, svestranim obrazovanjem, punim i raznovrsnim svakodnevnim životom, rasonodom itd. — sve su to momenti koje ne smemo izgubiti iz vida kada radimo na vaspitanju mladih starešina.

Jedan deo slobodnog vremena treba prepustiti mladom starešini da ga iskoristi prema svom nahodenju i potrebama. Naravno da kolektivu nije svejedno da li će za to vreme mladi starešina čitati, kulturno se zabavljati, baviti sportom i sl., ili će pak lenčariti, provoditi vreme u kafani itd.

Drugi deo slobodnog vremena treba mladom starešini planirati ili, još bolje, nastojati da ga on sam planira za rad sa svojim potčinjenim. U plovnoj jedinici, gde su vannastavne aktivnosti dobro organizovane, mladom starešini se pruža prilika da, organizujući rad sa mornarima, i sam nađe zabavu i rasonodu. Za koju će se kulturno-prosvetnu ili sportsku sekciju opredeliti to je individualna stvar. Ali činjenica je da nema starešine koji se ne može bar negde uključiti. Kroz ovakav rad stvara se još čvršće drugarstvo a posade postaju svežije za nove napore. Treba naglasiti da angažovanje mladih starešina u okviru vannastavnih aktivnosti samo na papiru može jedino da ih dezaktivira.

U većim plovnim jedinicama valja oformiti aktiv mladih starešina, čiji bi zadatak, pored ostalog, bio da saraduje sa omladinom na terenu. Korisno je da se mladi starešina angažuje pojedinačno u radu omladinske organizacije. Ova oblast rada — saradnja sa omladinom na terenu i uloga aktiva mladih starešina — zaslužuje posebnu pažnju i detaljniju analizu.

Domovi JNA pružaju velike mogućnosti mladom starešini za raznodnu i kulturno uzdizanje. Zato je nužna bolja koordinacija u radu komande plovne jedinice i uprave domova JNA u mestima baziranja, usmeravanja mladih starešina na dom JNA i mogućnosti koje mu on pruža.

Na kraju, umesto zaključaka, želim naglasiti da je pravilno vaspitanje i obrazovanje mladog starešine zajednički zadatak vaspitača i vaspitanika, da izvršenje ovog zadatka zavisi od obostrane upornosti, sistematskog rada i iskrenih želja za uspehom.

Poručnik fregate
MOMČILO VASIĆ

PONAŠANJE PREARMIJSKIH DELINKVENATA U TOKU SLUŽBE U KADRU

Broj maloletnih prestupnika raste iz godine u godinu i sve više zabrinjava odgovorne faktore gotovo u celom svetu. Sve je veći broj institucija i stručnjaka koji su sebi postavili za cilj da unesu nešto više svetla u ovaj nadasve zamršeni problem.

Pre stupanja u vojsku mladi delinkvent*) pretežno vreme provodi u društvu sebi ravnih mladića. Za te mlade ljude najčešće je karakteristično da nemaju radnih navika, da su skloni alkoholu, tuči i drugim prestupima i da poseduju mnoge negativne osobine ličnosti. Eventualne pozitivne sklonosti i razne sposobnosti delinkventa u takvoj sredini ne mogu doći do izražaja. U armiji se takav prestupnik prvi put nalazi u kolektivu koji se sastoji od pretežnog broja pozitivnih mladića. Među njima postoje uvek i takvi koji osećaju potrebu da izraze svoj uticaj i na neposrednu okolinu. Osim toga, u armiji je mladi delinkvent najčešće prvi put u sredini u kojoj je u ravnopravnoj ulozi u odnosu na mogućnost da ispolji svoje pozitivne osobine i sklonosti i da zahvaljujući njima i on postigne uspehe koji izviru iz svim ljudima svojstvene težnje za samopotvrđivanjem. Ta težnja, koju je takav mladić zadovoljavao i u svojoj ra-

*) U okviru ovog ispitivanja pod delinkventom se podrazumeva lice koje je pre stupanja u armiju zbog svog antisocijalnog ponašanja došlo u sukob sa zakonima naše zemlje te je stoga bilo osuđeno od jednog od naših redovnih sudova na neku vremensku kaznu zatvora.

nijoj sredini, bila je po pravilu usmerena u negativnom pravcu. Međutim, u armiji je ponašanje svakog njenog pripadnika javno, tj. od ustajanja do povećerja njegovi postupci su izloženi oceni i kritici celog kolektiva. Tako i najmanje ispoljavanje devijantnog ponašanja, za koje je delinkvent u svom ranijem kolektivu dobijao priznanja, ovde nailazi na osudu i odbacivanje.

Postoji niz teorija koje su pokušavale i pokušavaju da osvetle problem delinkvencije. Prve među njima bile su izrazito biološki orijentisane. Od ovih Lombrozova teorija o rođenom delinkventu spominje se još samo kao zabluda iz prošlosti. Kasnije se rađaju psihološke, psihodinamske i psihoanalitičke teorije, no one se sve više osnažuju socijalnim aspektima. Naime, one prihvataju značaj lične motivacije, ali istovremeno naglašavaju uticaj objektivnih okolnosti. Sve sociološke teorije polaze od prihvatanja delinkvencije kao društveno uslovljenog akta. Socijalne i kulturne tradicije i vrednosti su različite za heterogene grupe društva, tako da nužno postoje sukobi standarda jednih i drugih.

Čini nam se da je najprihvatljivija Lemertova teorija, prema kojoj su uzročni faktori delinkvencije sistematskog, situacionog ili simptomatskog karaktera.

Kod prvih je u pitanju vaspitanje u određenoj sredini, koja je prihvatila norme i vrednosti delinkventskog ponašanja. Tako, na primer, u određenim predgrađima mnogih velikih gradova većina stanovnika zadovoljava niz svojih potreba postupcima i delatnostima koje su u očitijoj koliziji sa pozitivnim zakonima svoje šire društvene sredine. Dete koje se vaspitava u takvom ambijentu od malih nogu usvaja takav sistem vrednosti. Ono od svoje neposredne okoline prima priznanje za postupke koji bi u drugoj sredini nailazili na osudu i odbacivanje. Stoga je u takvim slučajevima najčešće posredi samo devijantno ponašanje, a ne i neka psihopatološka devijacija ličnosti.

U drugom slučaju je delinkventsko ponašanje uslovljeno nekim situacionim faktorima. Velika oskudica ili druge teškoće i niz drugih situacija mogu navesti jednu, inače socijalizovanu ličnost na neki antisocijalni prestup.

U trećem slučaju delinkventski akt predstavlja simptom nekih nerešenih konflikata same ličnosti. Snažno osećanje krivice neke neurotske ličnosti može je navesti i na delinkventski prestup iz nesvesne potrebe za samokažnjavanjem ili iz agresivnih stavova prema članovima svoje bliže okoline, itd.

U toku 1965. godine izvršili smo jedno ispitivanje u našoj armiji, koje je imalo za cilj ne samo da utvrdi ponašanje prearmijskog prestupnika u vojsci (njegovu efikasnost i prihvaćenost) već i da se osvetle svi činioци koji bi mogli da putem organizovanog delovanja utiču na njegovo prevaspitanje. Trebalo je utvrditi mere i postupke pomoću kojih će starešina uticati na te ljude da posle odsluženja svoga roka prekinu sa ranije započetim antisocijalnim ponašanjem, tj. utvrditi načine pomoću kojih ih pripremiti za nov život u kome će, poput drugih građana, prihvatiti opštepriznate norme ili vrednosti svoje društvene sredine.

Da bismo postigli ovaj cilj, bilo je potrebno da utvrdimo vojničku efikasnost ispitivane grupe prearmijskih prestupnika u toku službe u kadru, zatim one činioce u vojničkoj sredini koji doprinose njihovom boljem prilagođavanju (u stvari procesu resocijalizacije, kao i značaj određenih uslova razvoja (porodične situacije, obrazovnog nivoa, boravka u domu za maloletne prestupnike) i poznijih životnih okolnosti (zasnivanje porodice, vreme provedeno na izdržavanju kazne i dr.) na uspešnost njihovog prilagođavanja na život u kadru.

Namera našeg istraživanja je pre svega bila da njegovi rezultati posluže našim starešinama (sanitetskim i opštevojnim) kao putokaz u nastojanjima da iskoriste pozitivne osobine vojnog kolektiva u procesu prevaspitavanja tih mladih ljudi.

Trupni starešina je u svakodnevnom, stalnom kontaktu sa tim mladim ljudima, pa će na prvom mestu od njegovog znanja i umešnosti zavisiti uspeh u njihovom prevaspitavanju. No, pogrešno bi bilo kada ne bismo naglasili ulogu trupnog lekara u tom delikatnom i teškom zadatku.

Kad starešina naiđe na prve teškoće, sa pravom se obraća lekaru za pomoć. Od njega očekuje da će mu objasniti uzroke devijantnog ponašanja takvog mladića. Lekar će tada, bilo sam, ili uz pomoć psihijatra, da postavi dijagnozu, a zatim da ukaže starešini na sve momente koje ovaj treba da ima u vidu u svojim daljim postupcima sa takvim mladićem. U pojedinim slučajevima, kada je, na primer, u pitanju devijantno ponašanje nekog teškog psihopate ili su uopšte posredi prvi simptomi duševne bolesti, lekar će slučaj, ne vraćajući ga u jedinicu, rešiti medicinskim kanalima. Pored toga, lekar ima i stalni zadatak da putem predavanja i konsultacija upozna trupnog starešinu sa problemima koji su u vezi sa manifestacijama neprilagođenog ponašanja vojnika u trupi.

Pokušaćemo da ukratko objasnimo uzroke neprilagođenog ponašanja većine prearmijskih prestupnika u vojsci. Potreba da se pripada nekoj socijalnoj grupi stiže se još u formativnom periodu razvoja ličnosti. Ona proističe, s jedne strane, iz prethodnih iskustava ostvarenih u toku zajedničkog života u kolektivu i, s druge, iz osobina ličnosti koje ulaze u interakciju. Stoga će se osoba sa rđavim iskustvima iz prvobitnog grupnog života u porodici, usled čega kod nje može doći do formiranja rđavih navika, sklonosti i nepoželjnih crta ličnosti, teže uklopiti u jedan konstruktivan kolektiv, a prearmijski delinkventi se upravo regrutuju iz ove kategorije ljudi. To je uzrok što će se oni i teže uključiti u jedan konstruktivan kolektiv kao što je vojni. U takvom kolektivu oni najčešće ne mogu da zadovolje svoje devijantne socijalne psihološke potrebe. Njihovo ponašanje u takvom kolektivu najčešće je neprihvatljivo, što dovodi do toga da bivaju odbačeni od kolektiva. Razume se, ne svi, već oni, a ti su, na žalost, u većini, koji, umesto da prihvate norme i ciljeve vojnog kolektiva, pokušavaju da mu se nametnu svojim socijalno neprihvatljivim ponašanjem.

Osećanje pripadnosti kolektivu (vojnom ili bilo kojem drugom) ima značajnu ulogu u održavanju psihičke stabilnosti jedne ličnosti. To će se osećanje razviti kod jednog mladog čoveka u vojsci ukoliko stupi u konstruk-

tivne interakcije sa drugovima iz jedinice. No, da bi stupio u takve interakcije, potrebno je da prihvati norme i ciljeve kolektiva. Osećanje pripadnosti kolektivu razvija iskrena prijateljstva među njegovim članovima. Ono daje pojedincu sigurnost da će mu se drugovi naći pri ruci u slučaju potrebe. Istovremeno je i on spreman da im to uzvрати na odgovarajući način. Pojedinaц se odriče nekih svojih egoističnih prohteva, ali za uzvrat kolektiv mu pruža sigurnost koja mu je uskraćena u situaciji kada je prepušten sam sebi. Osećanje pripadnosti kolektivu stvara kod pojedinaca uverenje da je cenjen i poštovan od svojih drugova i da će mu poverenje koje gaji prema njima biti i uzvraćeno. To osećanje, prema tome, omogućava zadovoljavanje socijalnih i psiholoških potreba jedne ličnosti i upravo stoga igra značajnu ulogu u održavanju njene psihičke ravnoteže.

Našim ispitivanjem bio je obuhvaćen 31 vod, u kojima su se nalazila 44 prearmijska delinkventa. Kao kontrolna grupa u toku ispitivanja vojničke efikasnosti i statusa koji su oni imali u svojim kolektivima, poslužili su svi vojnici iz jedinica u kojima su se nalazili delinkventi u toku svog kadrovske roka. Pri ispitivanju upotrebljeni su sledeći instrumenti: psihijatrijski intervju, Robšahova psihodijagnostička metoda, Vekslerov test sposobnosti, test afektivne vrednosti pojmova — APV (dopunsko dijagnostičko sredstvo za diferenciranje devijantne populacije od normalne), sociometrijski test (sredstvo za ispitivanje grupe dinamike), skala za procenu vojničke efikasnosti (sredstvo za ispitivanje objektivnog aspekta prilagođenosti) i skala za procenu kvaliteta jedinica.

Od statističkih mera primenjivane su: mere centralne tendencije, mere disperzije, T-test statističkih značajnosti razlika i proporcija frekvencije.

Rezultati ispitivanja i diskusija

Delinkvencija i efikasnost. Pre no što pređemo na iznošenje rezultata o efikasnosti ispitivanih prestupnika neophodno je da objasnimo pojam efikasnog vojnika.

Efikasnim vojnikom smo smatrali vojnika koji zauzima jedno od mesta na prvoj polovini rang-liste koja je načinjena prema uspešnom izvršavanju svih zadataka i pridržavanju obaveza koje nameće život u jedinici.

Polazeći od cilja ispitivanja, nas je, na prvom mestu, interesovalo koliki je procenat naših ispitanika bio efikasan kao vojnik i da li su se po efikasnosti naši ispitanici razlikovali od ostalih vojnika iz te jedinice. Zatim, u kojoj meri ta vojnička efikasnost zavisi od kvaliteta jedinica u kojima se oni nalaze, a u kojoj meri od stepena u kome ih kolektiv prihvata ili je pojedinac prihvaćen od naših ispitanika.

Svega 20,4% (9) ispitivanih prestupnika bili su efikasni kao vojnici. Gornja cifra jasno ukazuje da su mladi ljudi koji su pre odsluženja svog kadrovske roka iz različitih motiva došli u ozbiljan sukob sa zakonima (i društvenim normama) naše zemlje u mnogo manjem procentu efikasni vojnici od ostalih vojnika. To se moglo i očekivati jer norme vojničkog života čine sastavni deo opštedruštvenih normi naše sredine.

Vojni kolektivi, iako imaju iste ciljeve i zadatke, nemaju isti uticaj na strukturu potreba svakog pojedinog pripadnika i nisu u stanju da podjednako uspešno prevaspitavaju. Zato nas nije iznenadio rezultat što je u bolje ocenjenim jedinicama bio veći broj delinkvenata koji su bili efikasni kao vojnici. Ispitujući dalje problem efikasnosti, uzeli smo u obzir i kohezivnost jedinice*) i dobili sledeće rezultate:

1. svi ispitani mali vodovi (do 15 vojnika) kohezivni su i svi su ocenjeni kao vrlo dobri;

2. svi kohezivni vodovi srednje velične (15 do 30 vojnika) takođe su ocenjeni kao vrlo dobri, dok su nekohezivni vodovi srednje veličine u većem broju ocenjeni kao prosečni;

3. veliki vodovi (preko 30 vojnika), bez obzira kako su ocenjeni, vrlo retko su kohezivni.

Iz ovih interesantnih podataka proizilazi da je kohezivnost u malim vodovima i vodovima srednje veličine

*) Kohezivnost je indikator bliskosti između članova grupe i spremnosti za saradnju na ostvarivanju zajedničkih ciljeva.

jedan od značajnih indikatora kvaliteta jedinice. U kohezivnim jedinicama smo našli dva puta više efikasnih ispitanika nego u nekohezivnim.

Težeći da utvrdimo i uticaj intelektualnih sposobnosti na efikasnost, našli smo da su efikasni ispitanici najčešće prosečno ili natprosečno inteligentni. Logično je pretpostaviti da je za vojničku efikasnost neophodan određen stepen inteligencije, zbog čega se među efikasnim vojnicima — ispitanicima nalazi vrlo mali broj sa niskim intelektualnim sposobnostima. Obrnuto, visok stepen intelektualnih sposobnosti ne garantuje vojničku efikasnost, jer je za nju neophodna prisutnost mnogih drugih faktora, a na prvom mestu dobra motivacija. Kada smo, ispitujući efikasnost, uzeli u obzir i to kako je kolektiv prihvatio bivše delikvente, našli smo da ni jedan od efikasnih ispitanika nije bio odbačen od drugova iz jedinica. Razlozi zbog kojih vojni kolektivi u mnogo većem procentu odbacuju neefikasnost vojnika proizilaze, kao što je to u uvodu rečeno, iz činjenice da prihvaćenost zavisi od stepena socijalizacije pojedinaca. Onaj koji prihvata norme kolektiva, a to je u našem slučaju efikasan bivši delinkvent, samo u izuzetnim slučajevima biće odbačen od njega.

Pre nego što iznesemo podatke o tome kako su naši ispitanici prihvatili svoje kolektive, moramo u najkraćim crtama analizirati razvojni put takvog ponašanja.

Kada se ispituje lična i porodična istorija delinkventna, gotovo se po pravilu u njoj nailazi na momente koji su doveli do poremećaja u socijalnom razvoju, a koji potiču još iz detinjstva. Sukob sa ocem, koji ima za posledicu pobunu protiv oca, kasnije se generalizuje u jedan opšti buntovnički stav protiv svih autoriteta (pa razume se i protiv normi koje propisuje taj autoritet). Taj buntovnički stav se u jedinici manifestuje u raznim oblicima socijalno neprihvatljivog ponašanja koje nailazi na opštu osudu u kolektivu i ima za posledicu odbacivanje takve ličnosti.

S druge strane, svaki čovek ima potrebu da bude prihvaćen od kolektiva u kome se nalazi, jer to prihvatanje dovodi do osećanja sigurnosti i stabilizacije ose-

ćanje lične vrednosti. Delikventi koji su još u detinjstvu bili odbačeni i kod kojih je upravo zbog te odbačenosti bilo poremećeno osećanje sigurnosti i osećanje lične vrednosti pokazuju još izrazitiju želju da ih kolektiv prihvati nego drugi vojnici, kod kojih nije došlo do takvog poremećaja u socijalnom razvoju.

Takav vojnik se, s jedne strane, buni, ponaša se na neprihvatljiv način i odbacuje propisane norme i pravila, a s druge, zbog poremećenog osećanja sigurnosti i poremećenog osećanja lične vrednosti teži da se uključi u kolektiv, ali zbog promenjenih stavova, kao posledice promena u ličnosti zbog ranijih sukoba, bira rđave načine u kolektivu. Naime, kompleks manje vrednosti, stvoren zbog osećanja odbačenosti, izaziva potrebu za dominacijom, isticanjem i važenjem, a to nailazi na otpor kod drugova iz jedinice. U tom svetlu mi razmatramo i činjenicu dobijenu rezultatima da nijedan naš ispitanik nije odbacio kolektiv u kome se nalazi. Prosto rečeno, takav vojnik se celo vreme buni protiv svih naredbi i protiv svih naredbi i protiv svih zahteva koji se pred njega postavljaju, a istovremeno želi da se uključi u kolektiv i da ga taj kolektiv prihvati.

Razmatrajući odnos između redosleda rođenja i stepena efikasnosti, uočili smo da su prvorodena deca manje efikasna do ostale dece. Istovremeno smo našli da ta prvorodena deca očevidnije pokazuju želju za uključivanjem u kolektiv, tako da bismo smanjenu efikasnost, koja se kod njih najčešće pojavljuje, mogli da objasnimo većim ulaganjem energije u prihvaćenost nego li u efikasnost. Jednostavnije rečeno, možemo očekivati da će veći broj prvorodene dece biti društveni, ali ne i izrazito efikasni vojnici.

Neoženjeni vojnici su u mnogo manjem procentu efikasni, što se moglo i očekivati. Bračna veza u najvećem broju slučajeva ukazuje na spremnost pojedinca da prihvati određene društvene obaveze, što je u izvesnom smislu i pokazatelj koji ukazuje na spremnost da se prihvate društvene norme.

Rđavu procenu svog položaja u grupi su imali i efikasni i neefikasni delinkventi. To bi se u poređenju sa

normalnom grupom dalo objasniti baš razlikom u onim osobinama ličnosti koje su indikatori socijalne zrelosti (drugarstvo, skromnost, politička svest i sl.).

Ispitivanje je pokazalo da su mladići koji su proveli izvesno vreme po domovima za maloletnike bili najvećim delom neefikasni vojnici. Prema tome, boravak u domu nije doprineo njihovom socijalnom sazrevanju. Štaviše, on je negativno uticao na taj proces, što pokazuju iskustva naših i stranih pedagoga.

Inteligencija i realnost socijalne procene ispitanika. Intelektualne sposobnosti zauzimaju vidno mesto u sistemu vrednosti svakog vojnog kolektiva i zbog toga su inteligentniji vojnici u znatno većem broju prihvaćeni. To se može objasniti na više načina. Prvo, intelektualne sposobnosti, kao što je rečeno, zauzimaju vidno mesto u sistemu vrednosti svakog vojnog kolektiva, zatim, zahvaljujući tim sposobnostima, mogu se u većoj meri zadovoljiti razni interesi vojnog kolektiva. Osim toga, inteligentni ispitanici su višeg obrazovnog nivoa, čije sticanje povlači i sticanje većeg iskustva u grupnom životu.

Potrebno je ukazati i na rezultat da nijedan ispitanik nižeg intelektualnog nivoa nije živio u gradu, a gradski život osposobljava pojedinca da se bolje snalazi u kolektivnim aktivnostima, koje su od interesa i za vojni kolektiv. No, s druge strane, pojedine inteligentnije osobe, shodno strukturi njihove ličnosti, razvijaju određena interesovanja koja su više-manje inkompatibilna sa većinom interesovanja koja se favorizuju u vojnom kolektivu, što i dovodi do njihove izolacije od takvog kolektiva.

Intelektualne sposobnosti šire krug interesovanja, što za posledicu ima veću socijalnu ekspanzivnost. Na taj način povećava se i broj prijateljstva koje takav vojnici ostvaruje u svom kolektivu.

Posle analize uticaja intelektualnih sposobnosti na efikasnost razmatrali smo njihov uticaj na realnost socijalne percepcije. Naime, da bi procena socijalne percepcije bila realna, bivši delinkvent bi morao da poseduje bar minimum intelektualnih sposobnosti, mada visok stepen takvih sposobnosti ne mora da bude garancija dobre

procene, jer je ta procena uslovljena emocionalnom i socijalnom zrelošću ličnosti. Svi naši ispitanici sa realnom procenom su prihvaćeni od svojih kolektiva, pa su prema tome orijentisani na onaj deo kolektiva koji je njih prihvatio.

Još jedna vrlo simptomatična pravilnost je otkrivena u toku ovog ispitivanja. Gotovo kod svih ispitanika nađen je značajan podatak da su tokom školovanja (ako su već pohađali školu) ponavljali, jednom ili više puta, neki razred. Ovaj podatak bi se mogao interpretirati kao indikator radnog poremećaja u procesu socijalizacije jedne ličnosti. Škola sistematski opterećuje ličnosti (intelektualno i socijalno) i stoga ta opterećenja ne mogu da podnesu oni koji su ometani u svom intelektualnom ili socijalnom razvoju.

Psihičko stanje i najčešći delikti prestupnika. Ispitujući strukturu ličnosti kod ove grupe ispitanika, izuzetno retko smo nailazili na normalno struktuiranje ličnosti. Najčešće devijacije bile su izražene u formi neuroza, emocionalne nezrelosti, emocionalne nestabilnosti, vaspitne zapuštenosti i sl. Međutim, kao što se iz literature moglo sagledati, delinkventno ponašanje nije nužno vezano za određene psihopatološke poremećaje ličnosti. To znači da na takav oblik ponašanja možemo naići i kod normalnih i kod devijantnih ličnosti.

Najčešći delikti zbog kojih su naši ispitanici došli u sukob sa zakonom bile su razne vrste krađa i tuča.

Predlozi

Rezultati ovog ispitivanja dozvoljavaju nam da ukažemo starešinama na neke činioce koje bi mogli da iskoriste za prevaspitavanje onih mladića koji su pre stupanja u armiju predstavljali ozbiljan problem za svoju sredinu.

Pre svega, takvog mladića pri stupanju u kadar treba uvrstiti u manje jedinice, a u slučaju prekomande u kvalitetnije i kohezivnije jedinice (vodove).

Starešina treba aktivno da se angažuje oko skladnijeg uključivanja prearmijskog prestupnika u kolektiv. To znači da povede računa o stavovima drugova iz je-

dinice prema tom mladom čoveku i, ukoliko utvrdi da ti stavovi nisu pozitivni, da utiče da se oni izmene i time doprinese da ga drugovi iz jedinice prihvate.

Pored toga, starešina treba da iskoristi i ranije pomenutu težnju prearmijskog delinkventa da se uključi u svoj kolektiv, a da pri tome povede računa o načinu na koji ovaj nastoji da tu težnju ostvari. Potrebu za isticanjem mladića može starešina konstruktivno da usmeri na taj način što će mu pružiti mogućnosti da se ističe na onom domenu koji koristi interesima jedinice. To je, na primer, neka sportska ili kulturno-prosvetna aktivnost i sl.

Starešina treba da povede više računa o neoženjenim, prvorođenim, slabije obrazovanim i neintelegentnijim prearmijskim prestupnicima i onima koji su proveli izvesno vreme po domovima za maloletne prestupnike.

Profesor

dr BRANKO SVEČANSKI

Sanitetski pukovnik, psiholog

MARA ĐAKIĆ

Psiholog

SULEJMAN HRANJICA

O ADAPTACIJI NEKIH KATEGORIJA VOJNIKA U TRUPI

Predmet našeg interesovanja je posebno usmeren na neke kategorije vojnika koji teško usvajaju norme vojničkog života. Radi se o slučajevima koji se nalaze u trupi delimično kao posledica nepotpune klasifikacije i selekcije ili iz drugih razloga, a vrlo teško je unapred prognozirati — čak i ako su klasifikacija i selekcija najidealnije sprovedene — kako će se takvi pojedinci ponašati u vojničkom kolektivu i obavljati svoje dužnosti. U osnovi se radi o lakšim oblicima umno zaostalih, psihopatskih (nastranih) i neurotskih ličnosti. Starešinski kadar i sanitetska služba u trupi ulažu velike napore, nastojeći da primene najpogodnije mere da se takvi pojedinci uspešno prilagode novim uslovima, kako bi što bolje savladali obuku i uspostavili pravilne međusobne odnose u vojničkoj sredini. Zajedničkim naporima starešinskog kadra u trupi permanentno i uspešno se rešavaju mnogi od ovih problema kroz sistem vaspitanja, vojno-političke obuke i kulturno-prosvetnog rada. Međutim, ima i slučajeva koji se ne mogu rešiti u trupi, te je potrebna viša stručna psihološko-psihijatrijska pomoć, bilo neposredno u trupi, ili u višim vojnim psihijatrijskim ustanovama.

Ako se problem prilagođavanja posmatra sa aspekta trupne problematike i analiziraju naponi i mere koji se tamo preduzimaju da se broj neprilagođenih vojnika iz pomenutih kategorija svede na najmanji procenat, često nailazimo i na takve pojave gde se ovi slučajevi samo konstatuju, ili se njihove teškoće u prilagođavanju pove-

zuju sa postojanjem organskih oboljenja. Jedan procenat javljenih za lekarsku pomoć baš iz ovih kategorija prolazi kroz trupne ambulante i evidentira se pod dijagnozom: bez osobenosti. Takvi se vraćaju u svoje jedinice, jer kod njih nije dijagnosticirano nikakvo oboljenje. Međutim, takvi pojedinci nisu definitivno prekinuli da se vezuju za trupnu ambulantu ili postaju upadljivi svojim ponašanjem. Iskustvo govori da je trupna ambulanta najpogodnija instanca za grupisanje i slučajeva sa organskim oboljenjima i onih koji pokazuju psihopatološke reakcije u ponašanju a ne poseduju organska oboljenja. Uzroke neadekvatnom ponašanju takvih pojedinaca nije uvek lako otkriti. Svakako da je ovo pitanje aktuelno, jer ono signalizira da treba usavršavati formu u rasvetljavanju etioloških faktora koji utiču na takvo ponašanje.

Intelektualna zaostalost

Do promene testova osnovni kriterijum za procenjivanje intelektualnih sposobnosti svodio se na uspeh postignut u profesionalnoj aktivnosti. Takav način ocenjivanja intelektualnih sposobnosti morao je da se prihvati zbog toga što nisu postojali u upotrebi odgovarajući merni instrumenti-testovi, iako je poznato da uspešnost u poslu i produktivnost rada ne zavise samo od intelektualnih sposobnosti, već i stepena obrazovanja i stručnosti, motivacije i drugih faktora iz oblasti strukture ličnosti, s jedne strane, i socijalnih, fizičkih i tehničkih uslova sa druge.

Procenat intelektualno zaostalih osoba — prema raznim autorima u određenoj nacionalnoj populaciji — kreće se oko 2—3%. Stoga je prirodno očekivati da ni jedna armija ne može biti lišena intelektualno zaostalih slučajeva, te se problem prilagođavanja i osposobljavanja takvih vojnika za određene dužnosti nameće kao preka potreba. Ovaj problem postaje još aktuelniji kad se ima u vidu savremena vojna organizacija, njeno naoružanje i zadaci i činjenica da ne samo intelektualna zaostalost već i druge negativne i nepovoljne osobine ličnosti od-

ređuju neprilagođeno ponašanje u vojničkoj sredini. Intelktualno zaostale osobe u armiji, zbog potrebe da se izvesni njihovi zahtevi ograniče ili osujete i zbog toga što im se postavljaju ozbiljni zadaci, mogu da reaguju neadekvatno češće nego što je to slučaj u građanstvu. Dolaskom u armiju, te osobe na određen način prekidaju emocionalne veze sa svojom porodicom, prijateljima i drugovima. A imajući u vidu činjenicu da pored intelektualne zaostalosti često poseduju i izraženu emocionalnu labilnost, to sve utiče da u određenoj socijalnoj sredini, a naročito u novoj, ispoljavaju sklonost da reaguju netaktično, nesigurno, ispoljavajući bojažljivost, zapadaju u konfliktne situacije i pokazuju nesposobnost da izdrže uobičajena psihofizička opterećenja. Zbog toga često reaguju primitivno, nekritično i impulsivno.

Ako im se tada na određeni način ne ukaže pomoć, obično se osećaju usamljeni, zapostavljeni i pasivni u ponašanju. Oni tada mogu da pribegavaju neracionalnim mehanizmima odbrane. Često mogu da se poistovećuju sa onima koji su iz drugih razloga slabije prilagođeni i tako snižavaju prag emocionalne tenzije radi rešavanja određene konfliktne situacije. U stvari, to je samo delimično rešenje koji takve ličnosti primenjuju u prilagođavanju. Takvo ponašanje nije u skladu sa kolektivnim potrebama i jedinstvom, jer se ne zasniva na primerima najboljih vojnika. Uopšte uzev, njihovi oblici ponašanja mogu da se ispoljavaju veoma raznovrsno, u obliku agresivnosti, povlačenja, sanjarenja, kompenzacije, i slično. Sreću se i pojave da iz faze izrazite regresije kumuliranjem neprijatnih doživljaja osoba zapada u fazu izrazite agresije prema sebi ili drugima. I neznatni provokativni faktori mogu da ih podstaknu da primitivno reaguju.

Prema pravilniku za ocenu sposobnosti za službu u JNA, intelektualno zaostale osobe čiji je količnik inteligencije (JA), ispod 70 nesposobne su za službu. Vojne regrutne komisije lako trijažiraju teže oblike intelektualne zaostalosti i bez ikakvih mernih instrumenata i testova putem neposredne opservacije i podataka o njihovom ponašanju u građanstvu. Međutim, lakši oblici intelektualne zaostalosti teže se otkrivaju, a pogotovo

kad se radi o graničnim slučajevima, čiji je količnik inteligencije od 80 do 90. Takvi se obično otkriju kasnije u jedinicama prilikom obavljanja dužnosti. Ukoliko je dužnost na kojoj se oni nalaze teža i zahteva veće fizičke napore, utoliko oni pre ispolje svoju neefikasnost. S druge strane, intelektualnu zaostalost često je teško odvojiti od vaspitne i kulturne zaostalosti, te se takve osobe mogu u potpunosti izjednačiti, što neminovno može da dovede do nerealnog raspoređivanja na određene dužnosti. Zbog toga je potrebno da se ova razlika između umno i vaspitno i kulturno zaostalih ima u vidu da bi se imali precizni stavovi o njima. Od umno zaostalih osoba se ne može očekivati da uspešno i odgovorno izvršavaju svakodnevne zadatke kao sposobni, obrazovani vojnici. Uvek se mora imati u vidu njihova intelektualna sposobnost i osobine ličnosti u celini.

U jednom većem vojničkom kolektivu opservirane su psihopatske, intelektualno zaostale i neurotske ličnosti, njihova sposobnost prilagođavanja i vojnička efikasnost. Podaci su prikupljeni i iz nekih drugih jedinica, odnosno garnizona. Ukupno brojno stanje opserviranih u jednom dužem vremenskom intervalu iznosilo je 51 slučaj, od kojih 15 lakše umno zaostalih 19 psihopatskih i 27 neurotičnih ličnosti. Potrebno je napomenuti da ova podela nije striktno precizna, bar što se tiče same dijagnoze. Naime, pojedinci iz grupe psihopata ili umno zaostalih reagovali su i neurotski, a pojedinci neurotičari imali su i izvesne nastrane osobine. Zbog toga je grupisanje moralo biti izvršeno prema bitnim, strukturalnim osobinama, prema tome šta je u osnovi bitno u strukturi i ponašanju pojedinaca.

Osnovni kriterijumi prema kojima su pojedinci bili zapaženi u vojničkom kolektivu, bez obzira na to kojoj grupi pripadaju, svodila su se na:

— češće javljanje za lekarsku pomoć i ispoljavanje određenih subjektivnih žalbi;

— teže savlađivanje obuke, nedovoljnu pismenost i neposredovanje potrebnog obrazovanja;

— nemogućnost da se blagovremeno uklope u vojnički kolektiv i da ostvare potrebno drugarstvo;

— pojavu izvesnih disciplinskih prestupa kod pojedinaca;

— upadljivo ponašanje, zbog izvesnih crta i osobina ličnosti, kao impulsivnost, agresivnost, povlačenje u sebe, neshvatanje kritike i slično.

Metode koje su primenjene u proceni efikasnosti pojedinaca svodile su se na opserviranje njihovog ponašanja i način izvršavanja dužnosti, o čemu su iscrpno korišćeni podaci njihovih starešina; zatim podaci i mišljenja trupnih lekara i vođenje razgovora sa tim vojnicima. Njihove intelektualne sposobnosti procenjivane su pomoću testa revidirane bete koji služi za procenjivanje konkretne inteligencije i koji je pogodan za ovu populaciju. Pored toga, grupa je bila podvrgnuta sistematskoj medicinskoj obradi kroz specijalističku polikliničku službu radi isključivanja određenih organskih oboljenja. Pojedinci kod kojih to iz objektivnih razloga nije moglo biti učinjeno detaljno su pregledani u trupi.

Potrebno je istaći da se nije raspolagalo nikakvim prethodnim podacima o oceni njihovih intelektualnih sposobnosti. Razlozi i podsticaji za procenjivanje intelektualnih sposobnosti signalizirani su njihovim ponašanjem i teškoćama u praćenju vojničke obuke i izvršavanju zadataka na dužnosti.

U grupi onih koji su svrstani u intelektualno zaostale bilo je 10 sa količnikom inteligencije od 80 do 90, što ih svrstava u mentalno tupe i 5 sa količnikom inteligencije od 50 do 80, što odgovara inteligenciji mentalno debilnih osoba.

Oni sa mentalnom tupošću, tj. granični slučajevi sa količnikom inteligencije od 80 do 90, raspoređeni su na dužnosti u jedinici bez ikakve selekcije i ostali su na istim do kraja svog vojničkog roka. Druga podgrupa, sa količnikom inteligencije od 50 do 80, bila je raspoređena na lakše dužnosti, dvojica sa JA ispod 70 odmah pri dolasku a trojica za JA od 70 do 80 kasnije, i to na dužnosti bolničara, trpezaraca i vozara. Ovi sa JA ispod 70 su kasnije otpušteni kao nesposobni za službu u JNA.

Prema mišljenju i podacima koje su dali njihovi komandiri četa otežano prilagodavanje ovih vojnika svo-

dilo se na sledeće: teškoće u savlađivanju obuke većine od njih, a posebno onih iz podgrupe sa mentalnom debilnošću. Praćenje obuke kod pojedinaca je bilo otežano i zbog neposedovanja potrebnog osnovnog obrazovanja, jer nisu imali ni 4 razreda osnovne škole. Dvojica od njih teže su pratili obuku i zbog toga što nisu dovoljno poznavali jezik. Većina od njih više puta se javljala za lekarsku pomoć, a naročito kad se nalaze neposredno pred izvršavanjem težih zadataka. Zbog nemogućnosti da uspešno obave svoje dužnosti neki od njih kasnije su bili premešteni na lakše poslove. Ponašanje pojedinaca ispoljavalo se povremeno i u tome što su zbog neefikasnosti pozivani na odgovornost i savetovani, zatim u eksplozivnom reagovanju prema svojim drugovima, nereálnom shvatanju humora, povlačenju u samoću i pasiviziranje.

Proveravanjem njihovog zdravstvenog stanja kod većine nije nađeno ozbiljno organsko oboljenje. Uglavnom su subjektivne smetnje bile funkcionalne prirode ili lakši, prolazni oblici gripa, bronhitisa, glavobolje, mijalgije, zatim ravna stopala ili slično. Specijalističkim pregledima ovih vojnika nije registrovan nijedan slučaj organskog oboljenja zbog čega bi oni bili privremeno ili stalno onesposobljeni za služenje u armiji.

Na osnovu intervjuisanja ovih vojnika došlo se do određenog uvida u osnovne osobine njihove ličnosti.

Uzete su u obzir najkarakterističnije osobine, koje su se putem neposrednog intervjuja mogle uočiti. Po frekvenciji učestalosti kod pojedinaca u celoj grupi su bile ispoljene i distribuirane na sledeći način njihove osobine:

osobine:	procenat ispoljavanja
1. anksioznost (strepnja, stahovanje)	20 ⁰ / ₀
2. impulsivnost (naglost, nepromišljenost)	20 ⁰ / ₀
3. agresivnost (sklonost svađi, tuči)	10 ⁰ / ₀
4. infantilnost (detinjasto, nezrelo ponašanje)	35 ⁰ / ₀
5. pasivnost (poverenje)	20 ⁰ / ₀
6. asocijalne tendencije (sklonost kršenju socijalnih naravi)	30 ⁰ / ₀
7. superiornost (prećenjivanje) sebe	20 ⁰ / ₀
8. staloženost	20 ⁰ / ₀

Šematski prikaz njihovih osobina u grupi kao celini, prema ovim podacima iz intervjua, pokazuje da su pretežno proporcionalno zastupljene i distribuirane sve one bitne osobine, bilo negativne ili pozitivne, koje u osnovi usmeravaju ponašanje pojedinaca u određenim situacijama. Njihov procenat zastupljenosti, kao što se vidi, kreće se u proseku oko 20% po frekvenciji učestalosti u čitavoj grupi. Na donjoj granici su oni sa agresivnošću, a na gornjoj oni sa infantilnošću i asocijalnim tendencijama.

Nastojeći da se ovi pojedinci što bolje i uspešnije prilagode u jedinici, njihove starešine preduzimale su sledeće mere:

opismenjavanje onih sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem;

premeštanje na lakše dužnosti (trpezarci, vozari i bolničari);

— savetovanje i pozivanje na razgovore;

— pohvaljivanje, nagrađivanje i stimuliranje;

— zaduživanje pojedinih vojnika da ukazuju pomoć onima koji teže savladaju obuku i uopšte se teže uključuju u kolektiv;

— proveravanje zdravstvenog stanja u vezi sa njihovim subjektivnim žalbama.

— nastojanje da vojnici i starešine zauzmu prema njima najpravilnije stavove;

— primena površinskih psihoterapeutskih mera od strane trupnih lekara;

— uključivanje u zabavni život i sportske aktivnosti;

— konsultovanje komandira četa i trupnih lekara i međusobna saradnja u rešavanju problema kod pojedinaca.

Psihopatske (nastavne) ličnosti

Psihopatske ličnosti u trupi zauzimaju posebno mesto u sagledavanju njihove problematike zbog otežanog ili produženog procesa adaptacije, zbog primenjivanja oblika

u prilagođavanju koji nisu uvek prihvatljivi. Usled toga i oni svojim ponašanjem skreću na sebe pažnju drugovima i starešinama koji tada pokušavaju da im pomognu primenom određenih mentalno-higijenskih mera. U sistemu tih mera važno mesto zauzima njihov raspored na odgovarajuće dužnosti, primena motivacionih oblika (nagrađivanja, pohvala, izbegavanja diskriminacija), pravilni odnosi i ophođenje, davanje uputstava, savetovanje radi razvijanja odgovornosti i osećanja krivice koje je često kod takvih slučajeva zakržljalo. Smatra se da primena kazni mora biti odmerena i da služi u popravne svrhe. Autoritativan stav starešina mora biti permanentan, a prema nekim oblicima psihopatskih ličnosti ozbiljniji i stroži. Postavlja se pitanje — da li će u procesu prilagođavanja u uslovima vojničkog života njihovo ponašanje biti izmenjeno u pozitivnom smislu ili će oni uporno i tvrdoglavo nastojati da izmene vojničku sredinu prema svojim željama i potrebama, što je u stvari nemoguće. Realizovanje prve alternative stvara od njih ličnosti koje ne samo da su sposobne da odsluže vojni rok već postaju i konstruktivni članovi društva po izlasku iz armije. U protivnom, oni ne samo da su nesposobni za službu u armiji već svojim držanjem i ponašanjem predstavljaju na određeni način teret u socijalnoj sredini.

Posmatrajući problem psihopatskih ličnosti sa aspekta mogućnosti uspešnog procesa prilagođavanja, usvajanja socijalnih normi, preuzimanja odgovornosti, stvaranja radnih navika i discipline, mnogi smatraju da ove osobe čine procenat onih koji pripadaju kriminalcima, alkoholičarima, toksikomanima, seksualno perverznom, samoubicama i drugim oblicima društvom osuđenih ponašanja. Sa aspekta kršenja discipline i normi vojničkog života, takvo njihovo ponašanje se može ispoljavati u sličnim vidovima — kriminalu, seksualnim perverzijama, dezertstvu, samoranjavanju, simulaciji, alkoholizmu, itd. S druge strane, psihopatske ličnosti su priugotovljene da se u njih razviju psihoneurotska ili psihotička duševna stanja.

Osobe sa ozbiljnije izraženim oblicima psihopatske poremećenosti se teško prilagođavaju u vojničkoj sredini,

jer ispoljavaju maladaptivno ponašanje, kao što to u principu pokazuju i u drugim uslovima. Oni su nesposobni za službu u JNA. Međutim, lakši oblici psihopatija se lakše prilagođavaju i sposobni su za armiju. Mnogi smatraju da je vojnička sredina „kamen spoticanja“ za psihopatske ličnosti zbog potreba da se usvoje disciplina i norme vojničkog života, preuzmu odgovornosti i formiraju radne navike. Da bi to postigli potrebno je da ovi vojnici poseduju pozitivnu motivaciju, izdržljivost, upornost i odgovarajući nivo psihofizičke tolerancije. Ako nisu u stanju da odgovore prosečnim zahtevima vojničkog života zbog kršenja vojničke discipline, zapaženi su u vojničkom kolektivu pre nego na neuropsihijatrijskim odeljenjima. S druge strane, ako se ne radi o težim oblicima psihopatskih opterećenja, vojnička trupna sredina samo pozitivno utiče na formiranje osobina kod takvih vojnika.

Od ukupno 19 slučajeva psihopatskih ličnosti koje su na pomenutom uzorku opservirane i ispitivane bile su u grupi razvrstane na osnovu podataka o njihovom ponašanju dobivenih od njihovih starešina i trupnih lekara, kao i na osnovu psihološko-psihijatrijskog intervjua i to po sledećem:

psihopate sa šizoidnim crtama	7
psihopate sa cikloidnim oblikom reagovanja	4
psihopate sa izraženim crtama emocionalne labilnosti	3
epileptoidne psihopate	3
psihopate sa pretežno histeričnim reagovanjem	2

Prema svim raspoloživim podacima, ponašanje pojedinaca u vojničkom kolektivu bilo je u osnovi usmeravano njihovim dominantnim crtama. Ukoliko su u pojedinaca psihopatološka opterećenja bila izrazitija, uglavnom se može zaključiti da su se i teže snalazili na dužnosti. To najbolje ilustruju podaci o mogućnosti odsluženja vojnog roka u celini. Od njih 19 uspeli su da odsluže svoj vojnički rok:

u potpunosti bez prekidanja	9
sa prekidanjem — kao privremeno nesposobni	7
otpušteni kao nesposobni iz armije	3

Prema raspoloživim podacima, njihov razvoj u detinjstvu u većini slučajeva bio je nepovoljan i uglavnom van porodice:

bez oba roditelja — kod rođaka	9
odrasli pretežno u dečijim domovima	4
odrasli bez oca ili majke	4
odrasli u neharmoničnoj sredini	2

Na osnovu ovih podataka o uslovima razvoja ne mogu se vršiti uopštavanja o ulozi socijalnih faktora na formiranje osobina i na mogućnosti prilagođavanja. Nisu samo ti faktori bitni već i drugi, psihofizička struktura i konstitucionalni faktori.

Potrebno je istaći da oni slučajevi koji su pre dolaska u armiji imali izvesne teškoće u socijalnoj sredini i činili prestupe imali su slične teškoće i u armiji, a što se ispoljavalo u raznovrsnim disciplinskim prestupima.

Za posmatrane slučajeve iz ove grupe karakteristično je da postoji široka skala u pogledu mogućnosti uspešnog prilagođavanja u jedinicama. Korišćenjem prvenstveno podataka o njihovom ličnom razvoju putem intervjua, kao i podataka od njihovih starešina, a delom i iz bolničko-kliničkog materijala uočava se da je njihovo ponašanje u osnovi uslovljeno faktorima koji su formirani pre stupanja u vojnički kolektiv. U najekstremnijim slučajevima radi se o pojedincima koji nisu mogli da se poistovete i izjednače sa grupom i svojim drugovima. Zbog toga nisu mogli da odsluže svoj vojnički rok.

Iz te široke skale o mogućnosti uspešnog prilagođavanja u vojničkoj sredini valja navesti slučajeve čije ponašanje jedva da je neuobičajeno. Oni uspevaju postepeno da racionalno reše svoje konfliktne situacije, bez zapadanja u teža traumatska psihička stanja. Na taj način nešto teže, ali ipak postepenim usvajanjem vojničkih normi oni se izjednačuju sa grupom.

Analiza ponašanja slučajeva iz ove grupe zauzima posebno mesto, kako sa aspekta trupnog saniteta koji je prvenstveno na stručnom planu, a i u okviru drugih zadataka, pozvan da rešava ovu problematiku, tako i zbog

saradnje svih odgovornih faktora u vojničkom kolektivu. Kroz sistem vojničkog vaspitanja, obrazovanja i primene mentalno higijenskih mera mogu se mnoge negativne osobine ovih ličnosti izgubiti ili ublažiti, a to će od njih stvoriti pogodnije ličnosti za prilagođavanje u svakoj sredini.

Ličnosti sa psihoneurotskim reakcijama

Emocionalna, intelektualna i socijalna zrelost ogromne većine mladih vojnika je na potrebnoj visini za savlađivanje svih napora u uslovima vojničkog života. Samim tim sa sigurnošću se može očekivati njihovo uspješno prilagođavanje i konačno formiranje u zrele ličnosti sa razvijenim radnim navikama, visokim osećanjem odgovornosti, socijalističkim stepenom motivacije za sve zadatke i efikasnosti u svakom pogledu, što naša svakodnevna praksa potvrđuje. U vojničkim uslovima u nas psihofizička opterećenja samo pozitivno deluju na razvijanje još većih otpornih snaga i emocionalne stabilnosti ličnosti. Vojnički kolektiv u suštini ima preventivnu ulogu u sprečavanju aktuelnih neurotskih reakcija u onih ličnosti koje su sklone da tako reaguju. Ta preventivna uloga se ogleda u veoma povoljnoj soocijalnoj atmosferi, skladnim međusobnim odnosima, bezgraničnom razumevanju i brizi za čoveka i njegove potrebe. Ako se neurotske reakcije ispoljavaju u pojedincu, treba imati u vidu da su izazvane, posebnim specifičnim, aktuelnim faktorima, u već odranije zato predisponiranim i priugotavljenim ličnostima.

Imajući u vidu sve povoljne okolnosti u armiji i raznovrsne oblike primene preventivnih mera, frekvencija neurotskih poremećaja sigurno je znatno niža nego van nje. Većina tih oboljenja, odnosno oblika ponašanja u trupi, jesu površne, aktuelne neurotske reakcije. Broj težih neurotskih oblika reagovanja je sasvim neznan. Takvi oblici neuroza u većini slučajeva zahtevaju bolničko i kliničko psihijatrijsko lečenje. Što se tiče takozvanih površinskih, lakših oblika reagovanja u taj broj,

svakako, treba uklopiti i razna nediferencirana i nedefinisana organska stanja, bronhitise, gastritise, mijalgije i sl., kao i ona iz grupe koja se u trupnoj medicinskoj statistici ubrajaju u takozvanu grupu: bez osobitosti. Kod svih tih oblika reagovanja najčešće su konverziona reakcije, ispoljavanje subjektivnih žalbi koje se odnose na pojedine delove tela, organa ili organske sisteme, a da za to ne postoje organske, patološke lezije. Ispoljavaju se i u vidu psihogenih napada sa demonstrativnim reagovanjem. Ovi napadi liče na epileptičke, ali kod njih nikada nema potpunog gubitka svesti. Treba istaći da se i tu radi o jednom posebnom stanju promenjene svesti, jer se takvo ponašanje i reagovanje ne čini svesno. Ove reakcije ponašanja se u osnovi razlikuju od namernih, svesnih reakcija, koje pripadaju simulaciji. Međutim, one se bitno razlikuju i od pravih epileptičkih napada.

Od 27 slučajeva koji su opservirani kao neurotski oblici reagovanja većina je reagovala aktuelnim, površinskim situacionim konfliktnim reakcijama, u vidu reakcije somatizacije ispoljavanjem različitih žalbi i pretežno tražeći pomoć u trupnoj ambulanti. Ti oblici reagovanja, prema svim raspoloživim podacima, mogu se prikazati na sledeći način:

— površinske aktuelne neurotske reakcije somatizacije	23
— psiholgene reakcije sa konvulzijama	3
— teži oblik depresivnog neurotskog reagovanja	1

Odslužili su svoj vojnički rok do kraja njih 24, dvojica su otpuštena kao privremeno, a jedan je zbog upornih psihogenih konvulzivnih napada, nakon bolničkog psihijatrijskog lečenja, otpušten kao stalno nesposoban.

Zaključak

Intelektualno zaostale, psihopatske (nastrane) i neurotske ličnosti predstavljaju one kategorije vojnika iz kojih se najčešće mogu da regrutuju pojedinci koji imaju

otežan ili produžen period prilagođavanja armijskim uslovima. Ogromna većina njih uspeva da odsluži vojni rok, dok jedan neznatan procenat, i pored svih uložениh napora od strane vojničkog kolektiva, nije u stanju da usvoji norme vojničkog života. Radi se o najekstremnijim slučajevima i ozbiljnijim psihopatološkim poremećajima koji postoje u pojedinaca. Činjenica je da faktori koji presudno utiču na takav način prilagođavanja potiču iz oblasti strukture ličnosti i stvaraju u njih emocionalna opterećenja, osujećenja i konflikte. Uzajamno delovanje uslova njihovog ličnog razvoja i izvesnih naslednih, konstitucionalnih faktora čini ih priugotavljenim ličnostima za određene neprilagođene oblike reagovanja i ponašanja u aktuelnim situacijama. Vojnički kolektiv svojom organizacijom, načinom života, normama i stavovima ima ogromnu ulogu u otklanjanju emocionalnih opterećenja i konflikata u cilju sprečavanja psihopatoloških oblika reagovanja. Moralno-politički i drugi faktori u vojničkom kolektivu u tom pogledu imaju odlučujuću ulogu u razvijanju pozitivne motivacije i usmeravanju da se formira ličnost sa pozitivnim osobinama, koje zahteva naša socijalistička stvarnost. Suština sagledavanja i rešavanja čitave ove problematike na svim nivoima i od strane svih zainteresovanih faktora najbolje se može izraziti rečima druga Tita: „Drugarski odnosi, prisno drugarstvo prema ljudima, čovečan postupak prema onima koje vaspitavate, to je zalag monolitnosti jedne armije kao što je naša“.

Sanitetski potpukovnik
dr MILANKO JOVICEVIĆ

VASPITANJE U NOR-u

ZNAČAJ I ULOGA PARTIJSKO-POLITIČKOG RADA NA JAČANJU MORALNE SNAGE NAŠIH JEDINICA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU

KPJ je poslije okupacije, u pripremnom periodu za ustanak, pristupila formiranju NOP odreda i povelu ih u borbu protiv fašističkih agresora. Partizani su svojom herojskom borbom dokazali da su oni jedini predstavnici svih naroda Jugoslavije. Oni su u kratkom vremenskom razdoblju, kao oružana sila naroda, pokazali snagu koja je zabrinula fašističke okupatore. Pod partizanskom zastavom okupljale su se narodne mase, jer su shvatile da im je vlastitom borbom zajamčena bolja budućnost. U vatri NOR-a rođene su stotine i stotine odličnih komandanata, političkih komesara i komandira koji su pored junaštva pokazali i umješnost u rukovođenju. Naši NOP odredi, a od jeseni 1942, naša narodnooslobodilačka vojska, pod vodstvom Vrhovnog štaba, smjelo je kroz bitke i mnogobrojne teškoće koračala svom cilju — oslobođenju jugoslovenskih naroda, stalno pomagana od rodoljubivih, četničkih i naprednih snaga u našoj zemlji.

Partijske organizacije su imale presudnu ulogu u podizanju borbene spremnosti i stvaranju čvrstog moralno-političkog jedinstva u jedinicama NOV, kao i u političko-prosvjetnom odgoju boraca. One su neprekidno radile na podizanju čvrste, ali svjesne discipline; ulagale su maksimalne napore na učvršćivanju bratstva i jedinstva i na razvijanju ratnog drugarstva; podizale su autoritet starješina i analizirale borbe s ciljem izvlačenja borbenih iskustava itd. Partijskim organizacijama i sta-

rješinama postavljen je zadatak da se svaki borac NOV i NOP odreda Jugoslavije podigne na visok politički nivo, kako bi postao subjekt u izvršavanju zadataka socijalističke revolucije. Da bi se to postiglo, partijci i skojevci su bili neumorni tumači linije KPJ. Tako su, manje-više, svi borci postajali politički svjesni ljudi, koji su shvatili suštinu narodnooslobodilačke borbe kojom je rukovodila Partija.

Uloga političkih komesara

Na političkog komesara se gledalo kao na delegata KP, koji je borcima i narodu tumačio i ostvarivao liniju NOB koju je zastupala KP. Shvaćen je odnos između partijske ćelije i štabova, kao i uloga partijske ćelije u komandovanju i vršenju akcija. Kako su partijske ćelije s vremenom postajale snalažljivije, znale su da u dovoljnoj mjeri iskoriste autoritet KP i Vrhovnog štaba u narodnim masama i da u KP prime nove članove, da rade na političkom i teoretskom podizanju kadrova, a to je imalo za posljedicu — podizanje osjećanja odgovornosti, prvenstveno kod rukovodećih drugova. Međutim, s obzirom na nedovoljno iskustvo i mali staž partijskog članstva, u pojedinim jedinicama bilo je izvjesnih grešaka, koje su se sastojale u nerazumijevanju činjenica da je KP rukovodeći faktor u NOV, kao i u tome da odgovorni drugovi nisu znali ostvariti rukovodeću ulogu. U vezi s tim, Centralni komitet KPJ maja 1942. godine izradio je instrukciju o načinu organiziranja i zadacima KP NOV u kojoj je, između ostalog, istaknuto:

„a. Politički komesar je delegat Partije u štabu i prema tome on ne može raditi u ime partijske ćelije ili odgovarajućeg foruma, već samo prema njihovim uputstvima i direktivama, a s druge pak strane, da bi uloga političkog komesara bila ostvarena u potpunosti, isti se u svome radu mora osloniti na ćeliju i uz njenu pomoć ostvariti zadatke koji se postavljaju pred njega.

b. Drugovi članovi štaba moraju shvatiti da su oni u ćeliji samo obični članovi Partije, odgovorni pred će-

lijom za svoj rad, obavezni na disciplinu u ćeliji i ne mogu mimo volje i znanja ćelije ništa raditi. Vrlo često se drugovi iz štaba osjećaju samo kao štapski ljudi, ne kao partijci, komunisti u prvom redu, što, naravno, ne smije da bude, jer razbija jedinstvo ćelije i smeta ostvarenju rukovodeće uloge Partije.

c. Svaka mjera koju drugovi iz štaba hoće da preduzmu u vojnoj jedinici mora se najprije prodiskutovati i razraditi u ćeliji, tek onda štab preuzima mjere za izvršenje, uz podršku ćelije. U tom slučaju svi partijci su obavezni da zastupaju i brane mišljenje štaba, jer je ono i njihovo mišljenje. Skretanje od ovog načina rada može dovesti do toga da štab nije u stanju da sprovede odgovarajuću mjeru, cijepa jedinstvo rada između ćelije i štaba, onemogućuje ostvarenje rukovodeće uloge Partije.

d. Što se tiče pitanja vojnih akcija, ćelije se za njih interesuju u smislu razvijanja inicijative kod štaba. Razrada plana i komandovanje u akciji jesu stvar štaba, za koje oni odgovaraju višim štabovima. Zadatak partijaca sastoji se u tome da pripreme čete za borbu, da budu na čelu pri izvršavanju zadataka u pogledu discipline, jedinstva itd. Ali i ovdje važi pravilo: oni nisu samo lično disciplinovani i hrabri, već su i rukovodioci. Dobar komunist ne znači biti dovoljno lično hrabar i disciplinovan, već je potrebno da svoju desetinu, vod, ljude oko sebe podigne na isti stupanj hrabrosti i discipline. Naređenja komandira, komandanta i političkog komesara partijci moraju bez pogodaba izvršiti.

e. Partijska ćelija mora budno pratiti intrigiranje, grupisanje, kao i ostale tuđe i neprijateljske utjecaje u četama i odmah preduzimati mjere za raskrinkavanje; ne smije se oklijevati i odugovlačiti, jer se time stvar pogoršava, već treba javno, pred četom, takve elemente raskrinkavati, politički ih pobijediti, pa ih onda tek predavati štabovima ili vojnim vlastima na dalji postupak. Vrlo često drugovi iz štaba preduzimaju izvjesne mjere, ne oslanjajući se na ćeliju u borbi protiv neprijatelja. Ovaj način borbe dovodi do svađe između štaba i njegovih grupica, te se na taj način takvim grupicama omo-

gućuje da ravnopravno razgovaraju i pregovaraju sa štabom, a time se onemogućuje njihovo raskrinkavanje pred četom.

f. Rekli smo da su drugovi iz štaba u ćeliji samo obični članovi Partije, ali, s druge strane, partijska ćelija je dužna da podiže i učvršćuje autoritet štaba i njegovih članova. Partijci, kao obični vojnici, obavezni su ne samo da odaju dužno poštovanje komandiru i političkom komesaru već da u tome prednjače. U ćeliji je odgovoran rukovodilac — sekretar ćelije. Politički komesar i komandir su samo obični članovi ćelije. U četi je sekretar običan vojnik, dužan da ukaže poštovanje svome političkom komesaru i komandiru, što je pravi odnos koji moramo ostvariti, put kojim ćemo ostvariti rukovodeću ulogu u četi itd. . . .“

Razumljivo je da se poslije takvog konkretnog uputstva rad odvijao pravilnije. Rad partijske ćelije više se osjećao u jedinici; partijski život se neprekidno osjećao zahvaljujući čvrstini partijskih ćelija; poklonjena je veća pažnja redovnom održavanju sastanaka; rad u partijskim ćelijama pravilnije je organiziran; shvaćena je uloga sekretara itd.

Sadržaj rada ćelije

Jedan od osnovnih zadataka koji se postavljao pred partijsku ćeliju jeste rad na podizanju političkog i prosvjetnog nivoa boraca, kao i njihove vojničke spreme. Realiziranjem tih osnovnih zadataka u jedinicama se kao karakteristično uočavalo — čvrsto moralno i političko jedinstvo, a samim tim su one bile u stanju da uspješnije vrše agitaciono-propagandni rad u narodnim masama na liniji NOB. Česti pokreti i borbe bili su činoci koji su otežavali rad partijske ćelije u NOV, pa su te okolnosti zahtijevale da se težište rada i odgovornost prebaci na sekretara, tj. da on bude odgovoran pred Partijom za njen rad. Ovo je uslijedilo da bi rad partijske ćelije bio uspješniji a ne da bi se smanjila odgovornost ostalih članova KP. Partijske ćelije su održavale dva sastanka

tjedno — radni i teoretski. Prvom su prisustvovali samo članovi KP i na njemu se pretresao i organizirao rad ćelije, a drugom, pored kandidata, prisustvovali su i borci koji su uskoro mogli postati kandidati. Rad ćelija je organizovan prema sektorima partijskog rada, a za rad svakog sektora odgovarao je pojedini drug. Naravno, sektorska podjela nije bukvalno shvaćena. I ostali drugovi su radili po svim sektorima radi sticanja iskustva u radu. Pazilo se na sadržaj rada ćelije, budući da je ona politička organizacija u četi. Tretiranje irelevantnih pitanja na sastanku ćelije nije tolerisano.

Da ne bi dolazilo do grešaka u sadržaju rada ćelija, prema uputstvu CS KPJ (tom II, knj. 4, dok. br. 3) data je direktiva da se na sastancima raspravlja o:

- izvještaju sekretara;
- organizacionom pitanju ćelije;
- političko-vaspitnom radu u četi;
- radu ćelije u vojnim pitanjima;
- radu omladine i SKOJ-a;
- političko-prosvjetnom organizacionom radu čete na terenu;
- raznom.

Za rad štapske ćelije i bataljonskog biroa CK KPJ postavilo se sljedeće:

„Osim ćelije u četama svaki štab mora također imati ćeliju. Ćelija u štabu nije u direktnoj vezi s masama boraca, zbog čega neki drugovi i smatraju da ona nije ni potrebna. Međutim, ova ćelija mora postojati radi toga da se drugovi iz štaba uče promatrati život bataljona kroz partijsku prizmu i radi njihova partijskog života i teoretsko-političkog vaspitanja. Sve predloge u pitanju rada partijske organizacije u vojsci ova ćelija daje preko partijskog biroa bataljona.

Za bataljonski biro važi sve što je rečeno za rad ćelije. Iako je biro u prvom redu odgovoran za pravilan odnos između Partije i komande i za ostvarenje rukovodeće uloge Partije, on mora posvetiti najveću pažnju učvršćivanju partijske organizacije, podizanju kadrova, kao i primanju novih članova u Partiju. Sekretar biroa je partijski rukovodilac, lično odgovoran pred Partijom

za rad i stanje u bataljonu. Biro mora provesti najoštriju kontrolu rada ćelija, dajući im pomoć, uputstva i direktive, te na taj način podići na dostojan nivo odgovornost ćelija pred Partijom i članova pred ćelijom. On isto tako vodi računa o tome da se partijski rad razvija neprekidno, harmonično, po sektorima i četama, da u radu ne bude zastoja ni kolebanja, da se pojedini sektori ne bi zapostavili, da pojedine ćelije ne bi zaostajale u radu za drugima“.*)

Instrukcija CK KPJ, o kojoj je bilo reči, postepeno se počela sprovoditi u jedinicama. Već u ljeto njena primjena došla je do punog izražaja u našim prvim brigadama. Ćelije su na svojim sastancima, a također i bataljonski biro, pretresali konkretna pitanja (o radu skopjevskih aktiva, ideološkom i kulturno-zabavnom radu, međusobnim odnosima, analizama akcija, organizacionim pitanjima itd.). Najveća pomoć za budući rad članova Partije ogledala se u tome što su na sastancima utvrđivani stavovi o raznim pitanjima. Na sastancima je bilo borbe mišljenja do donošenja odluka, a zatim je svaki pojedini komunista radio na njihovoj realizaciji. Praktikovalo se da se na sljedećim sastancima ćelije provjeri u kojoj mjeri su izvršene opće smjernice djelovanja, kao i konkretna zaduženja partijaca. Taj kontinuitet rada ćelije rezultat je discipline i zalaganja članova Partije na sprovođenju postavljenih zadataka, pošto se pojedinačno polagao račun o svom radu. Takva praksa u radu ćelije davala je izvanredne rezultate, jer je osjećanje odgovornosti komunista bio razvijen do maksimuma.

Kritika i samokritika, kao najbolje vaspitno sredstvo, besprekidno je njegovana. Sve uočene negativnosti kod komunista odstranjivane su oštrom, ali konstruktivnom kritikom. Nije se propuštalo da se istaknu i postignuti uspjesi ćelije i pojedinaca, a oni su kao pozitivna iskustva bili putokaz za budući rad. Od nevjerovatne praktične koristi bila su ramatranja o postupcima i držanju komunista u borbama, o međusobnim odnosima i odnosu prema narodu u krajevima kroz koje su jedinice prolazile. Takva

*) (Tom II, knj. 5, dok. br. 3).

principijelna kritika istovremeno je odgojno djelovala na kritikovanog i na sve komuniste. Kao jedan od uslova partijnosti člana Partije smatrana je samokritika. Imajući povjerenja u ćeliju, svaki komunista je bez sustezanja iznosio svoje negativne postupke i sam ih osuđivao, jer je bio svjestan činjenice da će biti pravilno shvaćen. Ovo nam dočarava potpunu zrelost u ocjenjivanju bilo kojeg pitanja naših partijskih organizacija u NOV.

Radu s kandidatima posvećivana je odgovarajuća pažnja. Obično je za rad s njima ćelija zaduživala najzrelije drugove, kako bi ih oni što prije osposobili da izvršavaju obaveze koje ih očekuju kao buduće članove KPJ.

Može se slobodno reći da nije bilo borca u NOV koji nije članstvo u KP smatrao svojim životnim ciljem. Bilo je dosta primjera da su teško ranjeni borci na samrti isticali da im teško pada činjenica što će umrijeti, a da nisu primljeni u KPJ. Takvi borci su pred smrt i primani, pa im se time ispunio životni cilj (a bilo je također slučajeva da budu primljeni u KPJ i poslije smrti — pogibije).

Teoretsko-politički rad u ćeliji

Radi podizanja teoretsko-političkog nivoa partijaca, pored predavanja iz teorije Partije i objašnjavnja osnovnih organizacionih principa lenjinističke partije, objašnjavalo se kakav treba da bude partijac kao partizan — primjer hrabrosti, požrtvovanja, discipline, nesebičnosti, umešnosti u čuvanju ljudi, nosilac optimizma, dobar drug, borac protiv zbunjenosti, kukavičluka i malodušnosti, uvijek spreman za izvršavanje najtežih zadataka. Ovo je ilustrirano, ukoliko se raspolagalo konkretnim podacima, primjerima iz života naših, sovjetskih i drugih partizana.

U ćelijama su, uglavnom, prorađivane, prema uslovima i mogućnostima, između ostalog i slijedeće teme: Partija i narodnooslobodilačka borba (vodeća uloga Partije); Partija i nacionalno pitanje u Jugoslaviji; Odnos KPJ prema buržoaskim partijama.

U ćelijama, ćetama, kao i s narodom proradivane su i ove teme:

1. O stvaranju Jugoslavije (Versajski mir, suština velikosrpske politike, položaj porobljenih naroda u Jugoslaviji i stav KPJ o nacionalnom pitanju, narodno-frontovska politika u Jugoslaviji, stav KPJ o pitanju rata, 27. mart i kapitulacija);

2. Drugi imperijalistički rat (karakter rata, SSSR i imperijalistički rat, pretvaranje imperijalističkog rata u oslobodilački stupanjem SSSR na ćelo narodnooslobodilaćke borbe porobljenih naroda);

3. O SSSR-u (1905. i 1917, spoljna politika SSSR, Crvena armija i narodnooslobodilaćka borba itd.).

Ovo znaćajno pitanje, na kojem su mobilizirane partijske organizacije u cilju političkog i teoretskog uzdizanja ćlanstva, postajalo je sve aktuelnije, pošto su u NOV stizali sve novi i novi borci, od kojih je trebalo vrlo brzo stvoriti odane i hrabre narodne borce. U procesu vojno-politićkog rada s njima oni su se pripremali za vojnićke i politićke dućnosti.

Zadaci politodjela

U 1942. godini Centralni komitet KPJ donio je odluku o formiranju politodjela pri narodnooslobodilaćkim proleterskim i udarnim brigadama sa zadatkom da razvijaju partijsko-organizacioni rad u brigadnim partijskim organizacijama, kao i politićko-propagandnu djelatnost u brigadama i pokrajinama kroz koje se one kreću. Oni su bili organi CK KPJ, pa su njemu podnosili izvještaj o svom radu.

Međutim, novom odlukom Centralni komitet KPJ taj njihov rad proširio je na:

- organizaciono-partijski rad u brigadi;
- općepolitićko - propagandni rad u brigadi i van nje;
- rad s partijskim organizacijama na terenu;
- organizaciju pozadine uz pomoć, saglasnost i kontrolu partijske organizacije u brigadi i na terenu, kao i

na zamjenika politkoma i politkoma — uz saradnju cjelokupnog partijskog aktiva.*)

Politodjeli nisu bili partijski forumi, nego su imali instruktorski karakter. Oni su vodili brigu o pravilnom tumačenju političke linije Partije i njenom dosljednom sprovođenju u praksi. Također su se brinuli o ideološko-političkom uzdizanju partijskih kadrova. Da bi ovo postigli, oni su saradivali sa političkim komesarom i njegovim zamjenikom i ostvarivali usku povezanost s partijskom organizacijom. Zatim, politodjeli su posvećivali veliku pažnju pravilnom shvatanju NOB, koji je zasnovan na bratstvu i jedinstvu narodnih masa protiv okupatora i kvislinga. Zbog toga su oni razvijali budnost prema prikrivenim, svjesnim i nesvjesnim tendencijama koje su služile našim neprijateljima za razbijanje jedinstva naroda, zlonamjerno ističući nacionalne i vjerske razlike.

Svi drugovi iz politodjela kao partiji prisustvovali su i radili u štapskim ćelijama brigada.

U toku 1943. godine politodjeli su formirani i u divizijama.

Doprinos SKOJ-a narodnooslobodilačkoj borbi

SKOJ je još u predratnom periodu postao snažna revolucionarna omladinska organizacija — oslonac Partije i njena veza s omladinom u svim krajevima Jugoslavije. On je kao najvjerniji pomoćnik KPJ svakodnevno davao sve nove i nove kadrove komunista Partiji, a iz njegovih redova primljene su hiljade mladića i djevojaka u KP. On je poslije okupacije naše zemlje, u pripremnom periodu za ustanak, bio najveća pomoć Partiji.

Centralni komitet SKOJ-a je prvih dana jula 1941. godine izdao proglas omladini Jugoslavije, u kojem joj skreće pažnju da se našla u sudbonosnim časovima za svoju budućnost i poziva je da pruži otpor fašističkim okupatorima. " ... ne dozvolite osvajačima da se nesme-

*) (Tom II, knj. 5, dok. br. 141).

tano služe putevima, telegrafom, telefonom i željeznicama naše zemlje radi svog razbojničkog pohoda...“

U težnji da doprinese oslobođenju svoje zemlje omladina se masovno odazvala pozivima Partije i CK SKOJ-a. Naši hrabri omladinci skojevci junački su se borili u mnogim gradovima na okupiranoj teritoriji. Formirane su udarne grupe, koje su hrabrošću i vještinom izvođenja oružanih akcija, diverzija i rasturanja letaka podizale moral rodoljubivog stanovništva, a ulijevale strah i nesigurnost okupatorima i kvislinzima.

U procesu razvoja NOV konstatovalo se da omladina sačinjava njen pretežni dio. Omladinci su u borbama pokazali zadivljujuću hrabrost u likvidiranju bunkera i neodoljivim jurišima na neprijatelja. Posebno je pitanje njene izdržljivosti u marševima i pod najtežim klimatskim okolnostima.

Zadaci SKOJ-a u jedinicama

U prvim mjesecima 1942. godine CK SKOJ-a u vojsci, došao do zaključka da je on dao dobre rezultate i pored izvjesnih slabosti i nedostataka (sektaštvo, slabo planiranje rada, nedosljednost u sprovođenju odluka itd.)

Da bi se još više postiglo u stvaranju moćne i čvrste omladinske organizacije i da bi se partizanske čete još pravilnije razvijale, CK SKOJ-a je marta 1942. izradio instrukciju o zadacima skojevskih organizacija u vojsci*) koja se, uglavnom, svodila na slijedeća pitanja:

— svuda gde za to postoje mogućnosti formirati bataljonske komitete SKOJ-a;

— stvarati široke aktive, u koje će ući svi omladinci iz jedne čete zbog pravilnijeg vaspitavanja. Kod aktivista razvijati osjećaj lične odgovornosti. Posvetiti pažnju njihovom idejnom podizanju u svrhu pripremanja kadrova za Partiju;

— u aktivima izvršiti pravilnu podjelu rada po sektorima (politički, vaspitni, kulturni, rad na selu, Omladinski savez);

*) (Tom II, knj. 3, dok. br. 19).

— obratiti pažnju političko-vaspitnom i kulturnom radu (upoznavanje omladine s unutrašnjom i spoljnom političkom situacijom; ukazivati na značaj današnje borbe, kao i na potrebu masovnog učešća u njoj, da bi se što prije izvojevala sloboda);

— objasniti omladini grupisanje izdajničkih kapitalističkih klika. Predočiti joj posljedice raspirivanja nacionalne mržnje;

— popularizirati Partiju i SKOJ;

— u vaspitnom radu, pored štampe, koristi raspoložive partijske materijale;

— svestrano oživjeti kulturni rad (zidne novine, pjevački, recitativni hor, pozorišni komadi, analfabetički tečajevi, predavanja iz geografije i historije) kako bi se omogućilo omladini da se svestrano vaspitava;

— aktivisti da razvijaju intenzivniji rad s omladinom na selu. Mobilisati omladinu u pozadini koja nije u stanju da sudjeluje u oružanoj borbi i staviti je u službu fronta (rad na materijalnom zbrinjavanju);

— aktiviste upoznavati s vojnim dužnostima i rukovanjem raspoloživim vrstama oružja. Svaki pojedinac da bude primjer lične hrabrosti i rukovodilac u borbi.

Dosljednost u realizaciji ovih zadataka urodila je plodom. Rad na vojničkom osposobljavanju i uspješnom izvršavanju borbenih zadataka bila je stalna briga skojevskih organizacija. Drug Lola Ribar isticao je 1942. godine: „Surova škola rata naučila nas je i dalje nas uči da budemo prije svega dobri vojnici i dobri borci, vični svim oblicima borbe protiv neprijatelja“. Kao i partijska ćelija i skojevski aktivisti su prije svake akcije ukazivali na njen vojno-politički značaj i iz toga izvlačili određene zadatke za predstojeću akciju. Poslije nje razmatrano je držanje pojedinaca u borbi i izvlačila su se iskustva. SKOJ je agitacionopropagandnu ulogu u NOB izvršavao sa mnogo zalaganja i umješnosti. Isticao je, u svakoj prilici, bratstvo i jedinstvo kao faktor koji ima presudan značaj za uspješan završetak NOR-a, za Partiju je SKOJ predstavljao rezervoar za prijem novih članova. Zatim, skojevci su bili inicijatori i organizatori kulturno-zabavnog rada u jedinicama NOV.

Dajući neka uputstva političkim komesarima i sekretarima bataljonskih komiteta u ime CK SKOJ-a, drug Lola Ribar je insistirao na formiranju čvrstih omladinskih četa, na koje će se uvijek moći osloniti u težim situacijama. Takve jedinice, poslije njihova formiranja, bile su udarne grupe u mnogim borbama. Kasnije su formirani i omladinski bataljoni.

Narastanjem NOV pred SKOJ je iskrsavao zadatak da pronalazi najbolje organizacione oblike za svoj rad. Zbog toga su formirani bataljonski komiteti SKOJ-a, koje su sačinjavali predstavnici omladine iz četa (sekretari aktiva) i sekretar komiteta.

Formiranjem politodjela u brigadama jedan član tog instruktorskog organa bio je odgovoran za rad SKOJ-a. Da bi rad skojevske organizacije u brigadama dao veće rezultate, Centralni komitet SKOJ-a koncem 1942. donio je odluku o formiranju brigadnih komiteta SKOJ-a. Njih su sačinjavali sekretari bataljonskih komiteta i sekretari brigadnih komiteta.

Da bi SKOJ još više doprinio revoluciji, CK SKOJ-a je početkom 1943. izradio uputstvo o organizacionoj strukturi i osnovnim zadacima SKOJ-a u vojsci.*) Stvaranjem Narodnooslobodilačke vojske, krajem 1942, koja je u svom sastavu imala osim brigada i divizije i korpuse, osjećala se potreba da se takvoj vojnoj organizaciji podese adekvatna struktura SKOJ-a. Radi plodonosnijeg djelovanja rad je podijeljen na sektore (vojnički, politički i kulturno-prosvjetni rad, kulturno-prosvjetni rad na terenu i vojnoobavještajna služba), pa je za svaki zaduženo više drugova. Razumljivo je što ta sektorska podjela nije bukvalno shvaćena.

SKOJ je za vrijeme NOR-a pokazao ogromnu snagu i borbenost. Njegov doprinos NOB-u je izvanredan. Uvlačeći masovno omladince u NOV odgajao ih je u nepokolebljive borce na sprovođenju linije Partije.

Drug Tito je na Prvom kongresu Narodne omladine Srbije, između ostalog, kazao:

„Kad idu u borbu ljudi, vojsku koju je držala stvorila, odrasli ljudi, onda je to njihova dužnost prema svo-

*) (Tom II, knj. 7, dok. br. 117).

joj domovini, onda je to dug svakog građanina i rodoljuba. Ali kad bez mobilizacije, dobrovoljno, djeca od 12, 14, 15 i 16. godina idu u borbu, znajući da će u njoj poginuti, onda je to više nego dug prema domovini, onda je to natčovječanski heroizam mladih ljudi, koji žrtvuju sebe, iako još nisu upravo ni stupili u život da bi buduća pokoljenja bila srećnija“.

U našem četvorogodišnjem oslobodilačkom ratu poginulo je oko 100.000 skojevaca. To su ogromne žrtve SKOJ-a u revoluciji koja je otvorila svijetle perspektive našim narodima. SKOJ je za izvanredne zasluge u NOR-u odlikovan Ordenom narodnog heroja.

Potpukovnik u penziji
ZDENKO CVRLJE

IZ RADA PARTIJSKIH ORGANIZACIJA U NOR-u

Široka platforma naše revolucije privukla je pripadnike svih naših nacionalnosti, ljude različitog klasnog i socijalnog porekla, najrazličitijih profesija, ljude iz sela i grada — zbog čega je revolucionarna čistota i čvrstina partijskih organizacija bila od presudnog značaja u ostvarivanju uticaja i rukovodeće uloge Partije u jedinicama, kao i u delovanju na narodne mase.

Stalno omasovljavanje partijskih organizacija takođe je nalagalo potrebu adekvatne aktivnosti radi podsticanja izgradnje novoprispelih komunista u teoretskom pogledu i u pogledu izgrađivanja njihove revolucionarnosti, hrabrosti, discipline, drugarstva, skromnosti, otvorenosti, iskrenosti i svega onoga čime su se odlikovali njihovi stariji drugovi, komunisti i revolucionari.

Ratni uslovi zahtevali su pre svega, efikasnost oblika rada partijskih ćelija i rukovodstva, čime je uslovljavana i njihova raznovrsnost. Izvršenje borbenih zadataka (kao težišnih) nije trpelo nikakvu sporost i odugovlačenje u preduzimanju potrebnih mera protiv svega onoga što je slabilo ili je moglo slabiti borbenu sposobnost jedinica. Zato se od komunista tražilo, pre svega, da u borbi ispolje krajnje požrtvovanje i hrabrost, da svojim primerom podižu borbeni duh jedinica, da svešću i političkim radom učvršćuju njihovo moralno-političko jedinstvo, da ispoljavaju maksimalnu odgovornost za svoje postupke.

Iako su u surovim uslovima rata ponekad preduzimate i vrlo drastične mere prema pojedincima, ipak je i u

njihovoj osnovi ležao humanizam. Stoga su osnovni metodi rada i delovanja bili uveravanje i razgovori, podsticanje, kritika i samokritika i međusobna takmičenja.

Metod uveravanja

Uveravanje kao metod rada više su koristili komunisti između sebe i u odnosu na nekomuniste, kao i partijska i druga rukovodstva i to češće između sastanaka, nego što ga je koristila partijska organizacija na svojim sastancima. U toku borbi, marševa, dužih gladovanja i drugih napora, svakodnevno su se ispoljavale mnoge sitne ljudske slabosti — negodovanje, malodušnost, neshvatanje pojedinih mera i sl. i tada je primenjivan metod uveravanja u nepravilnost takvih stavova. Drugarski i humano se ophodeći i služeći se pozitivnim primerima, komunistima nije bilo teško da ovaj metod pretvore u snažnu branu tim pojavama i da efikasno i brzo povrate borcima optimizam, vedrinu i veru u sebe. Uvek i svuda, posle pobeđe i poraza, korišćen je metod uveravanja. Zato se sigurno može tvrditi da je to bio osobeni način kritike rada i međusobnog ophođenja. Samo kada se njime nisu mogli postići odgovarajući rezultati, primenjivane su i druge mere.

Međutim, treba naglasiti da se delovanje komunista ovim metodom nije ograničavalo samo na ukazivanje slabosti, već, naprotiv, ono je bilo znatno šire i imalo karakter vaspitnog i preventivnog rada. Smisao delovanja komunista na borce nekomuniste u cilju njihovog prevaspitavanja, izgrađivanja stavova i pogleda i usvajanja ideja NOP-a, bio je upravo u tome da se osnovna boračka masa što čvršće i ideološki veže za NOP, da usvoji marksistički pogled na svet, da na bazi saznanja i vlastitog uverenja i svesti odbaci štetne navike i postupke. Ukazivanjem da su to neophodni uslovi za razvitak uspešne borbe protiv okupatora i domaćih slugu, komunisti su bili neumorni vaspitači. Na primer, ako je bila reč o bratstvu i jedinstvu naroda Jugoslavije, komunistima nije bilo teško da ostalim borcima, bez razlike na nacionalnu

pripadnost, na ubedljiv način pokažu do čega je dovela politika bivših režima, kvislinških vlada i okupatora — zasnovana na raspirivanju nacionalne mržnje i da ih ubede u to da od zajedničkih napora u borbi zavisi i srećnija budućnost svih naših naroda. Nedela ustaša, četnika, belogardejaca i okupatora, bila su toliko zločinačka da je bilo dovoljno samo ukazati na njih, kao i na ciljeve koje okupator kroz bratoubilački rat želi postići.

To isto vredi i za delovanje komunista uopšte, za njihov rad na terenu, u narodu. Metod uveravanja i lik komunista, odnosno njihovi postupci usklađeni sa onim što su govorili, bili su vrlo značajne komponente njihove političke i propagandne aktivnosti. Objašnjavanjem ciljeva NOB-a, uveravanjem u ispravnost takvog puta, ukazivanjem na uspehe jedinica NOV u svakodnevnim kontaktima sa narodom, komunisti su na ubedljiv i argumentovan način zadobijali simpatije naroda i čvrsto ga vezali za NOP.

Nema sumnje da je uspešno uveravanje na ovako širokom planu bilo omogućeno, u prvom redu, ličnim kvalitetima komunista. Komunista je morao biti hrabar, politički svestan, druželjubiv i skroman, energičan i aktivan u otklanjanju slabosti, izdržljiv i vedar, na jurišu prvi a u povlačenju poslednji. On je morao biti primer pozitivnih osobina. Ako to nije bio nije mu bilo mesta u Partiji. Bili su to visoki zahtevi, koji su se pred komuniste postavljali. Služiti primerom, u ratnim uslovima, mogli su samo ljudi koji su lično izdigli svoju svest, čiji su postupci po svom karakteru i ispoljavanju imali svoju vrednost i privlačnost za druge. Lični primer komunista, zajedno sa njegovom ideologijom, predstavljao je materijalnu bazu metoda uveravanja. U uslovima rata, u kojima se situacija svakodnevno menjala, od žestokih juriša i marševa do odmora i narodnih mitinga, reči nisu mogle imati svoju vrednost, ako nisu bile potkrepljivane delima. O hrabrosti je mogao govoriti samo hrabar, o ciljevima borbe onaj koji ih je bio svestan. Ako je neko imao da izvrši izuzetno težak zadatak (na primer bombaši, izviđači i sl.) onda su za to po pravilu bili birani i slati članovi Partije ili SKOJ-a. Izvlačenje ranjenog druga pod kišom nepri-

jateljskih kuršuma vršili su komunisti. To su bili svakodnevni zadaci. Bio je to osobeni ispit, na kome je padao svaki onaj ko nije našao snage da zahteve Partije izvršava u prvom redu delima, ličnim primerom.

Može se, dakle, reći da je u osnovi celokupnog ideološko-političkog i propagandnog delovanja komunista, u njihovom vaspitnom uticaju na druge, uz obaveznu konkretnu aktivnost po ispoljenim slabostima, metod uvećavanja snagom istine, argumenta i ličnog primera imao vrlo istaknuto mesto. Služeći se primerima, objašnjenjima, kritikom i drugim sredstvima, komunisti su na uverljiv i efikasan način doprinosili jačanju moralno-političkog jedinstva jedinica i podizanju njihove borbene spremnosti, jer su svest pojedinih podizali na stepen društvene svesti.

Kritika i samokritika

Razvijanje i sprovođenje kritike i samokritike bio je jedan od osnovnih metoda rada partijskih ćelija u svim našim jedinicama. Neprekidan zajednički život komunista, njihovo uzajamno odmeravanje u borbi ili u toku nornih marševa, u izdržljivosti, odnosu prema narodu, političkoj aktivnosti itd., pružao je svakodnevno obilje mogućnosti da se ispolje sve pozitivne i negativne osobine ličnosti. Gotovo jednaki uslovi života i rada svih komunista, zajednički ciljevi borbe i izvanredan stepen postignutog jedinstva „volje i akcije“ davali su kritici revolucionarni karakter i činili je objektivno dobronamernom i drugarskom. Stoga je ona i mogla da se ispolji kao nezamenjiv metod rada svake partijske organizacije u borbi za njeno organizaciono i političko jačanje. Snaga kritike i samokritike bila je u tome što je ona obuhvatila sve komuniste, bez obzira na njihov položaj i funkciju i što je po sadržini bila sveobuhvatna — od držanja komunista u borbi pa do njihovog ponašanja i ličnih osobina. Osim toga, njen cilj nije bio samo u tome da se otklone uočene slabosti već da se ostvari što širi vaspitni uticaj na sve komuniste.

Pridavajući takav značaj kritici, sva partijska rukovodstva su povremeno, prema ukazanoj potrebi, uticala

da se kritika i samokritika usvoje kao metod rada svake partijske ćelije. Mada je potrebu kritike nalagao sam život i svakodnevne pojave pružale široke mogućnosti njenog razvoja — ipak je bilo potrebno da se ona obezbedi i dnevnim redovima sastanaka ćelija, biroa i komiteta. Tako u jednoj instrukciji piše:¹⁾ „S vremena na vreme treba obavezno sprovoditi kritiku i samokritiku u ćeliji i to ne samo kritiku rada pojedinaca već i sprovođiti kritiku ličnog ponašanja u životu, njihovih ličnih osobina i nedostataka, jer se tako razvija puna odgovornost članova pred Partijom — razvija se njihova partijnost“.

Ovakav stav CK KPJ u pogledu značaja i sadržine kritike i samokritike bio je od neocenjivog značaja za njeno pravilno shvatanje i primenu u radu ćelija i rukovodstva.

Prema tome, kritika i samokritika se nisu vukle „na repu događaja“, nisu bile u nekoj „rezervi“ koja stupa u „akciju“ kada se ispolje određene slabosti, niti su obuhvatale samo loše stvari. Iako je prvi cilj bio otklanjanje uočenih slabosti pojedinaca, ipak je još značajnije bilo „učenje na greškama“, razvijanje odgovornosti i partijnosti kod svih komunista. I konačno, kritika i samokritika su omogućavale da partijske ćelije i komiteti bolje upoznaju komuniste, njihove karakterne i druge osobine i da im, na osnovu toga, dodele i odgovarajuća zaduženja. U tom pogledu je vrlo karakterističan izveštaj politodjela 2. brigade 6. divizije u kome stoji: „Otpočeli smo sa održavanjem kritike i samokritike u celoj partijskoj organizaciji ove brigade... Nadamo se da ćemo na taj način bolje upoznati ljude i dodeliti im odgovarajući posao.“²⁾

Pored „izveštaja sekretara“, „političke situacije“, „kritike i samokritike“, vrlo česta tačka dnevnog reda bila je „čitanje zapisnika sa prošlog sastanka“.

Tako su postavljeni dnevni redovi i kritički osvrti na rad davali su kritici nov kvalitet i ona je, pored sagledavanja slabosti pojedinaca, omogućavala i sagledavanje rada ćelije, biroa ili komiteta u celini.

¹⁾ Instrukcija CK KPJ od maja 1942. (Zbornik II/4, str. 14).

²⁾ Arhiv IRPH, dok. br. 8869.

Metod sprečavanja

Sprečavanje ponavljanja ispoljenih negativnosti, pa i preventivno delovanje čelija i komunista da bi se određene slabosti izbegle, bilo je prisutno u svim našim jedinicama. U tom delovanju kontrola izvršenja postavljenih zadataka, postupaka, odnosa i dr. bila je važno sredstvo u rukama čelije, biroa i komiteta. Ona je bila olakšana iz već navedenih razloga i stog gotovo svakodnevna i vrlo efikasna. Razumljivo je da se ne radi o nekoj posebno organizovanoj kontroli — vođenoj od posebnih organa ili za to zaduženih ljudi — već o uzajamnoj drugarskoj kontroli pre svega u cilju pomoći.

Kontrola je u stvari proizilazila iz dvojake uloge komunista. Oni su bili odgovorni za izvršavanje zadataka i za rad celog kolektiva, a takav, aktivan odnos i prema radu drugih, nužno je u sebi sadržavao i elemente kontrole.

Mada je osnovna masa komunista posedovala izvanredne kvalitete, bilo bi idealistički i nerealno očekivati da će svaki od njih automatski i u svakoj situaciji delovati na najbolji način, u duhu postojećih zadataka. Kao ljudi i oni su bili skloni greškama, mada znatno ređe nego drugi borci. Da bi tih slabosti bilo što manje, bilo je nužno, putem kontrole (i drugih mera) sprečavati ih i onemogućiti njihovo ponavljanje.

Pri tome treba imati u vidu da i kriterijum za prijem u Partiju nije u svakom konkretnom slučaju obezbeđivao i potreban kvalitet.

Ispoljavanje hrabrosti i požrtvovanja u borbi, često su bili osnovni kriterijumi za prijem u Partiju, što je dovodilo da se u redove Partije ponekad prime nedovoljno izrasli ljudi, koji su već bili formirani u uslovima stare Jugoslavije, u najrazličitijim sredinama (zaostalim, malo-gradanskim, sitnoburžoaskim i sl.), čije karakterne i druge osobine nisu mogle biti dugo prikrivane da bi mogle ostati nezapažene. Osim toga, krupnije slabosti inače dobrih drugova i komunista, nisu se mogle tolerisati u ratnim uslovima, kada je moralno-političkoj čvrstini i njihovoj borbenoj spremnosti moralo biti podređeno sve drugo,

te one nisu mogle biti rešavane samo kritikom i samokritikom, naročito ako su ponavljane, čime je njihova štetnost rasla.

Takve slabosti su naročito ispoljavane u težim situacijama nakon nekog neuspeha u borbi i pretrpljenih gubitaka, u vreme nedovoljne borbene aktivnosti jedinica, u toku neprijateljske ofanzive i sl. U takvim situacijama je naročito ispoljavano negativno delovanje onih koji su se uvukli u Partiju ili se demoralisali, što je nalagalo preduzimanja energičnih mera — primenu partijskih kazni pa i isključenja. Interesantno je u vezi s tim Uputstvo CK KPJ za Srem od marta 1942. godine u kome se kaže: „čišćenje Partije u odredima izvedite na ovaj način. Neka se sastane partijsko rukovodstvo i neka pretrese držanje svih članova KPJ i kandidata, pa na osnovu toga neka predloži ćeliji sa potrebnim obrazloženjem koga i zašto morate isključiti. Ako neki član Partije ima nedostataka, a daje garancije da ih se može osloboditi, ne treba ga isključiti, već mu dati manju partijsku kaznu... Te svoje predloge rukovodilac treba da iznese pred ćeliju i da ih tamo brani. Svakom članu KPJ treba da bude jasno zašto se takve mere preduzimaju i svi članovi Partije treba da glasaju po svakom vašem predlogu“.

I pored ovako oštrog stava OK za Srem u kome se upotrebljava i termin „čišćenje Partije“, ipak treba podvući insistiranje da o svakom predlogu glasaju svi članovi Partije. Takav stav bio je od neocenjivog značaja, jer je na jednoj strani nalazio potrebu objektivne i ubedljive argumentacije za svaki predlog, a s druge, isto kao i kritika, imao snažan vaspitni efekat na sve komuniste. Iz toga, takođe, proizilazi zaključak da i u ratnim uslovima, kada su mnoge mere donošene brzo, kazna nije shvatana samo kao sankcija, već naprotiv, pridavan joj je širi, vaspitni značaj. Samo takvo prilaženje primeni partijskih kazni moglo je dovesti do toga da one odigraju značajnu ulogu u odražavanju monolitnog jedinstva i revolucionarne čvrstine svih ćelija i rukovodstva Partije. Osim toga, to je partijskim kaznama davalo takav značaj i autoritet da su one, gotovo kod svih komunista, smatrane

najtežom merom i najviše ih pagadale, što je i pružalo sigurnu garanciju da će željeni efekat biti postignut.

Kako su članovi Partije gledali na partijske kazne, vidi se iz dela jednog izveštaja 17. slavonske brigade u kome se kaže: „osećaj odgovornosti pred Partijom veliki je. To dokazuje činjenica da se partijci više boje partijske kazne nego druge koje kazne“ (misli se na vojničke, uključujući i smenjivanje sa dužnosti — prim. autora).

Izricanje partijskih kazni imalo je i politički značaj, jer je pravi revolucionarni lik komunista bio od presudnog značaja i za širenje uticaja NOR-a u narodu. Pokretljivost naših jedinica, i njihova stalna borbena aktivnost, dovodila ih je stalno u nove, neoslobodene krajeve, i od njihove moralno-političke čvrstine i držanja boraca, a naročito komunista, zavisio je i njihov uticaj na narod. Da bi u tom pogledu imala što više uspeha, partijska organizacija je budno pratila sve pojave u jedinicama i naročito od komunista tražila primerne postupke i maksimalnu političku aktivnost.

Ne potcenjujući aktivnost i ostvareni uticaj pomoću nje, može se reći da su postupci i držanje boraca bili od ne manjeg značaja. Znači, lik komunista i borca, zbog narodnog karaktera NOV nije mogao biti interna stvar jedinica i nije se mogao ograničiti na neke vojničke vrline (hrabrost, drugarstvo i sl.), već je, nužno, morao da zadire u formiranje kompletne ličnosti.

Primeru takvog gledanja na lik komunista i primenu partijskih kazni ima bezbroj u svim našim jedinicama. Radi ilustracije navodimo sledeći primer iz 17. slavonske brigade „... takođe na ovom putu (misli se kroz Hrvatsko zagorje — prim. autora) isključeno je nekoliko drugova iz Partije zbog svog nedostojnog ponašanja. Isključeno je iz 4. bataljona 4 druga i to: 1 komesar, 1 sekretar, 1 vodnik i 1 polit. delegat. Komesar je isključen iz Partije, jer se napio, delegat što je udario jednog druga. U 2. bataljonu isključen je 1 drug radi nediscipline“ ...

Iz ovog primera se zapaža izricanje oštrih partijskih kazni rukovodećim komunistima. To i jeste činjenica od posebnog značaja, jer mada se od svih komunista tražila podjednaka odgovornost za svoje postupke, ipak su dru-

govi na komandnim i političko-partijskim dužnostima morali u svakom pogledu da budu primer. Stoga se pogotovu njima nisu mogle niti smeće tolerisati greške, tim pre što je i stepen njihove svesti, po pravilu morao biti veći.

Metod podsticanja

U oblikovanju borca i starešine, kao komunista, važnu funkciju imao je i metod podsticanja. Mada je kvalitet komunista i njihova svestrana aktivnost bila, pre svega, rezultat njihove ideološke opredeljenosti i svesnog potčinjavanja interesima revolucije, ipak je podsticanje i u radu partijske organizacije imalo svoj ne mali značaj. Priznanje za dobro izvršeni zadatak, za podvige u borbi, za human gest, izdržljivost i požrtvovanje, imponovalo je, podsticalo na nove napore i vaspitno uticalo i na druge borce. Pohvale, odlikovanja, isticanje za primer kroz ratnu štampu, usmene novine, biltene, kao i međusobna takmičenja i slične forme delatnosti, bila su efikasna sredstva u podizanju borbene sposobnosti i jačanja moralno-političke snage pojedinaca i čitavih jedinica. Svojim uticajem da zaslužena priznanja dobiju najbolji, partijske ćelije su obezbeđivale efikasnost i autoritet podsticajnih mera.

Međutim, jasno je da je smisao podsticanja bio naročito u tome da se osnovna masa boraca i sve jedinice kao celine podignu na što veći stepen borbene spremnosti, pa otuda i značaj rada ćelija i rukovodstava Partije i komunista da deluju u tom pravcu. Bilo je primera, kao u 6. diviziji, da se organizuju i takmičenja čisto partijskog karaktera, ali je bila češća praksa takmičenja svih boraca u okviru jedne jedinice i više jedinica međusobno. Težište je, dakle, bilo na tome da se partijske ćelije, biro i komiteti, pa prema tome i svi komunisti, angažuju na širokom planu, da zatalasaju duh takmičenja kod svih podstičući borce svojim primerom.

Razvijanje takmičarskog duha na širem planu, obuhvatajući veći broj pitanja imalo je izvanredan značaj. U tom pogledu su vrlo karakteristični zaključci zbora Podunavskog NOPO od juna 1942. godine u kojima se kaže:

„Organizuje se rat. takmičenje između četa. Pobedu će odnositi ona četa koja bude pokazala najbolje rezultate u sledećem:

„1) Koja četa će izvesti najveći broj akcija u najkraće vreme i sa najmanje žrtava;

2) Koja četa će biti najdisciplinovanija, u kojoj četi će biti najbolje drugarstvo, međusobno pomaganje i ljubav gde će biti učinjeno najmanje grešaka i izrečen najmanji broj kazni;

3) Koja četa će postići najbolje rezultate u kulturno-prosvetnom, i vojno-političkom radu;

4) Koja četa će postići najbolje rezultate u vojno-stručnoj i praktičnoj obuci;

5) Koja četa će najbolje, sadržajnije i urednije izdavati svoj četni list.

Takmičenje će trajati dva meseca, a rezultati će se kontrolisati svakih 15 dana“.

Činjenica da je osnovna masa naših boraca stupila dobrovoljno u redove NOV i da je samim tim ispoljila rodoljubivost i spremnost na žrtve, predstavljala je neophodnu podlogu uspešnom delovanju komunista na celokupni sastav naših jedinica. Posедуjući već u sebi takav temelj, borci i starešine, nekomunisti, pozitivno usmeravani i podsticani, brzo su se utapali u vojničke kolektive, poprimali njihov duh i čeličili se u borbi. Takve ocene nosili su mnogi partijski izveštaji. Evo dela jednog: „Moral u odredu dobar, ljudi su orni za borbu, ali usled priliva novih snaga — mahom seljaka — opšti moral je nešto manji nego kod radničko-udarničke grupe — jezgra — odreda... Raspisali smo partizansko takmičenje između četa...“

Pri ovome, svakako, treba imati u vidu i znatnu ulogu organizacije SKOJ-a koja je okupljala veliki broj boraca i mnoge svoje članove uzdigla na nivo članova Partije. Bilo posebno ili u okviru već organizovanog takmičenja, SKOJ je organizovao i svoja takmičenja. I svako je davalo dragocene rezultate. Na primer, u izveštaju brigadnog komiteta SKOJ-a 2. brigade 8. divizije se kaže: „Počinjemo već i takmičenje sa omladinom Prve

brigade... Takmičenje još nismo završili, a rezultati su sledeći:

1) Uništeno je 195 nemačkih vojnika, 10 Italijana, 20 ustaša, a ranjeno 153 Nemca, 12 Talijana i oko 30 ustaša. Zarobljen 1 narednik, 1 domobran, 2 nemačka špijuna, 43 četnika.

2) Zaplijenjeno: 60 litara benzina, 3 bicikla, 35 karabina, 1 puškomitraljez, 3000 metaka i ostale ratne sprema.

3) ... Svi borci znadu rukovati puškom, ručnom bombom a za ovo vrijeme naučilo je rukovati sa puškomitraljezom preko 500 boraca... Sa lakim bacačem oko 100 boraca...

Za ovo vrijeme takmičenja naučilo je 40 boraca čitati i pisati. Napisano je oko 144 članka i dva skeča. Održali smo oko 20 zborova... Osim toga dato je narodu u radnoj snazi oko 1500 radnika za kosidbu i žetvu.

Prorađen je i „Omladinski borac“, list „Naprijed“, rezolucija AVNOJ-a i ZAVNOH-a“.

Ma koliko da su naši borci dobrovoljnim opredeljenjem za učešće u NOR-u bili motivisani za borbu, podvige, požrtvovanje i sve druge vrste ratnih napora, ipak su mere podsticanja imale veliki značaj u smislu neprestanog održavanja i podizanja na veći stepen njihove spremnosti na žrtve.

Pukovnik

ERNEST MEZGA

NEKI PRIMERI VASPITNOG UTICAJA KOMUNISTA U JEDINICAMA NOR-a

Jedan od bitnih činilaca koji je uslovljavao da komunisti tako snažno vaspitno deluju na ostale borce u toku rata, da tako stiču njihovo poverenje i ljubav, bio je njihov revolucionarni lik i veliko revolucionarno iskustvo u vaspitanju i prevaspitavanju ljudi, u radu sa masama.

Komusti su kvalitetima svoje ličnosti vršili izvanredan vaspitni uticaj. Svaki borac koji je prošao kroz školu rata i revolucije, gaji bezbroj svetlih i dirljivih uspomena o komunistima, o njihovoj hrabrosti, upornosti, ljubavi prema čoveku, skromnosti, druželjublju i drugim crtama komunističkog karaktera. Sa takvim svojim osobinama i ličnim primerima oni su kod masa boraca budili i razvijali niz plemenitih i uzvišenih vrlina.

Evo, na primer, šta priča jedan borac o svom komandiru Miju Nediću¹⁾:

„Ja nisam organizovan. Cenio sam i voleo komuniste, ali više po pričanju drugih. Sa Mijom sam se upoznao posle Pete ofanzive. Znao sam da je član Partije. On je bio najbolji čovek koga sam mogao uopšte da zamislim. Mijo mi je izgledao kao neobično čiče. U akcijama je bio prvi. Prvi dobrovoljac za bombaše. Jednom je četni ekonom nehotice podelio meso i hleb za jedno parče manje nego što je bilo boraca i Mijo je toliko uporno dokazivao

¹⁾ Poginuo u toku Sedme neprijateljske ofanzive kao komandir čete.

da nije gladan i da može jesti, iako dva dana nismo bili ništa okusili . . .“

Jedan drugi borac, koga je u Partiju primio kolektiv Prve proleterske brigade, za Miloša Vučkovića²⁾, kaže ovo: „To je bio pravi komunist i drug. Na Vukovskom, kod Bugojna, bio sam teško bolestan i crkao bih od studeni da mi on nije dao svoj šinjel. I u najtežim trenucima Miloš je uvek bio veseo i vedar. Ne pamtim da sam ga ikada u toku rata video neraspoloženog“.

Revolucija je pretvarala hiljade i hiljade mladića i devojaka, ljudi i žena, pa čak i ne mali broj pionira — kroz aktivno ispunjavanje borbenih i revolucionarnih zadataka — u prekaljene borce revolucionarne vojske i ti „obični ljudi preko noći su postajali heroji“.

Pokušaću da bar donekle osvetlim samo dva pitanja: kako su osobine komunista postajale osobine ostalih boraca i u čemu se odražavao ugled Partije i starešine. I ovo je, pored ostalog, nesumnjivo doprinelo da se od ogromne mase običnih ljudi stvore istinski borci Revolucije. Osobine komunista postajale su osobine boraca.

Heroizam i samopregor komunista, ljubav prema svojim narodima i čovečanstvu uopšte, mržnja prema osvajačima i eksploatorima, stvaralaštvo i disciplina bile su osobine komunista koje su primali i drugi borci. Na takvim osobinama izgrađivane su jedinice Narodno-oslobodilačke vojske i vaspitavane stotine hiljada boraca koji su dobrovoljno u njih stupili. Zahvaljujući navedenim činiocima, naši ratni borbeni kolektivi su brzo izrastali, bez obzira na to kakve su sve navike i shvatanja pojedinci donosili sobom. Revolucionarna uloga partijskih kadrova i njihov lik bili su jedni od bitnih elemenata od kojih treba polaziti pri analizi i istraživanjima borbenih i drugih karakteristika naših jedinica u ratu. Upoznavanje i korišćenje tih bogatih iskustava od posebnog je značaja za rad organizacija SK u Armiji i vaspitavanje vojnih kolektiva danas u miru.

Jedna od karakteristika naših ratnih jedinica bila je visok borbeni moral. Praksa naše Revolucije nedvosmi-

²⁾ Miloš Vučković, narodni heroj — poznati obaveštajac iz borbi za oslobođenje Beograda.

sleno je dokazala da se borbeni moral jedne vojske zasniava, pre svega, na svesnom saznavanju ciljeva borbe i čvrstini ideološko-političkog i moralnog jedinstva boraca i starešina svake jedinice. Iako borbeni moral zavisi od brojnih činilaca, ovo je bilo i ostaje njegovo prvo i najvažnije obeležje.

Malo je primera uopšte u istoriji ratova i revolucija, da je jedna vojska ispoljila takav borbeni moral i kvalitete kao što ih je imala naša Oslobođilačka vojska. Brojni su primeri izvanrednih herojskih podviga i teško je u tom mnoštvu primera izabrati najbolje i najlepše.

Visoke borbene kvalitete treba sagledati kroz analizu držanja pojedinaca i jedinica u najrazličitijim borbenim situacijama: u noćnim borbama, u smelim akcijama diverzanata, u neustrašivosti ilegalaca i kurira, u nepokolebljivoj odbrani bez obzira na silu i tehniku neprijatelja, u svestrano ispoljenoj borbenoj inicijativi, u izvanrednoj izdržljivosti kroz marševe, kroz borbeni duh i optimizam pojedinaca i celih jedinica. To su i sami neprijatelji ne jednom priznali. Nemački general Liters, u svom izveštaju o borbama u toku Pete ofanzive, kaže i ovo: „Tok borbi je pokazao da su komunističke snage pod Titovom komandom odlično organizovane, vešto vođene i da raspolazu borbenim moralom koji izaziva čuđenje“.

„Nemci mogu prodreti u Prozor samo preko svih nas mrtvih“, bila je odluka komunista i skojevaca jednog bataljona Četvrtе proleterske brigade, koji je dobio zadatak da brani Vilića Guvno u borbi za ranjenike. Preko 70 mrtvih boraca i starešina ovog bataljona ostalo je na Vilića Guvnu za spas svojih 4.000 ranjenih drugova. „Sve što je u ljudskoj moći učinićemo da zadržimo Njemce. Dokle god budete na Ljubin-Grobu čuli pucnje naših pušaka, Njemci neće proći. A kada toga više ne bude, onda znajte da na njemu više nema živih komunista.“ I zaista, četa komunista održala je reč. Zadržali su Nemce da bi prošli članovi Centralnog komiteta i Vrhovni štab.

Pored niza ostalih karakteristika ratnih jedinica, vredna posebne pažnje je i ova koja se ogleda u svestrano ispoljenim kolektivnim osećanjima. Zahvaljujući surovom ratnom životu i zajedničkom izvršavanju teških bor-

benih zadataka, u kojima su komunisti služili primerom, razvijala su se i neprestano rasla viša socijalna osećanja o neophodnosti saradnje i potpomaganja u svim uslovima koje nameću borbena dejstva, kao i u međusobnom razumevanju. Borci i starešine bili su povezani iskrenim drugarstvom i prijateljstvom. Onaj glavni cilj borbe — ostvarenje slobode i kroz nju svestrane čovekove sreće — bio je presudan faktor u takvom motivisanju. Emotivni život bio je vrlo bogat. Pojedinci i cele jedinice nalazili su sreću u borbenom takmičenju: ko će biti bolji borac, puškomitraljezac, bombaš, jednom rečju, ko će doprineti više borbi i pobedi. U takvoj sredini čovek je bodren i kroz stalnu borbenu aktivnost i ispoljenu hrabrost, oplemenjivan je emotivni život boraca, pobeđivala su osećanja zadovoljstva, ljubavi i ponosa prema svojoj jedinici, osećanje borbenog oduševljenja, samopouzdanja, kolektivnosti, životne radosti i optimizma. To je uslovljavalo suzbijanje one druge strane emotivnosti: osećanje malodušnosti, nezadovoljstva, srdžbe, zavisti, negativnih afekata i strasti. Tim činocima moguće je jedino i objasniti brze i nagle promene u osobinama ljudi. Bliskost starešina i boraca, zajedničko doživljavanje uspeha i neuspeha, zajedničko deljenje radosti u pobedama i tuge za poginulim drugovima i starešinama, za gubicima drugih jedinica — sve je to jačalo viša socijalna osećanja.

Na svaku negativnu, kao i pozitivnu pojavu, borci su brzo reagovali najpunijim sadržajem svoje kolektivne svesti i kolektivnih osećanja. Oni su jedinstveno ispoljavali kako osećanja prezira prema pojavama malodušnosti kod pojedinaca, tako i osećanja divljenja i poštovanja prema hrabrim drugovima i starešinama.

Ugled Partije i starešine

Bezgranična ljubav naših naroda prema Komunističkoj partiji potiče još iz perioda njene revolucionarne borbe za prava radnog čoveka. Svojom hrabrošću, skromnošću, druželjubljenjem i drugim ljudskim i komunističkim osobinama, kadrovi Partije su u jedinicama Narodnooslo-

bodilačke vojske još više cementirali tu ljubav kod svih boraca. Partijske i skojevske organizacije bile su revolucionarno i borbena jezgra jedinica. Komunisti su u svakom pogledu imali ista prava kao i nečlanovi, samo su njihove dužnosti bile veće i odgovornije. A to je još više izdizalo njihov revolucionarni lik u očima ostalih boraca. Ljubav prema Partiji bila je jedna od najznačajnijih osnova monolitnosti i moralne čvrstine jedinica. Kao potvrdu ovoga navodim sledeći primer:

U jednoj anketi boraca iz rata, 72% anketiranih su istakli u svojim odgovorima da je najsnažniji motiv koji ih je pokretao da se dobrovoljno javljaju u bombaše bila želja da postanu članovi Partije. To je bio njihov lični ideal, životni cilj. Skojevцу Radojici Mićoviću je topovska granata raznela nogu. Kao teškog ranjenika posetio ga je njegov komesar. Radojica mu je tom prilikom ovo rekao: „Druže Pero, ja sam svestan situacije, znam da je ona za mene teška i beznadežna. Rade, iako nije član Partije, zna se boriti komunistički. Jedino mi je žao što nisam postao član Partije, to mi je životna želja bila i sa tom željom ću umreti“.

Ugled Partije u celini rastao je u očima boraca i preko lika starešine. Lično angažovanje starešina u borbi, a u prvom redu briga za svoje borce, vezivalo je celu jedinicu za njegovu ličnost, jer je on svojim kvalitetima osvajao ljubav i poverenje svojih boraca. Svojom ljudskom pojavom, čvrstim karakterom, hrabrošću, druželjubljenjem i spremnošću na razna odricanja služio im je kao primer. Borci su u svom starešini gledali u prvom redu čoveka i druga i težili da postanu onakvi kakav je on bio. Mnogi su od njih bili spremni žrtvovati sebe samo da sačuvaju svog starešinu. A nisu bili retki primeri da je po nekoliko boraca ginulo u toku jedne borbe samo zato što su se dobrovoljno javljali da prodru kroz kišu neprijateljskih zrna, samo da izvuku svog ranjenog starešinu. I pokušavali bi sve dotle dok ne bi uspeli.

Ugled starešine i ljubav prema svojoj jedinici bili su usko povezani. Činjenica što se pripada baš toj jedinici, koja je zahvaljujući umešnom rukovođenju starešine, izvojevala niz borbenih uspeha i bila za to pohvaljivana od

viših rukovodećih organa, sama po sebi je kod boraca razvijala ponos i uzdizala čast što on pripada baš toj jedinici. To je osećanje raslo na osnovu saznanja što su se borci osećali zaslužnim, što su svi zajedno doprineli uspehu svoje jedinice.

Osećanje odgovornosti pred Partijom i jedinicom imalo je izvanrednog uticaja na držanje u borbi. To je istaklo u pomenutoj anketi preko 80% anketiranih boraca.

Zahtevi koje je kolektiv — jedinica — postavljao pred svoje članove intimno su se ticali svakog pojedinca. Život u ratnim uslovima vrlo brzo je učio ljude da sasvim jasno shvate kako su samo kroz kolektiv u stanju da ispolje svoju ličnost. To je obezbeđivalo izvanredno jedinstvo kolektivnih i ličnih interesa.

Komunisti su svojim vaspitnim uticajem i ličnim primerom probudili u borcima oslobodilačkog rata najplemenitije i najuzvišenije ideale radi kojih se rat i vodio. Tako veliki revolucionarni ciljevi jedino su i mogli imati snage da pokrenu milione ljudi u borbu za slobodu. Malo šta može ljudsko biće potpuno mobilisati kao borba za slobodu i dostojan život čoveka. To su motivi koji čoveka, kao svesno društveno biće, mogu najviše uzdići i dati mu snage da savlada gigantske napore i teškoće.

Pukovnik

VUKO MIHAILOVIĆ

BRATSTVO I JEDINSTVO U NOR-U

Istorija naših naroda predstavlja proces neprekidnih borbi za opstanak i slobodu dug preko desetak vekova. U borbi protiv ropstva i tuđina podizala se nacionalna svest naših naroda, razvijala se njihova nacionalna kultura i ideja ravnopravnosti svih nacionalnih skupina.

Za najnoviju istoriju naših naroda nerazdvojno je vezano postojanje i delatnost KPJ koja je za protekle četiri decenije, savlađujući ogromne teškoće, uspjela da reši glavne zadatke od istorijskog značaja za naše narode, koje je postavila u svoj program, onda kada je stvorena.

Jedna od prelomnih i sudbonosnih godina za opstanak naših naroda je 1941. kada ih je KPJ odlučno povela u oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, umevši u osnovu svoje politike aksiomu da se oni mogu osloboditi jedino vlastitim snagama.

KPJ nosilac ideje bratstva i jedinstva

Kada su fašistički okupatori podelili između sebe i onako razjedinjene narode, KPJ je na čelu sa drugom Titom, uzela na sebe odgovoran i istorijski zadatak, vezan za sudbinu svih naših naroda, i sa svojim prekaljenim revolucionarnim kadrovima stavila se na čelo oružane borbe za stvaranje bratske, slobodne i ravnopravne zajednice, na čelo borbe protiv šovinizma i nacionalne netrpeljivosti.

Još pre početka oružane borbe, neposredno posle okupacije zemlje i ustoličenja raznih kvislinga — Nedića, Pavelića, Rupnika i drugih — KPJ se borila svim sred-

stvima protiv bratoubilačkog rata i raspirivanja šovinizma, što se vidi i iz njenog proglašenja od juna 1941. u kojem se kaže: „Sve nas ugnjetava, ponižava i pljačka isti neprijatelj. Borba protiv tog omraženog neprijatelja može biti uspešna samo onda, ako hrvatski i srpski narod, ujedinjen i zbijen učvrsti redove sa ostalim narodima Jugoslavije“.¹⁾

Isto tako važno pitanje, kao što je bilo i pitanje oružane borbe protiv okupatora i oslobođenje zemlje, bilo je i pitanje kako ostvariti jedinstvo narodnih masa. Vođenjem oružane borbe protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, trebalo je istovremeno rešavati i teške ostatke prošlosti, izazvane politikom zavađanja naroda, koji su se negde bili pretvorili u sukobe koji su prelazili u međusobno obračunavanje i uništavanje. „Riječ narodnooslobodilačka borba — govorio je drug Tito — bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, osim opštejugoslovenskog smisla, imala nacionalni smisao za svaki narod posebice, kada ona ne bi, osim oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vreme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Arnauta, Muslimana itd.“²⁾

Glavno oruđe fašističkog okupatora na području tzv. NDH bile su ustaše, koje su okupljale oko sebe najreakcionarnije elemente raznih boja, upotrebljavajući ih kao oruđe građanskog rata u nameri da borbu, koju je povelja KPJ protiv okupatora, skrenu na teren međusobnog klasnog razračunavanja. Drug Tito je, kao generalni sekretar KPJ, jednom prilikom izvestio Kominternu o tome kako je okupator obećao jednovremeno Bosnu i Srbima i Hrvatima, ukazujući na svu perfidnost politike, koji su formiranjem kvislinških vojnih formacija hteli da još više raspiruju antagonizam između Srba i Hrvata.³⁾

1) „Zbornik“ V/1, str. 9.

2) Tito: „Govori i članci“, knj. I, str. 131.

3) U pismu se kaže: „Okupatori razvijaju sada kod Hrvata kao i kod Srba hegemonističke apetite samo da se raspiruje bratoubilački rat i skrene pažnja narodnih masa, u Srbiji i Hrvatskoj, od oslobodilačkog rata protiv okupatora. Ali tome smetaju partizani i Kompartija, koja se bori za bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije, koji su za odlučnu borbu protiv okupatora“. (Titova biografija, str. 328).

Zbog ustaških zverstava nad srpskim stanovništvom, oni su ponegde reagovali tako da je pretila opasnost međusobnog obračuna. U tako teškoj i delikatnoj situaciji, uloga KPJ je bila izuzetno važna i odlučujuća, jer je trebalo da se pravedna osveta usmeri na prave krivce. S druge strane, KPJ nije smela dozvoliti da i srpske mase postanu isto tako oruđe okupatora za raspirivanje bratoubilačkog rata. Pobornici mračnih režima, koji su preko dvadeset godina eksploatisali naše narode, postali su u takvoj situaciji agenti i otvoreni saradnici okupatora. Oni su nastojali da opravdanu težnju Srba za osvetom nad ustašama, izokrenu u velikosrpsku borbu protiv ostalih naših naroda i u borbu protiv KPJ kao rukovodioca narodnog ustanka. „Zaštitnici srpstva“ — četnici petokolonaški elementi, postali su verne okupatorske slugе. Kako je najveći četnički eksponent Draža Mihailović gledao na ravnopravnost naših naroda, najbolje dokazuje primer koji drug Tito iznosi u jednom svom članku. „On je (Draža Mihailović, prim. A.R.) kada sam ga pitao šta misli o nacionalnom pitanju, izjavio nedvosmisleno da Hrvati, muslimani i svi ostali moraju biti najstrože kažnjeni i poslije izvjesne odmazde potpuno potčinjeni Srbima...“⁴⁾. Tako su četnici još od samog početka onemogućavali mnoge akcije partizanskih odredа, vršeći pljačku i nasilja nad muslimanskim i hrvatskim življem. Oni su gotovo otvoreno radili na tome da onemogućе borbu protiv okupatora i da ustanku daju karakter borbe srpskog naroda protiv muslimana i Hrvata. Takvu neprijateljsku politiku je trebalo raskrinkavati kao izdaju ustanka i oštro se suprotstaviti njihovim namerama da se borba protiv okupatora skrene na kolosek bratoubilačkog rata.

KPJ se u Hrvatskoj stavila na čelo srpskih progonjenih masa i uzela u zaštitu Srbe u Hrvatskoj, ali je istovremeno štitila i hrvatsko stanovništvo koje nije imalo ništa zajedničkog sa ustašama i okupatorima. Ona je nastojala da i u Srbiji osujeti bratoubilačku borbu, jer su kvislinzi i izdajnici — Nedić, Ljotić, Draža, Pećanac i drugi, bili uspeli da zavedu jedan deo srbijanskog sta-

⁴⁾ Tito: „Govori i članci“. knj. I, str. 206.

novništva, ujedine se baš onda kada se narodni ustanak uspješno razvijao i nizao svoje prve pobjede.

U Hrvatskoj su okupatori i ustaše raspirivali do krajnjih granica nacionalnu mržnju sa ciljem da odgovornost za dugogodišnje ugnjetavanje hrvatskog naroda od strane velikosrpske buržoazije prebace na srpski narod. KPJ je odmah reagovala da bi osujetila pakleni plan okupatora i ustaša. Trebalo je brzo uporno i energično, politički djelovati među hrvatskim, srpskim i muslimanskim stanovništvom i primerom im dokazati da je mesto svim poštenim rodoljubima u redovima NOB. Takva pravilna linija naše Partije pokazala je uskoro svu svoju veličinu i vrednost, a dokaz za to bio je sve veći priliv Hrvata i muslimana u partizanske jedinice, iako je u početku partizanski pokret u Hrvatskoj uglavnom obuhvatao srpsko stanovništvo i manji broj Hrvata. Glavni štab gerilskih odreda za Liku pozvao je već avgusta 1941. hrvatski narod da energično ustane protiv zločina koje u njegovo ime vrše ustaše. Obraćajući se srpskom narodu, u istom proglasu se ističe potreba bratske saradnje „sa pravim i poštenim sinovima hrvatskog naroda“⁵⁾ koji se istinski bore protiv Pavelićevih ustaša.

Ocenjujući političku situaciju i razvoj NOB u Hrvatskoj u prvim mesecima ustanka, drug Tito je ovako pisao: „...hrvatsko stanovništvo sa zebnjom očekuje posljedice krvavog masakriranja srpskog stanovništva od strane divljačkih ustaških hordi Pavelića. Čak i one seljačke mase, koje mrze okupatore i Pavelićeve ustaše, boje se odmazde poslije pobjede nad fašističkim okupatorima i ustašama. Oni se boje da će za ustaške zulume odgovarati čitav hrvatski narod. To je, razumije se, nepotreban strah“. I dalje u istom članku: „Hrvatski narod ima sve mogućnosti da opere sramotu sa svog imena koju mu je naneo ogavni hrvatski izdajnik. Ta se sramota može sprati samo sa oružjem u ruci... ustankom hrvatskog naroda... ona se može oprati borbom protiv okupatora vođenom rame uz rame sa srpskim i ostalim narodima Jugoslavije...“⁶⁾. Aktivnost KPJ bila je usmerena

⁵⁾ „Zbornik“ — V/1, str. 30—31.

⁶⁾ Tito: „Govori i članci“ knj. I, str. 14—15.

u prvom redu na objašnjavanju perspektive zajedničkog života svih naših naroda i na rešavanju nacionalnog pitanja, kako bi u novoj zajednici naši narodi izbrisali tragove pocepanosti, razdora i međusobnih borbi i otpočeli nov, slobodan i nezavisan život. Tako u Direktivi kordunaškog NOP odreda od januara 1942. stoji: „Mi ćemo sve svoje snage, svu našu političku djelatnost usredotočiti na stvaranju jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda. Za postizanje toga cilja za stvaranje jedinstva Hrvata i Srba mi moramo da uložimo sav svoj trud i sve svoje snage“⁷⁾.

Ustaška vlast je htela da muslimanski živalj u Bosni i Hercegovini postane njihovo glavno oruđe u uništenju srpskog stanovništva. U tim ustaškim pogromima učestvovao je i izvestan broj muslimana. Uništen je veliki broj srpskih porodica, mnoga sela su spaljena, a njihova imovina razgrabljena. Bratoubilački rat u istočnoj Hercegovini bio je takođe uzeo velike razmere. Ogorčenost srpskog življa sve je više rasla, tako da su Srbi često postavljali pitanje: „Mi ili Turci“. Tako, Uglješa Danilović u jednom svom izveštaju od septembra 1942. piše da među narodom u istočnoj Hercegovini postoji izreka: „Biti ubijen metkom to je značilo sreću“⁸⁾. S druge strane, ustaše su među muslimanskim življem, da bi sprečili priliv sve većeg broja muslimana u NOV, nastojale da razviju strah od osвете srpskog stanovništva. Tako se iz jednog izveštaja od septembra 1941. vidi da je postojalo po neko muslimansko, a nešto više i hrvatskih sela koja su i dalje zadržala neprijateljski stav prema partizanima, verujući lažima ustaša kako partizani pale i pljačkaju muslimanska i hrvatska sela. U izveštaju se dalje ističe potreba da se muslimanske i hrvatske mase privuku u redove NOV kako bi se na delu pokazalo da partizani Bosne i Hercegovine podjednako štite srpski, hercegovački i muslimanski živalj⁹⁾. O tome je drug Moša Pijade ovako pisao: „Oni su (odnosi se na muslimane — prim. A. R.) videli tu vojsku koju im je kroz 19 meseci ustaška pro-

⁷⁾ „Zbornik“, V/3, dok. 32.

⁸⁾ „Zbornik“, IV/1, dok. 204.

⁹⁾ „Zbornik“, IV/1, dok. 226.

paganda slikala kao vojsku koja kolje žene i decu, koja ruši i pali džamije, koja uništava porodicu i veru. Oni su se uverili da ta vojska nije osvetnik nad nevinim stanovništvom i da ona isto tako osvećuje zločine izvršene nad muslimanima i Hrvatima kao što osvećuje zločine izvršene nad Srbima¹⁰⁾.

Objašnjavajući suštinu i cilj NOB, KPJ je razobličavala ovakvu ustašku propagandu, organizujući istovremeno široki političko-društveni rad u oslobođenim krajevima, među narodom koji je dotada uvek bio oruđe u rukama vladajućih protivnarodnih režima. Već u prvim mesecima 1942. muslimani se masovnije uključuju u NOB¹¹⁾. I četnici su sa svoje strane u istočnoj i u centralnoj Bosni počeli da otvoreno saraduju sa neprijateljem. Oni su se, na primer, povremeno obraćali pismima pojedinim komandirima partizanskih četa obećavajući im veće položaje i vlast nad određenom teritorijom, pod uslovom da predaju Nemcima svoje političke komesare a da se sami „kao poštene Srbi“ obračunaju sa komunistima. Komunisti su morali intenzivno politički da deluju kako u jedinicama, tako i u pozadini i da iznose istinu o njihovom razbijačkom radu, nastojeći da se sačuva već stvoreno bratstvo i jedinstvo. Prekretnicu u razvitku NOB u ovim krajevima značio je dolazak druga Tita, Vrhovnog štaba i Prve proleterske brigade na Romaniju, dok je u isto vreme u centralnoj Bosni došlo do formiranja krupnijih partizanskih jedinica. Tako je u pozadini zaveden red, a pitanje budnosti i moralno-političkog učvršćenja jedinica postavljeno je u prvi plan.

Makedonija je sve do NOR-a bila pod dominacijom Srbije, Bugarske i Grčke i za nekoliko decenija menjala je više puta svoje gospodare. Svi oni nisu priznavali Makedoncima nacionalnu individualnost, već su im najbrutalnijim terorom zabranjivali jezik i nacionalno ime. KPJ je povelala oštru borbu protiv svakog pokušaja odnaro-

¹⁰⁾ M. Pijade: *Govori i članci*“ izd. „Kultura“ 1947, str. 264.

¹¹⁾ Tako u listu „Glas Korduna“ piše: „Ulaskom Narodne vojske u Kladašu, Muslimani su uvidali da su partizani prava istinska narodna vojska, koja donosi narodima slobodu, svim narodima bez obzira na nacionalnu, vjersku ili političku pripadnost“ („Zbornik“, V/3, dok. 69).

đavanja Makedonaca, pvela ih u NOR i revoluciju da bi kroz nju izvojevali svoju slobodu i ravnopravnost sa ostalim našim narodima. Nikakvi pokušaji velikosrpskih i velikobugarskih hegemonista nisu uspeli da spreče ponedonosni put Makedonaca prema svojoj istinskoj nacionalnoj slobodi.

Slovenački narod je bio ugnjetavan i eksploatisan od okupatora i domaćih kvislinga, Rupnika, Bele garde, zelene garde i ostalih narodnih neprijatelja. On se isto tako, pod rukovodstvom KPJ, pridružio zajedničkoj borbi, da bi kroz nju rešio svoja nacionalna i socijalna prava i omogućio sebi bolji život u novoj bratskoj zajednici svih naroda Jugoslavije. To potvrđuje i izjava CK KP Slovenije od juna 1942. u kojoj se kaže: „U bratskoj slozi i jedinstvu sa srpskim, hrvatskim, crnogorskim i makedonskim narodom, slovenački narod kuje temelje za buduću domovinu južnoslovenskih naroda“¹²⁾.

Sprovodeći ideju ravnopravnosti svih naših naroda, KPJ se borila za dosledan stav i prema nacionalnim manjinama. Ona je, objašnjavajući potrebu ravnopravnosti naroda, objašnjavala istovremeno perspektive zajedničkog života, kao i potrebu stvaranja bratstva i jedinstva svih naših nacionalnosti i nacionalnih manjina. Tako je drug Tito u septembru 1942. analizirao postojeću situaciju na Kosovu i Metohiji i istakao da je postojanje nacionalnih suprotnosti glavna smetnja okupljanju najširih masa u zajedničku borbu protiv okupatora. On je tom prilikom pisao o postojanju dve različite petokolonaške klike: jedne velikosrpske koja je glavni krivac da su šiptarske mase bile zadojene mržnjom prema doseljenicima (Srbima i Crnogorcima) i druge — proalbanske koja je služila okupatoru i uz čiju je pomoć nameravao da i dalje izrabljuje sirotinju u ovim krajevima. On je tom prilikom pred komuniste Kosova i Metohije postavio zadatak: „Neumorno i uporno raditi među tim stanovništvom, naročito siromašnim, i dokazivati mu potrebu zajedničke oružane borbe protiv okupatora... Treba dokazivati tim šiptarskim masama da nisu Srbi ili Crnogorci koji žive

¹²⁾ „Zbornik“ VI/1, str. 54.

na njihovom teritoriju njihovi neprijatelji, naprotiv njihovi su neprijatelji samo jedna mala petokolonaška klika, a većina Crnogoraca i Srba na Kosovu i Metohiji treba da se bori zajedno sa njima protiv okupatora i ove petokolonaške klike...¹³⁾.

U sličnoj situaciji su se nalazile i nacionalne manjine u Vojvodini. To se najbolje vidi iz jednog izveštaja PK KPJ za Vojvodinu od oktobra 1942. u kome se kaže da je mađarska nacionalna manjina u Bačkoj nezadovoljna postojećim stanjem stvorenim okupacijom te teritorije od strane fašističke Mađarske i da je razočarana u „oslobođenje“. U izveštaju se takođe podvlači da mađarska sirotinja nije ništa dobila ulaskom mađarskog okupatora u Bačku i da se već postepeno odvađa od buržoazije, koja je okupaciju iskoristila za sticanje izvanrednih profita. Ceneći takvu situaciju, ističe se, može se očekivati da će mađarske mase ubrzo prilaziti NOP-u, iako se boje povratka stare Jugoslavije, pošto u tom slučaju računaju na osvetu Srba nad svim Mađarima bez obzira na krivce. PK ističe da stav komunista mora biti takav da samo pravi krivci budu kažnjeni za učinjene zločine¹⁴⁾.

Razvijanje i negovanje bratstva i jedinstva u jedinicama

U partizanskim odredima i jedinicama NOV bile su zastupljene sve naše nacionalnosti. One su, kaleći se kroz svakodnevne borbe, postale uzor oružanog bratstva i jedinstva naših naroda. Kao nosilac te ideje, stvorena je prve ratne zime Prva proleterska brigada, kojoj je drug Tito odredio zadatke kad je rekao „da u sastav te brigade ulaze sve narodnosti Jugoslavije, jer će time predstavljati borbena jedinstvo svih naših naroda“¹⁵⁾.

Partijske organizacije u vojnim jedinicama vodile su neprekidnu borbu za razvijanje i čuvanje bratstva i jedinstva. Na mnogim partijskim sastancima, četnim ili

¹³⁾ „Zbornik“ IX/2, dok. 15.

¹⁴⁾ „Zbornik“ IX/2, dok. 28. (Od mađarske nacionalne manjine bio je formiran godine 1944. partizanski bataljon „Šandor Petefi“).

¹⁵⁾ Tito: „Stvaranje i razvoj JNA“, str. 83.

bataljonskim konferencijama, pretresalo se ovo pitanje sa ciljem da se ono pravilno shvati i sprovodi u život. Komunisti su pokazivali veliku budnost prema izvesnim pokušajima pojedinaca koji su bili upereni na razbijanje bratstva i jedinstva. Svaka takva greška oštro je osuđivana, a najmanja insinuacija na bilo koju narodnost bila bi okarakterisana kao akt neprijateljstva. Kako su odmah reagovala partijske organizacije u jedinicama na svaki pokušaj sektaštva, lokalpatriotizma ili šovinizma i kako su oštro sprečavale i osuđivale svaku takvu pojavu, vidi se iz jedne Okružnice CK KPH od septembra 1941. u kojoj se kaže: „Neki drugovi nijesu vodili borbu protiv zverskog šovinizma a za okupljanje svih narodnih snaga, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost. To odstupanje od partijske linije predstavlja sklizavanje u ogavni šovinizam, sprečava ujedinjenje Srba i Hrvata u borbi protiv zajedničkog neprijatelja i pomaže njegove plaćenike.“¹⁶⁾ A zaista je bilo teško, na primer, ubediti još nedovoljno svesnog borca, kome su ustaše uništile porodicu, da Hrvati nisu za to krivi. Teško je, isto tako, bilo ubediti Hrvate da im Srbi mogu biti prijatelji, kada su videli sve zločine koje su činili četnici. Jedino uporna i neprekidna borba partijskih organizacija protiv svih šovinističkih pokušaja za raspirivanje bratoubilačke borbe, doprinosila je postepenom rešavanju ovog pitanja.

Već prve regularne jedinice NOV bile su pioniri bratstva i jedinstva. Ono se kovalo i razvijalo u svakoj našoj jedinici širom zemlje u svim fazama NOR. To potvrđuje i primer partizanske zakletve koju su polagali banijski partizani prilikom formiranja odreda krajem septembra 1941. u kojoj se kaže: „Zaklinjem se da ću uvijek i svagdje zastupati misao bratstva i jedinstva i zajedničke borbe Srba, Hrvata i muslimana za čišćenje moje zemlje od domaćih izdajnika i plaćenika, bili oni iz srpskih, hrvatskih ili muslimanskih redova...“¹⁷⁾

U našim jedinicama bili su izmešani borci svih nacionalnosti. Srpski i crnogorski proleter i borili su se u Bosni i Hrvatskoj, bosanske, hrvatske i crnogorske je-

¹⁶⁾ „Zbornik“ V/1, dok. 46.

¹⁷⁾ „Zbornik“, V/2, dok. 32.

dinice borile su se u Srbiji; makedonske, bosanske i crnogorske jedinice na sremskom frontu itd. Kroz neposrednu drugarsku pomoć u borbi i van nje, stvarani su novi odnosi među borcima, jer ih je vezivala ista ideja i pred svima njima je stajao zajednički cilj. Zavisno od razvoja situacije na pojedinim bojištima i razvoja NOB, dolazilo je redovno do preformiranja jedinica, ili do potrebe za popunom. Bila je redovna pojava da su u crnogorske jedinice dolazili Dalmatinci, u srbijanske jedinice Bosanci, u hrvatske Slovenci i Istrani i obratno. Ti novi borci koji su dolazili iz drugih, udaljenih krajeva, vrlo brzo bi se privikavali u novoj sredini i brzo se razvijali ne samo kao ratnici, nego i kao politički radnici. U toj ratnoj i revolucionarnoj školi izgrađivali su se i postajali novi ljudi, nosioci borbenih tradicija tih novih jedinica i osećali se ponosni zbog toga, bez obzira što one nisu bile iz njihovog kraja i što nisu bili u njima kada su se ove jedinice formirale.

U oslobodilački rat stupali su naši narodi dobrovoljno iz oslobodilačkih i revolucionarnih pobuda, jer su imali puno poverenja u KPJ i njenu rukovodeću ulogu. Ti motivi su uticali na formiranje svesti boraca i na njihovo idejno-političko i vojno vaspitanje. Kroz svakodnevnu ratnu praksu formiralo se i duboko ukorenilo kod naših boraca niz vrednih osobina, hrabrost, smelost, odvažnost i preduzimljivost, a u prvom redu visoka politička svest i ideja bratstva i jedinstva koju su oni od prvog dana oružane borbe čuvali, negovali i prenosili je iz jednog kraja naše domovine u drugi.

Istorija i borbeni put svake naše jedinice puni su primera neviđenog junaštva, drugarskog pomaganja i saradnje, političkih akcija i junačkih likova, u kojima su se ispoljile tradicionalne osobine našeg borca, bez obzira iz kojeg je bio kraja i kojoj je narodnosti pripadao. Tako, na primer, u jednom političkom izveštaju Druge krajiške brigade od septembra 1942. piše: „Borci se oduševljavaju sa drugovima Srbijancima, Crnogorcima, Sandžaklijama i poštuju ih. Zajednička borba kju vode na krajiškom frontu dovoljno je iznesena i tumačena kao borba naroda koji se bore za svoju nacionalnu slobodu; dokaz je

da se naš narod nacionalno ujedinio i da to bratstvo svakim danom postaje jače. Neprijatelju nije uspelo da naš narod nacionalno razdjeli i zavadi¹⁸⁾.

Sličnih primera, koji govore o uspesima političkog rada na stvaranju bratstva i jedinstva unutar jedinica i u narodu, postoji vrlo mnogo. Evo jednog primera iz rada partijske organizacije Druge proleterske divizije. Na partijskom savetovanju, ističe se u ovom izveštaju, ispoljilo se čvrsto bratstvo i jedinstvo između boraca Druge proleterske, Četvrte (crnogorske) i Druge dalmatinske brigade. Ukazuje se zatim na potrebu njegovog daljeg jačanja i razvijanja kroz sve forme rada i zajedničkog života. Tako, na primer, u borbi mora biti zastupljeno međusobno potpomaganje, ratni plen se mora deliti ravnopravno i u svakoj prilici se boriti protiv nezdravog isticanja svoje, a zapostavljanja „tuđe“ jedinice itd. Na pomenutom savetovanju su komunisti iz Druge proleterske brigade govorili o kovanju bratstva i jedinstva i o još jačoj potrebi razvijanja duboke ljubavi kod boraca njihove brigade prema borcima ostalih brigada¹⁹⁾.

Da bi se ilustrovao rad pojedinih naših partijskih organizacija na stvaranju bratstva i jedinstva u jedinicama i narodu može poslužiti i jedan primer iz Šesnaeste brigade Sedme hrvatske divizije u kojoj je bila većina Srba. „Odnosi između boraca Hrvata i boraca Srba — piše u jednom izveštaju ove brigade — sasvim su pravilni i uopšte se ni po čemu ne razlikuju od odnosa među samim Srbima ili samim Hrvatima. Pored toga, može se ustanoviti da se ni kod jednog borca ne primećuje nekakvo nezadovoljstvo u vezi s tim što se brigada zove hrvatska²⁰⁾. Ovakva konstatacija je karakteristična za sve jedinice NOV, bez obzira na to kakvog su nacionalnog sastava bile.

U predasima borbe naše su jedinice politički delovale na terenu. Svuda gde bi se ukazala potreba za pružanjem pomoći narodu u poljoprivrednim radovima, borci su nesebično radili da bi narod dotičnog kraja što više

¹⁸⁾ „Zbornik“, IX/2, dok. 10.

¹⁹⁾ „Istorijski arhiv KPJ, tom I/2, str. 401.

²⁰⁾ „Zbornik“, V/4, dok. 41.

posejao, što brže požnjeo letinu itd. Nisu bili retki slučajevi da su se čitave jedinice odricale svog obroka hrane u korist postradalog naroda. Tako su se jedinice Druge Proleterske brigade kada su se u julu 1944. nalazile u Crnoj Gori i Sandžaku, odrekle 13. jula svog obroka, pozivajući sve jedinice korpusa „da se pridruže ovoj akciji, te da i na ovaj način manifestujemo bratstvo i jedinstvo sa širokim narodnim slojevima“²¹⁾. NOV, kao istinska narodna vojska, pružala je neprestanu pomoć u granicama svojih materijalnih mogućnosti narodu siromašnih krajeva, što se vidi i iz jedne Naredbe druga Tita od januara 1943. po kojoj se iz vojnih sredstava Vrhovnog štaba dodelila novčana pomoć od 1.000.000 kuna siromašnom stanovništvu Kozare.²²⁾ Takav odnos NOV prema narodu imao je na njega odlučujući uticaj. Narod je sa svoje strane pružao punu materijalnu i moralnu pomoć i delio svoj poslednji zalogaj sa borcima, jer su u njima gledali svoje prave branioce i oslobodioce.

NOR je bio u našoj nacionalnoj istoriji prva zajednička borba svih naših naroda i on se po tome razlikovao od svih oslobodilačkih ratova tokom naše bogate prošlosti. Tom oslobodilačkom borbom, koju je povelala KPJ na čelu sa drugom Titom, bili su obuhvaćeni svi naši narodi. Oni su se nalazili neprekidno na frontu, predstavljali nerazdvojni deo te jedinstvene borbe i bili njeni neposredni učesnici. Nikada do tada nije bilo primera da svaki naš grad, svako selo, polje i planina, bude poprište četvorogodišnje borbe. Svaki pokret jedinica NOV iz jednog kraja zemlje u drugi, imao je svoj puni politički smisao i sadržaj. Stalnim političkim delovanjem kako u jedinicama, tako i na terenu, KPJ je osposobila naše borce da budu nosioci i tumači bratstva i jedinstva, jedne od najvećih tekovina NOR-a.

*

Rešenje nacionalnog pitanja u našoj zemlji nije se sastojalo samo u tome da se naši narodi oslobode, već

²¹⁾ Arhiv VII, K. 250, reg. 2—3/7.

²²⁾ „Zbornik“, II/7, dok. 77.

da se posebno svakom narodu omogući njegov puni nacionalni razvitak u okviru snažne zajednice svih naših naroda. „Narodi Jugoslavije su — pisao je drug Tito — iskoristili oružje koje su podigli protiv okupatora i protiv izdajica svoje zemlje za stvaranje bolje i srećnije Jugoslavije. U tom cilju jugoslovenski narodi su se zbraćivali u oružju i u zajedničkoj borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Oni su, s oružjem u ruci, riješili nacionalno pitanje. Zajedno, s oružjem u ruci, stvorili su bratstvo i jedinstvo“²³⁾.

Nacionalno pitanje se temeljito moglo rešiti u našoj zemlji, jer se rešavalo revolucionarnim putem u procesu oslobodilačkog rata u kojem su učestvovali svi naši narodi sa puškom u ruci i prema svojim mogućnostima dali doprinos toj borbi. O ovome drug Tito kaže: „Pravilna politika u nacionalnom pitanju bila je za nas ona motorna snaga koja je pokretala mase u borbu. Zar bi Makedonci, Slovenci, Hrvati, pa i Srbi i drugi narodi išli u borbu da nisu očekivali da ovaj oslobodilački rat likvidira sve ono što je u staroj Jugoslaviji ometalo bratstvo i jedinstvo naših naroda?“²⁴⁾.

Jedna od značajnih komponenata NOR-a bila je dosledno sprovedena politika bratstva i jedinstva. Ono se stvaralo u surovim ratnim uslovima, kroz svakodnevnu borbu protiv okupatora i domaće reakcije, izdajnika i slugu okupatora. Stvoreno bratstvo i jedinstvo je nesumnjivo jedna od naših najvećih tekovina. Zbog svoje krupne uloge, ono je bilo, kako u toku rata tako i danas, od istorijskog značaja za sve naše narode. Taj faktor, pored ostalih, imao je i svoj veliki doprinos u formiranju karaktera naše narodne armije, kao armije bratstva i jedinstva, koja čvrsto brani ne samo našu nacionalnu nezavisnost od eventualnog agresora već i socijalističku zajednicu ravnopravnih naroda, socijalizam u našoj zemlji.

Pukovnik
ANTE ROSI

²³⁾ Tito: „Govori i članci“, knji. II, str. 363—364.

²⁴⁾ Isto, str. 238.

ČETNE KONFERENCIJE U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU

Komunisti, kao jezgro i svjesna revolucionarna avangarda, imali su presudnu ulogu u procesu stvaranja i učvršćivanja jedinica NOVJ. Oni su objašnjavali situaciju i svakodnevne zadatke, ukazivali na perspektive borbe, iznutra učvršćivali oružane odrede u vojnom i političkom pogledu. Ličnim primjerom — živom riječju i djelom, oni su uticali na okolinu i postizali vidne rezultate, što se ogledalo u čistoti lika narodnog borca i svestranoj unutrašnjoj konsolidaciji jedinica. „Svaki partijac — pisao je zamenik politkomesara brigade, 8. jula 1942, sekretarima bataljonskih biroa Pete proleterske brigade — mora biti svjestan da njegova Komunistička partija traži od njega krajnje napore do zadnjeg daha i krajnju odanost i požrtvovanje, jer se drukčije neće osigurati rukovodeća uloga našoj Partiji i izvojevati sloboda...“ A sve to, u krajnjoj liniji, stvaralo je temelje moralno-političkog jedinstva oružanih snaga naše Revolucije.

Život u četi — koja je, može se reći, predstavljala osnovnu borbenu jedinicu NOVJ — bio je vrlo dinamičan i raznovrstan. Svakodnevna problematika: akcije i marševi, vaspitno-politička i kulturno-prosvjetna djelatnost unutar i van čete — nalagala je ne samo stalnu borbenu gotovost i solidnu unutrašnju organizaciju četnog kolektiva, već i fizički izdržljive, psihološki dobre i politički aktivne ljude.

Pokretačka snaga unutrašnjeg života čete, inicijator i nosilac intenzivne političke aktivnosti, regulator odnosa

između boraca, bila je partijska organizacija. Četne konferencije ili sastanci predstavljali su jednu od osnovnih i najčešćih formi vaspitno-političkog rada. Četa je bila takva borbena jedinica u kojoj su njeni pripadnici bili vezani zajedničkim patnjama i radostima, upućeni jedni na druge i zbog toga neposredno zainteresovani za što potpuniju harmoniju međusobnih odnosa, za što bolji unutrašnji rad, za najčvršću disciplinu. Stoga su četne konferencije, kao jedinstveni kolektiv, rješavale veoma značajna pitanja koja je nametala svakodnevna ratna praksa, sprovodile kritiku, otkrivale i otklanjale nedostatke pojedinaca kako bi četa postala što monolitnijom i spremnijom za izvršavanje svih zadataka.

Na četnim konferencijama raspravljana su sitna i krupna pitanja o međusobnim odnosima i disciplini, vojničkog osposobljavanja putem izvlačenja pouka i iskustava iz izvedenih akcija, iz okvira aktuelne vojno-političke problematike, iz oblasti marksističko-lenjinističkog vaspitanja. Te konferencije su, pored drugih mjera, bile efikasno sredstvo moralno-političkog i vojničkog izgrađivanja boraca i to prvenstveno putem analize sopstvenih iskustava, sopstvenih uspeha i slabosti.

Iskustvo našeg Oslobođilačkog rata potvrdilo je izvanredno veliki značaj svakodnevnog političkog rada: neprekidno obavješćavanje boraca o aktuelnim događajima u svijetu i kod nas, temeljito proučavanje opšte političke linije CK KPJ i pojedinih mjera koje su bile usmjerene na dalje jačanje oružanih snaga i učvršćivanje položaja nove, narodne države. „Badava nam municije i puške ako mi politički izgubimo borbu“! — stajalo je 21. avgusta 1941. u izveštaju Gerilskog informacionog biroa (koji je u izvesnom smislu predstavljaio propagandni odsek tamošnjih ustaničkih jedinica), Štabu gerilskih odreda u Drvaru.

Partijsko-politički organi, u prvom redu politički komesari, nastojali su da borci što potpunije sagledaju suštinu i smisao opštenarodne borbe koja je iziskivala vanredna lišavanja i žrtve naših naroda u četvorogodišnjem ratu. „Treba bazirati rad na marksizam i lenjinizam — stajalo je u direktivi OK KPH Karlovac od septembra

1941. — da se omogući razumijevanje klasnog karaktera ove borbe“. Ali, isto tako, taj rad je bio i sasvim konkretan, usko povezan s tekućim zadacima partizanskih odreda i prilika koje vladaju u kraju gdje se odvijaju borbe.

Usvajanjem zajedničkih pogleda i stavova na najaktuelnije probleme, stvarani su uslovi za pokretanje najšireg broja aktivista za tumačenje partijske politike i ciljeva NO pokreta. Preko četnih konferencija i drugim sredstvima težilo se „podići teoretski i politički nivo boraca, što drugim riječima znači osposobiti drugove da mogu samostalno politički djelovati“, „da svaki vojnik bude dobar propagandist naše borbe i linije naše Partije“.

Osim toga, priliv novih boraca u redove NOVJ izazivao je pojačan rad partijsko-političkih organa kako bi se održao i dalje razvio moralno-politički i borbeni nivo jedinice. U Prvu proletersku brigadu, na primjer, sredinom januara 1943, stupilo je u centralnoj Bosni preko 700 novih boraca. Pa opet, zahvaljujući snažnom unutrašnjem životu u četama, ti novi drugovi u najvećem broju stoički su podnosili teškoće Četvrtе i Pete neprijateljske ofanzive, i za najkraće vrijeme postali dobri borci — dostojna zamjena iskusnim proleterima. Udarна моć brigade nije bila smanjena, što potvrđuju izvanredni uspjesi na Neretvi, kod Kalinovika, na Drini, kod Bijelog Polja i Foče, na Sutjesci itd. „Sredina brzo i bez napora asimilira nove borce, — piše u izvještaju Prve proleterske brigade od 9. februara 1943. Za kratko vrijeme čovjek nije u stanju da razlikuje nove borce od starih. Oni neo-sjetno urastu i uključe se u život i navike koje već postoje od ranije. Dalmatinci se već ni po čemu ne razlikuju od starih boraca Crnogoraca ili Kragujevčana“.

Takav unutrašnji život četnog kolektiva zamjenjivao je školu i dom novim borcima.

Čak su i bivši domobrani, koji su osjetili prisno drugarstvo, saznali i osjetili veličinu ciljeva Oslobođilačkog rata — postajali dobri borci. Tako u izvještaju politodjela Sedme brigade od 5. januara 1943. CK KP Hrvatske za domobrane koji su se predali u akciju na vijaduktu Volinja — Kostajnica, daje se ovakva ocjena o njihovim

kvalitetima: „Svoju odanost manifestuju i potvrđuju u svim akcijama (bombaši i patrole prethodnice). Srodili su se sa svim drugovima“.

Izvršavanje borbenih zadataka bilo je u centru pažnje komandi četa i partizanskih organizacija. Na tome se upravo ogledala unutrašnja čvrstina četnog kolektiva u moralno-političkom i vojnom pogledu. Borbene akcije su bile sigurno mjerilo vrijednosti čete kao cjeline i svakog pojedinca u njoj, prava škola za starije i borce. Stoga je na četnim sastancima u prvom planu bila svestrana priprema vojnih akcija, odnosno njihova temeljita analiza. Održavanju te prakse, koja je dala dragocjene rezultate u jedinicama NOVJ, pridavan je veliki značaj tokom čitavog rata. Tako, Operativni komitet KPH za Karlovac, 3. septembra 1941, nalaže područnim jedinicama: „... prije svake akcije pripremiti partijce ističući njihove dužnosti, a poslije akcije analizirati držanje partizana“. U direktivi CK KP Slovenije od 20. novembra 1943. partijskim organizacijama u vojsci, takođe se podvlači cjelishodnost te prakse. „Sve partijske organizacije — piše u toj direktivi — moraju odmah izvršiti analizu držanja kadra u toku ofanzive, pa one koji su se dobro držali primiti u Partiju, a one druge kritikovati...“

Onamo, gdje održavanje četnih konferencija nije bila redovna praksa, pokazalo se da je takva forma političkog rada s borcima veoma cjelishodna. Tako, politodjel Druge brigade Šeste divizije, u svom izvještaju od 6. marta 1943. CK KP Hrvatske, pored ostalog, piše:

„Novina koju smo donijeli u ovu brigadu u političko-vaspitnom radu sa partizanima jesu četni — radni sastanci na kojima se pretresaju pitanja borbe i nedostataka vojničke prirode, pitanja discipline, odnosa i ponašanja drugova između sebe, drugova i drugarica, drugova i komande, komande i drugova, pitanje ishrane, obuće, odjeće, zdravlja, pitanje odnosa, rada i ponašanja prema pozadini. Ovi su se sastanci pokazali vrlo korisni i utiču pozitivno na razvijanje svijesti, kritičnosti i svestranog razvitka narodnih boraca, za koje četni sastanak postoji kao najviši kolektivni forum, ukoliko nijesu obuhvaćeni nekom drugom organizacijom“.

Uloga političkog komesara u tim pripremama i analizama borbenih akcija bila je od posebnog značaja. On je imao zadatak da napravi plan rada povodom svake akcije, u kome je trebalo iznijeti značaj predstojećeg napada, moral neprijatelja, raspoloženje stanovništva, odjek i posljedice akcije na dalji razmah oružane borbe u kraju gdje se ona izvodi, itd. „Takav plan, dobro promišljen sa svih strana, predstavlja jednu od najvažnijih mjera pripreme“, pisalo je u „Slovenskom partizanu“ oktobra 1941.

Sem toga, politički komesar bio je obavezan da „razradi način kako će svojim jedinicama protumačiti vezu između te konkretne akcije i same linije naše borbe“. A potom, pri pretresanju držanja jedinice i svakog pojedinca borci i rukovodioci su davali samokritički i kritički osvrt na izvršeni zadatak. Politički komesar, koji je i inače brinuo o svakodnevnom životu u četi, bio je dužan da prilikom donošenja ocjene o izvedenoj akciji, mobilise sva sredstva „počevši od predavanja, nevezanih razgovora, pjesama, šala itd., pa sve do izvirgavanja preziru kukavica“ (uputstvo Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske, 25. decembra 1941, političkim komesarima odreda).

Izvlačenje borbenih iskustava, isticanje pozitivnih i negativnih primjera, kritika nedostataka — obavezivalo je organe komande i partijske organizacije da pažljivo prouče tok i rezultate svake akcije. Na četnim sastancima iskrsavala su raznovrsna, naoko sitna pitanja, koja su tretirala prvenstveno ono što se nije moglo planom predvidjeti: samoprijegor i samoinicijativa, snalažljivost i lukavstvo boraca i dr. Oni najbolji dobijali su pohvale i priznanje četnog kolektiva, te kao takvi primani u SKOJ ili Partiju, dok su oni drugi kritikovani. Ti sastanci su obično bili veoma živi i korisni. Pouke na sopstvenim iskustvima bile su uvijek dragocjene. Ali, pošto su one imale širi značaj, prenošene su i na ostale jedinice, unutar ili van brigade. Zato su štabovi zahtijevali: „I u uspješnim akcijama pretresti: ako su uspjele — zašto su uspjele, a ako nijesu — zašto nijesu. Iz tog izvlačiti griješke i skupiti novo iskustvo, to iskustvo dostavljati Štabu da bi se

njime koristili drugi“ (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 86).

Preko četnih konferencija — za koje su se u većini slučajeva pripremali i organi komande i partijska i skojevska organizacija — najbrže su uočavani problemi jedinice, a to je omogućavalo da se blagovremeno preduzimaju odgovarajuće mjere. Tako, divizijski komitet Osme divizije, u svom izvještaju od 17. januara 1943, piše: „Održavanje četnih konferencija daje lijepe rezultate. Svrha tih konferencija jeste rješavanje njihovih unutarnjih problema i kritički osvrt na rad u četi i među pojedincima, te razbistravanje nejasnih političkih problema“.

Ponekad uputstva za rad nijesu bila potpuna, nije se u dovoljnoj mjeri ukazalo na teškoće i perspektive. U takvim slučajevima propusti su bili neminovni. „Nedostatak perspektive bio je jedan od jakih razloga kolebanja koja su se pojavljivala. Borcima i starješinama nije bilo dovoljno jasno naše povlačenje, primanje frontalne borbe itd.“ — stajalo je u izvještaju Štaba Osme divizije, 7. februara 1943, Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske. U izvjesnim slučajevima se nije radilo samo o „kolebanjima“, već o nečem težem — o pojavi demoralizacije i panike (kao, na primjer, situacija poslije napada na Pljevlja, 1. decembra 1941), što se obično završavalo teškim gubicima. Iskustvo našeg rata, potvrđeno obiljem primjera iz svih krajeva naše zemlje, pokazuje da je bilo vrlo cjelishodno blagovremeno ukazivati na teškoće, na neminovnost povlačenja i žrtava, a ujedno otkrivati perspektive dalje borbe.

Objektivne teškoće — česti marševi i borbe, zamorenost i sl. — načelno nijesu smjele uticati na neprekidnost agitaciono-političke djelatnosti u jedinicama. Svakodnevne akcije, nedostatak literature, rashod bili su normalna pojava za pokretni, partizanski način ratovanja. Tako je sam život nametnuo naročiti stil rada — ratni stil: „Ne čeka se određeno vrijeme za sastanke — pisao je zamjenik političkog komesara Prve proleterske brigade, 14. februara 1943, Centralnom komitetu KPJ — već se problemi rješavaju odmah, na licu mjesta, bilo u pokretu ili samom bataljonu“. U skladu s tim, u mnogim jedinicama NOVJ

održavani su kraći i češći sastanci o konkretnim pitanjima koja su se rješavala. I to po desetinama i vodovima, što je ne rijetko bilo uslovljeno i razmještajem jedinica na položaju ili odmoru. U nekim jedinicama, međutim, takav stil rada je sporije prodirao, ali je na kraju ipak morao biti usvojen. „Rad se odvijao mirnodopskim tempom“ — pisao je zamjenik komesara Sedamnaeste hrvatske brigade 13. januara 1943, CK KP Hrvatske. — „Preduzete su mjere da se prekine s tim mirnodopskim tempom i da se pređe na ratni tempo“.

Tako se pod najtežim uslovima, uz pomanjkanje vremena i tehničkih sredstava, uprkos fizičke iscrpenosti uslijed svakodnevnih pokreta i akcije, odvijao veoma sadržajan i plodan vaspitno-politički rad u partizanskim odredima i jedinicama NOVJ. Našlo se ipak „svaki dan vremena za vojni i politički rad“. Teorije o „neizdržljivosti“ — čiji su nosioci bili oni slabiji, kolebljivi, demoralisani elementi, — bile su savladane snagom volje i svijesti o neophodnosti stalnog političkog rada. Diskusije o povoljnim i nepovoljnim okolnostima za rad bile su u krajnjoj liniji štetne. „Ukoliko je teža situacija, utoliko je potrebniji politički rad“, pisalo je u jednom dokumentu, 14. januara 1942. Pritom je lični primjer starješine bio najupečatljiviji. Stoga se na to često ukazivalo: „Shvatimo da istinski rukovodioci trebaju biti prvi na poslu, u akcijama, a zadnji sa posla, a to trebaju da budu partijci. Partijci su oni koji trebaju da ispravljaju tuđe grješke, a ne da ih sami prave. Ne smije biti da partijci traže bolji zalogaj od drugih, bolju odjeću, bolji ležaj itd.“ Tako je zamjenik političkog komesara Pete proleterske brigade pisao partijskim sekretarima 1942. Naši vojni i politički rukovodioci bili su upravo takvi: uzorni komunisti, nesebični i skromni, pravi pregaoci. A to je znatno doprinosilo unutrašnjoj čvrstini naših jedinica u najtežim situacijama.

Takva politička aktivnost u četama — kao masovni vid prevaspitanja boraca putem strpljivog ubeđivanja, ispravljanja, diskusija, kritike — bila je sastavni dio života, uslov pravilnog razvoja oružanih jedinica. Ta ko-

lektivna forma vojno-političkog rada, protkana pojedinačnim razgovorima, uticajem partijske organizacije, kao i ličnim primjerom starješine, imala je neposredan odraz „iskrenog partizanskog drugarstva“ u jedinicama NOVJ. na stvaranje „borbene i saživljene, jedinstvene cjeline“ „iskrenog partizanskog“ drugarstva u jedinicama.

Pukovnik

JOVAN VUJOŠEVIĆ

NEKA PITANJA KULTURNO-PROSVETNOG RADA U NOR-u

U radu partijskih organizacija u partizanskim odredima i Narodnooslobodilačkoj vojsci značajno mesto je zauzimao kulturno-prosvetni rad koji je delovao na širokom planu i zadirao u sve domene partijskog delovanja. Zadaci kulturno-prosvetnog rada sastojali su se u tome da se preko štampe (sopstvenih izdanja jedinica), priredbi, usmenih i zidnih novina, popularnih predavanja, govora na konferencijama i mitinzima i sl. razradi i što slikovitije prikaže linija KPJ u NOR-u, da se svest i opšta naobrazba boraca podignu na jedan viši politički i opštekulturni nivo i da se doprinese održavanju dobrog morala i neprekidne aktivnosti boraca. Zbog svega toga, kao i zbog mnogih svojih osobenosti, ovom sektoru pripada posebno mesto u obradi i analizi rada partijske organizacije u našim jedinicama tokom narodnooslobodilačkog rata.

*

Na osnovu opšte partijske direktive, za ovu delatnost su bili zaduženi po jedan ili više članova KP u svakoj partijskoj ćeliji — osnovnoj organizaciji. Takva podela bila je i u organizaciji SKOJ-a, koja se naročito isticala i bila nosilac ove delatnosti. Partijsko-politički radnici su prema uslovima i mogućnostima organizovali u jedinicama kulturno-prosvetni rad, čiji je uspeh, uglavnom, zavisio od sklonosti i sposobnosti dotičnog rukovodioca. Iznoseći

dužnosti političkog komesara, drug Tito je, između ostalog, rekao i ovo: „Njegova dužnost je opšta politička propaganda djelatnost među svim partizanima u jedinici (tu spada kako politički tako i kulturno-prosvjetni i vaspitni rad) . . . Svoj rad u masi sprovodi, potpomognut od partijske organizacije, preko konferencija (četne, bataljonske), predavanja, referata, kružoka (teorijskih) i za opšte obrazovanje, analfabetskih tečajeva, horova, diletantskih grupa itd“.¹⁾

Iz sačuvanih dokumenata iz tog perioda mogu se donekle sagledati naponi koji su preduzimani radi izvršenja ovog zadatka, kao i postignuti uspjesi. Evo nekih podataka.

U nekim jedinicama u Bosanskoj krajini postojale su 1941. tzv. „centrale“ kao tehnički organi štaba, čiji je zadatak bio rad na svim pitanjima koja nisu bila čisto operativne prirode. Jedan od zadataka ovih „centrala“ sastojao se u tome „da svu partijsku štampu, kao proglase, letke i drugo, prima i, prema potrebi umnožava . . . Izdavaće novine . . . , ima svoj radio i bilježi sve vijesti i odmah izvještava i rastura po odredima, s tim da ih politički delegati na svojim sastancima po odredima i selima čitaju“.²⁾

Iz izveštaja Drvarske brigade od 2. 9. 1941. vidi se da je organizovan nedeljni list „Gerilac“ i da se u njemu piše o raznim problemima u vezi sa NOB.³⁾

U pismu CK KPJ za Valjevski odred od decembra 1941, kaže se da je otpočeo sa izlaženjem list „Partizan“ organ valjevskih i podrinjskih partizana. U vezi s tim se kaže da odgovornost za stalne dopise za ovaj list pripada partijskim organizacijama koje to treba da shvate kao dužnost i direktivu. U pogledu izbora tematike ističe se da bi dopisi morali obrađivati događaje iz borbi i sa terena, organizaciju priredbi u jedinicama, aktuelne članke i sl. . . „Partijske organizacije moraju od sada preuzeti na sebe organizovanje celokupnog kulturnog rada i života u četama, . . . moraju imati inicijativu, (sami praviti ske-

¹⁾ Tito: „Stvaranje i razvoj JA“, str. 209.

²⁾ „Zbornik“ IV/I, str. 354.

³⁾ „Zbornik“ IV/1, str. 168—177.

čeve, sastavljati raporte i dr.), nikako se ne sme dozvoliti da kulturni život, rasonoda i zdrava šala zamru“.⁴⁾

U užičkoj bolnici održana je 13. novembra 1941. kulturno-prosvetna priredba. Te večeri, do kasno u noć prozori bolničkih soba bili su osvetljeni. Ranjeni partizani priređivali su svoje prve usmene novine. Posle prigodnog govora, odjeknula je horska pesma koju su pevali borci na štakama i u zavojima. Priredba je završena duhovitom kozerijom o političkoj situaciji u Srbiji i u svetu, čije je čitanje često prekidao razdražan smeh ranjenika.⁵⁾

U bolnici pri štabu Durmitorskog odreda kulturno-prosvetni rad bio je aktivan. U biltenu br. 6 ovog odreda od 22. 12. 1941. stoji: „Lakši ranjenici u ovoj bolnici sve svoje slobodno vrijeme iskorišćavaju u kulturnom radu i političkom uzdizanju, da bi što bolje mogli da nastave započetu borbu. Pored toga zabavljaju i razveseljavaju svoje teže ranjene drugove“.⁶⁾

U toku pokreta crnogorskih partizana krajem novembra 1941. prema Pljevljima, usput su održavane po crnogorskim selima kratke i prigodne zabavne večeri. Tako je, na primer, Zetski bataljon izveo u Šavniku i Žabljaku nekoliko uspehlih priredbi. To je bila praksa i drugih jedinica širom zemlje. U većini slučajeva posle održanog narodnog zbora organizovane su priredbe s programom za borbe i narod tog kraja.

Tako se već u prvoj godini rata, negde s više, a negde s manje uspeha odvijao rad na kulturno-prosvetnom uzdizanju, kako u okviru postojećih vojnih formacija tako i s narodom na oslobođenoj teritoriji. Redovno, pa i u najtežim situacijama, našlo se vremena da i ovaj oblik delatnosti u našim jedinicama bude zastupljen.

*

Formiranjem proleterskih i udarnih brigada, kulturno-prosvetni rad bio je organizovaniji i svestraniji. Pri štabovima brigada postojale su kulturne ekipe, a kultur-

⁴⁾ „Zbornik“, tom I, dok. 93.

⁵⁾ „Borba“, 15. novembar 1941.

⁶⁾ „Zbornik“ III/1, dok. 164.

no-prosvetni odbori (KPO) po bataljonima i četama. To se vidi i iz Statuta proleterskih brigada gde se kaže da postoje kulturne ekipe koje se staraju o političko-propagandnom radu i ideološkoj izgradnji boraca, a kojima rukovodi za to određeno lice. „On po uputstvima polit-komesara — kaže se u Statutu — priprema sve kulturne priredbe, zborove, sela manifestacije, razrađuje razne proglose, temate, stara se o umnožavanju i izradi političkog materijala“.⁷⁾

Kao što je već istaknuto, jedna od dužnosti političkog komesara, bila je organizovanje kulturno-prosvetnog rada. Svaka je četa imala svoj odbor od 3 do 5 članova. Rukovodilac odbora bio je obično član Partije, a ostali članovi odbora skojevci ili vanpartijci, ali uglavnom oni koji su imali smisla za takav rad. Rukovodilac KPO u četi bio je ujedno i član bataljonskog KPO.

Radom KPO četa rukovodio je KPO bataljona. On se obično sastojao od pet ili više članova, uglavnom partijska. Rukovodilac ovog odbora bio je član bataljonskog partijskog biroa, koji je pred partijskim rukovodstvom bataljona bio odgovoran za ovaj rad.

Početak rada politodjela u brigadama, kulturno-prosvetna delatnost se još više ojačala. Jedan član politodjela bio je zadužen za ovaj sektor rada. On je, uz pomoć kulturno-prosvetnih odbora bataljona, unosio više sistema, organizovanosti i plana u kulturno-prosvetni rad četa i bataljona.

Kulturne ekipe sa više sekcija pojavljuju se krajem 1942. i u 1943. godini — formiranjem divizija i korpusa, što je doprinelo da se još više razgrana ovaj sektor rada. Najveća aktivnost osećala se tada u okviru bataljona i brigada. Pri štabovima korpusa već tada postoje pozorišne grupe koje su, dajući priredbe za jedinice i narod, pokazale velike uspehe. Pri Vrhovnom štabu NOVJ već od 1942. godine radi grupa profesionalnih pozorišnih umetnika, koja se vremenom jačala i prerasla u poznato Pozorište narodnog oslobođenja koje je davalo priredbe na visokom umetničkom nivou.

⁷⁾ „Zbornik“, tom 2. str. 136.

U decembru 1944. pri VŠ u štabovima korpusa, formiraju se propagandna odeljenja koja u svom sastavu imaju posebne sekcije za kulturno-prosvetno vaspitanje boraca, za štampu i film, za umetničku delatnost, za analfabetske tečajeve, fotografske sekcije i sl. Pri štabovima divizija i brigada postoje propagandni odseci u čijem se sastavu nalazi veći broj sekcija za kulturno-prosvetni rad.

Raznovrsnost formi kulturno-prosvetnog rada bila je velika. Razvitak i usavršavanje postojećih formi ovoga rada i pronalaženje novih, bilo je uslovljeno razvojem NOB, potrebama za ovaj rad i mogućnostima koje su postojale. Evo nekih formi kulturno-prosvetnog rada koje su postojale u našim jedinicama.

a) *Priredbe i mitinzi* sa političkim i kulturno-zabavnim delom bili su u oslobođenim gradovima i selima redovna praksa svih naših jedinica. Kulturno-prosvetni odbori su pronalazili i držali na okupu borce koji su znali da pevaju i recituju i imali smisla za glumu. Obično bi posle govora, koji je imao politički karakter, prikazivan skeč-igrokaz, zatim su davane solo i horske recitacije i horske borbene pesme. Naročito su negovane horske recitacije i pesme jer nisu zahtevale veću vremensku i materijalnu pripremu. Ove su priredbe bile masovno posećene i ostavljale su snažan utisak na sve prisutne.

Efekat i korisnost ovoga rada je naročito dolazio do izražaja u krajevima koji su prvi put oslobođeni i gde je narod bio pod uticajem neprijateljske propagande. Tako u naređenju VŠ početkom januara 1942. Glavnom štabu Srbije u vezi s ovim stoji: „... Razviti jaku propagandu, naročito u krajevima više zaostalim. U tom cilju ići sa četama i vodovima na konferencije... prolaziti kroz naselja, naročito ona koja su reakcionarna, davati kulturne priredbe...“⁸⁾

Iz izveštaja 5. bataljona 1. proleTERSKE brigade od maja 1942. vidi se da su održane tri priredbe za građanstvo i da je bataljon učestvovao na priredbama drugih bataljona i kulturnog odbora Foče. Izveštava se dalje da su po nedeljnom planu održane tri zabavne večeri koje

⁸⁾ Tito: „*Stvaranje i razvoj JA*“, str. 95.

su organizovale čete, i da svaka četa u bataljonu ima svoj hor i diletantsku sekciju.“⁹⁾

Materijalno obezbeđenje kulturno-zabavnog rada predstavljalo je ozbiljan problem. Dekor i kostimi su izrađivani od materijala, koji se mogao naći na licu mesta. Pozornica je često bila na goljoj poljani ili u školskoj učionici. Oskudevalo se u papiru, knjigama, instrumentima, radio-aparatima, šapirografima i sl. To je pitanje rešavano delimično i na taj način što su borci u toku priprema za napad na neko naseljeno mesto dobijali u zadatak da nabave i sredstva, neophodna za rad KPO (papir za umnožavanje, radio-aparat i sl.).

b) *Predavanja i razgovori* predstavljali su korisnu i stalnu formu rada koja je bila naročito omiljena među borcima. Predavanja su na naučno-popularan način tretirala razna politička pitanja unutrašnjeg i međunarodnog značaja. Za predavače su određivani iskusniji borci, pretežno stari komunisti, koji su se u uslovima ilegalne borbe spremali za ovakve pozive. Pored predavanja održavani su časovi iz oblasti društvenih i prirodnih nauka, geografije, medicine, fizike, biologije, razvoja društva itd. U izveštajima jedinica stoji zabeleženo mnoštvo tema i pitanja, čitav leksikon pojmova i saznanja koja su objašnjavana borcima — sve u cilju da se njihov opšteobrazovni i kulturni nivo podigne na veći stepen.

c) *Bilteni, džepne i zidne novine* — imali su veliki vaspitni značaj. Borci su se trudili da stihove koje su sami stvarali, zabeleže. Bili su ponosni kada bi im njihov napis, crtica ili stih bio „odštampan“ u edicijama koje su same jedinice izdavale. Sve jedinice su izdavale svoje novine i u tome se takmičile. Ta „izdanja“, kucana na pisačkoj mašini, ili pisana rukom, u „tiražu“ od desetak primeraka, rađena pod teškim vremenskim i tehničkim uslovima, u predahu borbi i marševa, po svojoj ratnovrsnosti i umešnosti kojom su napravljena, bili su primer stvaralaštva. U njima su borci prosto i otvoreno iznosili svoje misli, želje i poglede na pojedina pitanja onako kako su to oni shvatali. Želeli su da nešto nauče, da se našale

⁹⁾ Arhiv CK SKJ, br. 2740/V, 4—1 (42).

i rasonode. Korice su ukrašavale lepim slovima ili prigodnim crtežima. Raznim malim člancima i karikaturama na vrlo slikovit i duhovit način, prikazivani su nedostaci pojedinih boraca, što je na sve imalo vrlo jak uticaj.

Tako, na primer, u zidnim novinama jednog bataljona 4. banijske brigade izišla je karikatura dva borca koji su skoro uvek nastojali da nekako izbegnu obaveze i dužnosti, pravdajući se bolešću. Kad su za ovo saznali, došli su u štab da mole da budu „izbrisani iz novina“, jer nisu nipošto želeli da njihovi meštani saznaju o ovome, a hteli su da se vrate u svoje selo „svetla obraza“. U partijskom izveštaju ove brigade pominje se ovaj „slučaj“, pa se na kraju kaže: „... isti koji su bili iznešeni u zidnim novinama, danas se ne javljaju kao bolesni i potpuno su se popravili“.¹⁰⁾

Učešće boraca, naročito omladine, u izdavanju zidnih i džepnih novina četa i bataljona, kao i brigadnih biltena, bilo je vrlo veliko. U mnogim jedinicama skoro 90% sastava saradivalo je u njima.

d) *Analfabetski tečajevi*. Borba protiv nepismenosti bila je stalna briga partijske organizacije, koja je to pitanje rešavala preko kulturno-prosvetnih odbora. Pojedinačno, ili u manjim grupama, koristeći najprimitivniji pribor i nastavna sredstva, rad na opismenjavanju boraca nije prestajao ni u najtežim situacijama. Na ovom problemu su partijske organizacije i kulturno-prosvetni odbori ispoljili veliku aktivnost čitavo vreme rata, jer su stalno dolazili novi borci, među kojima je bilo veliki broj nepismenih. Tako se u Uputstvu CK SKOJ-a od januara 1943. kaže između ostalog: „Nepismenost treba likvidirati. Ne bi smjelo da se nađe ni jedan omladinac poslije mjesec dana života u brigadi koji ne bi znao da čita i piše.“

•

Raznovrsnim formama rada kulturno-prosvetni odbori u četama i bataljonima i kulturne ekipe u brigadama, divizijama i korpusima odigrali su ogromnu ulogu u re-

¹⁰⁾ Mikroteka VII, H-4/504—506.

šavanju vrlo složenih i delikatnih pitanja. I sama hrabrost, disciplina, drugarstvo, takmičarski duh i bojna gotovost, jačali su se raznim oblicima kulturno-prosvetnog rada. Činjenica da je partijska organizacija intenzivno i neposredno rukovodila kulturno-prosvetnom delatnošću u jedinicama, najbolje govori o tome koliku je važnost pridavalo partijsko i vojno rukovodstvo ovom sektoru rada.

Iako su naše kulturne ekipe i odbori, naša ratna štampa i male pozorišne družine, jednom rečju ta naša škola kulturno-prosvetnog uzdizanja, oskudevali u mnogočemu, oni su u najtežem dobu naše istorije odigrali časnu i veliku ulogu i izvršili svoju dužnost prema zemlji i narodu. Nemajući vremena da svim borcima pruži obim znanja i kulture, jer je borba za slobodu bila najvažnija, ova škola je uspela da pronese širom zemlje luč narodnog prosvetavanja i kulturnog uzdizanja.

Recitacije omladinaca i omladinki sa tribina na poljanama ili sa malih pozornica u trošnim seoskim školama, pesme o Titu, Partiji, slobodi, minulim bitkama, poginulim herojima i srećnijoj budućnosti — svaka njihova strofa ili stih bio je borbeni zov i neprekidna mobilizacija fizičkih i duhovnih snaga naroda u oslobodilačkoj borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Pukovnik
ANTE ROSI

KORIŠĆENJE PRIMERA IZ NOR-a U VASPITANJU VOJNIKA

U vannastavnim (slobodnim) aktivnostima vojnika, postoje neiscrpne mogućnosti da se što bolje obrade teme godišnjeg programa moralno političkog obrazovanja vojnika, da se doprinese osnovnoj nameni vannastavnih aktivnosti i da se udovolje želje vojnika za obrazovanjem, razonodom i sportom. Neki vide mogućnosti i za vojnostručnu obuku.

Pokušaću da iznesem kako se može vaspitno delovati kroz nastavne i vannastavne oblike rada i koje su, po mom mišljenju, prednosti takvog rada.

Usklađivanje nastavnih oblika rada

U političkoj nastavi predviđna tema se obrađuje po nastavnim jedinicama na određenom broju časova. Pošto je na kolektivnoj pripremi jasno istaknuto šta bi trebalo postići kod vojnika u vaspitnom, a šta u obrazovnom pogledu, usledila je diskusija neposrednih izvođača o sadržaju teme, kao i koja pitanja treba istaći. Posle prethodne individualne i ovakve kolektivne pripreme možemo očekivati da će se ciljevi postavljeni u tom pogledu i postići. Međutim, ovo je samo jedna od mogućnosti i jedan od načina da organizovano delujemo u smislu razvijanja vrlina koje treba da krasi naše vojnike. Poželjno je da se u istom periodu odrede i smernice za vaspitno delovanje i kroz vojnostručnu nastavu.

Ako se, na primer, sa vojnicima izvodi nastava o ručnoj ili nekoj drugoj bombi, znatno bi se doprinelo obradi teme ako bi starešina koji izvodi ili prisustvuje nastavi, pored tehničkog upoznavanja bombe, načina upotrebe, i sl. ukazao i na ogroman značaj koji je odigrala u toku NOR-a kod ilegalnih grupa, diverzanata itd. Tom prilikom bi se moglo ukazati i na pojedine likove bombaša, iz rata ili iz svoje jedinice u posleratnom razvitku armije. Vojnik bi tako još bolje sagledao značaj obučavanja na toj bombi, više bi mu ostali u sećanju likovi hrabrih bombaša iz naše revolucije i u njemu se razvila želja da i on, ako zatreba, krene njihovim stazama.

Nešto slično bi se moglo organizovati i iz sanitetske obuke, na primer, na teme „Izvlačenje ranjenika iz borbe“, obavljanje drugih sanitetskih radnji u vezi sa neposrednom međusobnom pomoći na bojištu itd. Imamo mnogo primera iz NOR-a kada su naši borci ginuli samo da bi spasli ranjenog druga. Na časovima se danas govori uglavnom o izvlačenju iz borbe i najviše se teži sticanju veštine da se ranjenik izvuče pomoću puške i šinjela, na rukama, kuku, na leđima i sl. Vojnici se uče da jedan drugom previju ranu, ali nedostaju solidno odabrani primeri iz NOR-a na kojima bi se videlo kako su naši borci cepali svoju košulju da bi drugu previli ranu. Na takvim i sličnim primerima mladi vojnici bi još više osetili brigu za ranjenike, još bolje bi sagledali veličinu bolničarki koje su pod kišom kuršuma spasavale, previjale i izvlačile ranjene drugove. Prisustvovao sam času na kojem je jedan starešina podučavao vojnike kako da jedan drugog previju i iznosio lepe primere iz NOB-a. Taj čas je izazvao veliko interesovanje vojnika. Čini mi se da ni jedan vojnici nije smatrao da to što mu se predaje nije potrebno i da to neće imati tesne veze sa njihovim dužnostima i obavezama u eventualnom ratu. Ovakvi časovi bez mnogo teoretisanja veoma pomažu razvijanju drugarstva, međusobnog poverenja i hrabrosti kod vojnika.

Pri obradi pojedinih tema iz stručne obuke mogu se uvek naći primeri koji bi doprinosili vaspitanju vojnika. Na primer, kada se u inženjerskim jedinicama predaje gradivo o miniranju, može se iznositi niz primera o mine-

rima iz NOB-a, ističući podvige Ilije Hariša Gromovnika i grupe njegovih diverzanata od kojih su strepele najelitnije okupatorske i kvislinške jedinice. Ili kada pontoniri obučavaju svoje vojnike sklapanju mostova, mogu ta svoja izlaganja povezivati sa primerima snalažljivosti naših boraca pri forsiranju Drine, Sutjeske, Save i Drave, kao i sa istorijskom odlukom druga Tita da se pređe Neretva u IV neprijateljskoj ofanzivi. Iako danas raspolažemo savremenim sredstvima, nije isključeno da će u eventualnom ratu biti potrebno mnogo snalažljivosti boraca i starešina kako je to bilo i u NOR-u.

Tako bi artiljerci mogli obuku vojnika u rukovanju artiljerijskim oruđima da povežu sa primerima iz NOR-a, ističući da su pojedini artiljerci ili čitava jedinica, pa čak i narod, često na rukama izvlačili topove na položaje. Na taj način vojnici će najbolje i najlakše sagledati značaj oruđa na kojem se obučavaju kao i potrebu veštijeg rukovanja tim oruđem. Tada će mladi vojnici shvatiti da se artiljerijsko oruđe može i pri težim klimitskim i zemljišnim uslovima osposobiti za dejstvo.

Izneću nekoliko primera iz naših jedinica koje su prilikom obrade „Narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije“ uspele da povežu, usklade i uspešno obrade tu temu i sa stanovišta zahteva programa iz moralno-političkog vaspitanja i plana vojnostručne nastave.

U jednoj inženjerskoj četi obrađivala se na času političkog obrazovanja vojnika nastavna jedinica „Bitka na Neretvi“, a posle toga na vojnostručnoj nastavi tema „Izrada elemenata drvenih mostova“. Mišljenja sam da je u ovom slučaju rad starešina obezbedio takvu koordinaciju koja je u vaspitnom pogledu sasvim uspela, jer su se vojnici upoznali i sa principima izgradnje drvenih mostova i sa nizom primera iz naše ratne prošlosti. Pri tom su uvideli da je i snalažljivost jedna od osobina koje vojnici mora da poseduje.

U jednoj artiljerijskoj jedinici, na primer, na času moralno-političkog vaspitanja obrađivala se nastavna jedinica „Desant na Drvar“. Istog dana je u planu vojnostručne obuke bila tema „Nišanjenje puškom“. Ove dve teme su po sadržaju srodne i povezane i starešine su

odabrale baš pravi momenat da ih održe u istom danu, jer je tako vaspitni uticaj bio najjači.

Mišljenja sam da ima malo tema i nastavnih pitanja koji se ne bi mogli prorađivati „vezano“, tj. sa primerima iz NOR-a.

Isto tako, ako se u periodu obrade teme „Narodno-oslobodilačka borba naroda Jugoslavije“ izvodi i nastava sa starešinama i obrađuju neka pitanja iz napada, odbrane, marševanja, partizanskog dejstva i sl., može se pomoći naročito mlađim starešinama da bolje sagledaju neke značajne momente iz NOR-a i da ih kasnije koriste u vaspitnom radu sa vojnicima pri obrađivanju tema iz političke nastave ili prilikom izvođenja vojnostručne obuke. Ako se, na primer, sa starešinama prorađuje marševanje kao taktička radnja, ili „Puk na maršu“, rukovodilac nastave mogao bi i ovde da iznese niz primera iz NOB-e, o dobroj organizaciji marša, o tome kako su bile predviđene sve eventualnosti, o svestranoj brizi o ljudima, o dobrom obezbeđenju marša i o tome šta se sve preduzimalo ako bi se na maršu isprečio neprijatelj, kako se prihvatala borba i sl.

Takav rad bi angažovao mnogo veći broj i mlađih i starijih starešina, jer bi zahtevao temeljitiju pripremu celokupnog starešinskog i vojničkog sastava, kao i članova SKJ.

Obrada NOR-a u vannastavnoj (slobodnoj) aktivnosti vojnika

U svakom vannastavnom radu mora biti i idejnog i vaspitnog, ali se mora voditi računa i o elementima koji će omogućiti razonodu i drugo što vojnici žele da dobiju pomoću slobodnih aktivnosti. Organ za MPV, uz pomoć drugih rukovodećih faktora (odbora za slobodne aktivnosti, načelnika vojničkog kluba i dr.) može da predloži šta sve treba obezbediti kroz razne oblike rada, kako ne bi bilo stihije ili zastranjivanja u planiranju i izvođenju vannastavnih aktivnosti. Ako bi o tome vodili računa organi za MPV, načelnik vojničkog kluba, ko-

mandir čete i druge neposredne starešine, vannastavna aktivnost vojnika mogla bi se odlično iskoristiti za što bolju nadopunu obrade teme iz programa. Tako bi se postigao veći vaspitni uticaj, istovremeno bi bilo i razonode kod vojnika, a ispunila bi im se i želja da postignu nivo svog opšteg obrazovanja.

Postoji mogućnost i objedinjavanja nastavnih i vannastavnih aktivnosti. Navešću neke primere iz rada vannastavnih aktivnosti koji bi mogli poslužiti i kao orijentacija za period kada se obrađuje već navedena tema „Narodnooslobodilački rat naroda Jugoslavije“, kao i druge teme iz godišnjeg programa.

Preko vojničkog univerziteta mogu se organizovati i predavanja kojima bi se na popularan način detaljnije pretresla izvesna nedovoljno obrađena pitanja. To bi, za već pomenutu temu, mogla biti, na primer, pitanja o ofanzivi na Kozari, o igmanskom maršu, o brizi za ranjenike i sl. gde bi poenta bila na humanosti i ratnom drugarstvu. Takva predavanja, uz kombinaciju i drugih oblika usmerenog izlaganja, ili uz upotrebu filma, bila bi uvek interesantna za veliki broj vojnika.

Isto tako i razglasna stanica može dobro da posluži, ako se planira čitanje odlomaka iz pojedinih ratnih romana, neke crtice ili ratnog humora. Može se angažovati i neki starešina da iznese svoja sećanja na razne doživljaje, ili da govori o likovima istaknutih vojnika iz mirnodopskog razvoja naše armije. U muzičkom programu ovih stanica trebalo bi tada više emitovati borbene pesme sa gramofonskih ploča ili magnetofona.

Na časovima opismenjavanja vojnika učitelji bi mogli da odaberu one tekstove koji su vezani za NOB i da porazgovaraju o tome sa onim vojnicima koji se uče pismenosti.

TV programi i programi radio-stanica takođe se mogu uspešno koristiti. Prigodne radio-emisije koje vojnici iz objektivnih razloga ne mogu slušati, treba snimiti na magnetofon i reprodukovati u vreme predviđeno u okviru plana rada vannastavnih aktivnosti.

Usmene novine mogu biti posvećene narodnim herojima, značajnim bitkama i periodima NOB-e, na njima

moгу učesnici pojedinih događaja iznositi svoja sećanja. Ovde se mogu angažovati mlade starešine ili vojnici koji su prolazili kao đaci, planinari, ferijalci, mladi gorani ili kao slušaoci vojnih akademija putevima naših najslavnijih brigada, na primer, tragovima V ofanzive, tragom igmanaca i sl. Ovako organizovane usmene novine imaće veliki vaspitni uticaj na vojnike.

Logorske vatre i večeri takođe su pogodan oblik za dopunu mnogih tema iz NOB. Recitacije, borbene pesme, kolo starešina i vojnika oko vatre, priče o ratnim i posleratnim događajima iz života jedinica, povezivanje sa organizacijom Saveza boraca sa terena i pozivanje istaknutih boraca i narodnih heroja iz kraja u kojem se jedinica zatekla za vreme vežbe ili logorovanja — sve to pruža široke mogućnosti za vaspitno delovanje.

Književne (literarne) večeri takođe mogu poslužiti da se vojnici upoznaju sa našim istaknutim pesnicima-borcima kao što su Vladimir Nazor, Ivan Goran Kovačić, Kajuha, Branko Ćopić, Dobrica Ćosić, Jovan Popović i dr. kao i sa likovima njihovih junaka. Čitanje odlomaka i recitovanje njihovih dela može i te kako vaspitno delovati na mlade generacije. Na književnim večerima može da dođe do izražaja i neki vojnik, koji ima pesničkog ili književnog dara.

Emisije „pokaži šta znaš“, „Mi pitamo — vi odgovarajte“ i dr. takođe imaju istaknuto mesto u periodu obrade ovakvih tema. Ove emisije su postale dosta popularne u jedinicama i mogu uspešno da zemene one priredbe koje su bile protkane neukusnim i nevaspitnim skečevima i šalama. Kroz ove emisije vojnici pokazuju šta znaju iz određene materije. Na taj način se saznaju nove stvari, pored toga što ove emisije unose veliku živost u jedinice i razvijaju interesovanje za to ko će biti pobednik.

Filmske i pozorišne predstave imaju isto tako značajnu vaspitnu ulogu ukoliko se povede računa o izboru filma ili pozorišne predstave. Na primer filmovi „Živjeće ovaj narod“, „Slavica“, „Stepenice hrabrosti“, „Kozara“, „Signali nad gradom“, „Ešalon dr M“ i mnogi drugi uvek su prikladni za prikazivanje i do njih se može lako doći. Nikako ne bi trebalo smatrati da su ovi i slični filmovi

zastareli, jer u armiju neprekidno dolaze nove generacije omladine, pa će i ti filmovi za njih biti novi, a posebno korisni u vaspitnom smislu.

Kinoteke vojnih jedinica dobro su snabdevene i di-
jafilmovima u kojima se govori o NOB. Zato su neki
dijafilmovi koji se neće moći prikazati na časovima re-
dovne nastave mogu iskoristiti i prikazati u toku vanna-
stavnih aktivnosti. Isto tako i nastavni filmovi, na primer,
„Na svetlim tradicijama“, „Zastave slave“ i dr. mogu se
iskoristiti za prikazivanje u vezi sa obradom ne samo
jedne teme, pošto se njihov sadržaj podudara sa tematikom
velikog broja tema.

Posete izložbama, istorijskim mestima i muzejima
takođe su značajne u vaspitnom pogledu. I ovom prilikom
može da dođe do izražaja saradnja sa organizacijom Saveza
boraca. Angažovanjem pojedinih drugova sa terena, koji
bi upoznali vojnike sa životom i smrću narodnog heroja
kome je podignut spomenik, zašto je postavljena spomen-
ploča na neku zgradu ili mesto i koji se važan događaj
tu odigrao u toku NOR-a ili predratnog revolucionarnog
perioda, proširilo bi se znanje mladih vojnika iz bogate
istorijske prošlosti naših naroda.

*

Vojnička biblioteka bi mogla organizovano da popu-
lariše knjige u kojima se govori o NOB. Organizovanje
izložbe baš takvih knjiga i izdavanje knjiga putem „samo-
posluživanja“, mnogo bi pomogla da se, dok traje prorada
jedne teme, nađe što veći broj knjiga, posvećenih baš toj
tematici, na čitanju kod vojnika. To bi bila i velika usluga
vojnima i brže bi se ostvarivala neopohodna veza knjiga
— čitalac.

Potpukovnik
MILAN ŽIVOJNOVIĆ

IZDANJE VOJNE BIBLIOTEKE „NAŠI PISCI“

- 1 Vekoslav Kolb, BORBENA DEJSTVA U ŠUMI, II dopunjeno i prerađeno izdanje, izdanje 1956 — rasprodato.
- 2 Pero Morača, NAPADI NOVJ NA NASELJENA MJESTA, izdanje 1956 — rasprodato.
- 3 Jovo Vukotić, ZADRŽAVAJUĆA ODBRANA, izdanje 1957 — rasprodato.
- 4 Grupa pisaca, ATOMSKO ORUŽJE I ZAŠTITA, izdanje 1957 — rasprodato.
- 5 Grupa pisaca, BIOLOŠKA SREDSTVA U RATU, izdanje 1957 — rasprodato.
- 6 Danilo Cerović, RAKETE, izdanje 1958 — rasprodato.
- 7 Milivoje Stanković, ISTORIJSKI OSVRT NA ULOGU ARTILJERIJE U ZDRUŽENOM BOJU, izdanje 1958 — rasprodato.
- 8 Branko Obradović, PROTIVVAZDUŠNA ODBRANA, izdanje 1959 — rasprodato.
- 9 Borivoje Rockov — Franc Slome, FORSIRANJE PLANINSKIH REKA, izdanje 1958 — rasprodato.
- 10 Aleksandar Vojinović, RAZMIŠLJANJA O PRINCIPIMA RATOVANJA U ATOMSKIM USLOVIMA, izdanje 1959 — rasprodato.
- 11 Petar Tomac, VOJNA ISTORIJA, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 12 Milan Pavlović, TENKOVI U PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI, izdanje 1959 — rasprodato.
- 13 Pero Morača, ODBRANA U NOR, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 14 Vladimir Timčenko, OPERATIVNO MASKIRANJE, izdanje 1959 — rasprodato.
- 15 Blažo Žugić, ANEGDOTE, izdanje 1959 — rasprodato.
- 16 Branko Borojević, DRUGA STRANA RATA, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 17 Josip Žužul, POMORSKO OPERATIVNOTAKTIČKI DESANTI, izdanje 1959 — rasprodato.

- 18 Vladimir Gintovt, GEOGRAFSKA KARTA, izdanje 1959 — rasprodato.
- 19 Đorđe Dragić, SANITETSKA SLUŽBA U PARTIZANSKIM USLOVIMA RATOVANJA, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 20 Aleksandar Vojinović, O NARODNOM RATU, izdanje 1960 — rasprodato.
- 21 Petar Kleut, PARTIZANSKA TAKTIKA I ORGANIZACIJA, izdanje 1960 — rasprodato.
- 22 Branko Borojević, DRUGA STRANA RATA, II izdanje — izdanje 1960 — rasprodato.
- 23 Grupa pisaca, O VOJNOJ VEŠTINI — I, zbirka izabranih članaka štampanih u časopisima JNA — izdanje 1960, polupatno, 711 stranica, cena 8 dinara.
- 24 Grupa pisaca, O VOJNOJ VEŠTINI — II, zbirka izabranih članaka štampanih u časopisima JNA — izdanje 1960, poluplatno, 713 strana, cena 8 dinara.
- 25 Grupa pisaca, O MORALNO-POLITIČKOM FAKTORU I PARTIJSKO-POLITIČKOM RADU, zbirka izabranih članaka štampanih u časopisima JNA, izdanje 1961 — rasprodato.
- 26 Đorđe Dragić, SANITETSKA SLUŽBA U PARTIZANSKIM USLOVIMA RATOVANJA, II izdanje, izdanje 1961 — rasprodato.
- 27 Peko Dapčević, TAKTIKA PARTIZANSKIH ODREDA I BRIGADA U TOKU NOR, izdanje 1961 — rasprodato.
- 28 Rajko Tanasković, PITANJA PARTIZANSKOG RATOVANJA, izdanje 1962 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 29 Grupa pisaca, ARTILJERIJA U NOR, izdanje 1962, polupatno, 372 strana, cena 7 dinara.
- 30 Milan Zelenika, PRVI SVETSKI RAT — 1914., izdanje 1962 — rasprodato.
- 31 Savo Orović, MORALNO VASPITANJE, izdanje 1962 — rasprodato.
- 32 Grupa pisaca, OKLOPNE JEDINICE, izdanje 1962 — rasprodato.
- 33 Bogdan Orešanić, VOJNI ASPEKTI BORBE ZA SVETSKI MIR, NACIONALNU NEZAVISNOST I SOCIJALIZAM, izdanje 1962 — rasprodato.
- 34 Blažo Žugić, ANEGDOTE I HUMORESKE, izdanje 1962 — rasprodato.
- 35 Dušan Živković, BOKA KOTORSKA I PAŠTROVIĆI U NOR, izdanje 1964, poluplatno, 1 skica, 452 strane, cena 10 dinara.
- 36 Milija Stanišić, STAREŠINA U BORBI, izdanje 1964, „Nagrada 22. decembar“ — poluplatno, 243 strane, cena 6 dinara.
- 37 Rajko Tanasković, PITANJA PARTIZANSKOG RATOVANJA, II izdanje, izdanje 1964, poluplatno, 222 strane, cena 6,5 dinara.

- 33 Stojan Cmelić, VASPITANJE VOJNOG KOLEKTIVA, izdanje 1965, poluplatno, 277 strana, cena 6 dinara.
- 34 Petar Tomac, FRANCUSKI REVOLUCIONARNI I NAPOLEONOVI RATOVI, izdanje 1965, poluplatno, 794 strana, cena 1,8 dinara.
- 40 Đorđe Dragić, SANITETSKA SLUŽBA U USLOVIMA PARTIZANSKOG RATOVANJA — III izdanje, izdanje 1965, poluplatno, 452 strane, cena 10 dinara.
- 41 Petar Kleut, PARTIZANSKA TAKTIKA I ORGANIZACIJA — II izdanje, izdanje 1965, poluplatno, 324 strane, cena 8 dinara.
- 42 Grupa pisaca, IZGRADNJA ORUŽANIH SNAGA, izdanje 1965, proširano, 317 strana, 3 skice, cena 8,5 dinara.
- 43 Grupa pisaca, TEHNIKA U SLUŽBI ARMIIJE, izdanje 1965, proširano, 152 strane, 27 skica, cena 3,6 dinara.
- 44 Grupa pisaca, O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA, izdanje 1965, proširano, 231 strana, cena 5,8 dinara.
- 45 Branko Rakočević, INFRACRVENI ZRACI I NJIHOVA PRIMENA U VOJNOJ TEHNICI, izdanje 1966, proširano, 148 strana, cena 13 dinara.
- 46 Dušan Mušicki, RAZORNI EKSPLOZIVI, poluplatno, izdanje 1966, 52 crteža, 185 strana, cena 7 dinara.
- 47 Tomislav Kronja, PSIHOLOŠKA RAZMATRANJA O RUKOVODENJU U ARMII, poluplatno, izdanje 1966, 132 strane, cena 6 dinara.
- 48 Джордже Драгич, ПАРТИЗАНСКИЕ ГОСПИТАЛИ В ЮГОСЛАВИИ, izdanje 1966, proširano, str. 152, 25 slika i 1 skica, cena 17 dinara.
- 49 Đorđe Dragić, PARTISAN HOSPITAL IN YUGOSLAVIA, izdanje 1966, proširano, str. 154, 25 slika i 1 skica, cena 17 dinara.
- 50 Đorđe Dragić, LES HOPITAUX DES PARTISANS EN YUGOSLAVIE, izdanje 1966, proširano, str. 161, 25 slika i 1 skica, cena 17 dinara.
- 51 TITO — ИЗБРАННЫЕ ВОЕННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ, izdanje 1966, platno, str. 360, 10 slika i 7 skica, cena 37 dinara.
- 52 TITO — SELECTED MILITARY WORKS, izdanje 1966, platno, str. 336, 10 slika i 7 skica, cena 37 dinara.
- 53 TITO — OEUVRES MILITAIRES CHOISIES, izdanje 1966, platno, str. 363, 10 slika i 7 skica, cena 37 dinara.
- 54 TITO — OBRAS MILITARES ESCOGIDAS, izdanje 1966, platno, str. 359, 10 slika, i 7 skica, cena 37 dinara.
- 55 Viktor Bujanj, TREĆA DIMENZIJA RATA, izdanje 1966, — „Nagrada 22 decembar“, platno, str. 288, cena 11,5 dinara.
- 56 Grupa autora — RUSKO-SRPSKOHRVATSKI VOJNI REČNIK, izdanje 1967, platno, str. 420, cena 26 dinara.

- 57 CATALOGUE OF PUBLISHING INSTITUTIONS OF YUGOSLAV PEOPLE, S ARMY.
- 58 CATALOGUE DES MAISONS D'EDITION DE L'ARMEE POPULAIRE YUGOSLAVIE.
- 59 КАТАЛОГ ПУБЛИКАЦИЙ ИЗДАТЕЛСТВО ЮГОСЛАВСКОЙ НАРОДНОЙ АРМИИ.
- 60 Milivoje Stanković — PROTIVTENKOVSKA ODBRANA, izdanje 1967. poluplatno, str. 294, cena 15 din.
- 61 Grupa autora — ZAŠTITA OD NUKLEARNOG ZRAČENJA; izdanje 1967, str. 459, cena 30 dinara.
- 62 Zdravko Kolar, OSNOVI TEORIJE VOJNE NASTAVE, izdanje 1967, — „Nagrada 22. decembar“, poluplatno, str. 295, cena 17 dinara.
- 63 Ilija Mrmak, METODE VOJNE NASTAVE, izdanje 1957, poluplatno, str. 313, cena 17 dinara.
- 64 Stevo Jovanović, PRILAGODAVANJE OBUKE RATU, izdanje 1967, poluplatno, str. 264, cena 17 d'nara.
- 65 Grupa pisaca, OSNOVI VOJNE ANDRAGOGIJE, izdanje 1967, — „Nagrada 22. decembar“, platno, str. 566, cena 20 dinara.
- 66 ДУШАН ПЕЈАНОВИЧ, УЧАСТИЕ ЮГОСЛОВСКОЙ НАРОДНОЙ АРМИИ — В ВОСТАНОВЛЕНИИ И СТРОИТЕЛЬСТВЕ СТРАНЫ, izdanje 1967, broširano, str. 132, 20 slika.
- 67 Dušan Pejanović, THE YUGOSLAV PEOPLE'S ARMY — IN THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE COUNTRY, izdanje 1967, broširano, str. 141, 20 slika.
- 68 Dušan Pejanović, L'ARMÉE POPULAIRE YOUGOSLAVE — PENDANT LA RECONSTRUCTION ET L'ÉDIFICATION DU PAYS, izdanje 1967, broširano, str. 140, 20 slika.

U ŠTAMPI:

Petar Tomac, RATOVI I ARMIJE XIX VEKA.

Dr Vojislav Simić, INFRACRVENO ZRAČENJE I NJEGOVA PRIMENA U RAKETNOJ TEHNICI.

Grupa autora, TEORIJSKI PROBLEMI SAVREMENE VOJNE NASTAVE.

S. Sedmak i P. Stojanović, TERENSKA VOZILA SAVREMENE ARMIJE.

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i>	— — — — —	7
------------------	-----------	---

OPŠTI ČLANCI

General-major VELJKO MILADINOVIC <i>Faktori koji utiču na položaj vojnika u našoj armiji</i>	25
General-potpukovnik BRANKO BOROJEVIĆ <i>Demokratizam i delatnost komunista u armiji</i>	— — 51
General-major MILOJICA PANTELIC <i>Armija i neposredna socijalistička demokratija</i>	— — 65
Potpukovnik UROS DRAŠKOVIĆ <i>Problem subordinacije i inicijative u praksi</i>	— — 83
General-potpukovnik u penziji MILIJA STANIŠIĆ <i>Inicijativa i disciplina</i>	— — — — — 97
General-major MILOJICA PANTELIC <i>O odnosima u armiji</i>	— — — — — 103
Pukovnik u penziji STEVO SUNAJKO <i>Odnosi kao osnova unutrašnje čvrstine jedinice</i>	— — 125
General-potpukovnik u penziji ILIJA KOSTIĆ <i>Starešina i vojna disciplina</i>	— — — — — 138

FAKTORI VASPITANJA

General-potpukovnik u penziji MILIJA STANIŠIĆ <i>Savremena borba i lik starešine</i>	— — — — — 161
General-major u penziji VELIMIR RADIČEVIĆ <i>Značajni momenti u vaspitanju pitomaca</i>	— — — 171
Pukovnik LJUBO ŠARANOVIĆ <i>O radu sa mladim starešinama i njihovim zadacima</i>	186
General-potpukovnik MILOŠ ZEKIĆ <i>Mesto i uloga organizacije SKJ u armiji</i>	— — — 198

Pukovnik u penziji STEVO JOVANOVIĆ	
<i>Snaga vojnog kolektiva</i> — — — — —	210
Pukovnik STEVO VLADUŠIĆ	
<i>Sastanak vojnog kolektiva</i> — važan oblik MPV — —	224

IDEJNOST U NASTAVI I VASPITANJU

Pukovnik dr ILIJA MRMAK	
<i>Smisao i mogućnosti razvijanja idejnosti u vaspitno-obrazovnom procesu</i> — — — — —	237
Pukovnik dr ILIJA MRMAK	
<i>Didaktičko-metodičke osnove realizacije idejnosti u procesu vojnog obrazovanja</i> — — — — —	258

MORALNO VASPITANJE

Pukovnik VUKO MIHAILOVIĆ	
<i>Značaj volje u vojničkom pozivu</i> — — — — —	277
Potpukovnik MILOMIR STAMENKOVIĆ	
<i>Stimulativne mere u vaspitanju</i> — — — — —	291
Profesor DUŠAN LAZOVIĆ	
<i>O nekim aspektima vaspitnog sadržaja nastave u vojnosanitetskim školama</i> — — — — —	303
Kapetan I kl., IVO MATOVIĆ	
<i>Neposredan dodir vojnika s tradicijama</i> — — —	319

FIZIČKO VASPITANJE

Major DRAGIŠA KRSTIĆ	
<i>Telesno vaspitanje i obuka</i> — — — — —	325
Vojni službenik III kl., DUŠAN ŠERČIĆ	
<i>Osnove telesnog vaspitanja</i> — — — — —	330

ESTETSKO VASPITANJE

Pukovnik, ĐOKO MIJATOVIĆ	
<i>Mesto i zadaci estetskog vaspitanja vojnika JNA u sistemu vojnog vaspitanja</i> — — — — —	335
Major VOJISLAV VUKIĆEVIĆ,	
<i>Likovna umetnost među pripadnicima armije</i> — —	342
Potpukovnik NAIL REDŽIĆ	
<i>Neka pitanja iz rada dramskih sekcija</i> — — — —	349
RADOMIR ŠARANOVIĆ	
<i>Tehnika recitacije</i> — — — — —	354
Major VOJISLAV VUKIĆEVIĆ	
<i>Logorske večeri u sklopu moralno-političkog vaspitanja vojnika</i> — — — — —	358

PRILAGODAVANJE ARMIJSKOJ SREDINI

Pukovnik STEVO JOVANOVIĆ	<i>Prilagodavanje vojnika na život u armiji</i> — — —	365
Fukovnik dr BRANKO KANDIĆ	<i>Prilagodavanje vojničkoj sredini</i> — — — — —	401
Por. bojnog broda DRAGOLJUB ARNAUTOVIĆ	<i>Prilagodavanje mornara na brodsku sredinu</i> — —	410
Potpukovnik MLADEN NEDIĆ	<i>Prilagodavanje i motivacija pitomaca u nastavi</i> — —	414
Kapetan fregate NIKOLA ZELENI	<i>Prihvat i rad mladih starešina na brodu</i> — — —	422
Poručnik fregate MOMČILO VASIĆ	<i>Prihvat mladih starešina na brodu</i> — — — — —	432
Profesor dr BRANKO SVEČANSKI, sanitetski pukovnik, psiholog MARA ĐAKIĆ, psiholog SULEJMAN HRANJICA	<i>Ponašanje predarmijskih delinkvenata u toku službe u kadru</i> — — — — —	441
Sanit. potpukovnik dr MILANKO JOVIĆEVIĆ	<i>O adaptaciji nekih kategorija vojnika u trupi</i> — —	452

VASPITANJE U NOR-u

Potpukovnik u penziji ZDENKO CVRLJE	<i>Značaj i uloga partijsko-političkog rada na jačanju moralne snage naših jedinica u narodnooslobodilačkom ratu</i> — — — — —	467
Pukovnik ERNEST MEZGA	<i>Iz rada partijskih organizacija u NOR-u</i> — — —	480
Pukovnik VUKO MIHAILOVIĆ	<i>Neki primeri vaspitnog uticaja komunista u jedinicama NOR-a</i> — — — — —	491
Pukovnik ANTE ROSI	<i>Bratstvo i jedinstvo u NOR-u</i> — — — — —	497
Pukovnik JOVAN VUJOŠEVIĆ	<i>Četne konferencije u narodnooslobodilačkom ratu</i> —	510
Pukovnik ANTE ROSI	<i>Neka pitanja kulturno-prosvetnog rada u NOR-u</i> —	518
Potpukovnik MILAN ŽIVOJNOVIĆ	<i>Korišćenje primera iz NOR-a u vaspitanju vojnika</i>	526

TEORIJSKI PROBLEMI VOJNOG VASPITANJA

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektori
Nada Vesić
Gordana Rosi

Štampanje završeno juna 1968.
Tiraž 2.500
Cena 32. din.

